

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Zeman Ferenc

**POLITIKAI KÜZDELMEK ÉS KÖZÉLETI MOZGALMAK
HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN A HORTHY-KORSZAKBAN**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. habil. Marjanucz László CSc

tanszékvezető egyetemi docens

Szeged

2016

Tartalom

Bevezetés	6
A kutatás célja, módszerei és a disszertáció szerkezete	6
Historiográfiai áttekintés	10
Hódmezővásárhely társadalomszerkezetének sajátosságai	13
I. Választások a két világháború közötti Vásárhelyen (1920-1939)	21
I. 1. Nemzetgyűlési képviselő-választások Hódmezővásárhelyen 1920 júniusában	21
I. 1. 1. Előzmények	21
I. 1. 2. A hódmezővásárhelyi szavazás előkészületei és szabályozása.....	24
I. 1. 3. A képviselőjelöltek és a választási küzdelem	28
I. 1. 4. Az ajánlások.....	34
I. 1. 5. A választások eredményei és tanulságai	36
I. 1. 6. Emich Gusztáv lemondása	39
I. 1. 7. Az időközi választás – Bethlen István mandátuma	40
I. 2. A hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési képviselő-választások 1922-ben	42
I. 2. 1. Előzmények	42
I. 2. 2. Az új választójogi rendelet	44
I. 2. 3. A központi választmány újraalakítása	46
I. 2. 4. A választási kampány eseményei.....	47
I. 2. 5. A durvuló kampányfinis	54
I. 2. 6. Az ajánlási procedúra	55
I. 2. 7. Eredmények és tanulságok	56
I. 2. 8. Szeder Ferenc lemondása	60
I. 2. 9. Egy mandátum, hét jelölt.....	60
I. 2. 10. A választási bizottság megalakulása	62
I. 2. 11. A választási kampány.....	62
I. 2. 12. Bonyodalmak az ajánlások körül.....	65
I. 2. 13. Az időközi választás eredménye.....	66
I. 2. 14. A szeptemberi pótválasztás.....	68
I. 3. A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1926-ban	71
I. 3. 1. Előzmények	71
I. 3. 2. A választói névjegyzék összeállításának újraszabályozása	73
I. 3. 3. Az új választójogi törvény újítása: listás szavazás Hódmezővásárhelyen...	75
I. 3. 4. A választási bizottság megalakulása	77
I. 3. 5. Ellentétek az Egységes Pártban	78

I. 3. 6. A listákra felkerült képviselőjelöltek és a választási kampány.....	79
I. 3. 7. Az ajánlási ívek és a felfokozott hangulatú kampányfinis	84
I. 3. 8. A képviselő-választások eredménye	85
I. 3. 9. A város újraválasztott ellenzéki képviselője és „miniszter-követe”	88
I. 3. 10. A választás utóélete.....	89
I. 4. Az 1926-os hódmezővásárhelyi időközi törvényhatósági választás.....	90
I. 4. 1. Előzmények	90
I. 4. 2. Kísérlet a polgári oldal összefogására	93
I. 4. 3. A szavazás előkészületei.....	94
I. 4. 4. Az időközi törvényhatósági választás eredményei	95
I. 4. 5. A központi választmány újjáalakítása.....	97
I. 5. A vásárhelyi felsőházi választás 1927 januárjában	97
I. 6. Az 1927-es hódmezővásárhelyi időközi törvényhatósági választás.....	99
I. 7. A vásárhelyi Egységes Párt megújítása	102
I. 8. Az 1929-es hódmezővásárhelyi teljes körű törvényhatósági választás	104
I. 8. 1. A központi választmány újjáalakítása.....	104
I. 8. 2. A virilisek választása	104
I. 8. 3. Az összes választó közül választandó törvényhatósági bizottsági tagok megválasztásának szabályai.....	106
I. 8. 4. A pártok felkészülése a helyi választásokra.....	108
I. 8. 5. A választás és tanulságai.....	109
I. 8. 6. A kamarai törvényhatósági tagválasztások	112
I. 8. 7. A törvényhatóság örökös tagjainak megválasztása.....	113
I. 8. 8. A törvényhatósági bizottság új összetétele	114
I. 9. Az 1930-as vásárhelyi felsőházi képviselő-választás nem várt eredménye. 116	
I. 10. A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1931-ben	117
I. 10. 1. A választás előzményei.....	117
I. 10. 2. A választási eljárás.....	119
I. 10. 3. A választási kampány és az indulni szándékozó pártok palettája.....	120
I. 10. 4. Küzdelem az ajánlásokért.....	126
I. 10. 5. A választási eredmények és a mandátumok nyertesei	127
I. 10. 6. A választás utóélete.....	131
I. 11. A Faragó-féle felszólamlások	133
I. 12. A kormánypárt átalakítása	135
I. 13. A hódmezővásárhelyi törvényhatósági választás 1934-ben	136
I. 13. 1. A választás előzményei.....	136
I. 13. 2. A választás technikai előkészületei.....	138

I. 13. 3. A virilis választás	139
I. 13. 4. Az ajánlásokért vívott küzdelem és az elmaradt kampány	140
I. 13. 5. A választás eredménye	142
I. 13. 6. Az érdekképviseleti választásokon, valamint a tisztségük jogán bekerülő képviselők mandátumainak megoszlása	144
I. 13. 7. Bonyodalmak a mandátumok körül	145
I. 13. 8. Megismételt törvényhatósági választás a tizenegyedik választókerületben	151
I. 14. A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1935-ben	153
I. 14. 1. Előzmények	153
I. 14. 2. A választási előkészületek	155
I. 14. 3. Politikai pártok és erőviszonyok a hódmezővásárhelyi kampányban	156
I. 14. 4. Küzdelem az ajánlásokért	160
I. 14. 5. Rövid kampány, mérsékelt küzdelem	161
I. 14. 6. A választás statisztikája és értelmezése	162
I. 14. 7. Választási furcsaságok	166
I. 14. 8. A választás utóélete	167
I. 15. Új polgármester Hódmezővásárhely élén	168
I. 16. A hódmezővásárhelyi felsőházi képviselő-választás 1937 decemberében.	170
I. 17. A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1939-ben	170
I. 17. 1. A választás előzményei	170
I. 17. 2. A kormánypárt vásárhelyi újraszervezése	174
I. 17. 3. Az új választójogi törvény által bevezetett változások	175
I. 17. 4. A második zsidótörvény választójogot érintő rendelkezései	178
I. 17. 5. A hódmezővásárhelyi választás technikai előkészületei	179
I. 17. 6. A hódmezővásárhelyi kampány	180
I. 17. 7. Az ajánlások	187
I. 17. 8. A néma hét eseményei	188
I. 17. 9. A szavazás eredménye	188
I. 17. 10. A választás után	194
I. 18. És ami ezután történt... ..	195
I. 19. Kitekintés a kétmandátumos törvényhatósági városok két világháború közötti választási sajátosságaira	196
II. A legbefolyásosabb hódmezővásárhelyi társadalmi egyesületek a Horthy-korszakban	204
II. 1. A hódmezővásárhelyi Turul Szövetség működése (1925-1944)	204
II. 2. A Baross Szövetség vásárhelyi fiókja	212
II. 3. A hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület története	215

II. 3. 1. A Gazdasági Egyesület virágkora az 1920-as években	215
II. 3. 2. A Gazdasági Egyesület a gazdasági világválság idején	227
II. 3. 3. A Gazdasági Egyesület megmentése	239
III. A hódmezővásárhelyi közélet főbb epizódjai a Horthy-korszakban	
.....	247
III. 1. Az ÉME, a MOVE és a szélsőjobboldali pártok tevékenysége Vásárhelyen	247
III. 2. A vásárhelyi szociáldemokraták.....	255
III. 3. Takács Ferenc a vásárhelyi szociáldemokrácia emblematikus alakja.....	260
III. 4. Horthy Miklós hódmezővásárhelyi látogatása	269
III. 5. Habsburg József főherceg és Vásárhely kapcsolata.....	270
III. 6. A hősök emlékezete.....	272
III. 7. A revízió Vásárhelyen.....	277
III. 8. „Igricek, táltosok, lantosok jöttek...” Írók látogatása a vásárhelyi tanyavilágban	286
IV. Összegzés.....	288
IV. 1. A dolgozat tartalmi összegzése	288
IV. 2. Az értekezés új tudományos eredményei	293
Felhasznált irodalom.....	296
Internetes és egyéb források	299
Források a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár	
Hódmezővásárhelyi Levéltárából	301
Sajtóforrások	303

Bevezetés

A kutatás célja, módszerei és a disszertáció szerkezete

Doktori értekezésemben Hódmezővásárhely Horthy-korszakbeli politikai és társadalmi közéletének alakulását vizsgálom. Szeremlei Sámuel szerint Vásárhely súlya az alföldi mezővárosok hálózatában a török uralom vége óta meghatározó, amelyet a polgárosodás tovább növelt úgy demográfiai¹, politikai², mint gazdasági (iparosodó agrárium) tekintetben. Dolgozatom célja, hogy a levéltári források és a korabeli sajtó segítségével bemutassam, a politizálás helyi körülményeit, illetve rekonstruáljam a társadalom közéleti magatartásformáit, elsősorban a politikai felhangú civil mozgalmakat. Ezt munkám első részében a nemzetgyűlési, az országgyűlési és a törvényhatósági képviselőválasztások eredményeinek nyomon követésével és összehasonlításával végzem el. Ezt követően a helyi jellegzetességeket összevetem a négy másik kétmandátumos törvényhatósági városban megfigyelhető tendenciákkal. Disszertációm túlmutat a politikatörténet keretein, mivel a második egységben a választásokhoz kapcsolódó legfontosabb közéleti „küzdőtereket” is bemutatom. Itt világítok rá a jelentősebb vásárhelyi civil mozgalmak, társadalmi egyesületek politikai és gazdasági érdekérvényesítő törekvéseire, működésük hátterére, valamint a közéletre ható, azt befolyásoló tevékenységeikre is.

Dolgozatomban a következő kérdésekre keresem a választ: 1) Milyen hasonlóságok és különbségek mutathatók ki a két világháború között megtartott nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő-választások országos és hódmezővásárhelyi eredményeinek összevetéséből? 2) A 19 év alatt megrendezett hat országos képviselő-választást vizsgálva mennyiben mutatkozik meg az egyes városi szavazóköri élők választók pártpreferenciáinak állandósága? 3) A vizsgált időszakban hogyan alakultak a Hódmezővásárhelyhez hasonlóan kétmandátumos törvényhatósági városok választási eredményei, van-e valamilyen összefüggés közöttük? 4) Hódmezővásárhelyen, hogyan jelent meg, megjelent-e egyáltalán a korszakra jellemző, a közigazgatás részéről megnyilvánuló, ellenzékét sújtó presszió? 5) A hódmezővásárhelyi társadalmi egyesületeknek volt-e lehetőségük beleszólni a helyi országgyűlési képviselőjelöltek kiválasztásába? 6) A politikai erőfelmérések kimenetelét illetően fennálltak-e ezek társadalmi befolyásolásának feltételei (a különböző érdekcsoportok anyagi és szociális ereje, a közéleti kultúrájukat szabályozó szokásrend)?

---

¹ 1920-ban a város lakossága 61 ezer fő volt.

² A település 1873 óta törvényhatósági jogú város.

A komplex témaválasztás megkövetelte a Hódmezővásárhelyt érintő releváns levéltári források szerteágazó felderítését és felhasználását, melyek módszertani tekintetben főként hely- és várostörténeti elemzést, egyszersmind az országos trenddel való összevetést igényeltek. Emellett a hódmezővásárhelyi választások történetét lezáró részben a kétmandátumos törvényhatósági városok választási eredményeit hasonlóságok és különbségek szempontjából az összehasonlító módszer segítségével tártam fel. A sajtóforrások nagy száma miatt ugyanakkor fontos volt a forráselemzés és a forráskritika módszertanának alkalmazása is.

Munkám új abból a szempontból, hogy Hódmezővásárhely e korszakáról és témájáról tudományos mélységű összegzés nem készült. Ebből adódik második jellemzője, hogy túlnyomórészt levéltári alap kutatáson nyugszik, ezért a korszakról szóló, előzmény nélküli, primer forrásokból építkezik.

Témaválasztásomban nagy szerepet játszott, hogy már egyetemi történelem szakdolgozatomat – *A Békés megyei társadalmi, gazdasági és politikai élet Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején a sajtó tükrében* – is a két világháború közötti Horthy-korszak történetének egy kiragadott részletéből írtam. Ekkor fordult érdeklődésem a választások történetének vizsgálata felé. Két évvel később földrajz szakdolgozatomat már tudatosan ebből a témakörből készítettem el. *Az országgyűlési képviselő-választások térbeli aspektusai Magyarországon* című munkámban a huszadik századi országgyűlési választások vizsgálatába a politikai földrajz és a választási földrajz módszereit is bevontam.

Témavezetőm, Marjanucz László irányította a figyelmemet a két világháború közötti hódmezővásárhelyi választások csaknem teljesen feltáratlan történetének feldolgozása felé. Ez a hatalmas kiterjedésű, 761 km²-en elterülő alföldi mezőváros, 60 ezer fő feletti lakosságszámával a Horthy-korszakban is a dél-alföldi régió egyik jelentős gazdasági és kulturális központja volt. Lakosságának többsége a mezőgazdaságból élt. Területén jelentős nagybirtok nem volt, így a földbirtokok nagy részét parasztgazdák művelték. A dualizmus idején a város parasztpolgárai markáns, függetlenségi párti, ellenzéki vonalat képviseltek. Bár területét a trianoni békediktátum határmódosításai nem érintették, déli kereskedelmi kapcsolatait elvágták. A város 1919 áprilisától 1920 márciusának elejéig román megszállás alatt volt, amely óriási károkat okozott.

Egy rövid társadalomtörténeti felvezetés után, értekezésem első részében Hódmezővásárhely két világháború közötti nemzetgyűlési és országgyűlési választásainak sajátosságait tekintem át. Elsődleges forrásanyagom a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltárában található választói névjegyzékek és a

választás előkészítéséért felelős helyi „*központi választmány*” jegyzőkönyvei és iratanyagai voltak. Ezekből a szavazás technikai lebonyolításának, és a voksok összeszámlálásának akkori módszerei is jól rekonstruálhatók. A két nemzetgyűlési, illetve a négy országgyűlési választást azonos szempontrendszer szerint mutatom be. Először ismertetem az előzményeket, az országos politika alakulását, valamint, ahol szükséges, ott a releváns, illetve az új választójogi szabályozást. Ezek után térek ki a választások lebonyolításban részt vevő testületek tevékenységre, valamint a képviselőjelöltek kiválasztásának különféle módozataira, a választási pártok megalakulására és magára a kampánytevékenységre is. Majd az ajánlási procedúrát vázolom fel, amit maga a választás és eredményeinek elemző bemutatása követ. A rendelkezésre álló választási, szavazási és számlálási jegyzőkönyvek segítségével kiszámítom a választásokon részt vett polgárok létszámát. A pártok támogatottságát és az egyes választások végeredményét a fellelhető számadatok felhasználásával saját szerkesztésű táblázatokban foglalom össze, melyekből következtetéseket vonok le. Végül a választások utóéletével foglalkozó részben a helyi és az országos végeredmények és tendenciák ismertetésére térek ki.

A választások kampányidőszakának és utóéletének feldolgozását a korabeli városi napilapok (Magyar Nemzetőr, Vásárhelyi Reggeli Újság, Friss Hírek, Vásárhelyi Újság, Vásárhelyi Hírlap, Vásárhelyi Friss Újság, Népújság) vonatkozó évfolyamainak áttekintése segíti. A választásokról szóló sajtóanyagok – kellő forráskritikával – az egyes politikai szereplők céljainak, és támogatottságának felméréséhez kiváló kiegészítő információkat nyújtanak.

Az országgyűlési választások mellett a vásárhelyi törvényhatósági választások történetének áttekintése is része munkámnak. Itt a fő forrásanyag a helyi választások eredményeinek igazolását végző testület, az „*igazoló választmány*” Hódmezővásárhelyi Levéltárban található iratanyaga volt. Ennek segítségével az 1926-ban és 1927-ben tartott időközi törvényhatósági választást, az 1929-ben az új közigazgatási törvény szerint megrendezett teljes körű törvényhatósági választást, valamint az 1934. évi törvényhatósági választást is feldolgozom. A vásárhelyi napilapok forrásai ezúttal is hasznos információkkal és tényekkel teszik életszerűvé az iratok hivatalos hangnemét. Fontos megjegyezni, hogy Hódmezővásárhelyen az országgyűlési és a törvényhatósági választások is a titkosság elvén nyugodtak.

A politikai oldalak bemutatása során külön hangsúlyt kap a helyi kormánypárt, a Kun Béla vezette polgári ellenzék, valamint a városi MSZDP szervezkedése, erőviszonyainak változása és a képviselői helyekért folyó harcainak bemutatása. Ez olykor kényszer

vagy magasabb cél szülte együttműködésbe csap át, mint például akkor, amikor 1939-ben a vásárhelyi politikai porondon is megjelenik az immár számottevő politikai erőt képviselő szélsőjobboldal.

A pártpreferenciák vizsgálata mellett arra is választ kerestem, hogy a város összlakosságához képest hogyan alakult a választásra jogosultak létszáma az általam vizsgált csaknem húsz év alatt. Fontos célkitűzésem volt az országgyűlési és a törvényhatósági választások eredményeinek összehasonlító elemzése is.

A felsőházi képviselő-választások, valamint az 1935 decemberében lezajlott polgármester-választás bemutatásával a lokális politikai aktivitás horizontális tagoltságát is teljessé tettem.

A választástörténettel foglalkozó részt az öt titkosan választó kétmandátumos törvényhatósági város – Győr, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Miskolc és Pécs – választási eredményeinek összehasonlító elemzésével zártam.

Dolgozatom második nagyobb egységében a közéletet leginkább befolyásolni tudó és azt alakítani képes helyi társadalmi egyesületek két világháború közötti történetét ismertetem. A helyi Turul Szövetség tevékenységén keresztül képet kaphatunk a tanult ifjúságot akkoriban leginkább foglalkoztató kérdésekről és az ezekre adott válaszaikról. A Gazdasági Egyesület két világháború közötti történetéből pedig láthatóvá válik, hogy Hódmezővásárhely legbefolyásosabb és legnagyobb taglétszámú, önszerveződő társadalmi egyesülete hogyan érvényesítette gazdasági és politikai érdekeit, mellyel akár még a helyi országgyűlési képviselő-jelöltek személyének kiválasztását, és ezzel a választás eredményét is befolyásolni tudta.

Sajnos az egyesületekre vonatkozó levéltári forrásanyagok nagy része a második világháború idején megsemmisült. A Gazdasági Egyesület és a Baross Szövetség iratai töredékesen, míg a helyi Turul Szövetség dokumentumai egyáltalán nem maradtak fenn. Ezért ezeknél a fejezeteknél – természetesen a fellelhető levéltári iratanyag mellett – további elsődleges forrásként a korabeli hírlapok egymással párhuzamos tudósításaira és cikkeire támaszkodtam.

Munkám harmadik részében a két világháború közötti vásárhelyi közélet néhány meghatározó momentumára térek ki, melyek a város korabeli „politikai arcélének” megmintázásához nélkülözhetetlenek. Bemutatom a szélsőjobboldal vásárhelyi tevékenységét, majd a Szociáldemokrata Párt helyi működését vizsgálom. Külön fejezetben összegzem Takács Ferenc szociáldemokrata politikus életútját. Igyekszem felvázolni mind magánemberi, mind politikusi portréját. Takács Ferenc személyének külön feje-

zetben való kiemelését azért tartom fontosnak, mert meghatározó és karizmatikus politikusa volt az 1930-as évek hódmezővásárhelyi törvényhatósági ellenzékének, 1935-ös országgyűlési képviselővé választása pedig javarészt saját, fáradhatatlan külterületi szervezőmunkájának volt köszönhető. Sikerült elérnie, hogy a pártja és személye elleni főispáni fellépés ellenére a város társadalmában túlsúlyban lévő paraszti tömegek szociáldemokrata politikusként mégis őt támogassák.

Ezt követően Horthy Miklós látogatását és Habsburg József főherceg Hódmezővásárhelyhez fűződő, az első világháború idejére visszavezethető kapcsolatát tárom fel.

Jelentős teret szánok a „hőskultusz” vizsgálatának, annak, hogy a város társadalmaként dolgozza fel az első világháborús hatalmas emberveszteséget, a személyes gyász és a közösségi emlékezet miként fonódik össze a formalizált hőskultuszban. Bizonyítani igyekszem, hogy mentalitástörténetileg a trianoni fájdalom lehet a hősök emlékezetének oldalhajtása is.

Végül a helyi revíziós propaganda, – mint az előző traumákban gyökerező, és ezekre adott egyik lehetséges válasz – sikereinek elemzésére térek ki.

Sajnos a közéletre vonatkozó levéltári forrásanyagok többsége a második világháború idején ugyancsak elveszett. Ezért ezeknél a részeknél elsődleges forrásaim nagyrészt ismét a korabeli napilapok egymással párhuzamos tudósításai és cikkei voltak.

Disszertációmba a házi védelem lezárásakor bizottsági véleménybe foglalt átdolgozási javaslatokat beépítettem. Így az itt elhangzott írásbeli kritikák (Gulyás László, Pihurik Judit, Sipos József), illetve szóbeli hozzászólások átvezetésével mennyiségileg nőtt, tartalmilag változott az értekezés eredeti formájához képest.

Historiográfiai áttekintés

Hódmezővásárhely két világháború közötti történetét még nem dolgozták fel, a várostörténeti monográfia csak 1918-ig követi nyomon a város históriáját. Varsányi Attila a hódmezővásárhelyi főispánság 1873-1950 közötti teljes történetét áttekintő doktori értekezése³ érintőlegesen tárgyal néhány választástörténettel kapcsolatos momentumot. Bernátsky Ferenc *Az 1920-as nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen*⁴ és „Az

---

³ Varsányi Attila: A hódmezővásárhelyi főispánság története (1873-1950). PhD-értekezés, Szeged, 2010. Kézirat. (a továbbiakban: Varsányi Attila, 2010.) In: Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára (a továbbiakban: MNL CSML HL)

⁴ Bernátsky Ferenc: *Az 1920-as nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen*. (a továbbiakban: Bernátsky Ferenc, 2002.) In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 5. Szeged, 2002.

első szocialista követ.” Az 1922-es nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen, levéltári források tükrében⁵ című, a Horthy korszak első két hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési választását bemutató tanulmányai jó kiindulási alapként szolgáltak munkám első két fejezetének megírásához. Antal Tamás *Hódmezővásárhely törvényhatósága 1919-1944* című műve elsősorban jogtörténeti szempontból vizsgálja a város törvényhatóságának történetét.

A dolgozat elkészítése során természetesen az általános, a Horthy-korszak egészével és az országos választásokkal foglalkozó fellelhető szakirodalom megismerése, és felhasználása is elengedhetetlen volt. Utóbbi években megélénkültek a korszakkal kapcsolatos kutatások, jelentősen megnőtt, mondhatni mára szinte parttalanná vált a releváns szakirodalom mennyisége. A hódmezővásárhelyi választások országos keretbe történő beillesztéséhez legnagyobb segítséget a Földes György és Hubai László által szerkesztett *Parlamenti választások Magyarországon 1920-1998*⁶ és Püski Levente *A Horthy-rendszer*⁷ című kötete, illetve Boros Zsuzsanna és Szabó Dániel a *Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944)* című műve, valamint Giczi Zsolt a Horthy-rendszer államáról írt összefoglaló tanulmánya⁸ nyújtotta. A korszak eseménytörténeti vázához Gergely Jenő és Pritz Pál *A trianoni Magyarország*⁹ és Ormos Mária *Magyarország a két világháború korában (1914-1945)* című kötetét vettem alapul, de Ungváry Krisztián *A Horthy-rendszer mérlege* című munkája¹⁰ is hasznos adalékokkal járult hozzá az összkép árnyalásához. A korabeli parlament intézményi működését és annak változásait Püski Levente *A Horthy-korszak parlamentje* és *A magyar felsőház története 1927-1945* című művei alapján követtem nyomon. Bethlen István portréjának megrajzolásához, és a köztörténeti szál kikerekítéséhez Romsics Ignác monográfiája¹¹ bizonyult nélkülözhetetlennek. Gömbös Gyula miniszterelnökségének feldolgozását Gergely Jenő *Gömbös Gyula. Politikai pályakép* és Vonyó József *Gömbös Gyula* című monográfiái segítették.

145-179.

⁵ Bernátsky Ferenc: „Az első szocialista követ.” Az 1922-es nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen, levéltári források tükrében. (a továbbiakban: Bernátsky Ferenc, 2004.) In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 7. Szeged, 2004. 229-255.

⁶ Parlamenti választások Magyarországon (1920-1998). Szerk.: Földes György–Hubai László. Budapest, 1999, Napvilág Kiadó. (a továbbiakban: Földes György–Hubai László, 1999.)

⁷ Püski Levente: *A Horthy-rendszer*. Budapest, 2006, Pannonica Kiadó. (a továbbiakban: Püski Levente, 2006.)

⁸ Giczi Zsolt: *A Horthy-rendszer állama 1919-1944*. (a továbbiakban: Giczi Zsolt, 2010.) In: *A magyar állam története*. Szerk.: Szabó Pál Csaba. Szeged, 2010, JATEPress. 163-204.

⁹ Gergely Jenő–Pritz Pál: *A trianoni Magyarország 1918-1945*. Budapest, 1998, Vince Kiadó. (a továbbiakban: Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998.)

¹⁰ Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege*. Pécs-Budapest, 2013, Jelenkor Kiadó. (a továbbiakban: Ungváry Krisztián, 2013.)

¹¹ Romsics Ignác: Bethlen István. Budapest, 1999, Osiris Kiadó. (a továbbiakban: Romsics Ignác, 1999.)

Darányi Kálmán miniszterelnökségéről Kerepeszki Róbert *A „tépelődő gentleman” Darányi Kálmán (1886-1939)* című munkája szolgált hasznos adalékokkal. Imrédy Béla kormányfői működésének tárgyalásánál Sipos Péter róla írt politikai életrajzából merítettem, Teleki Pál miniszterelnökségének munkám szempontjából lényeges szakaszához pedig az általános kortörténeti munkák mellett Ablonczy Balázs monográfiáját is felhasználtam. Az öt kétmandátumos törvényhatósági város választási eredményeinek összehasonlítását Hubai László választási atlaszának CD-ROM-ján¹² található adatok segítségével végeztem el.

A hódmezővásárhelyi egyesületekről kevés feldolgozás született. Értekezésem Baross Szövetségről szóló fejezetéhez Margittai Linda a Szeremlei Társaság 2010-es évkönyvében megjelent tanulmányából¹³ is merítettem, a hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület történetéhez pedig Kruzslicz István Gábor írása¹⁴ szolgált kiindulópontul. Kerepeszki Róbert Turul szövetségről írt műve¹⁵ a vásárhelyi Turullal kapcsolatos történetvezetés kibontását segítette.

A szélsőjobboldali pártok és mozgalmak vásárhelyi históriájának országos történetbe való beágyazásához Paksa Rudolf munkái – *Magyar Nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*¹⁶; *A magyar szélsőjobboldal története*¹⁷; *Szálasi Ferenc és a hungarizmus* –, illetve Karsai László *Szálasi Ferenc*, valamint Paksy Zoltán *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932-1939* című kötetei megkerülhetetlennek bizonyultak. A magyar jobboldali radikalizmus megjelenítéséhez Vonyó József *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919-1944* és a Romsics Ignác szerkesztésében megjelent *A magyar jobboldali hagyomány 1900-1948* című tanulmánykötetek jelentettek segítséget. A közélet első világháborús hősi emlékezettel foglalkozó fejezetéhez Makó Imre a Szeremlei Társaság 1997-es évkönyvében megjelent

---

¹² Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000. CD-ROM. Budapest, 2001, Napvilág. (a továbbiakban: Hubai László, 2001.)

¹³ Margittai Linda: A gazdasági „örsékváltás” élen – A Baross Szövetség működése Hódmezővásárhelyen 1938-1944. (a továbbiakban: Margittai Linda, 2010.) In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2009. Szerk.: Herczeg Mihály–Kovács István–Kruzslicz István Gábor–Varsányi Attila. Hódmezővásárhely-Budapest, 2010, Máyer Nyomda és Könyvkiadó. 89-115.

¹⁴ Kruzslicz István Gábor: A hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület rövid története 1879-1949. (a továbbiakban: Kruzslicz István Gábor, 1999.) In: Százhusz éves a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület. Hódmezővásárhely, 1999, Kiadja a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület. 5-34.

¹⁵ Kerepeszki Róbert: A Turul-szövetség. Máriabesnyő, 2012, Attraktor. (a továbbiakban: Kerepeszki Róbert, 2012.)

¹⁶ Paksa Rudolf: Magyar Nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója. Budapest, 2013. Osiris Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. (a továbbiakban: Paksa Rudolf, 2013.)

¹⁷ Paksa Rudolf: A magyar szélsőjobboldal története. Budapest, 2012, Jaffa Kiadó. (a továbbiakban: Paksa Rudolf, 2012.)

hősi emlékművekkel foglalkozó tanulmánya¹⁸ bizonyult hasznos olvasmánynak. A város revíziós eseménytörténetének felvázolását Kovács Ferenc két, vásárhelyi országzászlóval foglalkozó könyve¹⁹ segítette, a revízióval foglalkozó fejezet országos történeti adalékai pedig Zeidler Miklós *A revíziós gondolat* című kötetén²⁰ alapulnak.

Hódmezővásárhely társadalomszerkezetének sajátosságai

A nemzetgyűlési, az országgyűlési és a törvényhatósági választások eredményeire közvetetten kihatnak az adott közösség társadalmi viszonyai, ezért a választástörténeti elemzés előtt szükségesnek láttam egy rövid áttekintést adni a két világháború közötti Hódmezővásárhely társadalom- és foglalkozásszerkezetéről.

Hódmezővásárhely települési rendje, a mezőgazdaság által meghatározott foglalkozási szerkezete és az önálló gazdasági egzisztenciák össznépességen belüli nagy hányada miatt klasszikus alföldi mezővárosnak tekinthető. 1920-ban 61 ezres össznépességének 40 százaléka nagy kiterjedésű külterületén, tanyákon élt. A város lakossága 99 százalékban magyar anyanyelvű volt. 1930-ban a belterületi lakosság 40,2, míg a külterületen élők 88,5 százaléka élt valamilyen formában az őstermelésből, ezen belül a mezőgazdaságból.

A tejes népesség vallási megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a legjelentősebb négy felekezetet figyelembe véve Vásárhely református többségű város volt. 1920-ban az össznépesség 60,2 százaléka kálvinista volt, a katolikusok aránya 31,2, az evangélikusoké 4,5, az izraelitáké pedig 2 százalékot tett ki. Ez az arány a korszak végére kissé mértékben a katolikusok javára módosult.²¹

---

¹⁸ Makó Imre: Első világháborús emlékművek Hódmezővásárhelyen és határában. (a továbbiakban: Makó Imre, 1998.) In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 1997. Szerk.: Kruzslicz István Gábor–Kovács István, Hódmezővásárhely, 1998. 75-100.

¹⁹ Kovács Ferenc: A Hódmezővásárhelyi Országzászló története. Hódmezővásárhely, 2004, Magánkiadás. (a továbbiakban: Kovács Ferenc, 2004.); Kovács Ferenc: A hódmezővásárhelyi országzászlók történetének olvasókönyve és képes albuma. Hódmezővásárhely, 2014, Magánkiadás. (a továbbiakban: Kovács Ferenc, 2014.)

²⁰ Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Budapest, 2004, Osiris. (a továbbiakban: Zeidler Miklós, 2004.)

²¹ Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete 1920-1941. Kézirat. (a továbbiakban: Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete) 14-15., 36.; Gyáni Gábor: Társadalom a Horthy korszakban. In: MNL CSML HL Kézirattár. 1576. sz. (a továbbiakban: Gyáni Gábor, Kézirat) 117.

1. táblázat: Hódmezővásárhely össznépességének foglalkozási főosztályai (keresők és eltartottjaik együtt)						
Foglalkozási főosztály	1920		1930		1941	
	fő	%	fő	%	fő	%
Östermelés	38 562	63,3	35 638	59,1	35 330	57,2
Bányászat, ipar és forgalom összesen	14 013	23,0	16 173	26,8	17 927	29,0
Ebből bányászat és kohászat	2	0,0	0	0,0	2	0,0
Ebből ipar	10 051	16,5	11 884	19,7	13 119	21,2
Ebből kereskedelem és hitel	2543	4,2	2997	5,0	3517	5,7
Ebből közlekedés	1417	2,3	1292	2,1	1289	2,1
Közfoglalkozás és szabadfoglalkozások	2627	4,3	2612	4,3	2900	4,7
Véderő	724	1,2	138	0,2	687	1,1
Napszámosok külön megnevezés nélkül	1245	2,0	1137	1,9	313	0,5
Nyugdíjasok, tőkepénzesek, magánzók	1454	2,4	2050	3,4	1910	3,1
Házicseledek	1270	2,1	1334	2,2	1158	1,9
Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak	1027	1,7	721	1,2	1551	2,5
Ebből foglalkozás nélküliek	–	–	539	0,9	810	1,3
A város lakossága összesen	60 922	100	60 342	100	61 776	100

2. táblázat: Hódmezővásárhely kereső népességének megoszlása						
Foglalkozási főosztály	1920		1930		1941	
	fő	%	fő	%	fő	%
Östermelés	19 230	63,3	17 893	59,0	17 875	57,4
Bányászat, ipar és forgalom	6532	21,5	8043	26,5	8746	28,1
<i>Ebből bányászat és kohászat</i>	0	0,0	0	0,0	1	0,0
<i>Ebből ipar</i>	4859	16,0	6090	20,1	6510	20,9
<i>Ebből kereskedelem és hitel</i>	1229	4,0	1513	5,0	1744	5,6
<i>Ebből közlekedés</i>	444	1,5	440	1,4	491	1,6
Közfoglalkozás és szabadfoglalkozások	1105	3,6	1144	3,8	1323	4,2
Véderő	549	1,8	69	0,2	585	1,9
Napszámosok külön megnevezés nélkül	718	2,4	602	2,0	188	0,6
Nyugdíjasok, tőkepénzesek	767	2,5	959	3,2	942	3,0
Házicseledek	1201	4,0	1252	4,1	1078	3,5
Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak	304	1,0	354	1,2	421	1,4
Kereső népesség összesen	30 406		30 316		31 158	
Kereső népesség az össznépesség %-ában	49,9		50,2		50,4	

A kettes táblázat adatai alapján megállapítható, hogy 1920-ban a 61 ezres össznépességű város keresőinek aránya 50 százalékot tett ki, melynek pontos száma 30406 fő volt. A népesség foglalkozási megoszlása a következőképp alakult: a keresők 63,3 százaléka östermelésből élt, miközben az iparban 16, a kereskedelemben és a pénzügyi szolgáltatásokban pedig 4 százalék keresett boldogulást. Az utóbbi két szektorban foglalkoztatottak östermelőkhöz viszonyított részaránya a Horthy-korszakban fokozatosan, de csak igen mérsékelten nőtt. Emellett létszámát tekintve a házcseledek 4 százalékos, illetve a közfoglalkozás és a szabadfoglalkozások 3,6 százalékos kategóriája volt még jelentősnek mondható. Ezek a mutatók az egyes táblázat adatai szerint a teljes népességet – a keresőket és az általuk eltartottakat – figyelembe véve jórészt hasonlóan alakultak.²²

A vizsgált időszakban a vásárhelyi keresőnépesség tekintetében az önállók aránya 40-45 százalékra volt tehető. Ebből a mezőgazdaság 62-70 százalékkal, míg az ipar-forgalom 25-28 százalékkal részesedett.

²² Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 1-8., 37-38.; Gyáni Gábor, Kézirat 115.

Hódmezővásárhely szántóföld-, kert- és szőlőterülete 1920-ban 107 428 katasztrális holdat tett ki, így egy önálló birtokosra vagy bérlőre átlagban 15 kat. hold terület jutott.

3. táblázat: a földművelésből élő önálló keresők – birtokosok és bérlők –, illetve a segítő családtagok birtok- és bérletnagyság szerinti megoszlása Hódmezővásárhelyen 1920-1941 között ²³						
Birtokterjedelem	1920 ²⁴		1930 ²⁵		1941 ²⁶	
	birtokos	bérlő	birtokos	bérlő	birtokos	bérlő
200–1000 kat. hold közötti birtokos és bérlő	21	0	21	2	14	0
Önálló	17	0	18	2	11	0
Segítő családtag	4	0	3	0	3	0
100–200 kat. hold közötti birtokos és bérlő	103	5	86	8	84	19
Önálló	69	4	63	6	66	14
Segítő családtag	34	1	23	2	18	5
50–100 kat. hold közötti birtokos és bérlő	474	76	392	60	342	81
Önálló	256	35	244	28	227	39
Segítő családtag	218	41	148	32	115	42
20–50 kat. hold közötti birtokos és bérlő	1998	442	1793	257	1702	752
Önálló	1084	207	1067	127	1049	366
Segítő családtag	914	235	726	130	653	386
10-20 kat. hold közötti birtokos és bérlő	2116	335	2264	306	1998	589
Önálló	1158	175	1406	173	1242	366
Segítő családtag	958	160	858	133	756	223
5–10 kat. hold közötti kisbirtokos és kisbirtokos napszámos, valamint bérlő	1699	205	2030	180	1886	300
Önálló	1005	124	1256	111	1232	199
Segítő családtag	694	81	774	69	654	101
1–5 kat. hold közötti kisbirtokos és kisbirtokos napszámos, valamint bérlő	2410	157	2831	85	2368	159
Önálló	1401	97	1889	65	1752	104
Segítő családtag	1009	60	942	20	616	55
1 kat. holdon aluli kisbirtokos és kisbirtokos napszámos valamint bérlő	283	12	152	22	676	36
Önálló	216	9	134	14	569	30
Segítő családtag	67	3	18	8	107	6
Önálló összesen	5206	651	6077	526	6148	1118
Segítő családtag összesen	3898	581	3492	394	2922	818
Részes földművesek	-	521	-	365	-	?
Összesen	9104	1753	9569	1285	9070	1936²⁷

A földműveléssel foglalkozó önálló vásárhelyi kereső népesség birtokterjedelmeit a hármastáblázat adatainak segítségével vizsgálva a kisbirtok és kisbérlet döntő fölénye állapítható meg. A Horthy-korszakban a vásárhelyi önálló birtokos keresők 94 százaléka 50 kat. hold alatti földterülettel rendelkező kisbirtokos volt. A város határában 1000 kat.

²³ Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 39., 57., 69., 77., 89.

²⁴ 1920. évi népszámlálás III-IV. rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika; A népesség foglalkozása a főbb demográfiai adatokkal egybevetve s a népesség ház és földbirtokviszonyai. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 72. kötet. Budapest, 1926, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Athenaeum. 232-233.

²⁵ 1930. évi népszámlálás III. rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 94. kötet. Budapest, 1935, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Stephaneum. 194-195.

²⁶ Az 1941. évi népszámlálás. 4. Demográfiai és foglalkozási adatok törvényhatóságok szerint. Történeti Statisztikai Kötetek, Budapest, 1979, Központi Statisztikai Hivatal. 634.

²⁷ Az 1941-es népszámlálás alkalmával a korábban külön kezelt részes földművesek adatait is a bérlők közé számolták be, így ez az adat külön nem áll rendelkezésre. In: Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 75-77.

hold feletti nagybirtok vagy nagybérlet vásárhelyi illetőségű birtokos tulajdonában egyáltalán nem fordult elő.

Az 1920-ban elkezdett Nagyatádi-féle földreform nem hozott számottevő növekedést az önálló mezőgazdasági egzisztenciák számarányában. Az 559 földhöz juttatott vásárhelyi legnagyobb része ugyanis már korábban rendelkezett földtulajdonnal, tehát előtte is önálló birtokos volt. Közéjük tartoztak például a parasztság vitézi címmel és vitézi telekkel jutalmazott tagjai, akik rendszerhűségükért a földosztásból is részesedtek. Emellett a helyi viszonylatban átlag 2,3 kat. hold földhöz juttatott agrárszegénység többsége gazdaságilag életképtelen méretű birtoka miatt az 1920-as évek végére kihullott az önálló egzisztenciák közül.²⁸

4. táblázat: a birtokosok, a bérlők és a segítő családtagok összlétszáma és aránya birtokmértet szerinti bontásban. ²⁹						
Birtokterjedelem	1920		1930		1941	
	fő	%	fő	%	fő	%
200–1000 kat. hold közötti birtokos és bérlő	21	0,2	23	0,2	14	0,1
100–200 kat. hold közötti birtokos és bérlő	108	1	94	0,9	103	0,9
50–100 kat. hold közötti birtokos és bérlő	550	5,1	452	4,2	423	3,8
20–50 kat. hold közötti birtokos és bérlő	2440	22,5	2050	18,9	2454	22,3
10–20 kat. hold közötti birtokos és bérlő	2451	22,6	2570	23,7	2587	23,5
5–10 kat. hold közötti kisbirtokos és kisbirtokos napszámos, valamint bérlő	1904	17,5	2210	20,4	2186	19,9
1–5 kat. hold közötti kisbirtokos és kisbirtokos napszámos, valamint bérlő	2567	23,6	2916	26,8	2527	23
1 kat. holdon aluli kisbirtokos és kisbirtokos napszámos valamint bérlő	295	2,7	174	1,6	712	6,5
Részes földművesek	521	4,8	365	3,3	-	-
Összesen	10857	100	10854	100	11006 ³⁰	100

A négyes táblázat adatai és a virilisjegyzékek szerint a néhány száz főre becsülhető létszámú legvagyonosabb polgárok, a helyi elit csoportjában igen meghatározó volt a 100 kat. hold feletti földterülettel rendelkező földbirtokosok aránya. Emellett a legjövedelmezőbb értelmiségi pályát, vagyis az orvosit választók, de az ügyvédek, gyógyszerészek, valamint a tisztviselők is törekedtek arra, hogy földbirtokot szerezzenek, és így tartsák számon őket a város legvagyonosabb polgárai között. Ezt a trendet a gazdagabb kereskedők, vállalkozók is követték. A nagyiparosokat a leggazdagabbak között min-dössze egy család, a Kokron-família képviselte, textilüzemük több száz munkást foglalkoztatott. Általánosságban elmondható, hogy a vásárhelyi elit nagy részének vagyoni

²⁸ Gyáni Gábor, Kézirat 113-115.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 39.

²⁹ Saját szerkesztés a hármastáblázat adatai alapján.

³⁰ Az 1941-es népszámlálás alkalmával a korábban külön kezelt részes földművesek adatait is a bérlők közé számolták be, így ez az adat külön nem áll rendelkezésre. In: Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 75.

háttérre más hasonló városokban csak a középrétegek szintjét érte volna el.³¹

A középrétegek legmeghatározóbb csoportjának a birtokos parasztság és az iparosok felső rétegét tekinthetjük. Ezek társadalomszerkezeti differenciálása, behatárolása a kevés támpont miatt igen nehéz. Elkülönítésének leginkább elfogadott módszere szerint ide sorolható a 20-100 kat. hold közötti földterületet birtokló vagy bérlő gazdaréteg, és a legalább egy-két segédet foglalkoztató, saját műhellyel rendelkező iparosság. A középrétegek a korszakban a város aktív népességének kb. 17-19 százalékát tették ki, amely 5000-6000 keresőnek felelt meg. A négyes táblázat adatai alapján e rétegen belül szintén a birtokosok mennyiségi dominanciája figyelhető meg. 1920-ban mindez segítő családtagokkal együtt kb. 50-55 százalékot, mintegy 2990 főt jelentett. Tehát az összes birtokos 27 százaléka tartozott a középparasztsághoz, melynek magját 82 százalékos részarányukkal a 20-50 kat. holdat birtokló vagy bérlő gazdák alkották. Ezen árutermelő, csaknem kizárólag extenzív gabonatermesztésre szakosodott birtokosok ugyanakkor ki voltak szolgáltatva a terménypiaci viszonyoknak, az egyre szűkülő keresletnek, emellett pedig jelentős, aránytalanul súlyos adóteher – a teljes bevételük nagyjából egyharmada – is sújtotta őket. A középparaszti gazdasági üzem a családtagok segítő munkája mellett kisebb részben a bér munkások munkaerején nyugodott, alkalmazásuk azonban a gazdasági válság idején a nehezült viszonyok következtében jelentősen visszaesett.³²

A középrétegek következő számottevő csoportját az iparosság adta. 1920-ban 2084 önálló iparos volt a városban, de vagyoni szempontból ennek mindössze az egy vagy több segéddel rendelkező harmada, 600-700 fő volt ide sorolható, amely a középrétegek kb. 12-14 százalékát jelentette.³³

Ugyanakkor a kereskedők nagy része a társadalmi középbe tartozott, akik 600-700 fő körüli létszámukkal e réteg 12 százalékát tették ki. Közöttük jelentős, mintegy 20 százalékos volt a zsidó származásúak aránya.³⁴

A középrétegek jellegzetes csoportja volt az értelmiségi-tisztviselői kar. 1920-ban összesen 1068 keresőt soroltak be ebbe a kategóriába, amely lényegében a középrétegek teljes létszámának 20 százalékát jelentette. Egzisztenciájukat tekintve nagy részük nem önálló, hanem függő helyzetű alkalmazott volt, ugyanakkor iskolázottságuk a többi középréteghez tartozó kategóriánál magasabb szintű volt. A köztisztviselői kar jelentős hányada – 1930-ban például 40 százaléka – nem helybéli volt, ez pedig egyik forrása lehe-

³¹ Gyáni Gábor, Kézirat. 122-124.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 55-56.

³² Gyáni Gábor, Kézirat. 130-138.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 69-71.

³³ Gyáni Gábor, Kézirat. 138-139.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 79.

³⁴ Gyáni Gábor, Kézirat. 140-141.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 82.

tett a városi tisztviselők és a gazdatársadalom között a korszakban többször megfigyelhető politikai és az adófizetéssel kapcsolatos feszültségeknek. Az elsősorban a hiteléletben és a kereskedelemben foglalkoztatott magántisztviselők között átlagon felüli 20-25 százalékos arányt képviseltek a zsidó származásúak.

Az értelmiséghez, azaz a város legpolgáriasodottabb társadalmi csoportjához sorolható keresőkhöz kb. 400 fő tartozott, melynek fele a tanítói-tanári pályán dolgozott. A kategória másik felét az ügyvédek, orvosok alkották, akik között a városon belüli létszámukhoz képest szintén nagyobb arányban voltak megtalálhatók a zsidó származásúak.³⁵

Az eddigieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a vásárhelyi középrétegek a két világháború között mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben csekély mértékben mutattak változást. Életfeltételeik, lehetőségeik az évek múlásával nem változtak vagy inkább kedvezőtlenebbekké váltak, a város polgárosodása megrekedt.³⁶

A város társadalmának többsége az alsóbb néprétegekbe tartozott, mely a kereső, vagyis az aktív népesség kb. 60-62 százalékát tette ki, ami 18-19 ezer főnyi tömeget jelentett. A teljes népesség viszonylatában ugyanakkor ez az arány némileg alacsonyabb volt, mivel a házicselédek, illetve a gazdasági cselédek körében kevesebb volt az eltartott.

A kereső népességet figyelembe véve látható, hogy az alsó népréteg gerincét, 55-60 százalékát az agrárszegénység alkotta, amely ugyanakkor erősen differenciált volt. Legjobb helyzetben lévő csoportját alkották a tíz kat. hold alatti kis-, illetve törpebirtokosok és bérlők, akik azonban megélhetésük biztosításához általában már kénytelenek voltak sajátjuk mellé földet bérelni vagy bér munkát vállalni. Ők a vásárhelyi birtokos parasztság mintegy felét – kb. 5000 fő – reprezentálták. Erőfeszítéseik ellenére a kedvezőtlen gazdasági folyamatok miatt sokan közülük teljesen eladósodtak, majd birtokukat is elvesztették.

Az alsó népréteg két legnagyobb földbirtok nélküli csoportja a bér munkából élő gazdasági cselédség, illetve a mezőgazdasági munkásság volt. 1920-ban az előbbi csoportba mintegy 2100, míg az utóbbiba 5600 kereső tartozott. A gazdasági cselédség létszáma ugyanakkor fokozatosan nőtt a napszámosok rovására. Az elszegényedő birtokos parasztság ugyanis inkább az éves szerződéssel felfogadott cselédség alkalmazását preferálta, mint a drágább, időszakosan alkalmazott „szabad” bér munkásokét, akiket mindez egyre kilátástalanabb anyagi helyzetbe hozott, és cselédi munka elvállalására kény-

³⁵ Gyáni Gábor, Kézirat. 142-144.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 86.

³⁶ Gyáni Gábor, Kézirat. 146.

szerített. Az 1929-ben kirobbanó gazdasági válság egyre nagyobb munkaerő-túlkínálatot eredményezett, figyelembe véve az a tény is, hogy a több száz, mesterségéből megélni képtelen, tönkrement kisiparos munkaereje is megjelent a mezőgazdaságban. Ez a túlkínálat a béreket a létminimum szintje alá szorította, a helyi gyáripár pedig nem volt olyan szinten kiépült, hogy lekösse a jelentős munkaerő-felesleget. A munkanélküliség hatalmas méreteket öltött, az 1930-as évek elején például 7-8 ezer ínségsegélyezettet tartottak nyilván a városban, akiket a polgármesteri hivatal közmunkák keretében igyekezett foglalkoztatni és minimális keresethez juttatni.³⁷

Az ipari munkásság rétege 1920-ban kb. 2700 keresőt foglalt magába. Ez a réteg gyarapodott a legszámottevőbben, 1930-ban már csaknem négyezer főt számlált. A gyarapodás hátterében főként a gyáripárban alkalmazott munkások létszámának emelkedése állt, amit elsősorban a Kokron-féle textilgyár folyamatos bővülése generált. Miközben a szintén ide sorolható, iparosok által alkalmazott tanoncok és segédek létszáma fokozatosan csökkent. A gazdasági válság a kisipari szektorban, sőt rövidebb ideig az ipari munkások között is igen jelentős munkanélküliséget idézett elő. A korszakban az ipari munkásság aránya az alsó népréteg 20-25 százalékát tette ki, közülük kerültek ki a helyi Szociáldemokrata Párt legszervezettebb csoportjai. A párt helyi vezetői között ugyanakkor a kisiparosok voltak többségben.³⁸

1920-ban a kisiparosok segéd nélküli csoportját 1500 főre becsülhetjük, ők is a társadalom legszegényebb rétegei közé sorolhatók, mivel fizetőképes kereslet híján termékeiket nem tudták megfelelő áron és mennyiségben értékesíteni. Mint fentebb már említettük az 1930-as évek elején közülük mintegy nyolcszáz fő az amúgy is túltelített mezőgazdasági munkaerőpiacon napszámosként jelent meg.³⁹

Az alsó népréteg további három nagyobb csoportjába az összesen kb. 2200-2300 főt számláló, a legszegényebbek 12 százalékát kitevő házicselédek, a nem mezőgazdasági munkára felfogadott napszámosok, illetve a kereskedelem-hitel-közlekedés és a közszolgálat körében alkalmazott segédszemélyzet – altisztek – sorolhatók.⁴⁰

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Hódmezővásárhely két világháború közötti társadalomfejlődése a zárt, szerkezetiségét megőrző mezővárosi társadalom tipikus példája, mely az itt élők számára csak igen szűk mozgásteret, emelkedési lehetőséget biz-

³⁷ Gyáni Gábor, Kézirat. 147-154.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 37-38., 88-91., 99-100.

³⁸ Gyáni Gábor, Kézirat. 157-161.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 102.

³⁹ Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 79., 99.

⁴⁰ Gyáni Gábor, Kézirat. 162-164.; Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 104-106.

tosított. Ezt mutatja a helyi elit alacsony gazdasági potenciálja, és a földtulajdonba irányuló felhalmozás kitüntetett szerepe, valamint a nagy létszámú alsó népréteg és a középrétegek megrekedtsége, folyamatos süllyedése is.⁴¹

---

⁴¹ Gyáni Gábor, Kézirat. 165.

I. Választások a két világháború közötti Vásárhelyen (1920-1939)

I. 1. Nemzetgyűlési képviselő-választások Hódmezővásárhelyen 1920 júniusában

I. 1. 1. Előzmények

1910-ben a dualista állam fennállása idején megrendezett utolsó magyarországi országgyűlési képviselő-választásokon a teljes lakosság mindössze hat-hét százaléka vehetett részt. A választók nyíltan szavaztak, a választójog pedig vagyoni, illetve jövedelmi cenzushoz volt kötve. Ezenkívül csak a huszadik életévüket betöltött férfiak voksolhattak, a nők egyáltalán nem. Mindezekből kitűnik, hogy az 1874-ben elfogadott választójogi törvény (1874. évi XXXIII. t. c.) ekkor már teljesen elavult volt. Szükségessé vált egy új választójogi szabályozás megalkotása, amely 1913-ban készült el. Az 1913. évi XIV. törvénycikk alapján azonban az első világháború kitörése és évekig tartó harcai miatt soha nem tartottak választást. A világháborús vereség, az azt követő Károlyi-féle Népköztársaság, majd a Tanácsköztársaság bukása után az 1919-ben néhány hónapig hatalmon lévő ellenforradalmi Friedrich-kormány új választójogi rendeletet (1919. évi 5985/1919 M. E.) és hozzá kapcsolódó végrehajtási rendeleteket dolgozott ki.⁴² A román megszállás alól 1919 novemberében felszabadult Budapesten berendezkedő Horthy Miklós nevével összeforrt rendszer a Friedrich-féle rendeletet alapul véve, 1920 januárjára nemzetgyűlési képviselő-választásokat írt ki. A választási rendelet valamennyi választókerületben bevezette a titkos szavazást és a kötelező részvételt. A legalább hat éve magyar állampolgár és minimum fél év helyben lakást igazolni tudó, 24 éven felüli férfiak és nők – utóbbiaknál az írni-olvasni tudás is feltétel volt – valamennyien választásra jogosultak lettek, akárcsak a legalább 12 heti frontszolgálatot teljesített 24 évesnél fiatalabb férfiak. Választójogot kapott több mint hárommillió állampolgár, az ország akkori teljes lakosságának mintegy 38,4 százaléka. Ez mintegy hatszorosa volt az első világháború előtt választásra jogosultak arányának. A választásra jogosultak teljes lakossághoz viszonyított aránya a korabeli európai középmezőnyben helyezkedett el. Ezen a választáson képviselőjelöltként csak egyéni választókerületben lehetett indulni. Kizárólag a győztes jelöltre leadott szavazatok számítottak, a többi indulóra leadott

---

⁴² 1919. évi 5984/1919 M. E., 1919. évi 5986/1919 M. E., 1919. évi 5987/1919 M. E., 1919. évi 5988/1919 M. E. In: Magyarországi Rendeletek Tára 1919. Szerk.: Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1920, Pesti Könyvnyomda Rt. 878-929.

vokszok elvesztek. A széles körű választójog megadása egyfajta demokratizálódási folyamat irányába mutatott, ez azonban nem belső fejlődési folyamat eredményeként valósult meg, hanem az antanthatalmak külső nyomása kényszerítette ki.

1920 elején a formálódó és igen képlékeny magyar politikai palettán kiskgazda, keresztény, szociáldemokrata és polgári liberális pártok voltak jelen. A választási győzelemre azonban csak két politikai erőnek volt valódi esélye: a több keresztény pártból összeállt Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának (KNEP) és a két kiskgazda párt egyesülésével létrejött Országos (Keresztény-Keresztény) Kiskgazda- és Földműves Pártnak, amely leginkább a parasztság széles rétegeit képviselte. Az 1920 januárjában a megszállás által nem érintett területeken megtartott nemzetgyűlési képviselő-választásokon szoros versenyben a kiskgazdák végzetek az élen a KNEP pedig második lett. A mandátumok elsőprő többségét, mintegy 94 százalékát e két párt képviselőjelöltjei kapták. A regnáló koalíciós kormányok tagjainak túlnyomó többsége is soraikból került ki. A főként a zsidóság által támogatott polgári liberális pártok visszaszorultak, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) pedig részt sem vett a választáson. Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság idején vállalt szerepe ugyanis nem volt túl jó ajánlólevél a berendezkedő ellenforradalmi rendszerben, ahol a tisztí különítmények még szabadon működhettek.

A választást 1920 januárjában egyelőre csak az ország magyar közigazgatás alatt álló részein tudták megrendezni, mivel ekkor még a Tiszántúl román, a Baja-Pécs vonaltól délre eső országrész pedig szerb megszállás alatt volt. Az idegen csapatok kivonulása után ezeken a területeken is sor kerülhetett a nemzetgyűlési képviselő-választásokra. A három részletben megtartott voksolás során a választópolgárok összesen 214 mandátum sorsáról döntöttek. Az összeülő nemzetgyűlés tagjainak csupán 11 százaléka volt tagja a dualista rendszer parlamentjének is, tehát a régi politikai garnitúra csak igen kis része tért vissza a politikai hatalomba.⁴³

1918 őszén IV. Károly magyar király Eckartsauban tett nyilatkozatával visszavonult a magyar államügyek intézésétől, visszatérését pedig az antanthatalmak tilalma lehetlenné tette. Ezért az 1920. február 16-án összeülő nemzetgyűlésnek Magyarország államformájáról és az államfő kérdéséről is határoznia kellett. A törvényhozás által elfogadott első törvénycikk a dualista rendszer hagyományaiból merítve, az alkotmányosság jogi kereteinek és intézményi struktúrájának helyreállításával fektette le az új rendszer

---

⁴³ Földes György–Hubai László, 1998. 7., 50-51., 70-71., 75., 80-84.; Giczi Zsolt, 2010. 197.; Püski Levente, 2006. 50., 97-99., 232.; Ungváry Krisztián, 2013. 37.

alapjait. A nemzetgyűlés magát a törvényhozói hatalom kizárólagos képviselőjének nyilvánította, meghatározta saját jogköreit, majd megállapította, hogy a királyi hatalom gyakorlása az uralkodó ominózus nyilatkozatával megszűnt. Az államforma kérdéséről ekkor még nem döntött, viszont a kormányzói tisztség létrehozásával rendelkezett az államfői hatalom – ideiglenesnek szánt – rendezéséről. Az első törvénycikk részletesen szabályozta a kormányzó jogköreit, amely a királyéhoz képest korlátozott volt, és nemzetközi viszonylatban – kezdetben legalábbis⁴⁴ – egy korabeli gyenge-közepes erősségű köztársasági elnöki hatalomnak felelt meg. 1920. március elsején a nemzetgyűlés Horthy Miklóst választotta meg kormányzónak, aki ezután majd negyed évszázadig állt az ország élén. A királyság, mint tradicionális államforma jogfolytonosságára való utalás még ugyanebben a hónapban a Simonyi-Semadam-kormány egyik rendeletében került kinyilvánításra, végül a következő évben elfogadott detronizációs törvény az ország államformáját egyértelműen királyságként rögzítette.⁴⁵

Az ellenforradalmi rendszer hivatalos ideológiája a keresztény-nemzeti gondolat volt, mely az egész korszakot meghatározta. A végrehajtó hatalmat a törvényhozásnak felelős, de az államfő által a kormánypártból kinevezett mindenkori miniszterelnök és kormánya gyakorolta. A törvényjavaslatok kidolgozása pedig a miniszterek által irányított minisztériumokban zajlott. Az állami hatalommegosztás harmadik eleme a másik kettőtől elvben független, a törvényeket betartató igazságszolgáltatás volt. A három hatalmi ág elkülönülése és egyenrangúsága azonban a korszakban nem mindig érvényesült. A végrehajtó hatalom – elsősorban a törvényhozás kárára – olykor bizony túlnőtt saját keretein. Ugyanakkor a kormányfőnek mind a parlamenti többség, mind pedig a kormányzó bizalmát is bírnia kellett.⁴⁶

A hagyományos struktúrák mentén újjászerveződő magyar államnak továbbra sem volt – és a Horthy-korszakban nem is lett – egy dokumentumban lefektetett alkotmánya. Az alapokmányt az 1920-as évek végéig egymás után elfogadott alaptörvények sorozata helyettesítette.⁴⁷

---

⁴⁴ A Horthy-korszakban a kormányzó jogköreinek kibővítésére több alkalommal is sok került. Először 1920-ban Teleki Pál, majd 1933-ban Gömbös Gyula, végül 1937-ben Darányi Kálmán terjesztette ki Horthy jogosítványait. In: Püski Levente, 2006. 19, 26-27.

⁴⁵ 1921. évi XLVII. törvénycikk IV. Károly Ő Felsége uralkodói jogainak és a Habsburg Ház trónörökösödésének megszüntetéséről. In: www.1000ev.hu

⁴⁶ Giczi Zsolt, 2010. 182., 184-185.; Püski Levente, 2006. 164., 179-180., 260.

⁴⁷ Püski Levente, 2006. 261., 273.

I. 1. 2. A hódmezővásárhelyi szavazás előkészületei és szabályozása

Hódmezővásárhely városa a tiszántúli román ellenőrzés alatt álló övezethez tartozott, ahonnan 1920. március 2-án vonultak ki az idegen csapatok. A Nemzeti Hadsereg egy századnyi katonája már a felszabadulás napján Vásárhelyre érkezett.⁴⁸ A város, bár jelentős anyagi és emberi veszteségeket szenvedett, visszanyerte önrendelkezését, és fokozatosan visszaálltak a forradalmak előtti közigazgatási és jogi keretek. A magyar fennhatóság helyreállítása után hamarosan megkezdődött a nemzetgyűlési választás előkészítése és a kampánytevékenység is. Dömötör Mihály a Simonyi-Semadam-kormány belügyminisztere⁴⁹ 1920. május 3-án megjelent rendeletében hirdette ki, hogy az idegen megszállás alól felszabadult területeken 1920. június 13-án nemzetgyűlési képviselő-választásokat kell tartani.

A dualizmus időszaka alatt Vásárhelyen a törvényhatósági bizottságban és az országgyűlési képviselő-választások során a kiegyezés alapján álló Deák-párt (Szabadelvű Párt, majd Nemzeti Munkapárt) és a 48-as elveket valló Függetlenségi Párt küzdelme dominált. Előbbi a dualizmus idején szinte végig kormánypárt volt, míg az utóbbi mindössze 1906 és 1910 között volt a koalíciós kormány meghatározó ereje, ezenkívül végig ellenzékben politizált. Az egyetlen vásárhelyi országgyűlési mandátumért vívott küzdelemben viszont csak egyetlen alkalommal – 1881-ben – győzött szabadelvű, azaz kormánypárti jelölt. A város szavazópolgárai tehát elkötelezetten ellenzéki beállítottságúak voltak, számuk ebben a korszakban négy-ötezer fő volt, melyből a nyílt szavazásokon általában két-háromezren éltek szavazati jogukkal.

Az első világháború előtti 1910-es utolsó választáson tehát még egy képviselői hely sorsa dőlt el a városban. Az 1914. évi XV. törvénycikk⁵⁰ viszont Hódmezővásárhelyen és környékén már két választókerületet jelölt ki, melyeket az 55.000/1914. B. M. rendeletben⁵¹ foglaltak szerint alakítottak ki. A képviselőjelöltek első alkalommal az 1920-as nemzetgyűlési választáson vetélkedtek két mandátumért. Az I. választókerületen belül öt belterületi (a város I., IV., VII. közigazgatási kerületei) és hét külterületi, tanyákat

---

⁴⁸ Magyar Nemzetőr (a továbbiakban: MN). „Hódmezővásárhelyi politikai napilap.” Felelős szerkesztő: Róth Antal. 1920. március 4. 1.

⁴⁹ Dömötör Mihály, a Simonyi-Semadam-kormány belügyminisztere 1920. április 19. és 1920. július 19. között. In: Bölöny József: Magyarország kormányai 1848-1992. Budapest, 1992, Akadémiai Kiadó. (a továbbiakban: Bölöny József, 1992.) 87.

⁵⁰ 1914. évi XV. törvénycikk az országgyűlési képviselőválasztó-kerületek számának és székhelyének megállapításáról. In: www.1000ev.hu

⁵¹ Magyarországi Rendeleték Tára 1914. Szerk.: Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1914, Pesti Könyvnyomda Rt. 724.

magában foglaló szavazókört, a II. választókerületen belül pedig tíz belterületi (a város II., III., V., VI., VIII. közigazgatási kerületei), és ugyanannyi külterületi szavazókört hoztak létre.⁵²

A választási előkészületekre kevés idő állt rendelkezésre, ezért Soós István⁵³ polgármester már 1920. május 8-án elrendelte a választásra jogosultak névjegyzékének összeállítását. A feladattal Medveczky Imre helyettes főjegyzőt bízta meg,⁵⁴ aki a továbbiakban polgármesteri megbízottként felügyelte és irányította a választás előkészítését, amely korábban a helyi központi választmány⁵⁵ feladata volt. A választásra jogosultaknak be kellett jegyeztetni magukat a lakóhelyük szerinti szavazókör névjegyzékébe. A feliratkozásra 1920. május 17–21. között az illetékes összeíró biztosoknál volt lehetőségük. A jelentkezők viszonylag alacsony száma miatt május 24. és 27. között mindkét választókerületben póttösszeírást kellett elrendelni, melynek során az I. választókerületben 1167, míg a II. választókerületben 3986 fő regisztráltatta magát a pótnévjegyzékbe.⁵⁶ A végleges névjegyzékek alapján az első választókerületben összesen 7771, míg a másodikban 10542 választásra jogosult volt. Ez jelentős létszámemelkedést jelentett, ahhoz képest, hogy 1910-ben mindössze 5381 választópolgára volt a városnak.⁵⁷

A hódmezővásárhelyi választás levezénylésére a Szegedi Királyi Ítéltábla május 8-án két választási biztost és két helyettest rendelt ki. Az első választókerületbe dr. Zehery Lajos királyi ítéltáblai bírót, a második választókerületbe pedig dr. Salánky József királyi ítéltáblai bírót delegálta. Az ő feladatuk volt az adott kerület választópolgárai közül

⁵² MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1920. IV. B. 1403. b/Iratok, 1-19. 9. doboz (a továbbiakban: Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 9. d.) 3/1920. Nyomtatvány.

⁵³ Soós István (1863-1948) 1918 és 1935 között Hódmezővásárhely polgármestere volt. Szentesi eredetű családban született, jogot végzett, majd 1908-tól különböző hivatali tisztségeket viselt a Hódmezővásárhelyen. 1913-tól a város főjegyzője és polgármester-helyettese volt. 1918. október 26-án választották meg a város polgármesterévé. Ezután – közmegelegedésre – 17 évig maradt hivatalában, 1935 végén vonult nyugállományba. A városi törvényhatósági közgyűlés 1938. március 31-ei ülésén a törvényhatósági bizottság örökös tagjává választotta. In: Hódmezővásárhely Törvényhatósági Jogú Város történeti almanachja 1873-1950. Szerk.: Kovács István. Hódmezővásárhely, 2003. (a továbbiakban: Hmvh. tört. alm.) 135-140.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1937-1944. IV. B. 1404. a. 7. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 7. d.) 20/1938.

⁵⁴ Bernátsky Ferenc, 2002. 146.

⁵⁵ A helyileg illetékes központi választmányok feladata az országgyűlési képviselő-választások előkészítése, és lebonyolításának segítése volt. Tagjait meghatározott időre a város törvényhatósági bizottságának közgyűlése választotta saját sorából. A választók névjegyzékének összeállítása és évenkénti kiigazítása szintén a testület feladata volt. A központi választmány bírálta el az ideiglenes névjegyzék ellen beadott felszólamlásokat és panaszokat is.

⁵⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 9. d. 6/1920., 12/1920 II. vb.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1920. IV. B. 1403. b/Iratok, 21-31. 10. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 10. d.) 14/1920. I. vb.

⁵⁷ MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1912-1935. IV. B. 1403. a/jegyzőkönyvek, 3. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.) 31/1920 I. vb., 26/1920 II. vb.; Bernátsky Ferenc, 2002. 151.

kijelölni a két választási bizottság négy rendes tagját és négy póttagját. A két felálló bizottság elnöki tisztét a választási biztosok töltötték be. A választási bizottságok jegyzőit a polgármester nevezte ki, feladatuk a bizottsági ülések jegyzőkönyveinek vezetése volt. Továbbá a választópolgárokat több alkalommal tájékoztatniuk kellett a választójogi rendeltben foglaltakról és a szavazás helyéről, idejéről, valamint módjáról a Vásárhelyi Reggeli Újság, a Magyar Nemzetőr és a Friss Hírek című vásárhelyi napilapok hasábjain. Ezenkívül több száz választási hirdetményt ragasztattak ki a városban.

A két, május közepén megalakított hódmezővásárhelyi választási bizottság véglegesítette a választásra jogosultak névjegyzékeit, megalakította a 32 szavazatszedő küldöttséget, és kijelölte működési helyüket. A május végén létrehozott szavazatszedő küldöttségek egy elnökből, egy helyettes elnökből, egy jegyzőből és egy helyettes jegyzőből álltak, és a választás szabályszerű lebonyolításáért feleltek. Tagjaikat a bizottságok az adott választókerületben élő választópolgárok közül verbuválták, akik a voksolás közben vezették a szavazási rovatos íveket, a szavazási jegyzőkönyvet, és a visszautasítottak névjegyzékét. A választás végeztével feladatuk kiterjedt a szavazatok összeszámlálására is.⁵⁸

A választási iratok a belügyminisztériumból a két választási bizottsághoz június 1-jén érkeztek meg. A küldeményben több tízezer üres szavazólap, boríték, valamint a választási jegyzőkönyvek és a szavazási jegyzőkönyvek nyomtatványai kaptak helyet. A szavazólapokra már Vásárhelyen nyomtatták rá a képviselőjelöltek nevét és pártállását. Természetesen mindenről szigorú nyilvántartást kellett vezetni. A választási bizottságok kötelessége volt a megfelelő nyomtatványok, szavazólapok, papírok és íróeszközök, valamint az urna eljuttatása a szavazókörökbe. A választás után a fel nem használt iratokat vissza kellett küldeni a belügyminisztériumba.⁵⁹

A választási bizottságokba a képviselőjelöltek egy pártmegbízottat és egy helyettest delegálhattak. A pártmegbízottak feladata, a jelölt érdekeinek képviselete volt, azonban nem rendelkeztek a bizottságban szavazati joggal. A szavazatszedő küldöttségekbe minden pártnak joga volt egy vagy két ún. bizalmi egyént küldeni, akik a választás törvényességét ellenőrizték. A választók személyazonosságának megállapítására a városi tanács a szavazókörökbe hatósági azonossági tanúkat jelölhetett ki, valamint a bizalmi

---

⁵⁸ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 10. d. 9/1920 I. vb.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 9. d. 7/1920 II. vb., 8/1920. II. vb, 10/1920 II. vb.; MN 1920. május 18. 2-3.

⁵⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 9. d. 9/1920 II. vb.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 10. d. 20/1920. I. vb.

egyének is kijelölhettek egy-egy választópolgárt pártjuk azonossági tanújának. Minden tisztségviselőnek és pártdelegátnak eskütételi kötelezettsége volt.⁶⁰

A választáson való induláshoz a képviselőjelölteknek legalább 500, azonos választókerületből származó ajánlást kellett összegyűjteniük, majd ezeket a voksolás előtt nyolc nappal az illetékes választási biztos elé terjeszteniük. A hivatalos ajánlóíveken gyűjtött, szabályszerű ajánlásnak az ajánló nevét és lakcímét is tartalmaznia kellett. A választási biztosok kötelessége volt táviratban értesíteni a belügyminisztert az érvényesen ajánlott jelöltekről, majd megfelelő időben a választás hivatalos végeredményéről is hasonló tájékoztatást kellett adniuk.⁶¹

A szavazás előtt egy nappal szesztilalmat vezettek be, ami a választási procedura végéig tartott. Ezenkívül tilos volt a választók bármiféle ellátásban részesítése, szállítása és agitálása is. A voksolás, amely minden választói névjegyzékben szereplő polgárnak kötelező volt, az összes szavazókörben reggel nyolc órakor kezdődött. Minden választópolgár abban a szavazókörben szavazhatott, amely névjegyzékébe előzetesen felvették. A személyazonosság megállapítása legegyszerűbben a választó címére korábban kiküldött, szavazóigazolvány felmutatásával volt lehetséges, de szükség esetén a szavazó kilétét az azonossági tanúk is igazolhatták. Azokban a szavazókörökben, ahol a névjegyzékben szereplő választók száma meghaladta a 600 főt, kétnapos volt a voksolás. Az első nap este 20 órakor felfüggesztették a szavazást, majd éjszakára őrt állítva elepecsélték a szavazóhelyiség ajtaját. A szavazókör a következő nap reggel nyolc órától ismét kinyitott, és folytatódhatott a választás. A szavazatszedő küldöttség tagjainak és a bizalmi egyéneknek lehetősége volt arra, hogy helyben szavazzanak, akkor is, ha eredetileg máshová tartoztak. A rendet a rendőrség és a csendőrség tartotta fenn. A voksolás szavazólappal történt, amit a szavazóköri elnök bocsátott a választópolgár rendelkezésére. A szavazólapon a jelöltek nevei betűrendben voltak feltüntetve. Érvényes szavazatnak a képviselőjelölt neve mellé nyomtatott négyzetbe beleírt kereszt számított. Ezután a szavazólapot borítékba zárva vissza kellett adni az elnöknek, aki azt az urnába helyezte. A szavazás végeztével a szavazatszedő küldöttség elnöke a küldöttség tagjai és a bizalmi egyének előtt, jelöltek szerint csoportosítva számolta meg a szavazatokat. Érvénytelen volt minden olyan voks, amely nem a hivatalos szavazólapon lett leadva, ismertetőjellel volt ellátva, a kereszt jelölésen kívül bármilyen írást tartalmazott, illetve

---

⁶⁰ Vásárhelyi Reggeli Újság (a továbbiakban: VRÚ). „Független politikai napilap.” Főszerkesztő, lapfőigazgató: Kun Béla. Felelős szerkesztő: Fejérváry József. 1920. május 20. 2.; MN 1920. május 20. 1-2.

⁶¹ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 9. d. 13/1920.

nem a négyzetben volt a kereszt, vagy ha több név lett bejelölve rajta. A szavazatok összeszámlálása után a szavazatszedő küldöttség valamennyi iratot és jegyzőkönyvet becsomagolt, lepecsételt, majd mindent a kerületi választási biztoshoz küldött.

A választási bizottság a szavazókörökből beérkező adatok alapján elkészítette a választási jegyzőkönyvet, és megállapította a szavazás végeredményét, amit a procedura lezárulása után a választási biztos hirdetett ki. A voksok általános többségét birtokló jelölt lett a nemzetgyűlési képviselő, vagyis az, aki az összes érvényes szavazat több mint felével rendelkezett. Ha egy jelölt sem szerezte meg az abszolút többséghez szükséges szavazatszámot, akkor a két legtöbb szavazatot kapott aspiráns között pótválasztásra került sor.⁶²

I. 1. 3. A képviselőjelöltek és a választási küzdelem

A kormánypárti képviselőjelöltek személyével kapcsolatos találgatások már 1920 márciusában elkezdődtek. Lázár Dezső⁶³ nagybirtokosnak, a városi polgárőrség volt vezetőjének első választókerületi jelöltsége már március végén biztosnak látszott, ugyanakkor felvetődött – egyelőre név nélkül – egy országos hírű politikus indulásának lehe-

---

⁶² VRÚ 1920. június 6. 1.; VRÚ 1920. június 9. 1.; VRÚ 1920. június 10. 1.; VRÚ 1920. június 13. 1-2.; Friss Hírek (a továbbiakban: FH). „Független politikai napilap.” Főszerkesztő: Barabás István, Felelős szerkesztő: Hollósy Antal. 1920. június 9. 2.; FH 1920. június 10. 1-2.; FH 1920. június 11. 2.

⁶³ Lázár Dezső (1876-1962) hódmezővásárhelyi földbirtokos, gazdasági főtanácsos. Elvégezte a keszthelyi Gazdasági Akadémiát, részt vett az első világháborúban, ahol századparancsnokként szolgált. 1920 és 1936 között a vásárhelyi Gazdasági Egyesület elnöke volt. 1921-ben megalapította a Vásárhelyi Újság című napilapot, melynek évekig szerkesztője volt. Tagja volt a vásárhelyi törvényhatósági bizottságnak és az Országos Gazdaszövetségnek. Az 1920-as évek elején tevékeny szerepet vállalt a kormánypárt helyi megszervezésében. Bár a nemzetgyűlési, majd az országgyűlési képviselőválasztásokon többször elindult, egy alkalommal sem választották meg képviselővé. Az 1926-1931 közötti ciklusban mindössze országgyűlési pótképviselőségig jutott. In: Fejérváry József: Vásárhely története családok tükrében Hódmezővásárhely, 1929. Erdei Sándor Könyvnyomdája. (a továbbiakban: Fejérváry József, 1929.) 69-70.; MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir.; Kovács István: Hódmezővásárhelyi életrajzi kalauz. Hódmezővásárhely, 2015. Vörös Tervező és Kereskedelmi Kft. (a továbbiakban: Kovács István, 2015.) 177.; VRÚ 1921. július 13. 1.

tősege is. Valószínűnek tűnt, hogy Szádeczky Lajos⁶⁴ is megméreti magát, de egyelőre nem tisztázódott, hogy melyik választókerületben lép fel.⁶⁵

A vásárhelyi közéletben meghatározó súllyal rendelkező birtokos közösség megosztott volt abban a kérdésben, hogy mindkét jelölt vásárhelyi gazda legyen, vagy egy országosan ismert politikusnak is lehetőséget adjanak.⁶⁶ Első kerületi képviselőjelöltként 1920. április 16-án került szóba először Emich Gusztáv⁶⁷ neve, aki ekkor az Országos Kisgazda- és Földműves Párt⁶⁸ tagjaként kereskedelemügyi miniszter volt. A „*polgári társadalom vezető egyénei*” által szervezett képviselőjelölő-értekezleten Szathmáry Tihamér⁶⁹ kormánybiztos-főispán kijelentette, hogy „*a polgárság egysége mindennél előrébb való*”, és Emich jelölése mellett foglalt állást. Ugyanezen a gyűlésen a második választókerület képviselőjelöltjének kiszemelt Lázár Lajos⁷⁰, aki ekkor még a Gazdasá-

---

⁶⁴ Szádeczky-Kardoss Lajos (1859-1935) történész, egyetemi tanár, kormánypárti nemzetgyűlési képviselő. Trencsén megyei nemesi családból származott, a budapesti, majd a bécsi egyetemen tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett, tanított a budapesti és a kolozsvári egyetemen is. 1909-ben a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választották. Az első világháború után a kolozsvári egyetemmel együtt Szegedre ment, ahol egyetemi katedrát kapott. 1920 nyarán az Országos Kisgazda- és Földműves Párt programjával a hódmezővásárhelyi II. választókerületben nemzetgyűlési képviselővé választották. Az 1922-es választáson újra elindult, de vereséget szenvedett, ezután visszatért az egyetemi oktatói pályára. In: Hmvh. tört. alm. 70-73.; Nemzetgyűlési almanach 1920-1922. 136-139. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al920_22/index.htm; Kovács István, 2015. 255.

⁶⁵ VRÚ 1920. március 28. 1.; VRÚ 1920. március 31. 1.; MN 1920. március 31. 1.

⁶⁶ Közérdek. „Földművelők Politikai Napilapja. A hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület hivatalos közlönye.” Felelős szerkesztő: Dr. Hódy Antal. 1920. március 21. 2.

⁶⁷ Emich Gusztáv (1866-1927) diplomata, kereskedelemügyi miniszter, országgyűlési képviselő. Sváb eredetű családból származott. Jogot hallgatott, valamint kereskedelmi tanulmányokat folytatott. Kereskedelemügyi minisztersége előtt évekig különböző minisztériumokban dolgozott. Az 1920-as választáson a hódmezővásárhelyi első választókerületben nemzetgyűlési képviselővé választották. Mandátumát azonban csak két hónapig tartotta meg, mert a kormányzó 1920 nyarán rendkívüli követté nevezte ki Németországba, mely pozícióban öt évig szolgált. In: Hmvh. tört. alm. 62-64.; Kovács István, 2015. 77.

⁶⁸ Az Országos Kisgazda és Földműves Párt a Nagyatádi Szabó István vezette, illetve a Sokorópátkai Szabó István irányította két kisgazda szerveződés egyesülésével 1919 novemberében jött létre. Négy elnöke – Nagyatádi Szabó István, Sokorópátkai Szabó István, Mayer János és Rubinek Gyula – volt. Magát keresztény pártként határozta meg, programja középpontjában a földreform és a progresszív adóreform állt. In: Magyarországi pártprogramok 1919-1944. Szerk.: Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc. Budapest, 2003, ELTE-Eötvös Kiadó. (a továbbiakban: Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003.) 29.

⁶⁹ Szathmáry Tihamér (1869- 1934) újságíró, író, rendőrkapitány, kormánybiztos-főispán. Nemesi eredetű hódmezővásárhelyi családból származott. Elvégezte a kecskeméti jogakadémiát, majd Vásárhelyen városi tisztviselő lett. Magyarország örökös kardvívó bajnoka. 1908-tól a város rendőrfőkapitánya, kérelmelhetetlenül fellépett a szociáldemokraták ellen. 1918-ban a polgármester választáson alulmaradt Soós Istvánnal szemben, ezután elhagyta Hódmezővásárhelyt. Visszatérése után, 1919 augusztusától Csongrád vármegye és Hódmezővásárhely kormánybiztos-főispánja lett, de a románok által megszállt területen nem tevékenykedhetett. A megszállók kivonulása után, 1920 márciusában foglalta el a vásárhelyi főispáni pozíciót. 1920 augusztusának végén saját kérésére tisztségéből felmentették és nyugdíjazták. Továbbra is aktívan részt vett a városi közéletben. 1928-1933 között a kormánypárti Vásárhelyi Friss Újság felelős szerkesztője, majd főszerkesztője volt. In: Hmvh. tört. alm. 183-188.; Fejérváry József, 1929. 21-22., Kovács István, 2015. 260.

⁷⁰ Lázár Lajos (1872-1955) földbirtokos, gazdasági főtanácsos. Lázár Dezső bátyja. Elvégezte a keszthelyi Gazdasági Akadémiát. 1906-tól 1920-ig a Gazdasági Egyesület elnöke volt. A törvényhatósági

gi Egyesület (GE) elnöke volt, nemet mondott a felkérésre.⁷¹ 1920 áprilisának végén Emich Gusztáv – elébe menve a helyiek döntésének – táviratban tudatta a főispánnal, hogy elvállalja a vásárhelyi képviselőjelöltséget. A fentiek alapján látható, hogy a főispán már 1920-ban is tevékenyen részt vett a kormánypárt kampányában.⁷²

A választási kampány május elején vett lendületet. 1920. május 5-étől a belügyminiszter engedélyezte a választási gyűléseket, melyeket előzetesen a helyi rendőrkapitányságon be kellett jelenteni. 1920. május 6-án a Fekete Sas Szállóban megtartott kormánypárti képviselőjelölő-gyűlés ismételen eredmény nélkül zárult. Az időközben 600 tagúvá bővült grémium nem tudott megegyezni a jelöltek személyéről, így két táborra szakadt: A Gazdasági Egyesület 150 küldötte, akik Lázár Dezső hívei voltak, nem értettek egyet Emich Gusztáv első választókerületi jelölésével, ezért kivonultak a tanácskozásról. A kereskedelemügyi minisztert az Iparegylet, az Ipartestület, az értelmiségiek, a nőket képviselő küldöttek és a kisgazdák egy része támogatta. Az ülésen maradt küldöttek Lázár Dezsőt kárpótolandó, második választókerületi jelöltnek javasolták, de végül ebben a kérdésben sem sikerült egyértelmű döntést hozniuk.⁷³

A „hatszáz bizottság” újabb jelölőgyűlését 1920. május 11-én tartotta. A „polgári egység” megteremtésének lehetősége azonban ekkorra már végleg kútba esett, mivel Lázár Dezső nem fogadta el a második választókerületi jelöltséget. Ragaszkodott ahhoz, hogy az első választókerületben lépjen fel, ahol a népesebb külterületi szavazóbázistól több szavazatot remélt. A polgárőrség volt vezetőjeként ugyanis elsősorban a külterületi tanyákon élő gazdák körében volt ismert és elismert személyiség. A május 6-ai jelölőgyűlésről kivonult gazdák május 11-én a Nemzeti Szállóban ültek össze, ahol hitet tettek Lázár Dezső első választókerületben való indulása mellett.⁷⁴ Ugyanakkor hatszáz bizottság megmaradt küldöttei a második választókerületben immár Szádeczky Lajos jelöltségét támogatták.⁷⁵

Az első választókerületben tehát Emich Gusztáv és Lázár Dezső egymással versengve próbálta elnyerni a választópolgárok szimpátiáját. 1920. május 9-én az Országos

---

bizottságban a polgári pártot vezette. 1920-ban a kormányzó gazdasági főtanácsossá nevezte ki. 1922-től betöltötte a vásárhelyi református egyház főgondnoki tisztségét. 1928 és 1931 között a városi Egységes Párt elnöke volt. Több választási kampányban is részt vett, a kormánypárti jelöltek kampánystábjának egyik vezetőjeként működött. Többszöri felkérés ellenére nem vállalta a nemzetgyűlési, majd az országgyűlési képviselő-jelöltséget sem. In: Fejérváry József, 1929. 38.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir.; Kovács István, 2015. 178.

⁷¹ VRÚ 1920. április 18. 2.

⁷² VRÚ 1920. április 27. 2.

⁷³ VRÚ 1920. május 7. 1.

⁷⁴ FH 1920. május 13. 3.

⁷⁵ VRÚ 1920. május 12. 2.

Kisgazda- és Földműves Párt három miniszterből és több nemzetgyűlési képviselőből álló küldöttsége érkezett Vásárhelyre, hogy Emich mellett kampányoljon. A város főterén, a Kossuth téren megtartott nagygyűlésen Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter, Sokorópátkai Szabó István tárca nélküli kisgazda miniszter és maga Emich Gusztáv kereskedelemügyi miniszter is felszólalt, valamint Szádeczky Lajos is lehetőséget kapott egy rövid bemutatkozásra. Beszéde közben a rosszul összeállított pódium leszakadt, de szerencsére senkinek sem esett baja.⁷⁶

A választási küzdelem az első választókerületben kiélezettebb volt, annak ellenére, hogy itt csak két, elviekben egy platformon álló jelölt indult. Május 30-án Lázár Dezső indítványára megalakult az „Országos Kisgazda és Földművespárt” helyi szervezete. Ugyanakkor az Emich-párt kijelentette, hogy Vásárhelyen hivatalosan egyedül ők képviselik az „Országos Keresztény-Keresztyén Kisgazda és Földművespártot”.⁷⁷ Emich Gusztáv kereskedelemügyi miniszterként jóval több lehetőséggel bírt riválisánál, sőt választási kampányába kormányzati forrásokat is bevonhatott. Utóbbira bizonyíték, hogy május 22-én rendeletet adott ki a hódmezővásárhelyi utak javítására, melyre mintegy 605 ezer koronát különített el, a kutasi és a kútvölgyi, tanyán élő gazdák kérésére pedig egészen Orosházáig meghosszabbította a legutolsó, Szeged felől Hódmezővásárhelyre érkező vonat menettávját. A szerelvény másnap kora reggel indult vissza Vásárhelyen át Szeged felé.⁷⁸

Lázár Dezső június 3-án, a Kossuth téren tartotta programadó nagygyűlését. Ugyanezen a napon Emich Gusztáv ellátogatott Vásárhely legjelentősebb társadalmi egyesületeibe, a Kisbirtokos Szövetségbe, a Gazdasági Egyesületbe, az Iparegyletbe és a Kereskedelmi Csarnokba is.⁷⁹ Körútja során kijelentette, hogy ha Debrecenben és Hódmezővásárhelyen is megválasztják, akkor utóbbi mandátumát tartja meg, az előbbiről pedig lemond.⁸⁰ Június 10-én és 11-én az első választókerület külterületét járta be.⁸¹ „*Sok fájó sebe van [...] Hódmezővásárhelynek. Ezeknek a sebeknek a begyógyításában, ezeknek a jogos kívánságoknak a teljesítésében akarok én [...] elsőnek közreműködni.*” – írta választóihoz címzett nyílt levelében a miniszter.⁸² Az Emich-párt kampánykörútja során igyekezett hangsúlyozni, hogy csak egy országos hírű politikus, egy miniszter személye

---

⁷⁶ VRÚ 1920. május 11. 1-2.

⁷⁷ VRÚ 1920. június 1. 3.; VRÚ 1920. június 11.

⁷⁸ VRÚ 1920. június 2. 2.; VRÚ 1920. június 15. 1.; FH 1920. június 3. 1.; FH 1920. június 16. 1.

⁷⁹ VRÚ 1920. június 5. 2.; FH 1920. június 5. 2.

⁸⁰ Emich Gusztáv Hódmezővásárhely mellett Debrecen egyik választókerületében is képviselőjelölt volt.

⁸¹ VRÚ 1920. június 4. 2.; VRÚ 1920. június 8. 1.; VRÚ 1920. június 11. 1.

⁸² VRÚ 1920. június 12. 1.

lehet garancia arra, hogy nemzetgyűlési képviselőjének tevékenységéből Hódmezővásárhely városa igazán profitáljon.

A Lázár-párt fő érve Lázár Dezső megválasztása mellett az volt, hogy először van esély olyan embert a nemzetgyűlésbe juttatni, aki maga is helybeli gazda, így jól ismeri az itteni gazdatársadalom helyzetét és problémáit. Maga a jelölt az egyik, külterületen elmondott beszédében így nyilatkozott: *„Keresztény Magyarországot akarunk [...] amelynek a földművelők, a gazdálkodók hatalmas tábora legyen a legerősebb oszlopa. Földhöz kell juttatni azt, aki megérdemli”* – tehát a kisgazdapárt általa felvállalt programjának megfelelően foglalkozott az egyre megkerülhetetlenebb politikai témává váló földkérdéssel is.⁸³ A „Kisgazdák, Földművesek!” című, Lázár-párti röpirat a választás előtt egy nappal jelent meg. Első oldalán azt hirdette, hogy Emich számára kedvesebb lesz a debreceni mandátum, mint a hódmezővásárhelyi, amelyől biztosan le fog mondani, és akkor újabb választásra lesz szükség. Hátoldala pedig Lázár Dezsőt, mint a kisgazdák, a polgárok és a földművesek ideális jelöltjét ajánlotta a választópolgárok figyelmébe. A voksolásra választási nóta is íródott. A versike Lázárt éltette, Emichet viszont gúnyolta:

*„Hess barázda billegető,
Itt a sasok járnak,
Nem derülhet fel a napja
Emőki Gusztávnak.
Mit rontja itt a levegőt,
Menjen Budapestre.
Nem kell nekünk ő követnek,
Nem estünk fejünkre!*

*Hiába is ugrándozol,
Miniszteri tábor,
Öntudatos kisbirtokos,
Hozzád sosem pártol!
Lázár lesz a képviselőnk,
El nem hagyjuk soha,
S ha lejár a mandátuma,
Megválasztjuk újra!”⁸⁴*

A második választókerületben az elsőnél jóval több jelölt kapcsolódott be a választási küzdelembe. Szádeczky Lajos egy hét leforgása alatt két nagyobb népgyűlést is tartott: 1920. május 16-án, a Kossuth téren népes hallgatóság előtt mondta el programbeszédét. A gyűlésen részt vett Szathmáry Tihamér főispán és Soós István polgármester is.

---

⁸³ FH 1920. június 2. 2.

⁸⁴ MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1922. IV. B. 1403. b. Iratok. 14. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 14. d.) A röplap és a vers az 1922-es választási röpiratok között volt fellelhető. A választási nóta első és tizenkettedik versszakát idézzük.

Szádeczky beszédében a keresztény nemzeti politika mellett foglalt állást. Kijelentette, hogy támogatja a földreformot és a progresszív adórendszer bevezetését. Hódmezővásárhely vonatkozásában az iskolák fejlesztésének és mintagazdaságok létesítésének fontosságát emelte ki. Május 23-án újabb népgyűlésen folytatódott a „miniszterjárás”. Szádeczky támogatására Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter érkezett a városba.⁸⁵

1920. május 31-én a második választókerületben kiskazda programmal indulni kívánó Balogh Sándor visszalépett a képviselőjelöltségtől. Ugyanígy tett Csokán Pál, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának jelöltje, aki visszalépése után Szádeczky támogatására szólította fel híveit. Kun Béla⁸⁶ volt függetlenségi párti vásárhelyi országgyűlési képviselő közeli munkatársai és hívei által aláírt nyílt levél ugyancsak az egyetemi tanár mellett foglalt állást.⁸⁷ Szádeczky azonban erősnek tűnő pozíciója ellenére továbbra sem lett az Országos Kiskazda- és Földműves Párt hivatalos jelöltje. Június elején Rubinek Gyula és Emich Gusztáv is úgy nyilatkozott, hogy a második vásárhelyi választókerületben nincs hivatalos jelölje a pártnak.⁸⁸

Ebben a választókerületben lépett fel Kacsó Gyula, a Magyar Munkások Országos Pártjának képviselőjelöltje is. Az 1920. május 23-án megtartott nagygyűlésén nagy tömeg előtt ismertette programját. A rendezvényen Kacsó mellett felszólalt Csizmadia Sándor orosházi földmunkás, a Magyar Nemzeti Munkáspárt vezetője, a Friedrich kor-

---

⁸⁵ FH 1920. május 26. 1-2.

⁸⁶ Kun Béla (1878-1954) nyomda- és laptulajdonos, kiadó, lapszerkesztő, polgári ellenzéki országgyűlési képviselő. Nagyváradon született, felmenői között több református lelkész volt. A vásárhelyi főgimnáziumban érettségizett. Ezután Debrecenben, majd a kolozsvári egyetemen jogot hallgatott. 1903-ban költözött Hódmezővásárhelyre. 1903 és 1905 között a Hódmezővásárhely című napilap szerkesztője volt. 1905-ben megalapította a Vásárhelyi Reggeli újság című napilapot, melynek 1944-ig tulajdonosa és szerkesztője volt. 1906-ban a Függetlenségi és Kossuth Lajos Párt jelöltjeként még alulmaradt a szegvári választókerület mandátumáért folytatott küzdelemben. 1910-től a Justh-párt, 1916 és 1918 között pedig a Károlyi Mihály vezette függetlenségi párt országgyűlési képviselője volt. 1918 őszén az őszirózsás forradalom győzelme után kormánybiztos-főispánná nevezték ki, mely tisztségéről még a Tanácsköztársaság hatalomátvétele előtt lemondott. Honatyaként mindvégig Kossuth Lajos elvei mentén politizált. Kezdetől fogva a közszabadságok biztosításáért küzdött, és Hódmezővásárhely polgáraiért tevékenykedett. 1922-ben pártonkívüli keresztény kiskazda programmal szerezte meg az egyik vásárhelyi mandátumot. 1926-ban a Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos pártkör jelöltjeként jutott a képviselőházba. 1931-ben a Független Kiskazdapárt színeiben választották meg képviselővé. 1927-1933 között a hódmezővásárhelyi Ipartestület elnöki tisztét is betöltötte. 1932-től a Magánalkalmazottak Nemzeti Szövetségének társelnöke volt. 1935-ben a Nemzeti Agrárellenzék programjával, utolsó alkalommal került be az országgyűlésbe. 1939-ben újra a Független Kiskazdapárt jelöltjeként indult, de nem szerzett mandátumot. A második világháború után internálták, majd háborús cikkei miatt fél év börtönbüntetésre ítélték. Ezután visszavonultan élt Hódmezővásárhelyen, ahol 1954-ben öngyilkosságot követett el. In: Hmvh. tört. alm. 53-61.; Fejérváry József, 1929. 20-21.; Magyar országgyűlési almanach az 1935-1940. évi országgyűlésről. 306. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al935_40/index.htm; Kovács István, 2015. 173.

⁸⁷ VRÚ 1920. június 1. 2.; VRÚ 1920. június 3. 1.; VRÚ 1920. június 12. 1.; FH 1920. június 2. 2.

⁸⁸ VRÚ 1920. június 5. 1.; FH 1920. június 5. 1.

mány volt államtitkára is. A Magyar Munkások Országos Pártja nemzeti alapon álló munkáspártként határozta meg magát. Szavazóbázisának elsősorban a földmunkásokat, és a földnélküli mezőgazdasági bér munkásokat tekintette, mely réteg Hódmezővásárhelyen – lévén lakóinak többsége mezőgazdaságból élt – jelentős számú volt. Kacsó az 1920. júniusi képviselő-választásokon a párt egyetlen jelöltje volt. A szavazás után Hoffer Lajos vezetésével helyi szervezetet hoztak létre, amely viszont a későbbiekben már nem fejtett ki érdemi tevékenységet.⁸⁹

Sallay Iván, aki ugyancsak a második választókerület képviselőjelöltje volt, meglehetősen későn, csak júniusban kezdte el választási kampányát. Önmeghatározása szerint keresztény-keresztyén kiskapda programmal indult, de a Vásárhelyi Reggeli Újság információi alapján feltételezhető, hogy szavazóbázisának egy része a helyi szociáldemokrata munkásság soraiból verbuválódott.⁹⁰ A választás után Kacsó Gyula, lapjában, a Magyar Munkásban szintén szociáldemokrata kötődéssel gyanúsította meg Sallayt.⁹¹ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt azonban a tagjait ért atrocitások miatt – legalábbis hivatalosan – nem vett részt az 1920-as képviselő-választásokon, így Hódmezővásárhelyen sem állított saját jelöltet.⁹²

A második választókerületben indulási szándékát bejelentő következő jelölt Pálosy Dénes az aradi ellenkormány egykori közéleti minisztere volt.⁹³ Kampánya meglehetősen csendesre sikerült, a helyi sajtó szinte semmit sem tudósított róla.

Az első választókerületi választási kampányban a vásárhelyi lapok közül a Magyar Nemzetőr és a Vásárhelyi Reggeli Újság Emich Gusztávnak korteskedett, míg a Friss Hírek inkább Lázár Dezsőt támogatta. A második választókerületben mindhárom vásárhelyi napilap Szádeczky Lajos mögé sorakozott fel.

I. 1. 4. Az ajánlások

Az ajánlási íveket 1920. június 5-én kellett benyújtani a választási bizottságoknak. Az első választókerületben Lázár Dezső hódmezővásárhelyi földbirtokos, a „Keresztény Kiskapda és Földmíves Párt” jelöltjének megbízottai 1953, míg Emich Gusztáv budapesti magyar királyi kereskedelemügyi miniszter, a „Keresztény-Keresztyén és Kiskap-

⁸⁹ VRÚ 1920. május 25. 2.; VRÚ 1920. június 17. 1.

⁹⁰ VRÚ 1920. június 8. 2.

⁹¹ VRÚ 1920. június 16. 1.; MN 1920. június 13. 1.; FH 1920. június 26. 2.

⁹² FH 1920. május 21. 1.

⁹³ Bölöny József, 1992. 184.

da Párt” jelöltjének küldöttei mindössze 513 ajánló nevét tartalmazó ajánlási ívet nyújtottak be. A kerületi választási bizottság június 7-én mindkét jelölt indulását jóváhagyta.⁹⁴

A második választókerületben Szádeczky Lajos budapesti egyetemi tanár, a „Keresztény-Keresztyén Kisgazda és Földmíves Párt” jelöltjének hívei 2888 ajánlást adtak le. Sallay Iván budapesti postafőtitisz, a „Keresztény-Keresztyén Kisgazda és Földmíves Párt” jelöltjének segítői 1021 ajánlást hoztak. Kacsó Gyula budapesti nyugalmazott főmozdonyvezető, a „Magyar Munkások Országos Pártjának” jelöltje is megfelelő számú ajánlást adott be (a pontos szám nem ismert). Pálosy Dénes szegedi illetőségű volt miniszter szintén a „Keresztény-Keresztyén Kisgazda és Földmíves Párt” programjával lépett fel. Ajánlási ívei 528 ajánló aláírását tartalmazták, azonban ebből 158 fő nem volt a névjegyzékbe felvéve, illetve a Szádeczky-féle íveken is szerepelt. Viszont az utóbbi ívek hamarabb lettek beadva, ezért a Pálosy ívein szereplő ugyanazon nevek már érvénytelennek számítottak. Így ajánlóinak száma 500 fő alá csökkent. A választási bizottság az ajánlások sürgős pótlására kötelezte a jelöltet. Az előírt határidőig azonban ez nem történt meg, ezért Pálosy indulását nem engedélyezték. A második választókerületben tehát három jelölt gyűjtött össze elegendő számú érvényes ajánlást.

Az ajánlási procedúra végeztével a választási bizottságok felkérték a helyi lapokat, hogy a voksolásig hátralévő időben három alkalommal közöljék az immár hivatalos képviselőjelöltekkel kapcsolatos tudnivalókat. A több ajánlási ívet aláírók ellen választási kihágás miatt büntetőeljárás indult. A több jelölt ajánlási íveit szignálók akár kétezer koronáig terjedő pénzbüntetést is kaphattak.⁹⁵

---

⁹⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 10. d. 18/1920. I. vb., 19/1920. I. vb.

⁹⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 31/1920 I. vb., 26/1920 II. vb.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 9. d. 15/1920 II. vb., 16/1920 II. vb., 19/1920 II. vb.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 10. d. 21/1920 I. vb.

I. 1. 5. A választások eredményei és tanulságai

Az 1920. június 13-án és 14-én megtartott vásárhelyi nemzetgyűlési képviselő-választások számszerű eredményeit az ötös és a hatos táblázat tartalmazza:

5. táblázat: a hódmezővásárhelyi I. választókerület szavazóköreinek eredményei az 1920. június 13-14-én megrendezett nemzetgyűlési képviselő-választásokon. ⁹⁶						
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	Emich Gusztáv	Lázár Dezső	Vissza- utasított	Érvénytelen
Belterületi szavazókörök						
1. Mária Valéria u. áll. e. isk.	1284	1218	1028	177	4	13
2. Damjanich u. áll. e. isk.	803	777	501	252	2	24
3. Nagy Sándor u. ref. isk.	718	688	550	134	4	4
4. Kállay u. ref. isk.	669	643	402	221	2	20
5. Nyár u. áll. e. isk.	514	481	395	66	–	20
Belterület összesen:	3988	3807	2876	850	12	81
Külterületi szavazókörök						
1. Hatrongyosi áll. e. isk.	588	543	157	371	2	15
2. Csókási áll. e. isk.	785	769	159	605	4	5
3. Mátyáshalmi áll. e. isk.	634	610	174	430	2	6
4. Kútvölgyi áll. e. isk.	452	438	143	288	–	7
5. Öthalmi áll. e. isk.	605	597	130	454	6	13
6. Kenyereparti áll. e. isk.	321	312	96	213	1	3
7. Tegehalmi áll. e. isk.	398	375	107	253	1	15
Külterület összesen:	3783	3644	966	2614	16	64
Összesen:	7771	7451	3842	3464	28	145

A belterületi 1-4. és a külterületi 2-3., illetve 5. szavazókörben két napon át tartott a szavazás, mivel a választók létszáma meghaladta a 600 főt. A választási részvétel meglehetősen magas, 96 százalékos volt.

Az első választókerületben az előzetes várakozások beigazolódtak: Emich Gusztáv minden belterületi szavazókörben az élen végzett, míg Lázár Dezső valamennyi külterületi szavazókörben utasította maga mögé riválisát. A győzelmet végül szoros küzdelemben – 378 szavazattöbbséggel – a kereskedelemügyi miniszter szerezte meg.

⁹⁶ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 31/1920 I. vb. Az adatok ellenőrizve a szavazási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: áll. e. isk. = állami elemi iskola, ref. isk. = református iskola

6. táblázat: a hódmezővásárhelyi II. választókerület szavazóköreinek eredményei az 1920. június 13-14-én megrendezett nemzetgyűlési képviselő-választásokon. ⁹⁷							
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzék- ben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	Kacsó Gyula	Sallay Iván	Szádeczky Lajos	Visz- szautasí- tott	Érvényte- len
Belterületi szavazókörök							
1. Malom u. ref. isk.	742	707	124	154	374	1	55
2. Malom u. óvoda	856	815	73	130	578	1	34
3. Holló u. ref. isk.	606	587	121	212	245	–	9
4. Léway u. ref. isk.	947	909	158	363	334	–	54
5. Szentesi u. óvoda	829	788	119	273	380	–	16
6. Szent István u. kat. népisk.	884	839	62	222	525	2	30
7. Klauzál u. ref. isk.	693	666	60	93	471	–	42
8. Sugár u. óvoda	758	740	128	292	285	–	35
9. Nádor u. óvoda	536	481	82	57	330	–	12
10. Nádor u. ref. népisk.	790	750	188	115	415	1	32
Belterület összesen:	7641	7282	1115	1911	3937	5	319
Külterületi szavazókörök							
1. Mártélyi áll. e. népisk.	231	226	43	22	161	–	–
2. Bodzásparti áll. e. népisk.	168	152	26	13	110	–	3
3. g. Károlyi Melinda -féle áll. e. isk.	208	196	19	12	158	–	7
4. Kopáncsi áll. e. isk.	250	237	13	1	223	–	–
5. Gorzsai áll. e. isk.	135	116	19	16	68	4	13
6. Kardoskúti olvasókör	352	323	51	74	186	1	12
7. Barackosi olvasók.	412	378	45	25	307	–	1
8. Csajági isk.	367	349	133	22	191	1	3
9. Szőkealmi isk.	394	379	116	25	232	–	6
10. Feketehalmi isk.	384	348	72	17	253	–	6
Külterület összesen:	2901	2704	537	227	1889	6	51
Összesen:	10542	9986	1652	2138	5826	11	370

A belterületi 1-8. és 10. szavazókörben két napon át tartott a voksolás, mivel a választók létszáma meghaladta a 600 főt. A választási részvétel csaknem meghaladta a 95 százalékot.

A második választókerületben Szádeczky Lajos elsőprő főlénnel győzedelmeskedett. A másik két jelölt együttes eredménye sem érte el a rá leadott szavazatok mennyiségét. Kisebb meglepetés volt, hogy Sallay Iván két belterületi szavazókörben is az élen végzett. Feltehetően az itt élő, nagyobb létszámú szociáldemokrata munkásság egy része valóban rá szavazhatott. Ugyanakkor külterületi rossz szereplésének fő oka az lehe-

⁹⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 26/1920 II. vb. Az adatok ellenőrizve a fellelhető (a belterületi 1-5. szavazókör jegyzőkönyvei hiányoznak) szavazási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: ref. isk. = református iskola, kat. népisk. = katolikus népiskola, áll. e. isk. = állami elemi iskola

tett, hogy kései kampánykezdeté miatt már nem jutott ideje felkeresni ezeket a távoli szavazóköröket. Kacsó Gyula kapta a legkevesebb voksot. Bár a külterületen Sallay fölé kerekedett, belterületi támogatóinak kis száma miatt összesítésben csak a harmadik helyet szerezte meg.

1920. június 15-én mindkét hódmezővásárhelyi választókerületben kihirdették a szavazás végeredményét, és átadták Emich Gusztáv és Szádeczky Lajos mandátumát. A szavazás során rendkívüli esemény nem történt, minden a jogszabályoknak megfelelően zajlott.

Az 1920-as vásárhelyi képviselő-választásokon – Kacsó Gyula kivételével – valamennyi jelölt hivatalos vagy nem hivatalos kormánypárti (ön)jelöltként indult, de a Magyar Munkások Országos Pártjának elképzelései is közel álltak a kormány politikai irányvonalához. Megállapíthatjuk tehát, hogy a választópolgárok ezen a választáson inkább a jelöltek személye, valamint kampányuk intenzitása és minősége, nem pedig a pártpreferenciák alapján hozhatták meg döntésüket, lévén pártokból nem igazán volt választék.

Az első választókerületben 292, a második választókerületben pedig 545 névjegyzékbe felvett választópolgár, tehát összesen 837 fő nem vett részt a választáson, ami viszont kötelességük lett volna. Nekik, hogy elkerüljék a felelősségre vonást, 1920. június 23-ig írásbeli igazolást kellett benyújtaniuk a városházára. Ez lehetett orvosi igazolás, de saját nyilatkozat is arról, hogy az illető a szavazás idején nem tartózkodott Hódmezővásárhelyen. A határidőig összesen 299-en (I. VK.: 112, II. VK.: 187) adtak le valamilyen igazolást. Ezeket a választási bizottságok kivétel nélkül elfogadták. A nyilatkozatot elmulasztók ellen bírósági eljárás indult, melyek egy része még 1922 májusában is folyamatban volt. A bíróság általában 5 és 200 korona közötti pénzbírsággal sújtotta a szavazástól távol maradót, és az igazolási kötelezettségüket is elmulasztó polgárokat.⁹⁸

1920. június 28-án a választási jegyzőkönyvek egy-egy példánya, a névjegyzékek, az ajánlóívek és a választási bizottságok valamennyi irata átkerült a városi levéltárba, ezzel a választási eljárás befejeződött.⁹⁹

---

⁹⁸ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 9. d. 28/1920 II. vb.; MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 10. d. 32/1920 I. vb.; VRÚ 1920. június 18. 2.; VRÚ 1922. május 5. 1.

⁹⁹ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 10. d. 2432/1920. Elnöki irat.

I. 1. 6. Emich Gusztáv lemondása

Az 1920 nyarán bekövetkezett kormányválság, és a Simonyi-Semadam kabinet július 19-ei lemondása után Emich Gusztáv már nem kapott pozíciót a hivatalba lépő Teleki-kormányban. Július 23-án érkezett a még nem hivatalos hír Vásárhelyre, hogy a volt kereskedelemügyi minisztert Horthy kormányzó rendkívüli követnek és meghatalmazott miniszternek nevezi ki Németországba. Egyre biztosabbá vált tehát, hogy Hódmezővásárhely első választókerületében időközi választásra lesz szükség. Ezt a vélekedést erősítette, hogy július végén a volt Emich-párt Szathmáry Tihamér főispán elnökletével gyűlést tartott. Itt megegyezés született arról, hogy az esetleges időközi választáson az ellenforradalmi rendszer kiépítésében tevékenyen részt vett, országosan ismert politikus, Bethlen Istvánt¹⁰⁰ indítják képviselőjelöltként. Ekkor még azonban maga, az éppen szabadságát töltő Emich is cáfolta lemondásának hírért.¹⁰¹ A kiszemelt azzal a feltétellel vállalta a jelöltséget, hogyha a teljes helyi gazdatábor támogatásáról biztosítja. Eközben augusztus 15-én Emich korábbi ellenfelét, Lázár Dezsőt a Gazdasági Egyesület viharos közgyűlésén a szervezet elnökévé választották. Lázár baráti viszonyban volt Bethlennel, az első világháborúban egy ideig együtt is szolgált vele. Ezért augusztus végére – ideiglenesen félretéve saját képviselői ambícióit – a Gazdasági Egyesületet a gróf mellé állította, így megeremtette a Bethlen által kívánt gazdaegységet.¹⁰² Végül szeptember 3-án véget ért a bizonytalanság: Emich Gusztáv egy, a helyi napilapokban leköszölt nyílt le-

---

¹⁰⁰ Bethlen István (1874-1946) 1921-1931 között miniszterelnök. Erdélyi református főúri család leszármazottja. A budapesti egyetemen jogot tanult, valamint a magyaróvári gazdasági akadémiára járt. 1901-től 1918-ig országgyűlési képviselő volt, majd 1919-ben a bécsi székhelyű, ellenforradalmi szervezet, az Antibolsevista Comité vezetője lett. 1920-ban a berendezkedő román hatalom kiutasította Erdélyből, birtokai nagy részét elkobozták. 1920 szeptemberétől 1926-ig, két cikluson keresztül Hódmezővásárhely nemzeti gyűlési képviselőjévé választották. 1924-től a városban utca viselte a nevét. Az Egységes Párt létrehozásával szilárd kormánypártot teremtett, ezáltal biztosította politikájának a parlamenti többséget. Kormányra erőfeszítéseinek volt köszönhető, hogy Magyarország kitört a trianoni kataklizma utáni súlyos gazdasági, társadalmi, és mentális krízisből, valamint a külpolitikai elszigeteltségből. 1926-tól 1935-ig, két cikluson keresztül, már Debrecen egyik mandátumával volt a képviselőház tagja. 1935-ben Nagykanizsán választották meg országgyűlési képviselővé. A miniszterelnökségről való lemondása után 1944-ig Horthy Miklós kormányzó tanácsadója volt. 1935-ig a kormánypárt legbefolyásosabb vezetője volt, melynek irányítása azonban a választások után szinte teljesen kicsúszott a kezéből. A politikai életben viszont továbbra is megkerülhetetlen személyiség maradt. Ellenezte Magyarország németek melletti túlzott elköteleződését. 1939-ben a kormányzó az országgyűlés felsőházának örökös tagjává nevezte ki. 1944-ben a szovjetek elfogták, és a Szovjetunióba hurcolták, itt érte a halál 1946-ban. In: Fejérváry József, 1929. 14-15.; Hmvh. tört. alm. 65-69.; VRÚ 1924. február 7. 3.; Nemzetgyűlési almanach 1920-1922. 23-24. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al920_22/index.htm; Országgyűlési almanach az 1927-1932. évi országgyűlésről. 36-56. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al927_32/index.htm

¹⁰¹ VRÚ 1920. július 23. 2.; VRÚ 1920. július 29. 1.; FH 1920. július 23. 2.

¹⁰² FH 1920. augusztus 10. 3.; FH 1920. augusztus 17. 2; VRÚ 1920. augusztus 25. 1.

vélben megköszönve választói támogatását, tudatta, hogy mandátumát visszaadja, mivel Horthy kormányzó augusztus 28-ai hatállyal berlini követé nevezte ki.¹⁰³

I. 1. 7. Az időközi választás – Bethlen István mandátuma

A vásárhelyi időközi választást Ferdinandy Gyula belügyminiszter¹⁰⁴ 1920. szeptember 26-ára tűzte ki. A választási procedúra a júniuséhoz hasonlóan zajlott. A Szegedi Királyi Ítéltábla ezúttal dr. Hubacsek Pál ítéltáblai tanácselnököt nevezte ki választási biztosnak. A megalakuló választási bizottság az újabb szavazás lebonyolításával a júniusban már rutint szerzett szavazatszedő küldöttségeket bízta meg.¹⁰⁵

Szeptember 5-én a Lázár Dezső vezette gazdák a Nemzeti Szállóban tartott gyűlésén ismét hitet tettek Bethlen István mellett. A jelölt személyéről való megállapodás érdekében az új főispán, Temesváry Géza¹⁰⁶ egyeztetést kezdeményezett a különböző társadalmi rétegeket képviselő szervezetekkel. Szeptember 7-én összeült a társadalmi egyesületek képviselőit tömörítő hatszázas bizottság, amely ugyancsak Bethlen István támogatásáról határozott. A Bethlen-párt vezetője Lázár Dezső lett.¹⁰⁷

1920. szeptember 4-én egy újsághír tudósított először arról, hogy Bethlen kihívót kaphat Becske Kálmán, a Keresztény Nemzeti Párt (Friedrich-párt) jelöltjének személyében.¹⁰⁸

1920. szeptember 19-én Bethlen István, Szádeczky Lajos és több más nemzetgyűlési képviselő kíséretében, néhány napos látogatásra a városba érkezett. A jelölt aznapi Kosuth téri programbeszédét már abban a tudatban mondhatta el, hogy valószínűleg szavazás nélkül kapja meg a képviselői mandátumot. Előző nap ugyanis Becske Kálmán küldöttei nem tudtak megfelelő számú ajánlást átadni a választási bizottságnak, Bethlen hívei viszont 500 érvényes ajánlásnál többet nyújtottak be. A Becske-párt ultimátumot

¹⁰³ VRÚ 1920. szeptember 3. 2.; FH 1920. szeptember 3. 2.

¹⁰⁴ Ferdinandy Gyula, az első Teleki kormány belügyminisztere 1920. július 19. és 1921. február 19. között. In: Bölöny József, 1992. 87.

¹⁰⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 10. d. 1/1920., 6/1920., 7/1920.

¹⁰⁶ Temesváry Géza (1873-1953) főispán. Szegeden született nemesi eredetű családban. A budapesti tudományegyetemen jogi diplomát szerzett. Szülővárosában először ügyvédként, majd tisztviseleként dolgozott. 1918-tól Szeged rendőrfőkapitánya volt. 1919-ben el kellett hagynia a várost. A román megszállók kivonulása után 1920 márciusától rövid ideig Hódmezővásárhely rendőrfőkapitánya volt, majd 1920. augusztus 24-től a belügyminiszter a település főispánjává nevezte ki. Hivatalát 1924-ig látta el, de nem költözött tartósan Vásárhelyre. 1921-től visszatért Szegedre, és a két város között ingázva látta el főispáni feladatait. A helyi polgárság részben ezért felemásan ítélte meg főispáni tevékenységét. Felmentése után visszavonult a politikától. In: Hmvh. tört. alm. 188-191.; Kovács István, 2015. 276.

¹⁰⁷ VRÚ 1920. szeptember 7. 1.; VRÚ 1920. szeptember 8. 1.; FH 1920. szeptember 8. 2.

¹⁰⁸ FH 1920. szeptember 4. 2.

kapott, hogy legkésőbb 19-éig pótolja a hiányt.¹⁰⁹ Bethlen – aki ekkor az Országos Menekültügyi Hivatal elnöki tisztét töltötte be, és már két évtizede volt a politikusi pályán¹¹⁰ – programbeszédét főként a Trianonhoz vezető folyamatok ismertetésének, a békediktátumból következő problémák áttekintésének és az országos politikai helyzet elemzésének szentelte. *„Más cél nem lebeghet előttünk, mint az, hogy a porba sújtott Hazát újból feltámasszuk. [...] Nem hangzatos programra, hanem egységes magyar közszellemre van szükség.”* – állt mondanivalójának középpontjában. Valamint hangsúlyozta, hogy *„a kormánynak az ipari munkássággal szemben a megbocsátás útjára kell térnie.”* Az itt lefektetett politikai elvek és gazdaság talpra állítása érdekében megfogalmazott javaslatok visszaköszöntek a hamarosan miniszterelnökké avanzsált Bethlen konkrét lépéseiben is. Például a Bethlen-Peyer paktumban vagy az államháztartás egyensúlyának helyreállítására tett intézkedésekben.¹¹¹

1920. szeptember 20-án Hubacsek Pál választási biztos kihirdette, hogy Bethlen István a „Keresztény Nemzeti Kisgazda és Földmíves Párt” jelölje¹¹² – ellenjelölt híján – szavazás nélkül nyerte el a képviselői mandátumot. Mivel Becske Kálmán csak 356 ajánlást tudott összegyűjteni, és az előírt határidőig sem sikerült pótolni a hiányzó mennyiséget, még programbeszédét sem tartotta meg.¹¹³

Bethlen István Hódmezővásárhely első választókerületének újdonsült képviselője 1920. szeptember 30-án, Budapesten vette át képviselői mandátumát a Lázár Dezső vezette küldöttségtől. Így lett a júniusi hajdúböszörményi választáson az ottani Friedrich-párti jelölttel szemben még alulmaradó politikus a nemzetgyűlés tagja.¹¹⁴

A megszálló csapatok kivonulása után a felszabadult Tiszántúlon, majd a déli területeken megrendezett választásokon kisgazda fölény mutatkozott. Ennek, valamint a Keresztény Nemzeti Egység Pártjából való folyamatos kilépéseknek köszönhetően a kisgazdák hamarosan abszolút többségbe kerültek a nemzetgyűlésben. Ezért 1920 nyarától

---

¹⁰⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 10. d. 10/1920., 18/1920.

¹¹⁰ 1920 júliusában Bethlen esélyes volt a miniszterelnöki tisztség elnyerésére, de nem sikerült elsimítania az ellentéteket a kormány háttérét adó pártok és politikusaik között, ezért visszalépett a kormányalakítástól. Horthy Miklós kormányzó ezért, bár őt tartotta a legalkalmasabbnak, végül Teleki Pált kérte fel miniszterelnöknek. In: Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 42.; Romsics Ignác, 1999. 157-159.

¹¹¹ FH 1920. szeptember 21. 1-3.

¹¹² Az Egyesült Keresztény Nemzeti Kisgazda és Földmíves Párt 1920. július 13-án alakult. Laza szerkezetű gyűjtőpártként fogta össze a KNEP és a Kisgazdapárt képviselőit. Feladata a miniszterelnöki pozícióra esélyes Bethlen kormánypártként való támogatása lett volna. Ugyanakkor a benne részt vevő pártok megőrizték önállóságukat. In: Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 42.

¹¹³ VRÚ 1920. szeptember 21. 1.

¹¹⁴ FH 1920. október 1. 1.; Romsics Ignác, 1999. 156-157.

a KNEP vezetői – Bethlennel az élen – egyre inkább a két nagy párt vezetésük alatt történő egyesítésére törekedtek.

I. 2. A hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési képviselő-választások 1922-ben

I. 2. 1. Előzmények

1921. április 14-én Horthy Miklós kormányzó Bethlen Istvánt nevezte ki miniszterelnökké. Bethlent két évtizedes politikusi pályájának küzdelmei és a rendszer létrehozásában vállalt nem elhanyagolható szerepe rutinos, országos szintű reálpolitikussá érlelte, aki képes volt egyidejűleg több, a rendszert támogató befolyásos politikai érdekcsoport és a kormányzó bizalmát is elnyerni. A miniszterelnök által képviselt eszmeiség leginkább a konzervativizmus liberális változatához állt közel. Hivatalba kerülése napjától a belpolitikai helyzet stabilizálására törekedett. Kezdetben, – mivel magánemberként maga is monarchista volt – a legitimista túlsúlyú KNEP-re támaszkodva akart új kormánypártot létrehozni. IV. Károly király második sikertelen visszatérési kísérlete után azonban az antanthatalmak és a frissen létrejött kisantant által az országra gyakorolt külpolitikai nyomás miatt elállt ettől a tervtől. Ezután már inkább a legitimisták politikai pozícióinak gyöngítésére, és az Országos Kisgazda- és Földmíves Párt hozzá lojális kormánypárttá való átformálására törekedett. 1921 novemberében a nemzetgyűlés elfogadta IV. Károly és a Habsburg-ház trónfosztását kimondó törvényt, mellyel gyakorlatilag megszüntette a legitimista erők lehetséges kormányképes alternatívaként való létjogosultságát.¹¹⁵ A törvény kihirdetése után a királypuccsok során kompromittálódott KNEP három részre szakadt. Két kisebb frakciója ellenzékbe vonult, legnagyobb, néppárti része azonban továbbra is a kormánykoalíció tagja maradt.

A miniszterelnök az ország labilis politikai helyzetének megszilárdítása érdekében tett következő lépése a decemberben megkötött Bethlen-Peyer paktum volt. A mindkét fél számára előnyös kiegyezést már egy együttműködésre, kompromisszumra inkább kész, új szociáldemokrata pártvezetéssel kötötte meg. A végső soron a Horthy-korszak hatalmi elitjével kötött megegyezéssel az MSZDP – legalábbis nagyvonalakban – betagozódott a rendszer keretei közé, olyannyira, hogy az 1922-ben tartott nemzetgyűlési képviselő-választásokon jelöltjei bekerültek a parlamentbe is.

---

¹¹⁵ Romsics Ignác, 1999. 104., 166., 168., 198., 205-207.; Püski Levente, 2006. 51., 53-54.

Bethlen 1922. február 22-én a nemzetgyűlés mandátumának lejártá és az ülésezés be-
rekesztése után egy héttel a maradék KNEP és a Nagyatádi-féle kisgazdapárt egyesíté-
sével létrehozta a Keresztény-Keresztyén Kisgazda-, Földmíves és Polgári Pártot. Ezzel
a lépésével hamarosan sikerült a jelentős tömegbázissal és népszerűséggel bíró kisgaz-
dapártot – annak önálló arculatát megszüntetve – politikája szolgálatába állítania. A
közismertebb nevén csak Egységes Pártként emlegetett gyűjtőpárt ezután hosszú évekig
biztosította a Bethlen-kormány biztos parlamenti többségét. A párt elsősorban a nagybir-
tokosok a nagypolgárság és a keresztény középrétegek érdekeit képviselte, képviselői-
nek zöme is ezekből a rétegekből került ki. A párton belül a különböző érdekek mentén
elkülönülő csoportok közötti kényes egyensúly fenntartása a pártvezér feladata volt, me-
lyet Bethlen csaknem egy évtizedig sikerrel oldott meg. Az Egységes Párt az 1920-as
években – miként a pártok többsége – klubpártként működött, vagyis aktivitása főként a
parlamenti munkára koncentrált, amiről a párt sajtója nagy terjedelemben és részle-
tekbe menően számolt be. A parlamenten kívüli szervezett pártélet korlátozottan volt
jelen, és rendszerint az ún. pártvacsorákban merült ki. A helyi szervezetek tevékenysége
a választások alkalmával élénkült meg. Ekkor szimpatizánsaik és a kampánystáb inten-
zív propagandát fejtett ki a párt jelöltjei mellett. E sajátos időintervallumra korlátozódó
aktivitás miatt az ilyen klubpártokat választási pártként is definiálhatjuk.

A tömegpártiság ismérveinek a két világháború között leginkább a szociáldemokrata
párt felelt meg. Olyan területi, illetve szakmai elven létrehozott, állandóan működő
pártszervezetekkel, belső apparátussal és az érdekvédelemben élen járó szakszerveze-
tekkel rendelkezett, melyekben a minél magasabb taglétszám elérése érdekében aktív
szervezőmunka folyt. Emellett a pártnak sokrétű, nem politikai jellegű intézményrend-
szere – kulturális, sport- és szabadidő-egyesületek – és saját sajtója is volt, melyeken
keresztül jelen tudott lenni a munkásság mindennapjaiban is.¹¹⁶

Az 1920 januárjában és júniusában, illetve 1921-ben három részletben megválasztott
nemzetgyűlés mandátuma csak két évre szólt, a miniszterelnök pedig még a küszöbön
álló új választás előtt növelni kívánta kormánya társadalmi bázisát. A kormánypolitika
fő támaszának a társadalom középrétegeit tekintette, ezért e réteg súlyát erősítendő, az
érvényben lévő választójogi szabályozás megváltoztatására törekedett. Emellett felis-
merte, és tartott attól, hogy a létminimumon élő milliós tömegek könnyen fogékonnyá
válnak a szélsőséges politikai erők demagógiája iránt. A választójog kiterjesztésével és a

---

¹¹⁶ Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 58.; Vö. Romsics Ignác, 1999. 209-211., 213-214.;
Giczi Zsolt, 2010. 193., 195-197.; Püski Levente, 2006. 57., 61-62., 247.

titkos szavazás bevezetésével szemben korábban már megfogalmazott aggodalmai is előrevetítették, hogy az általa kimunkált új szabályozás a jogosultak körének szűkítésével fog járni.¹¹⁷ „Minél demokratikusabbak intézményeink, annál nagyobb szervezetségre van szükségünk, mert a demokráciával különben is együtt jár, hogy gyakran nem tanult emberek kezébe kerül a vezetés. [...] Meggyőződésem szerint a mai választójog a nemzet érdekeinek nem felel meg.” – fejtette ki a választójoggal kapcsolatos álláspontját 1920 szeptemberében, egy Hódmezővásárhelyen elmondott választási beszédében.¹¹⁸ Bethlennek ugyanis meggyőződése volt, hogy az alsóbb, alacsonyabb iskolai végzettségű társadalmi rétegek nem alkalmasak arra, hogy a szavazás alkalmával felelős döntést hozzanak. Végül kivárta, hogy a nemzetgyűlés mandátuma 1922. február közepén lejárjon, majd rendeleti úton változtatta meg az általa túl demokratikusnak tartott 1919-es Friedrich-féle választójogi szabályozást.¹¹⁹

I. 2. 2. Az új választójogi rendelet

Az 1922. március 2-án kiadott miniszterelnöki rendelet (1922. évi 2200/1922. ME) jelentősen – mintegy nyolc-kilenc százalékkal – szűkítette a választásra jogosultak körét, így ezután mindössze az összlakosság 30 százaléka – nagyjából 2 millió 250 ezer fő – rendelkezett választójoggal. A jogszabály megemelte az életkori, a helyben lakási (fél év helyett két évre), az állampolgársági (hat évről tíz évre) és a műveltségi (négy elemi elvégzése a férfiaknál, hat elemi teljesítése a nőknél) cenzusokat. A közsegélyen élőket és a fegyveres erők tagjait pedig kizárta a választójogból. A női szavazók száma a 30 évre emelt életkori cenzus miatt harmadára csökkent. A rendelet bevezette az ún. régi jogon való választási jogosultságot is. Ez azokat érintette, akik az 1918-as választói névjegyzékbe még fel voltak véve, amit a közjegyző által hitelesített tanúsítvánnyal is igazolni tudtak. Ők a lakóhelyükhöz tartozó szavazóköri az igazolás bemutatásával vehettek részt a választáson. A régi jogon szavazásra jogosultak között nem voltak nők, mert az 1918-as választói névjegyzék az 1913-as választójogi törvény előírásai szerint készült, akkor pedig nekik még nem volt választójoguk.¹²⁰

¹¹⁷ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 53-60.; Romsics Ignác, 1999. 61., 75., 85., 94., 98-100.; Püski Levente, 2006. 246.

¹¹⁸ FH 1920.szeptember 21. 1-3.

¹¹⁹ Püski Levente, 2006. 261-262.; Ungváry Krisztián, 2013. 609.

¹²⁰ MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1922. IV. B. 1403. b/Iratok, 11. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d.) 66/1922.; Földes

A szigorítások elsősorban a társadalom alacsonyabb iskolázottságú, szegényebb rétegeit, a városi segédmunkásokat, és a vidék mezőgazdasági munkásait, cselédeit érintették, akiket Bethlen a baloldal potenciális szavazóinak tekintett. A nők életkori cenzusának felemelésével pedig a kormányfő a legitimista és a keresztény ellenzék szavazóbázisának csökkentésére törekedett.¹²¹

A korlátozások sorbába jól illeszkedett, hogy az új szabályozás a választókerületek többségében visszahozta az első világháború után szinte egész Európában, így Magyarországon is megszüntetett nyílt szavazásos rendszert. Így a 245 képviselői hely 80 százaléka – mintegy 195-nek – a sorsa ismét nyílt egyéni választókerületekben dőlt el. Ez a lépés egyértelműen a jogszűkítés irányába mutatott, miközben Európában a demokratizálódás és a jogkiterjesztés tendenciái mutatkoztak. A nyílt szavazás alól kivételt csak Budapest, egy Pest környékén kialakított választókerület és a tizenegy törvényhatósági jogú város (Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Szeged, Baja, Komárom, Sopron, Székesfehérvár) képezett, ahol a választás titkos maradt. A fővárosban (25 mandátum) és a Pest környéki választókerületben (5 mandátum) lajstromos szavazást vezettek be, a törvényhatósági városokban (20 mandátum) viszont megmaradt az általános többségi rendszer. Ezekben a kerületekben tehát összesen 50 mandátumot lehetett szerezni. A választási részvétel a névjegyzékekben szereplő szavazásra jogosultak számára csak a titkos választókerületekben maradt kötelező.

A jogszabály tiltotta a választók szavazókörebe való be-, illetve onnan történő elszállítását, valamint bármilyen formában történő ellátását. Ezenkívül a választást megelőző nap délután hat órától a választási eljárás befejezéséig szesztilalmat vezetett be.

Bethlen választójogi rendelete a 10 ezer főnél kevesebb választópolgár által lakott választókerületekben az érvényes ajánláshoz szükséges aláírók számát az adott választókerületben élő összes szavazásra jogosult legalább tíz százalékához kötötte. A 10 ezer főnél népesebb kerületekben a minimális ajánló létszámot pedig 1000 főben határozta meg. A nemzetgyűlési képviselőket ezentúl öt évre választották.¹²²

György-Hubai László, 1998. 261-264.; Giczi Zsolt, 2010. 172.

¹²¹ Püski Levente, 2006. 104.

¹²² A m. kir. minisztérium 1922. évi 2200. M. E. számú rendelete az 1922. évben összeülő nemzetgyűlés tagjainak választásáról (a továbbiakban: 1922. évi 2200. M. E. rendelet). In: Magyarországi Rendeletek Tára. Ötvenhatodik folyam. 1922. Kiadja a Magyar Királyi Belügyminisztérium, Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest, 1923. 14-70.; Püski Levente, 2006. 99-103., 273-274.

Parlamenti almanach az 1922-1927. évi országgyűlésről. 75-83., 91.
http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al922_27/index.htm; VRÚ 1922. március 4. 1.

I. 2. 3. A központi választmány újraalakítása

1922 márciusában a hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottság a belügyminiszter utasítására megválasztotta a 18 tagú központi választmányt.¹²³ A grémium a hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési képviselő-választások időpontját a Klebelsberg Kunó belügyminiszter¹²⁴ által kiadott rendeletben foglaltaknak megfelelően 1922. május 28-ára tűzte ki. A voksolást már a Bethlen-kormány által kiadott új választójogi szabályozás előírásai szerint rendezték meg. Az érvényben maradt 1914. évi XV. törvénycikk alapján, Hódmezővásárhely területén továbbra is két választókerület maradt. A belügyminisztérium azonban rendeletben kötelezte a városi tanácsot, hogy az 1920-as választáson meglévő 32 szavazókört a választók számarányának figyelembevételével 17-re redukálja. A tanács az első választókerületben hét, a másodikban pedig tíz szavazókört hozott létre. Az első választókerület hét szavazóköréből három belterületen (a város I., IV., VII. közigazgatási kerülete) négy pedig külterületen (Hatrongyos, Mátyáshalom, Szórhát, illetve Téglás tanyás részei) került kialakításra. A második választókerület ugyanakkor öt belterületi (a város II., III., V., VI, VIII. közigazgatási területe) és öt külterületi (Mártély, Kopáncs, Gorzsa, Pusztá, Szőkehalom) részre oszlott. Az arányosság előírt szempontját azonban az alábbi, hetes és nyolcas táblázat adatai szerint nem igazán sikerült érvényesíteni.¹²⁵

A Soós István polgármester elnökletével újjáalakult központi választmány 17 összeíró küldöttséget hozott létre, majd utasítást adott nekik az ideiglenes választói névjegyzékek összeállítására. Ezekből aztán a polgármesteri hivatal tisztviselőiből alakult három osztály készítette el az ideiglenes névjegyzéket, melyet április 12. és 17. között közszemlére tettek. A tervezetből kihagyott vagy törölt polgárok felszólamlásaikkal a központi választmányhoz fordulhattak.¹²⁶

A központi választmány 1922. május 6-ai ülésén véglegesítette a választói névjegyzéket, és megválasztotta az első és a második választókerület választási bizottságának elnökeit Halmi János nyugalmazott főgimnáziumi tanár (I. vk.) és Juhász Mihály nyugalmazott polgármester (II. vk.) személyében. A Szegedi Királyi Ítéltábla választási biztosoknak dr. Muntyán István törvényszéki tanácselnököt (I. vk.) és dr. Korpásy Gyula-

¹²³ Bernátsky Ferenc, 2004. 230.

¹²⁴ Klebelsberg Kunó, a Bethlen-kormány belügyminisztere 1921. december 3. és 1922. június 16. között. In: Bölöny József, 1992. 88.

¹²⁵ MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1922. IV. B. 1403. b/Iratok, 13. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 13. d.) 6/1922.

¹²⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 12/1922. KV., 28/1922. KV.

la törvényszéki bírót (II. vk.) küldte ki. A központi választmány újbóli bevonásától, valamint a választási elnökök és elnökhelyettesek¹²⁷ kinevezésétől eltekintve a választási procedura előkészítése, és maga a szavazás is az 1920-as választásokhoz hasonlóan zajlott. A választási biztosok – a központi választmány által már korábban megválasztott elnökök és elnökhelyettesek kivételével – kijelölték a két választási bizottság négy-négy tagját és négy-négy pótagját. A bizottságok jegyzőit a polgármester nevezte ki. A választási bizottságok kijelölték a 17 szavazatszedő küldöttség tagjait, melyek továbbra is egy-egy elnökből, elnökhelyettesből, jegyzőből és a jegyző helyetteséből álltak. A voksolás végeztével a pártok bizalmi egyéneinek jogában állt saját pecsétjükkel lepecsételni az urnát. A szavazás menete az előző választáshoz képest nem változott. A szavazatszedő küldöttségek feladatköre annyiban módosult, hogy a szavazás végeztével a voksokat már nem számolhatták meg a szavazókörokb, hanem a bontatlan urnákat küldték el a választási bizottságoknak, melyek ezután összesítették a szavazatokat.¹²⁸

Hatósági azonossági tanúk megbízását elegendő városi tisztviselő hiányában a városi tanács ezúttal is mellőzte. A szavazók nagy száma miatt ugyanakkor szükségessé vált két-két kisegítő írnok kiküldése az első választókerület 1-3. és a második választókerület 1-5. számú szavazóköreibe.¹²⁹

I. 2. 4. A választási kampány eseményei

A hódmezővásárhelyi választási előkészületek és kombinációk már télvíz idején megkezdődtek. 1922. január 29-én összeült a „*képviselő választási szervezkedő értekezet*”, melyen a város szinte valamennyi érdekképviselőjének vezetője részt vett. A gyűlésen Lázár Dezső, a Gazdasági Egyesület vezetője elnökölt. A Gazdasági Egyesület befolyása időközben jelentősen megnőtt, mivel 1921-ben egyesült a kisebb földbirtokkal rendelkező gazdákat tömörítő Kisbirtokos Szövetséggel. Így Lázár Dezső a gazdátársadalom elsőpró többségét a háta mögött tudva okkal jelenthette ki: „*irányításra, hangadásra, zászlóbontásra első sorban a Gazdasági Egyesület hivatott.*” A felszólalók egyetértettek abban, hogy a jelöltállítás csak a „polgári egység” jegyében történhet. A polgári egység szükségességét Bethlen miniszterelnök gyakran hangoztatta, beszédei

¹²⁷ A belügyminiszter 72135/1922. számú rendelete értelmében a központi választmány 1922. május 17-én 1-1 elnökhelyettest választott. In: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 26/1920. KV.

¹²⁸ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 1/1922. KV., 3/1922. I. vb., 1/1922. II. vb., 46/1922.; VRÚ 1922. május 4. 1.

¹²⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 9221/1922 t. ü. Hmvh thj. város tanácsa., 43/1922. KV.

visszatérő fordulatává vált. Ezért a hódmezővásárhelyi Egységes Párt hívei is előszere-
tettel hivatkoztak rá.¹³⁰

A „*képviselő választási szervezkedő értekezlet*” hamarosan átalakult az Egységes Pártot szervező bizottsággá, és 1922. március 5-ére képviselőjelölő nagygyűlést hívott össze a Fekete Sas Szállóba. A nagygyűlésen jelen volt Temesváry Géza főispán és elődje, Szathmáry Tihamér is. A Kereskedelmi Testület, a Baross Szövetség,¹³¹ a Gazdasági Egyesület, az Ipartestület és az Iparegylet vezetői valamennyien kinyilvánították csatlakozásukat az Egységes Párt megalakuló helyi szervezetéhez. A hódmezővásárhelyi Egységes Párt elnökének Lázár Lajos gazdasági főtanácsost, a Gazdasági Egyesület volt elnökét választották meg. Egyúttal az első választókerületben Lázár Dezső, a másodikban pedig Balogh Sándor¹³² elnökletével, – akit április 16-ai lemondása után Barabás István váltott – létrehozták a két választókerület kormánypárti szervezőbizottságait is.¹³³ A két bizottság feladata az egységes párti jelöltek leendő kampányának megszervezése volt.¹³⁴ Bethlen miniszterelnök már február közepén nyilvánvalóvá tette, hogy a hódmezővásárhelyi első választókerületben egységes párti programmal újra vállalja a képviselőjelöltséget. Hasonló nyilatkozatot tett a város második választókerületének volt nemzetgyűlési képviselője, Szádeczky Lajos is.¹³⁵

Márciusban Bethlen miniszterelnök országjáró kampánykörütra indult. Többszöri egyeztetés után 1922. március 26-án érkezett Hódmezővásárhelyre, hogy átvegye a város díszpolgárának járó oklevelet, és megtartsa képviselői beszámolóját¹³⁶, valamint választási programbeszédét. A díszpolgári címet még 1921 júniusában ítélte meg számára a törvényhatósági bizottság közgyűlése.¹³⁷ A miniszterelnök kíséretében volt többek között Nagyatádi Szabó István az Egységes Párt elnöke, Mayer János földművelésügyi miniszter és Szádeczky Lajos volt képviselő is. A Kossuth téren ötezer érdeklődő jelenlétében megtartott nagygyűlésen Bethlen képviselői beszámolója kormánya eddigi intézkedéseiről, programbeszéde pedig a kabinet előtt álló feladatokról szólt, vagyis lé-

¹³⁰ VRÚ 1922. január. 31. 1.; VRÚ 1922. február 18. 1.

¹³¹ A Baross Szövetség a keresztény iparosok és kereskedők egy részét tömörítette. Elnöke ekkor Szathmáry Tihamér nyugalmazott főispán volt.

¹³² Balogh Sándor a Gazdasági Egyesület egyik alelnöke volt.

¹³³ Vásárhelyi Újság (a továbbiakban: VÚ). „Földművelők politikai napilapja. Gazdasági Egyesület hivatalos közlönye.” Főszerkesztő: Lázár Dezső. Felelős szerkesztő: Graváts Ferenc. 1922. április 19. 1.

¹³⁴ VRÚ 1922. március 4. 1.; VRÚ 1922. március 7. 1-2.; FH 1922. március 7. 1-2.; VÚ 1922. március 7. 1-2.

¹³⁵ VRÚ 1922. február 21. 1.

¹³⁶ Ezen alkalmakat a nemzetgyűlési, illetve az országgyűlési képviselők a választókerületük polgáraival való kapcsolattartásra használták, ahol beszámoltak a választóik és a választókerületük érdekében kifejtett parlamenti munkájukról és jövőbeli terveikről.

¹³⁷ VRÚ 1921. július 1. 2.

nyegében kormányprogramot adott. Egy órás beszédében részletesen és őszintén feltárta az ország súlyos pénzügyi helyzetét, és felvázolta a kilábalás lehetséges irányait. A teljes takarékosagra való törekvés mellett, az egyik ilyen lehetőségnek a „többlettermelést” jelölte meg, vagyis, hogy „*az országban megtermelt nyersterményeket mi magunk dolgozzuk fel, másrészt, hogy feltárjuk az országban meglévő kincseket*”, hogy ezek is segítsék a konszolidációt. A többlettermelés megvalósításában elsősorban a mezőgazdaság, így a kisközgazdaság partnerségére számított. A mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelését a szaktudás emelésével, mintagazdaságok létesítésével és az érdekképviselési rendszer átalakításával képzelte el. Itt és ekkor lényegében azonosult a kormánypárt agrárdemokrata szárnyának, vagyis a volt Kisközgazdapártnak az agrárprogramjával. A kisközgazdaság többségű vásárhelyi hallgatóság tehát azt hallhatta tőle, amit hallani akart. A következőkben az iparfejlesztés lehetőségeit vázolta fel, ugyanakkor hangsúlyozta, mindaddig, amíg súlyos jóvátételi követelések állnak fenn az országgal szemben nem lehet rendbe tenni az államháztartást és a pénzügyeket. Végül kormánya érdemként felsorolta a szabadságjogok korlátozásának enyhítését, részleges feloldását szolgáló intézkedéseket. A miniszterelnök nagy tetszéssel fogadott beszédét követően Nagyatádi Szabó István és Mayer János szintén a gazdákat szólította meg. Mindketten hangsúlyozták, hogy az Egységes Párt létrejöttével sem adták fel a közgazdaság képviseltét és a kisközgazdaság szemléletű politikát. Szádeczky Lajos rövid képviselői beszámoló beszédében a polgári egység fontosságát hangsúlyozta: „*mert én itt Vásárhelyen az új politikai korszak kezdete óta mindig az egységes pártba tömörülés szükségességét hirdetem.*” – mondta.¹³⁸ A népgyűlést követően Bethlen a törvényhatósági bizottság díszközgyűlésén átvette a díszpolgári oklevelét, majd a helyi gazdaság és kultúra céljaira 20 ezer koronás alapítványt tett. Az összeg április 4-én már meg is érkezett Hódmezővásárhelyre.¹³⁹

A választási kampány még alig kezdődött meg, amikor a kormány – IV. Károly király halálára hivatkozva – rendeleti úton 1922. április elejétől április 18-áig az egész országban betiltotta a választási gyűléseket. A tilalmat a belügyminiszter egy alkalommal, még három nappal, április 21-éig meghosszabbította. Ezért valamennyi politikai erő kénytelen volt elhalasztani jelölőgyűléseit és nyilvános rendezvényeit.¹⁴⁰

---

¹³⁸ FH 1922. március 28. 8.

¹³⁹ Sipos József: Az Egységes Párt és az 1922-es választások előkészítése. (a továbbiakban: Sipos József, 2013.) 228-231. In: Múltunk. 2013/4. szám. 186-246.; VRÚ 1922. március 28. 1-2., 5-8.; FH 1922. március 28. 1-2., 6-9.; FH 1922. április 6. 3.

¹⁴⁰ FH 1922. április 6. 2.; FH 1922. április 16. 1.

1922. április 23-án az Egységes Párt vásárhelyi jelölógyűlései újra összeültek, hogy a két jelölt személyét véglegesítsék. „*Ma az egész ország szeme Bethlen felé irányul, [...] Ma az országos politikának a központjában a mi városunk áll. A mi politikai érettségünk, a mi egységünk egyúttal a nemzet egységét is jelenti. Tömörüljünk ezért Bethlen István körül.*” – írta a jelölógyűlés napján Lázár Dezső a Vásárhelyi Újság hasábjain.¹⁴¹ Az első választókerület jelöltjét kiválasztó gyűlésen a kormánypárt országos központjának javaslatára, egyhangú döntéssel Bethlen Istvánt támogatták. A második választókerület jelölógyűlésén ugyancsak a központból érkezett felhívásnak megfelelően, hivatalosan Szádeczky Lajost jelölték. A küldöttek egy része – köztük Balogh Sándor az Egységes Párt második kerületi szervezőbizottságának egy héttel korábban lemondott elnöke – az 1920-as választáshoz hasonlóan, a döntéssel szemben ismét elégedetlenségét fejezte ki. Az elégedetlenek külön gyűlést tartottak, melyen Szádeczky helyett, egy vásárhelyi illetőségű jelölt indítása mellett foglaltak állást. Ügyük támogatásáért pedig az Egységes Párt budapesti központjához fordultak.¹⁴² Mint utóbb kiderült a háttérben ezúttal is Lázár Dezső képviselői ambíciói álltak, aki végül május közepén mégis elállt a jelöltségtől. Ugyanígy tett Kun Béla volt országgyűlési képviselő is, aki ellenzéki polgári programmal indult volna a második választókerületben. Kun már elkezdte az ajánlócédulák gyűjtését, de Lázár Lajossal a vásárhelyi Egységes Párt elnökével folytatott egyeztetés után, a polgári egység és a társadalmi béke fenntartására hivatkozva május 16-án visszalépett a képviselőjelöltségtől, és híveit Szádeczky támogatására kérte. A visszalépések kétségtelenül erősítették az egységes párti jelölt pozícióit, de a polgári táboron belül feszülő ellentétek – mint látni fogjuk – mégis erős hatást gyakoroltak a második választókerület választási eredményére. 1922 májusában már teljes erővel folyt az induláshoz szükséges ajánlások összegyűjtése is.¹⁴³

Bethlen István a májusi kampányban személyesen már nem vett részt. Az első választókerület egységes párti választási gyűléseit a Lázár Dezső vezette kampánystáb tagjai vezényelték le: május közepén napokig járták a külterületi szavazóköroket, 14-én pedig a Gazdasági Egyesületben és az Iparegyletben tartottak gyűlést.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ VÚ 1922. április 23. 1.

¹⁴² VRÚ 1922. április 14. 1.; VRÚ 1922. április 25. 1.; FH 1922. április 21. 1.; FH 1922. április 25. 1-2.; VÚ 1922. április 4. 2.; VÚ 1922. április 25. 1.

¹⁴³ VRÚ 1922. május 25. 2.; FH 1922. május 17. 1.

¹⁴⁴ FH 1922. május 16. 1.; VÚ 1922. május 14. 1-2.; VÚ 1922. május 16. 1.; VÚ 1922. május 18. 1.; VÚ 1922. május 19. 1-2.; VÚ 1922. május 21. 1.

1922. április 20-án írt először a helyi sajtó arról, hogy Bethlen István ellenjelöltet kaphat.¹⁴⁵ Vekerdy Géza¹⁴⁶ hódmezővásárhelyi születésű – hivatalosan pártonkívüli, de liberális kötődésű – jelölt május elején az első választókerület külterületén kezdte meg kampánykörútját. Május 17-én pedig választási nagygyűlést tartott a Kossuth téren. Programbeszéde főként a kormány és az Egységes Párt ostromozásában merült ki. Bírálta a miniszterelnököt is, mert véleménye szerint vásárhelyi képviselőként semmit nem tett a városért. „Az én programom a munka és béke programja! A kormányzati rendszer el-
leni általános elkeseredés küldött ide, nem személyel állok szemben, hanem politikai rendszerrel [...]” – zárta beszédét Vekerdy, akit P. Ábrahám Dezső és Apponyi Albert is levélben biztosított támogatásáról. A Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak az első választókerületben nem volt saját jelöltje, így híveit Vekerdy Géza támogatására szólította fel.¹⁴⁷

A második választókerület egységes párti képviselőjelöltje, Szádeczky Lajos a miniszterelnökkel ellentétben személyesen vett részt a kampányban. Májusi körútján először a külterületi szavazóköri köröket járta végig, majd a belterületi olvasóköri körök és az Ipar-egylet került sorra. A gyűléseken több programbeszédet mondott. A helyi témák közül szót ejtett a kopáncsi gazdák részére a Pallavicini-féle sövényházi ún. Darabréten külsőben álló földosztásról, valamint kiemelte a földmunkások számára megélhetést biztosító munkaalkalmak megteremtésének szükségességét is. A város iparának, kereskedelmének, gazdasági életének és közegészségügyének előmozdítása, valamint a tanyai területek közigazgatási és közlekedési helyzetének javítása is kiemelt helyet foglalt el programjában. A mezőgazdaság fejlesztésének egyik útját a gazdasági vasutak rendszerének kiépítésében látta. Fontosnak tartotta az új, életképes kisbirtokok létesítését, a vízjárta, mocsaras területek lecsapolását, és a belterjes mezőgazdaságra való áttérést is.¹⁴⁸

A kampány során ismét érvényesült a kormánypárti képviselőjelöltek jobb érdekérvényesítési képessége: Szádeczky a Kereskedelmi Minisztériummal és a MÁV-val történt egyeztetés után elintézte, hogy június 1-től a kardoskúti gazdák vasúti közlekedési helyzete több közvetlen átszállás biztosításával javuljon, valamint, hogy a gyorsvonat

---

¹⁴⁵ VÚ 1922. április 20. 1.

¹⁴⁶ Vekerdy Géza (1887-?) ügyvéd. Nemesi eredetű hódmezővásárhelyi családból származott. Rövid ideig a Vásárhely és Vidéke napilap szerkesztője volt. A budapesti egyetemen jogot végzett. 1919-től ügyvédi irodát tartott fenn a fővárosban. Az 1922-ben a vásárhelyi nemzetgyűlési képviselő-választásokon az első választókerületben Bethlen István miniszterelnök egyetlen ellenjelöltje volt. In: Fejérváry József, 1929. 683.

¹⁴⁷ VÚ 1922. május 9. 1.; MN 1922. május 19. 1-2.; MN 1922. május 24. 1.; VRÚ 1922. május 18. 2.

¹⁴⁸ VRÚ 1922. május 26. 1.; VRÚ 1922. május 27. 1.; FH 1922. május 12. 1.

Kutason, a személy pedig Kakasszéken is megálljon. Ezekkel a lépésekkel a külterületi választókat igyekezett megnyerni.¹⁴⁹

1922. március 21-én az MSZDP országos választmánya határozatot hozott a választásokon való indulásról. A hódmezővásárhelyi pártszervezet nem sokáig tétlenkedett: április 2-án nagy tömeg előtt zászlóbontó nagygyűlést tartott a Kossuth téren. A népgyűlést Biró Sándor, a helyi szervezet elnöke nyitotta meg. A rendezvény fő szónoka Szeder Ferenc¹⁵⁰ földmunkás volt, aki a még meg nem nevezett szociáldemokrata jelölt támogatására kérte a munkásságot. A külterületen élő gazdákat is megszólította, nekik főként egy kiterjedt földreform fontosságáról beszélt.

Április 25-én az MSZDP városi jelölőgyűlése nem talált megfelelő helyi jelöltet, így a budapesti pártvezetőség által ajánlott Szeder Ferencet nevezte meg a második választókerület szociáldemokrata képviselőjelöltjének. Az első kerületben nem indítottak saját jelöltet. A párt választási bizottságának elnöke, ezáltal a kampány irányítója, Zombori István lett. A szociáldemokraták a kampányköltségek fedezésére ún. választási bélyegeket bocsátottak ki, melyeket a párt támogatói megvásárolhattak. Elsődleges céljuk a pótválasztás, vagyis a lehetséges második választási körben való részvétel kiharcolása volt.¹⁵¹

Szeder Ferenc május 7-én, Mártélyon, majd a vásárhelyi Kossuth-téren tartott programbeszédet, melyben munkásság gazdasági és politikai helyzetét elemezte. A munkanélküliségért és a vele járó kivándorlás fokozódásáért a Bethlen-kormányt tette felelőssé. Bíráltta az új választójogi rendeletet, a magas adókat, a földreformot és a kormány

---

¹⁴⁹ FH 1922. május 7. 2.; FH 1922. május 18. 1.; FH 1922. május 20. 1.; FH 1922. május 21. 1.; VÚ 1922. május 21. 2.

¹⁵⁰ Szeder Ferenc (1881-1952) földmunkás, szociáldemokrata politikus, országgyűlési képviselő. Szentesen született szegényparaszt szülők gyermekeként. 1896-ban csatlakozott a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségéhez, ezután Budapestre került, majd tíz évig Monarchia-szerte kubikosként dolgozott. 1897-ben belépett az MSZDP-be, 1910-től 1919-ig a párt miskolci titkára volt, közben önerőből képezte magát. Harcolt az első világháborúban, de sebesülése után leszerelték. 1919-ben tagja volt a Borsod megyei direktóriumnak. 1920-tól a Földmunkás Szövetség országos titkára, hamarosan visszatért Szentesre, ahol a vidéki szociáldemokrata pártszervezés egyik irányítója lett. 1922-ben Békéscsabán és Hódmezővásárhelyen is nemzetgyűlési képviselővé választották, a békéscsabai mandátumát tartotta meg, 1926-ban viszont mindkét városban vereséget szenvedett. 1931-ben és 1939-ben, immár a Pest-környéki listán, újra országgyűlési képviselő lett. 1935-ben azonban nem választották meg. A Horthy-korszakban az MSZDP egyik meghatározó agrárpolitikusa volt. 1928-1947 között a pártvezetőség tagja, 1942-1945 között pedig a párt főtitkára volt. 1945-től tagja lett az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, majd 1948-ig országgyűlési képviselő volt. Kezdetől fogva ellenezte a két munkáspárt egyesülését. 1950-ben letartóztatták és életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték. 1952-ben a börtönben hunyt el. In: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Főszerk.: Varga Lajos. Budapest, 1999, Napvilág Kiadó. (a továbbiakban: Varga Lajos, 1999.) 463-464.; Magyar országgyűlési almanach az 1939-1944. évi országgyűlésről. 314-315. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/index.htm

¹⁵¹ FH 1922. március 24. 1.; FH 1922. április 4. 2.; FH 1922. április 27. 2.; MN 1922. április 4. 2-3.; MN 1922. április 27. 3.; MN 1922. április 30. 3.; VRÚ 1922. április 27. 2.

szabad véleménynyilvánítást korlátozó intézkedéseit is¹⁵², melyre példaként hozta fel – az újság megnevezése nélkül – a vásárhelyi Magyar Nemzetőr című napilap helyzetét: a lap korábban erőteljesen kritizálta Bethlent és politikáját, ezért 1922. január 18-ától belügyminiszteri rendelettel megvonták kolportázs-jogát, azaz utcai árusításának lehetőségét.¹⁵³ Ennek ellenére a miniszterelnök és pártja a választási kampány idején is az újság kritikai hangú, liberális irányvonalú cikkeinek fő célpontja maradt. A Magyar Nemzetőr fokozatosan a szociáldemokratáknak és Bethlen liberális ellenjelöltjének a szócsövévé vált.¹⁵⁴

Május 17-én Szeder Ferenc ismét a városba érkezett, és az Iparegyletben adott programot. Választási beszédében bírálta az előző nemzetgyűlés tevékenységét, amely véleménye szerint csak ígéretet, de semmit nem tett. *„Ha úgy látják, hogy az eddigi rendszer helyes és tökéletes volt, a választáskor tegyék ezek után a keresztet, ha azonban belátják, hogy eddig csak nyomorogtak, szenvedtek, akkor mindenesetre a szocialista jelölt és a liberálisan gondolkozó jelölt után tegyék a keresztet”* – mondta.¹⁵⁵ A helyi iparosok és kereskedők egy része valóban nem értett egyet a kormány ipar- és kereskedelempolitikájával, ezért köreikben a szociáldemokrata propaganda sikereket érhetett el.¹⁵⁶

Az MSZDP május 20-ai és 21-ei nyilvános pártrendezvényeit a rendőrség már nem engedélyezte. A *„nagyértékben mutatkozó izgalmak folytán a nagyobb számban összegyűlt embertömeg a közrendet is esetleg veszélyeztető cselekményre ragadhatja magát.”* – állt a hatóság közleményében. Az Egységes Párt viszont a hétvége mindkét napján tarthatott választási rendezvényt a Vigadó épületében. A hatóság tehát kettős mércével mért, és jogilag megkérdőjelezhető határozattal tiltotta el a szociáldemokratákat a további választási gyűlések szervezésétől. A kormány május 22-étől országos gyűlésezési tilalmat rendelt el. Ezzel a kampányrendezvények véget értek.¹⁵⁷

¹⁵² Népszava 1922. május 9. 4. (a továbbiakban: NSZ).

¹⁵³ MN 1922. január 18. 1.

¹⁵⁴ MN 1922. március 25. 1. „Ave Caesar”; MN 1922. március 28. 1. „Itt volt a nagyúr!”; MN 1922. június 4. 1. „Üzent a nagyúr”

¹⁵⁵ MN 1922. május 9. 1-2.; MN 1922. május 11. 3.; MN 1922. május 12. 2.; MN 1922. május 18. 1-2.; MN 1922. május 21. 1.

¹⁵⁶ NSZ 1922. május 19. 5-6.; VÚ 1922. március 19. 1.

¹⁵⁷ NSZ 1922. május 23. 5.; FH 1922. május 23. 2.; MN 1922. május 16. 1.; MN 1922. május 21. 1.

I. 2. 5. A durvuló kampányfinis

A választás előtti néhány napban valóságos plakát- és röplapháború robbant ki a pártok kortesei között.¹⁵⁸ A kampányfinis eldurvulását mutatta, hogy a sorozatos plakátletépesek miatt a rendőrség a következő közleményt volt kénytelen kibocsátani: *„Figyelmeztetem Hódmezővásárhely város lakosságát, hogy jogosan kifüggesztett falragaszok letépesése, megrongálása nem szabad, mert ezen tilalom ellen vétők az 1914. évi XIV. t. cz. 29. szakasza alapján 6000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettnek. Ajkay Miklós rendőrtanácsos.”*¹⁵⁹

Az Egységes Párt, az MSZDP és Vekerdy-pártja is röpiratok százait terjesztette a városban. Ezek rendszerint a másik politikai oldal korábbi tevékenységének negatívumait ecsetelték, vagy a röplapot kiadó pártra való szavazásra buzdítottak. A szociáldemokraták szóróanyagait Budapesten nyomtatták, Vekerdy Géza röplapjainak egy részét viszont a fentebb említett Magyar Nemzetőr nyomdájában állították elő. Az Egységes Párt füzet alakban, teljes terjedelmében közreadta Bethlen március 26-án elhangzott beszámoló beszédét.¹⁶⁰ Ismét megjelentek a választási nóták. Az Egységes Párt 16 oldalas kiadványt jelentetett meg, mely tele volt a miniszterelnököt dicsőítő és ellenfeleit kipelengérező versikékkel:

*„Bethlen István éljen, éljen...
Isten minket úgy segéljen,
Melletted van minden magyar,
Aki boldog hazát akar
Éljen a magyar szabadság,
Éljen a haza!”*¹⁶¹

A választási kampány során, a Hódmezővásárhelyen 1922-ben megjelenő négy napilap közül a Vásárhelyi Reggeli Újság, a Friss Hírek és a Vásárhelyi Újság Bethlen István és Szádeczky Lajos kampányát segítette, míg a Magyar Nemzetőr az ellenjelöltek – Vekerdy Géza és Szeder Ferenc – mellé állt.

¹⁵⁸ FH 1922. május 14. 2.; MN 1922. május 25. 2.

¹⁵⁹ VRÚ 1922. május 5. 1.

¹⁶⁰ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 14. d.; A dobozban az MSZDP két, a Vekerdy-párt három és az Egységes Párt kilenc választási kiadványa lelhető fel.

¹⁶¹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 14. d.

I. 2. 6. Az ajánlási procedúra

A hivatalos íveken gyűjtött ajánlásokat május 20-án kellett benyújtani a választókerület szerint illetékes választási biztosnak. Az első választókerületben a szabályos jelöltállításához legalább 491 ajánlás kellett, az előírt határidőig két jelölt íveit adták be. Elsőként Bethlen István miniszterelnök, a Keresztény-Keresztyén Kisgazda-, Földmíves és Polgári Párt programjával és 621 érvényes ajánlással lett hivatalos képviselőjelölt. Őt követte Vekerdy Géza budapesti ügyvéd, aki pártonkívüli programmal és 611 érvényes ajánlással szerzett jogot az indulásra. Mindkét jelölt hívei ennél nagyságrendileg több ajánlást adtak át a választási bizottságnak, az érvényesnek elismert aláírásokon felüli mennyiséget azonban a testület nem vizsgálta át. A fennmaradó ajánlási ívek ellenőrzésének elhagyása szabálytalan volt, mert így a mindkét jelöltnek aláíró választópolgárok kiszűrése és szankcionálása lehetetlenné vált.¹⁶²

A második választókerületben a jelöltállításához szükséges minimális ajánlói létszám 619 fő volt. A május 20-ai határidőig itt is két jelölt adta le ajánlási íveit. Elsőként Szádeczky Lajos egyetemi tanár, a Keresztény-Keresztyén Kisgazda-, Földmíves és Polgári Párt jelöltjének képviselői érkeztek meg az ívekkel. A választási biztos és segítői az 1928 ajánlásából 203-at érvénytelenítettek, 1725-öt viszont érvényesnek fogadtak el. A másik induló, Szeder Ferenc szociáldemokrata jelölt megbízottai 888 ajánlást nyújtottak be. Ebből 170-et visszautasítottak, ugyanakkor 718-at érvényesnek ismertek el. A választási biztos május 22-én végzett az ajánlási ívek átvizsgálásával, és mindkét jelölt indulását engedélyezte. Ezután a két választási bizottság táviratban értesítette a belügyminisztert a hivatalosnak nyilvánított jelöltekről és pártállásukról.¹⁶³

---

¹⁶² MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. I. vb. választási biztosának iratai. Szám nélkül.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. I-II. vk. választási jegyzőkönyvei alapján. Szám nélkül.

¹⁶³ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 2/1922. II. vb.

I. 2. 7. Eredmények és tanulságok

Az 1922. május 28-án és 29-én megtartott vásárhelyi nemzetgyűlési képviselő-választások számszerű eredményei a hetes és a nyolcas táblázatban találhatóak:

7. táblázat: a hódmezővásárhelyi I. választókerület szavazóköreinek eredményei az 1922. május 28-29-én megrendezett nemzetgyűlési képviselő-választásokon. ¹⁶⁴							
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzék- ben szereplő választásra jogosultak	Régi jogon leszava- zók	Összes szavazat	Bethlen István	Vekerdy Géza	Vissza- utasított	Érvény- telen
Belterület							
1. Városháza (I. v. ker.)	1032	19	1009	530	464	10	15
2. Mária Valéria u. áll. e. isk. (IV. v. ker.)	1143	18	1107	653	438	18	16
3. Kállay u. ref. isk. (VII. v. ker.)	829	16	811	407	394	1	10
Belterület összesen:	3004	53	2927	1590	1296	29	41
Külterület							
4. Hatrongyosi áll. e. isk.	454	2	418	257	153	1	8
5. Mátyáshalmi áll. e. isk.	421	4	395	211	169	1	15
6. Külsőszőrháti áll.e. isk.	665	–	602	312	273	1	17
7. Téglásszéli áll. e. isk.	358	1	337	181	152	–	4
Külterület összesen:	1898	7	1752	961	747	3	44
Összesen:	4902	60	4679	2551	2043	32	85

A három belterületi és a hatos számú külterületi szavazókörben két napon át tartott a szavazás, mivel a választók létszáma meghaladta a 600 főt.¹⁶⁵ A választói névjegyzékbe felvett szavazók létszámához további 60 régi jogon voksoló választópolgárt¹⁶⁶ kellett hozzáadni, így a választásra jogosultak teljes létszáma 4962 fő volt.

Az eredmény – némi meglepetésre – igen szorosan alakult: Bethlen István valamennyi bel- és külterületi szavazókörben felülmúlta Vekerdy Gézát, viszont összességében mindössze 508 szavazattal kapott többet riválisánál. Győzelmével a miniszterelnök újra Hódmezővásárhely nemzetgyűlési képviselője lett.

¹⁶⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 13. d. A választási jegyzőkönyv és a szavazási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: ref. isk. = református iskola, áll. e. isk = állami elemi iskola

¹⁶⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 9/1922. I. vb.

¹⁶⁶ A régi jogon szavazásra jogosult választópolgárok közül csak a ténylegesen voksolókra vonatkozóan találtunk adatokat. A közjegyzői tanúsítványt kikérő, de a szavazástól távol maradók száma nem állt rendelkezésünkre, de ez a nagyságrend nagy valószínűséggel elenyésző lehetett. A választásra jogosultak teljes létszámát a névjegyzékben szereplő választásra jogosultak és a régi jogon szavazók összeadásával kaptuk meg.

8. táblázat: a hódmezővásárhelyi II. választókerület szavazókörének eredményei az 1922. május 28-29-én megrendezett nemzetgyűlési képviselő-választásokon. ¹⁶⁷							
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyekben szereplő választásra jogosultak	Régi jogon leszavazók	Összes szavazat	Szádeczky Lajos	Szeder Ferenc	Vissza- utasított/ Kifogásolt	Érvény- telen
Belterület							
1. Malom u. ref. isk. - Tarján (II. v. ker.)	878	5	839	381	430	1/1*	28
2. Léway u. ref. e. isk. - Tabán (III. v. ker.)	702	10	671	225	430	–	16
3. Szent István u. rkat. népisk. - Csúcs (V. v. ker.)	943	4	892	345	509	–	38
4. Klauzál u. ref. e. népisk. - Susán (VI. v. ker.)	768	22	754	304	429	–	21
5. Nádor u. ref. e. népisk. - Újváros (VIII. v. ker.)	818	14	800	414	369	–	17
Belterület összesen:	4109	55	3956	1669	2167	1/1	120
Külterület							
6. Mártélyi áll. e. népisk. - Mártély	212	–	186	84	95	1/–	7
7. gr. Károlyi Melinda-féle áll. e. népisk. - Kopáncs	484	–	428	249	168	–	11
8. Gorzsa áll. e. népisk. - Gorzsa	130	1	115	56	52	–	7
9. Barackosi olvasók. - Barackos	719	2	680	360	296	–	24
10. Szőkehalmi áll. e. népisk. - Szőkehalom	518	–	493	267	201	–	25
Külterület összesen:	2063	3	1902	1016	812	1/–	74
Összesen:	6172	58	5858	2685	2979	2/1	194

Az öt belterületi és a kilences számú külterületi szavazókörben két napon át tartott a szavazás, mivel ezekben a választók létszáma több volt 600 főnél. A választói névjegyzékbe felvett szavazók létszámához további 58 régi jogon voksoló választópolgárt kellett hozzáadni, így a választásra jogosultak teljes létszáma 6230 fő volt. A nyolcas táblázat adataiból kitűnik, hogy Szeder Ferenc egy kivételével minden belterületi szavazókörben legyőzte Szádeczky Lajost. A külterületen azonban éppen fordított eredmény született. Ott a kormánypárti jelölt kerekedett – Mártély kivételével, ahol Szeder a kampány során nagy sikerű programbeszédet tartott – minden szavazókörben a szociáldemokrata fölé. Szeder viszont a népesebb belterületi szavazókörökben, és nagyobb arányban múlta felül Szádeczkyt, mint amennyivel ellenfele ért el jobb eredményt a külterületen, így összesen 294 szavazattal többet gyűjtött riválisánál. Szeder Ferenc győzelmével először jutott be Hódmezővásárhelyről szociáldemokrata képviselő a nemzetgyűlésbe.

¹⁶⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 14. d. A választási jegyzőkönyv és a szavazási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: ref. e. népisk. = református elemi népiskola, rkat. népisk. = római katolikus népiskola, áll. e. isk = állami elemi iskola, v. ker. = városi kerület

*A kifogásolt szavazat végül érvényesnek lett elkönyvelve, és az egyik jelölt szavazatainak számát gyarapította.

Az egységes párti képviselőjelölt vereségének több oka lehetett: egyrészt ide sorolhatjuk, hogy a második választókerületben visszalépett polgári jelöltek hívei nem támogatták kellő mértékben Szádeczkyt.¹⁶⁸ Másrészt, hogy a kereskedők és az iparosok egy része ellenérzéssel viseltetett a kormánypárttal, tehát mindkét jelöltjével szemben. Harmadrészt pedig az is előfordulhatott, hogy a választópolgárok egyszerűen nem voltak elégedettek Szádeczky korábbi képviselői munkájával, így a választási kampány során folyamatosan hangoztatott polgári egység eszménye vereséget szenvedett a valóban egységes szociáldemokrata munkássággal szemben.

A második választókerület mind a 194 érvénytelenített szavazólapja fellelhető volt a hódmezővásárhelyi levéltárban. Áttekintésük során világossá vált, hogy a szavazólapok kitöltésével kapcsolatos típushibák igen változatosak voltak: a választópolgárok a saját nevüket is ráírták; teljesen üresen hagyták; az egész szavazólapot áthúzták; lehúzták az egyik jelöltet; kört rajzoltak a képviselő nevénél található négyzetbe; szavazóigazolvánnyal együtt tették a borítékba; évszámot írtak a négyzetbe; ráírták a borítékra a névjegyzékben szereplő számukat, vagy az is előfordult, hogy egyszerűen letépték az egyik jelölt nevét. Akadtak egyedi megoldások is: Találtunk szavazólapra írott „*nem választok*” és „*politikai nézeteimnek nem megfelelő*” feliratot is. Sőt az egyik borítékban egy hosszabb levél is volt, melyben az öntudatos választópolgár több oldalon keresztül kritizálta a kormány politikáját.¹⁶⁹

Szedes Ferenc május 30-án, közvetlenül a választási eredmény kihirdetése után személyesen vette át a mandátumát Juhász Mihály választási elnöktől.¹⁷⁰ Bethlen István képviselői megbízólevelét pedig 1922. június 1-jén Budapesten adta át egy, Lázár Lajos vezette hódmezővásárhelyi küldöttség. Bethlen megköszönte a választópolgárok bizalmát, de nem hagyta szó nélkül a második választókerület eredményét sem: „*Az én örömbömben bizonyos ürem is vegyült. Hiszen Hódmezővásárhely második kerületében szociáldemokratát választottak meg, meggyőződésem szerint nemcsak a szociáldemokraták, hanem a polgári társadalom tagjainak segítségével.*” – jegyezte meg némi malíciával a miniszterelnök.¹⁷¹

Az első választókerületben 283 fő, a második választókerületben pedig 371 fő névjegyzékbe felvett választópolgár, tehát összesen 654 fő nem szavazott. Távolmaradásukat igazoló nyilatkozatot a határidőig mindössze 23-an adtak le. Ezeket a központi vá-

¹⁶⁸ VRÚ 1922. május 23.

¹⁶⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 194 darab borítékba zárt érvénytelen szavazólap.

¹⁷⁰ MN 1922. május 31. 1-2.

¹⁷¹ VÚ 1922. június 3. 2.; FH 1922. június 3. 1.

lasztmány által létrehozott ellenőrző bizottság kivétel nélkül elfogadta. A nyilatkozattelt elmulasztók ellen bírósági eljárást kezdeményeztek, mely során 50-500 korona közötti pénzbírsággal sújthatták őket.¹⁷²

A választás utóéletének érdekes színfoltja volt egy lovagias affér, ami Vekerdy Béla református főgimnáziumi tanár, Vekerdy Géza testvére és Endrey Antal¹⁷³ ügyvéd között játszódott le. Előzménye az volt, hogy a május végi választáson mindketten a Mária Valéria utcai általános iskolában található szavazatszedő küldöttségben működtek. Vekerdy mint öccse bizalmi egyéne, Endrey pedig mint a bizottság elnökhelyettese, aki visszautasított egy szavazót, mert az szabálytalanul adta le voksát.¹⁷⁴ Az elutasítás miatt Vekerdy jogaival élve tiltakozott, mire Endrey a következőt mondta neki: „*ne tessék beszélni, mert kivezettetem*”. A választás után Vekerdy nem hagyta annyiban a személyét ért sértést, és még május végén két barátja útján lovagias elégtételt kért Endrey Antaltól, aki először apróságnak tartva a dolgot, elutasította azt. A sértett fél azonban nem békült meg: a Vásárhelyi Reggeli Újság hasábjain folyó üzengetésnek június 14-én kardpárbaj vetett véget. A nehéz lovassági karddal, bandázs nélkül lefolyt küzdelemben az első öszszecsapás után Vekerdy a fején és a jobb karján megsebesült, majd a küzdő felek kibékültek. Valószínűleg ez az eset is közrejátszott abban, hogy Vekerdy Béla szeptemberben áthelyezését kérte a debreceni Református Gimnáziumba, és hamarosan elhagyta Vásárhelyt.¹⁷⁵

¹⁷² MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 71/1922. KV., 72/1922. KV.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 70/1922.

¹⁷³ Endrey Antal (1885-1959) Endrey Gyula néhai hódmezővásárhelyi függetlenségi párti országgyűlési képviselő fia, Endrey Béla felterestvére. Hódmezővásárhelyen született. Jogi tanulmányait az egri jogakadémián és a budapesti egyetemen végezte, 1913-ban átvette édesapja hódmezővásárhelyi ügyvédi irodáját. Az első világháborúban 45 hónapot töltött az orosz, majd az olasz fronton. A román megszállás alatt bebörtönözték. 1923-ban vitézzé avatták. A vitézek járási hadnagya és az Országos Frontharcos Szövetség igen aktív tagja volt. A polgári ellenzék képviselőként részt vett a vásárhelyi törvényhatósági bizottság munkájában. 1921-1926 között a vásárhelyi katolikus egyház világi elnöke volt. 1926-tól Kun Béla pótképviselője lett. 1927-ben a vásárhelyi felsőházi tagválasztáson még kisebbségben maradt, 1930-ban viszont nagy fölényrel választották meg a város felsőházi képviselőjévé. 1937-től Orosházán királyi közjegyzővé nevezték ki, és még ugyanebben az évben újraválasztották felsőházi képviselőnek is. Ellenezte Magyarország részvételét a második világháborúban. 1945-ben internálták, elkobozták birtokát és városi házát is. Bár a népbíróság a háborús büntett vádjára alól felmentette, kizárták az ügyvédi kamarából is. Ezután családjával egy kiutalt lakrészben, szegénységben élt. In: Hmvh. tört. alm. 117-120.; Fejérváry József, 1929. 21.; Magyar országgyűlési almanach 1939-1944. évi országgyűlésről. 471-472. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/index.htm

¹⁷⁴ A választópolgárral még a szavazófülkébe való belépése előtt fia fennhangon közölte, hogy a második kockába tegye a keresztet.

¹⁷⁵ VRÚ 1922. június 3. 3.; VRÚ 1922. június 4. 3.; VRÚ 1922. június 7. 3.; VRÚ 1922. június 15. 3.; VRÚ 1922. szeptember 19. 1.; Kovács István, 2015. 291.

I. 2. 8. Szeder Ferenc lemondása

Szeder Ferenc a hódmezővásárhelyi győzelem mellett Békéscsabán is megnyerte a választást, ezért az egyik mandátumáról le kellett mondania. Júniusban elindultak a találgatások, hogy mely városban lesz szükség újabb választás megrendezésére. Eleinte Szeder békéscsabai mandátumáról való lemondása tűnt valószínűbbnek, mivel itt kétezer szavazattal többet kapott, mint a második helyezett jelölt. Az MSZDP esélyei tehát egy új jelölttel is igen biztatóak lettek volna.¹⁷⁶

Eközben a hódmezővásárhelyi második választókerület vereséget szenvedett egységes párti vezetősége úgy döntött, hogy hivatalos úton támadja meg a szociáldemokrata politikus vásárhelyi mandátumát, arra hivatkozva, hogy az újdonsült képviselő nem tud legalább két év folyamatos egy helyen lakást igazolni, így a választási rendelet értelmében nem lett volna választható. A petíció benyújtásához az adott választókerületben érvényes ajánlási küszöb felét – jelen esetben mintegy 310 aláírást – kellett összegyűjteni az itt élő választópolgároktól. Az aláírást a városházán hatósági közeg előtt kellett megtenni. A kérvényen csak lassan gyűltek a szignók, de végül összegyűlt a szükséges mennyiség, melyet aztán eljuttattak a nemzetgyűlés illetékes bizottságához. A testület a panaszirat alapján vizsgálatot rendelt el, de Szeder lemondásával ezt hamarosan megszüntette.¹⁷⁷ A képviselő ugyanis 1922. július 5-én a nemzetgyűlésben bejelentette lemondását a hódmezővásárhelyi mandátumáról. Döntését nem egyénileg, hanem pártutasítás alapján hozta meg. Ezzel bizonyossá vált, hogy Vásárhely második választókerületében időközi választásra lesz szükség.¹⁷⁸

I. 2. 9. Egy mandátum, hét jelölt

A választás időpontját még ki sem tűzték, de július közepén már megkezdődtek a lehetséges jelöltek személye körüli kombinációk. A találgatásokat július végén konkrétumok váltották fel. A májusban mandátum nélkül maradt politikusok figyelve Vásárhely felé fordult, megindult a tülekedés az egyetlen képviselői helyért. A vásárhelyi Egységes Párt nem tudott megegyezni a jelölt személyéről. Lázár Lajos pártelnök nem vállalta a

---

¹⁷⁶ VRÚ 1922. június 9. 1.; VRÚ 1922. június 20. 1.; FH 1922. június 10. 1.

¹⁷⁷ VRÚ 1922. június 23. 1.; VRÚ 1922. szeptember 24. 2.; VÚ 1922. június 23. 2.; VÚ 1922. július 7. 2.; FH 1922. június 23. 1.; FH 1922. június 27. 1.

¹⁷⁸ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 81/1922.

megmérettetést, testvérét, Lázár Dezsőt pedig a helyi szervezet nem találta alkalmasnak a feladatra, ezért nem állítottak hivatalos jelöltet. Ennek ellenére Lázár Dezső gazdasági főtanácsos a kormánypárt programját magáénak vallva el kívánt indulni a választáson.

Budaváry László¹⁷⁹, volt nemzetgyűlési képviselő a „Keresztény Nemzeti Egység Párt” színeiben lépett fel. A szociáldemokraták részéről Takács József¹⁸⁰ földmunkás képviselőjelöltsége már biztos volt. Az ellenzéki Függetlenségi és 48-as Kossuth Párt Pattantyús Ábrahám Dezsőt, a második szegedi ellenkormány volt miniszterelnökét¹⁸¹ jelölte képviselőnek. A vásárhelyi születésű Tomory Jenő¹⁸² a szintén ellenzéki, Rassay-féle Függetlenségi Kisgazda Földműves és Polgári Párt jelöltje volt. Kincses Ferenc külterületi gazda pedig egy sajátos, „munkás és parasztpárti” programmal próbált szerencsét. Róla csak annyi volt kideríthető, hogy júniusban az ország belső rendjét és társadalmi békéjét veszélyeztető cikkek miatt betiltották az általa szerkesztett és kiadott „Alföldi Paraszt Újság” című hetilapot. Kun Béla, volt országgyűlési képviselő indulása augusztus elsején vált biztossá, amikor a tulajdonában lévő Vásárhelyi Reggeli Újság hasábjain „pártonkívüli keresztény kisgazda” programmal elfogadta hívei felkérését. A második vásárhelyi választókerület egyetlen mandátumáért tehát összesen hét jelölt vetette bele magát a választási küzdelembe.¹⁸³

---

¹⁷⁹ Budaváry László (1889-1962) tanító, író, keresztényszocialista politikus. Magyarokmáján született. A középiskolát Kecskeméten, a tanítóképzőt pedig Kiskunfélegyházán végezte. Több helyen tanított, szülőfalujában és Ungváron is. Végigharcolta az első világháborút, a forradalmak idején keresztényszocialista szervezkedésbe kezdett. 1921-ben az ÉME tagja, 1924-től a szervezet alelnöke lett. A Néptanítók Lapja című újság szerkesztője volt. Versei, politikai és pedagógiai témájú cikkei a keresztény sajtóban jelentek meg. 1920-ban a KNEP jelöltjeként Rákospalota nemzetgyűlési képviselőjévé választották. Tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének. A nemzetgyűlésben főként a zsidósággal szemben foglalt állást. 1922-ben Hódmezővásárhelyen indult, de nem szerzett mandátumot. In: Ungváry Krisztián, 2013. 89.; NSZ 1922. augusztus 8. 2.; Nemzetgyűlési almanach 1920-1922. 29. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al920_22/index.htm

¹⁸⁰ Takács József (1884-1960) földmunkás, országgyűlési képviselő. Orosházán született. Az MSZDP-be 1903-ban Kistarcsán lépett be, a földmunkásság – nagybirtokok felosztásával történő – földhöz juttatásáért küzdött. 1906-tól a Földmunkások Országos Szövetségének vezetőségi tagja volt. 1920-tól a szervezet vezető titkára lett. Az első világháborúban három évet töltött a fronton. A Peidl-kormányban néhány napig a földművelésügyi tárcát igazgatta, 1920-ban internálták. 1924-1928 között a szociáldemokrata párt vezetőségi tagja volt. Az MSZDP egyik legkiválóbb agrárpolitikusként tartották számon, 1930-ban többedmagával kidolgozta a párt agrárprogramját. Közben a Szocializmus és a Népszava című újságok munkatársaként is dolgozott. A nyilas hatalomátvétel után illegalitásba vonult. 1945-ben az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője lett, közben néhány hónapig a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkáráként is szerepet vállalt. 1945-ben és 1947-ben is országgyűlési képviselővé választották. Ellenezte a két munkáspárt egyesülését, ezért 1948-ban megfosztották mandátumától. 1950-ben letartóztatták és 15 év fegyházra ítélték. 1955-ben szabadult. In: Varga Lajos, 1999. 471-472.; Országgyűlés almanachja 1947-1949. 416-418. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1947-49/index.htm

¹⁸¹ Bölöny József, 1992. 185.

¹⁸² Tomory vagy Tomori Jenő (1872-1929) hódmezővásárhelyi származású író, újságíró, világutazó. 1920 és 1922 között a csengeri kerület nemzetgyűlési képviselője volt. In: Kovács István, 2015. 278.

¹⁸³ NSZ 1922. augusztus 8. 2.; VRÚ 1922. július 30. 1.; VRÚ 1922. augusztus 1. 1.; VRÚ augusztus 8. 1.; VÚ 1922. június 25. 3.; VÚ 1922. július 30. 2.

I. 2. 10. A választási bizottság megalakulása

A választás kiírása némi késéssel történt meg, mivel a Szeder lemondását közlő leiratot alaki hiba miatt – ugyanis a lemondásról szóló nemzetgyűlési jegyzőkönyv kivonatát nem csatolták – vissza kellett küldeni az illetékes hivatalnak.¹⁸⁴ Rakovszky Iván belügyminiszter¹⁸⁵ időközi választást jóváhagyó leirata augusztus 8-án érkezett meg a helyi központi választmányhoz. A testület másnapi ülésén 1922. augusztus 27-ére tűzte ki a képviselő-választás időpontját, majd a választási bizottság elnökének Későy István gyógyszerészt választotta meg. Érdekes Későy helyettesének személye, aki Barabás István unitárius lelkész, Szádeczky volt pártelnöke lett. Augusztus 14-én, az időközben választási biztossá kinevezett dr. Hubacsek Pál királyi ítélőtáblai tanácselnök és Későy István megalakította a választási bizottságot. A választási procedúra a továbbiakban a májusival megegyező módon zajlott. A szavazóköri körök ugyanazok maradtak, a szavazatszedő bizottságok összetétele pedig csak néhány helyen változott.¹⁸⁶ Az időközi választáson azok is szavazhattak, akik a május végi voksoláson nem vettek részt, viszont nekik szerepelt a választói névjegyzékben.¹⁸⁷

I. 2. 11. A választási kampány

Az igazi választási kampány és korteshadjárat augusztus elején kezdődött.¹⁸⁸ Rögtön a választási küzdelem kezdetén a rendőrség Fodor Ferenc szociáldemokrata párttitkár izgatás miatt kitiltotta a városból.¹⁸⁹ Takács József szociáldemokrata jelölt 1922. augusztus 2-án, 5-én és augusztus 10-én különböző helyszíneken három programbeszédet is tartott. A gyűléseken jelen volt Szeder Ferenc is, aki az egész kampány során folyamatos jelenlétével támogatta a párt új képviselőjelöltjét, ugyanígy tett Esztergályos János szociáldemokrata nemzetgyűlési képviselő is. Előbbi az egyre romló gazdasági viszonyokra hívta fel a figyelmet és a szociáldemokraták megoldási javaslatairól beszélt.

¹⁸⁴ VÚ 1922. július 11. 2.; VÚ 1922. július 23. 2.; VÚ 1922. augusztus 9. 2.; FH 1922. augusztus 9. 1.

¹⁸⁵ Rakovszky Iván 1922. június 16. és 1926. október 15. között a Bethlen-kormány belügyminisztere volt. In: Bölöny József, 1992. 89.

¹⁸⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 82/1922 KV.; Bölöny József, 1992. 89.; VRÚ 1922. augusztus 10. 1.

¹⁸⁷ VRÚ 1922. augusztus 4. 1.; VRÚ 1922. augusztus 15. 2.

¹⁸⁸ VRÚ 1922. augusztus 2. 1.

¹⁸⁹ VÚ 1922. július 25. 2.

A jelölt mondanivalójának középpontjában pedig a valódi földbirtokreform, illetve a progresszív adóztatás bevezetésének szükségessége állt.¹⁹⁰

Augusztus 6-án Lázár Dezsőt egy, a második választókerület olvasóköreinek vezetőiből és a Gazdasági Egyesület tagjaiból álló grémium parázs vita után képviselőjelöltnek kérte fel. Lázár a következő szavak kíséretében fogadta el a jelölést: „*nekem a polgárság óhaja: parancs, melyet követnem kell és követek is*”. Néhány nap múlva küldöttség indult az Egységes Párt budapesti központjába, hogy Lázár hivatalos jelöltté nyilvánítása érdekében az országos pártvezetőség támogatását kérje. A párt felső vezetése azonban kitért az azonnali válaszadás elől. Időközben Molnár Istvánnak, a Gazdasági Egyesület alelnökének vezetésével megalakult az Egységes Párt második választókerületi intéző és végrehajtó bizottsága. Az augusztus 6-ai gyűlést egy hét múlva, 13-án – immár Lázár Dezső jelenlétében – megismételték, melyen újra támogatásukról biztosították a képviselőjelöltet. Lázár hívei körében ugyanakkor csalódást keltett, hogy a budapesti pártközpontot képviselő Temesváry Imre¹⁹¹ nemzetgyűlési képviselő – a várakozással ellentétben – itt sem kérte föl hivatalos jelöltnek a Gazdasági Egyesület elnökét.

Lázár Dezső augusztus közepén kampánykörútra indult, melynek során az olvasókörok többségét és az Iparegyletet kereste fel.¹⁹² Augusztus 21-én délelőtt pedig választási gyűlést tartott a Kossuth téren. Nagy tömeg előtt ismertette programját, melyben főként Vásárhely – az országos tendenciákkal párhuzamosan – egyre romló gazdasági helyzetének megoldására tett javaslatokat. „*Én csak egyet ígérhetek, ez az: [...] hazám újraé-*

¹⁹⁰ NSZ 1922. augusztus 8. 2.; NSZ 1922. augusztus 9. 2.; VRÚ 1922. augusztus 6. 2.; FH 1922. augusztus 11. 3.

¹⁹¹ Temesváry Imre (1874-1954) mérnök, királyi műszaki főtanácsos, országgyűlési képviselő. Az egyik legrégebbi szegedi nemesi család sarja. Temesváry Géza főispán öccse. A piarista főgimnáziumban érettségizett, műegyetemet Zürichben és Budapesten végezte, majd a kolozsvári egyetemen jogot hallgatott. Kokovay János hódmezővásárhelyi földbirtokos lányát vette feleségül. Részt vett a Fertő tó és a horvát-magyar határ rendezésének munkálataiban. 1911-től Kolozsváron, mint műszaki főtanácsos, az erdélyi birtokrendező államhivatal vezetője volt. Az első világháborúban mérnökként szolgált. A román megszállás idején a román csapatok Hódmezővásárhelyen fogták el, és rövid időre börtönözték, szabadulása után Budapestre ment. Az 1920-as nemzetgyűlési képviselő-választásokon Szeghalom kormánypárti követévé választották, ezután négy cikluson keresztül volt a település nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselője. Ötödik alkalommal is Szeghalmon választották meg, ám 1936-ban a gyöngyösi időközi választáson is győzött. Ezután gyöngyösi mandátumával volt képviselő. Utoljára 1939-ben Hódmezővásárhelyen választották meg országgyűlési képviselőnek. Sokan a képviselőház egyik legtevékenyebb és legképzettebb tagjának tartották, főként pénzügyi kérdésekkel foglalkozott. Még 1922-ben a kormányzó kincstári főtanácsossá nevezte ki. Az 1920-as évektől tagja, majd 1929-től örökös tagja volt a hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottságnak. 1937-ben átvette a súlyos válságban lévő Gazdasági Egyesület vezetését, melyet talpra állított. Utolsó parlamenti ciklusában a háborús viszonyok között is igyekezett Vásárhely polgárai számára minél több kiutalást (tűzifa, vetőmag) szerezni. A háború után elvették a család 305 holdas birtokát, Temesváryt pedig internálták. 1954-ben hunyt el. In: Hmvh. tört. alm. 89-93.; Fejérváry József, 1929. 22-23.; Magyar országgyűlési almanach 1939-1944. évi országgyűlésről. 338. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/index.htm

¹⁹² VRÚ 1922. augusztus 8. 2.; VÚ 1922. augusztus 8. 1.; VÚ 1922. augusztus 11. 2.; VÚ 1922. augusztus 15. 1.; FH 1922. augusztus 8. 2-3.; FH 1922. augusztus 15. 2.; FH 1922. augusztus 17. 2.

pítését, benne lakó sok szenvedést átélt véreimet, annak minden rendű és foglalkozású jobblétért tenni, cselekedni, ha kell szóval, ha kell tettel, elsőrendű kötelességemnek ismerem.” – mondta.¹⁹³

A Kun Béla-párt elnöke, Kiss Albert a Kisbirtokos Szövetség korábbi vezetője, a Gazdasági Egyesület alelnöke lett. Kun Béla augusztus 13-án hét belterületi olvasóköri, augusztus 14-én pedig az Iparegyletben ismertette programját: *„Vagyok, ami voltam, s leszek az, ami vagyok. Vallom a Kossuth Lajos evangéliumát s vallom a nemzeti feltámadást a keresztény tiszta szellemben vezetett kisgazdavédelmi agrárdemokrácia alapján.*” Ezekből a mondatokból azt feltételezhetjük, hogy a régi-új jelölt a kormány-párt agrárdemokrata frakciójának szellemiségével egyetértett, mi több azonosult vele. Ezt támasztotta alá az a kijelentése is, miszerint csak azért nem lépett be az Egységes Pártba, mert a kormány az általános, titkos választójogot és a megfelelő föld- és adóreformot nem valósította meg.¹⁹⁴ Az országos szinten újjáalakult függetlenségi és 48-as szerveződéssel nem kívánt együttműködni – noha korábban elődjének színeiben szerzett mandátumot –, mert a párt régi alapokon nyugvó programját már meghaladottnak vélte. Elhatározásában az is közrejátszhatott, hogy a májusi választáson a függetlenségiiek több helyen szövetségre léptek a szociáldemokratákkal, amit Kun felvállalhatatlannak tartott, ezért végül pártonkívüli, de a szociáldemokraták lapja szerint a kormánypárthoz közel álló programmal indult.¹⁹⁵ A kampány során ellenfelei a forradalmak és a román megszállás alatt kifejtett, szerintük ellentmondásos tevékenységének felemlegetésével támadták, amit azonban ő minden alkalommal erélyesen visszautasított.¹⁹⁶

P. Ábrahám Dezső augusztus 13-án, a Kossuth téren kisszámú hallgatóság előtt tartott programbeszédet. Szónoklatában bírálta a Bethlen-kormány politikáját, Kun Bélát pedig azzal vádolta meg, hogy hűtlen lett a függetlenségi eszmékhez.

Budaváry László augusztus 15-én, szintén Vásárhely főterén ismertette programját, ahol felszólalt Prónay Pál is. Időközben Budaváry kezdeményezésére a polgári jelöltek találkozóon vettek részt, ahol megvitatták az egymás javára történő esetleges visszalépés lehetőségét, a tanácskozás azonban eredmény nélkül zárult.¹⁹⁷

Kincses Ferenc főként a külterületen, lakóköznyezetében kampányolt. Házról-házra járva próbált híveket toborozni magának.

¹⁹³ VRÚ 1922. augusztus 20. 2.; VÚ 1922. augusztus 22. 1-2.; FH 1922. augusztus 22. 2.

¹⁹⁴ Az agrárdemokraták legfőbb célja ugyanis a földnélküli parasztság földhöz juttatása és a társadalmi viszonyok demokratizálása volt. In: Sipos József, 2013. 223.

¹⁹⁵ NSZ 1922. augusztus 30. 4.

¹⁹⁶ VRÚ 1922. augusztus 15. 1-2.; VRÚ 1922. augusztus 22. 1.; FH 1922. augusztus 15. 1.

¹⁹⁷ VRÚ 1922. augusztus 17. 2.; FH 1922. augusztus 17. 1.; FH 1922. augusztus 19. 3.

Tomory Jenő először az olvasóköroket kereste fel, majd augusztus 21-én délután ő zárta a Kossuth téri választási gyűlések sorát. A rendezvényen néhány száz érdeklődő vett részt.¹⁹⁸

Augusztus 22-től 31-éig a belügyminiszter minden nyilvános politikai gyűlést betiltott, így a korábban kiadott engedélyek is hatályukat veszítették.¹⁹⁹ Ezért a választás napját megelőző héten Kun Béla, Lázár Dezső és Budaváry László már nem tartottak hivatalos kampánykörutakat, hanem csak ún. tanyalátogatásokat tettek a külterületi olvasókörokbén. Mivel gyűlést tartani a tilalom miatt nem lehetett, hallgatóságukkal a politikai helyzetről folytattak „eszmecserét”.²⁰⁰

I. 2. 12. Bonyodalmak az ajánlások körül

A belügyminisztériumból kiküldött hivatalos ajánlóívek csak 1922. augusztus 11-én, tehát meglehetősen későn, és nem is a szükséges mennyiségben érkeztek meg Hódmezővásárhelyre. Kincses Ferencnek például nem is jutott belőlük. A jelölteknek tehát mindössze egy bő hetük volt arra, hogy az augusztus 19-ei leadási határidőig összegyűjtsék az előírt, legalább 619 ajánlást.²⁰¹

A választási bizottság augusztus 21-én először Takács József és Kun Béla ajánlásait fogadta el. Takács 857, Kun pedig 812 érvényes ajánlással lett hivatalos képviselőjelölt. Az átvizsgálás után Lázár Dezsőnek 19, Budaváry Lászlónak 82, Tomory Jenőnek pedig 178 ajánlása hiányzott, ők a hiányzó mennyiség összegyűjtésére egy nap haladékot kaptak. Végül Lázár és Budaváry pótolta a hiányt: a bizottság 639, illetve 668 érvényes ajánlással jóváhagyta indulásukat. Tomory Jenőnek azonban ez nem sikerült, csak 583 érvényes ajánlással rendelkezett, így nem indulhatott a választáson.²⁰² P. Ábrahám Dezsőnek a beadási határidő napján mindössze 382 érvényes ajánlása volt, tehát 237-tel kevesebb, mint az előírt minimum. A pótlást a rendelkezésre álló rövid idő miatt lehetetlennek tartotta, ezért már augusztus 19-én visszalépett a képviselőjelöltségtől. Szimpatizánsaitól nyílt levélben búcsúzott: *„Megnyugvással láttam, hogy a kerület választópolgárainak túlnyomó része most is Kossuth Lajos tanainak híve és követője. Az elvhűség*

¹⁹⁸ VRÚ 1922. augusztus 20. 2.; FH 1922. augusztus 22. 2.

¹⁹⁹ FH 1922. augusztus 23. 1.

²⁰⁰ VRÚ 1922. augusztus 24. 1.; VRÚ 1922. augusztus 25. 2.; VÚ 1922. augusztus 23. 1.

²⁰¹ VRÚ 1922. augusztus 12. 1.; VÚ 1922. augusztus 13. 2.

²⁰² MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 8/1922. II. vb., 10/1922 II. vb.

azonban nem állotta ki a tűzpróbát, mert annak a helyi szempontok helyeztetek elébe.”
Kincses Ferenc nem adott le egyetlen ajánlási ívet sem.²⁰³

Eredetileg valamennyi jelölt ívein jóval több ajánló neve szerepelt, de a választási bizottság a sok átfedés miatt több száz darabot érvénytelenített közülük. Voltak olyan választópolgárok, akiknek a nevét három vagy négy képviselőjelölt ívére is ráhamisították, így csökkentették a többi jelölt ajánlásainak számát is. Ezeket ugyanis a bizottság egyik jelöltnél sem ismerhette el szabályos ajánlásnak. A többszörös ajánlók ellen választási kihágás miatt eljárás indult.

Augusztus 22-ére biztossá vált, hogy a mandátum sorsa négy képviselőjelölt között dől el. Augusztus 24-én a választási bizottság megtáviratozta a belügyminiszternek a jelöltek nevét és pártállását, mely információkat a helyi napilapokban is nyilvánosságra hozatott.²⁰⁴

I. 2. 13. Az időközi választás eredménye

Az 1922. augusztus 27-én és 28-án a második választókerületben megtartott hódmezővásárhelyi időközi nemzetgyűlési képviselő-választás részletes eredményeit a kilencses táblázat tárja elénk:

---

²⁰³ VÚ 1922. augusztus 22. 2.

²⁰⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 13/1922. II. vb.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1922. IV. B. 1403. b. Iratok 12. doboz; VRÚ 1922. augusztus 20. 1.; VRÚ 1922. augusztus 23. 1.; VÚ 1922. augusztus 22. 2.; FH 1922. augusztus 23. 2.; FH 1922. augusztus 24. 2.

9. táblázat: a hódmezővásárhelyi II. választókerület szavazóköreinek eredményei az 1922. augusztus 27-28-án megrendezett időközi nemzetgyűlési képviselő-választáson. ²⁰⁵									
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzékben szereplő választásra jogosultak	Régi jogon leszavazók	Összes szavazat	Budaváry László	Kun Béla	Lázár Dezső	Takács József	Visszaszautasi-tott/Kifogásolt	Érvénytelen
Belterület									
1. Malom u. ref. isk. - Tarján (II. v. ker.)	878	16	850	76	304	85	366	-/3	19
2. Léway u. ref. e. isk. - Tabán (III. v. ker.)	702	20	672	22	223	47	366	1/1	14
3. Szent István u. rkat. népisk. - Csúcs (V. v. ker.)	943	32	903	114	273	97	398	-	21
4. Klauzál u. ref. e. népisk. - Susán (VI. v. ker.)	768	32	743	90	205	81	355	-	12
5. Nádor u. ref. e. népisk. - Újváros (VIII. v. ker.)	818	13	793	60	307	75	337	1/-	14
Belterület összesen:	4109	113	3961	362	1312	385	1822	2/4	80
Külterület									
6. Mártélyi áll. e. népisk. - Mártély	212	1	188	4	71	37	76	-/1	-
7. gr. Károlyi Melinda-féle áll. e. népisk. - Kopáncs	484	7	442	13	248	62	109	-	10
8. Gorzsai áll. e. népisk. - Gorzsa	130	1	116	10	28	36	39	-	3
9. Barackosi olvasók. - Barackos	719	1	662	42	363	69	179	-	9
10. Szőkehalmi áll. e. népisk. - Szőkehalom	518	8	482	30	170	146	125	2/-	11
Külterület összesen:	2063	18	1890	99	880	350	528	2/1	33
Összesen:	6172	131	5851	461	2192	735	2350	4/5	113

Az öt belterületi és a kilences számú külterületi szavazókörben ezúttal is két napon át tartott a szavazás, mivel a választók létszáma ezekben meghaladta a 600 főt. A választói névjegyzékbe felvett szavazók számához ezúttal 131 régi jogon voksoló választópolgárt kellett hozzáadni, így a választásra jogosultak teljes létszáma 6303 fő lett.

A kilences táblázat összesített adataiból látható, hogy egyik jelölt sem szerezte meg a szavazatok abszolút többségét, ezért az 1922-es választási rendelet értelmében a központi választmány a belügyminisztériummal egyeztetve szeptember 3-ára pótválasztást írt ki. Az újabb fordulóban csak a két legtöbb szavazatot kapott jelölt – Kun Béla és Takács József – vehetett részt.²⁰⁶

Az időközi választás nem túl szerencsés időpontban, a mezőgazdasági dologidő kelles közepén került lebonyolításra. Ennek ellenére a szavazáson megjelent választópol-

²⁰⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 35/1922 II. vb.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 14. d. A választási jegyzőkönyv és a szavazási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: ref. e. népisk. = református elemi népiskola, rkat. népisk. = római katolikus népiskola, áll. e. isk = állami elemi iskola, v. ker. = városi kerület

* Valamennyi kifogásolt személy szavazata érvénytelennek lett elkönyvelve, ezért nagy valószínűség szerint az érvénytelen szavazatok számát gyarapították.

²⁰⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 88/1922 KV.

gárok száma a májusi választáshoz hasonlóan alakult. A szociáldemokraták kiváló tavaszi eredményüket nem tudták megismételni: új jelöltjük ezúttal 629 szavazattal kevesebbet kapott, mint Szeder Ferenc májusban. Lázár Dezső sem tudta megközelíteni a két évvel korábban elért, jónak mondható választási eredményét, igaz akkor az első választókerületben indult. A választás végeredményéből kitűnik, hogy az Egységes Párt budapesti vezetősége Kun Bélának kedvezett azzal, hogy nem állított hivatalos jelöltet. De az is látható, hogy megalapozottan tarthattak az egységes párti jelölt esetleges újabb választási fiascojától. A kormányt támogató keresztény párt színeiben fellépő Budaváry László pedig kevesebb szavazatot kapott, mint ahány érvényes ajánlással jelölt lett.

Az összesített végeredmény azt mutatja, hogy amennyiben a polgári jelöltek megtudtak volna állapotodni egy közös jelöltben, akkor bizonyára nem lett volna szükség pótválasztásra. A megegyezést azonban a két vásárhelyi jelölt és a körjük csoportosuló kampánystábok között feszülő személyes ellentétek megghiúsították.

A helyi napilapok közül a Vásárhelyi Reggeli Újság természetesen tulajdonosának, Kun Bélának a kampányát segítette. A Friss Hírek – hivatalos egységes párti jelölt híján – ezúttal semleges maradt. A Vásárhelyi Újság pedig magától értetődő módon főszerkesztőjét, Lázár Dezsőt támogatta.

I. 2. 14. A szeptemberi pótválasztás

Az időközi választás és a pótválasztás közé eső héten Budaváry László és az egyéni sérelmein felülemelkedő Lázár Dezső is Kun Béla támogatására szólította fel híveit.²⁰⁷ „Igaz szeretettel kérem tehát hűséges híveimet és Hódmezővásárhely minden becsületes polgárát, hogy egységesen csatlakozzanak Kun Bélához és a polgári párt zászlaját vigyék diadalra!” – kérte szimpatizánsait Budaváry.²⁰⁸ „Hazafias bizalommal kérem mindazokat, akik egységespárti programmal Lázár Dezső gazdasági főtanácsos mellett állottak s őt támogatták, – a pótválasztás alkalmával szavazatukat Kun Béla v. orsz. képviselőre adják.” – szólította meg az Egységes Párt híveit Molnár István, a Lázár-párt elnöke.²⁰⁹ A polgári egység tehát az újabb szociáldemokrata győzelem fenyegető lehetősége miatt végül létrejött.

²⁰⁷ VRÚ 1922. augusztus 31. 1., 3.; VÚ 1922. augusztus 31. 1.

²⁰⁸ VRÚ 1922. szeptember 1. 1.

²⁰⁹ VÚ 1922. szeptember 2. 1.

A pótválasztást megelőző néhány napban a szociáldemokrata kortesek, valamint Kun Béla főként jogakadémiai és egyetemi hallgatókból verbuválódott hívei házról-házra járták a választókerületet, hogy egyenként próbálják meggyőzni a szavazókat saját képviselőjelöltjük támogatásáról.²¹⁰

Az 1922. szeptember 3-án és 4-én a második választókerületben megtartott vásárhelyi pótválasztás részletes eredményeit a tízes táblázat tartalmazza:

10. táblázat: a hódmezővásárhelyi II. választókerület szavazókörainek eredményei az 1922. szeptember 3-4-én megtartott pótválasztáson. ²¹¹							
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzékben szereplő választásra jogosultak	Régi jogon leszavazók	Összes szavazat	Kun Béla	Takács József	Visszatartott/ Kifogásolt	Érvénytelen
Belterület							
1. Malom u. ref. isk. - Tarján (II. v. ker.)	878	22	850	459	380	-/2	11
2. Léway u. ref. e. isk. - Tabán (III. v. ker.)	702	21	664	288	366	3/-	10
3. Szent István u. rkat. népisk. - Csúcs (V. v. ker.)	943	33	900	470	417	-	13
4. Klauzál u. ref. e. népisk. - Susán (VI. v. ker.)	768	35	760	356	395	1/-	9
5. Nádor u. ref. e. népisk. - Újváros (VIII. v. ker.)	818	21	792	439	342	2/-	11
Belterület összesen:	4109	132	3966	2012	1900	6/2	54
Külterület							
6. Mártélyi áll. e. népisk. - Mártély	212	3	190	107	80	-	3
7. gr. Károlyi Melinda-féle áll. e. népisk. - Kopáncs	484	10	446	306	136	-	4
8. Gorzsai áll. e. népisk. - Gorzsa	130	1	114	68	43	-	3
9. Barackosi olvasók. - Barackos	719	1	662	462	192	-	8
10. Szőkehalmi áll. e. népisk. - Szőkehalom	518	11	489	333	145	-	11
Külterület összesen:	2063	26	1901	1276	596	-	29
Összesen:	6172	158	5867	3288	2496	6/2*	83

A 600 főt meghaladó szavazói létszám miatt az öt belterületi és a kilences számú külterületi szavazókörben változatlanul két napig tartott a szavazás. A választói névjegyzékbe felvett szavazók számához ezúttal 158 fő régi jogon voksoló választópolgárt kellett hozzáadni, így a választásra jogosultak teljes létszáma összesen 6330 fő volt.

A pótválasztáson, melyet az egy héttel korábban is helyt álló választási apparátussal bonyolítottak le, a papírforma érvényesült: a több tartalékkal rendelkező Kun Béla fordítani tudott. Két belterületi szavazókör (Tabán és Susán városrészek) kivételével mindenhol nyert. Összességében 792 szavazattal kapott többet szociáldemokrata riválisánál.

²¹⁰ VRÚ 1922. szeptember 2. 1.; VRÚ 1922. szeptember 3. 2.

²¹¹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 21/1922 II. vb., 32/1922 II. vb.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 14. d. A választási jegyzőkönyv és a szavazási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: ref. e. népisk. = református elemi népiskola, rkat. népisk. = római katolikus népiskola, áll. e. isk. = állami elemi iskola, v. ker. = városi kerület

* Valamennyi kifogásolt személy szavazata érvénytelennek lett elkönyvelve, ezért nagy valószínűséggel az érvénytelen voksok közé kerültek.

Nagyarányú győzelmét elsősorban a külterületeken élő választópolgároknak köszönhet-
te.

Takács József mindössze 146 vokssal tudta növelni az egy héttel korábban elért eredményét, ami kevésnek bizonyult a polgári összefogás által támogatott Kun Bélával szemben. Takács szavazatainak száma ismét jelentősen – ezúttal csaknem 500 szavazattal – elmaradt Szeder Ferenc májusi teljesítményétől. Az időközi választáson és az azt követő pótválasztáson elért eredmény azonban mindenképpen a helyi szociáldemokrata párt tisztes helytállásaként értékelhető, azt is figyelembe véve, hogy a pártszervezet nem rendelkezett saját városi napilappal. Sikerének kulcsa elsősorban szervezettségében rejlett. A többi helyi párttól eltérően a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vásárhelyi szervezete – az országos párthoz hasonlóan – nem a választás előtt aktivizálódó ún. választási párt vagy klubpárt volt, hanem állandó politikai és pártszervezési tevékenységet folytatott. A hatóságok többféle módon igyekeztek akadályozni a szociáldemokrata kampányt: Zombori István helyi pártelnököt, a párt választási bizottságának elnökét rövid időre „hatóság elleni erőszak büntette” miatt letartóztatták. Azzal vádolták, hogy a szavazatszedő küldöttségek elnökeinek címezve fenyegető kijelentéseket tett.²¹² Fodor Ferenc szociáldemokrata párttitkárt pedig a rendőrség már a kampány elején kitiltotta a városból. A Népszava a bethleni választójogi rendeletet kárhoztatta, amely – írta a lap némi túlzással – „Hódmezővásárhelyen a szavazók 50 %-át fosztotta meg választójogától s ezt az 50 %-ot éppen a nincstelen földmunkások és az ipari munkások teszik ki.”²¹³

Későy István választási elnök szeptember 5-én a városháza erkélyén adta át az 1910 után újra képviselőjévé választott Kun Béla megbízólevelét, aki a következő szavakkal mondott köszönetet a város polgárainak: *„ígérem, hogy mindig a közjóért fogok dolgozni és sohasem felejtsem el, mivel tartozom hirdetett programomnak, mivel tartozom nemzeti múltunknak, nemzeti jövőnknek, s annak a nemes jó vásárhelyi népnek, mely tiszta alkotmányos többséggel az én kezembe adta a polgárság kibontott lobogóját.”*²¹⁴

Az augusztus végi időközi választáson 321 fő nem jelent meg a szavazóurnánál, egy héttel később pedig 305 fő nem tett eleget szavazási kötelezettségének. A voksolást elmulasztó választópolgároknak továbbra is nyolc napja volt arra, hogy a központi választmány által létrehozott albizottságnak benyújtsák igazolásaikat. Ennek a határidőig mindössze tíz fő tett eleget. A testület valamennyi kérelmet elfogadta. Az igazolási köte-

---

²¹² VÚ 1922. szeptember 5. 2.; VÚ 1922. szeptember 8. 2.

²¹³ NSZ 1922. szeptember 8. 8.

²¹⁴ VRÚ 1922. szeptember 6. 1-2.

lezettségüket elmulasztókkal szemben pedig megindult az ilyenkor szokásos bírósági eljárás, amely pénzbüntetés kiszabásával végződhetett.²¹⁵

A többes ajánlások ügyében is vizsgálat kezdődött. Végül a magyar királyi államrendőrség több száz választó kihallgatása után megállapította, hogy sokak nevét egyszerűen ráhamisították Tomory Jenő és Budaváry László ajánlási íveire. A többes ajánlók nagy része azt vallotta, hogy csak Lázár Dezső íveit írta alá, és nem tudja hogyan került a neve a másik két jelölt ajánlási íveire. A rendőrség egy esetben sem tudta megállapítani a hamisító személyét, az íveket hordó kortesek pedig tagadták, hogy ők ilyesmire vetemedtek volna. A 268 esetből 65 választó ismerte be, hogy több ívet is aláírt, rájuk 600 és 1000 korona közötti pénzbírságot róttak ki.²¹⁶

Az 1922-es nemzetgyűlési képviselő-választásokon az Egységes Párt a kiadó 245 mandátumból 140-et gyűjtött be, ezáltal jelentős többségre tett szert a parlamentben. A részben a kormányt támogató keresztény pártok 34, az ellenzéki szociáldemokraták és a liberális pártok pedig 25, illetve 20 képviselői helyet szereztek.²¹⁷ A választás után a külföldön és belföldön is elismert és legitimált hatalmi berendezkedés, – amely hozzátetjük távol állt a demokráciától – megszilárdulásával véget ért az első világháború utáni, hosszantartó kaotikus állapot, és még nagyobb lendülettel folytatódhatott a később Bethlen István nevével összeforrt konszolidáció.

I. 3. A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1926-ban

I. 3. 1. Előzmények

Az ország külpolitikai elszigeteltségének sürgető feloldása mellett Bethlen eltökélt szándéka volt a súlyos helyzetben lévő nemzetgazdaság konszolidálása is. Ezek a közvélemény által is támogatott tervek azonban nagyhatalmi segítség nélkül nem voltak megvalósíthatók. A külpolitikai elzártságon enyhített valamelyest, hogy 1922 szeptemberében a Népszövetség – az antanthatalmak a trónfosztásra tett egyfajta gesztusaként – ellenszavazat nélkül felvette tagjai közé Magyarországot.²¹⁸

---

²¹⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 97/1922.

²¹⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 81B/1923 M. Kir. Államrendőrség iratai.; VÚ 1922. szeptember 14. 2.

²¹⁷ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 61.; Giczi Zsolt, 2010. 378.

²¹⁸ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 58.

Az önállóvá vált magyar nemzetgazdaság növekedési pályára állítására a jelentős területi veszteségeket szenvedett ország önerőből képtelennek bizonyult. A Monarchia felbomlásával és a trianoni országcsönkítés következtében a piaci viszonyok átstrukturálódtak, a gazdasági szerkezet pedig torz képet mutatott. A mezőgazdaság elvesztette fellevevőpiacait, és az iparban is – elsősorban a könnyűipar felfuttatásával – szerkezetváltást kellett végrehajtani, az infláció ugyanakkor elszabadulni látszott. A kedvezőtlen gazdasági folyamatok megállítására a kezdeti, belső erőforrásokra támaszkodó stabilizációs terv kudarca után minél előbb külföldi kölcsön felvételére volt szükség. A gazdasági instabilitás ugyanis a politikai konszolidáció eredményeire is állandó veszélyt jelentett. A Bethlen-kormánynak a kisantant aknamunkája ellenére végül mégis sikerült Népszövetségi kölcsönhöz jutni, így elindíthatta a pénzügyi szanálás programját. 1924-ben megteremtette az önálló magyar jegybankot. Az 1920-as évek közepén megszüntette az inflációt, stabilizálta az államháztartást, valamint 1927. január elsején kibocsátotta az új aranyalapú fizetőeszközt, a pengőt. Az importkiváltó ipari szerkezetváltást is sikerrel hajtotta végre, olyannyira, hogy egyes iparágakban konjunktúra indult meg. A Nagyatádi-féle földreformtörvény végrehajtásának felgyorsításával pedig sikerült lecsendesítenie a kormánypárt elégedetlenkedő kiskgazdáit, és – legalábbis ideiglenesen – kielégítenie a parasztság és a földnélküli mezőgazdasági munkásság széles rétegeinek „földéhségét”, saját birtok utáni vágyát, és ezzel javítani szociális helyzetükön. A földreform tehát elsősorban a szociális feszültségek csillapítása szempontjából volt fontos.²¹⁹ Magyarország az 1920-as évek derekára felzárkózott az európai közepesen fejlett ún. agrár-ipari országok (Lengyelország, Spanyolország, Olaszország) közé. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszternek köszönhetően a kultúrpolitikában is kedvező folyamatok kezdődtek. A kultuszminiszter által meghirdetett kultúrfölény program a magyar társadalmat kívánta a többlettudás „fegyverével” felruházni, mely által az ország versenyképességét akarta növelni a környező kisantant államokkal szemben. Ennek érdekében elkezdődött a népiskolai hálózat bővítése, valamint a „magaskultúra” főbázisainak (egyetemek, külföldi magyar intézetek) kiemelt támogatása.²²⁰

Az 1922-ben megválasztott nemzetgyűlés nem töltötte ki ötéves mandátumát. Horthy Miklós kormányzó a Bethlen-kormány 1925 októberében történt formális lemondását, majd újjraalakulását követően, közvetlenül a felsőházat létrehozó törvény elfogadása

---

²¹⁹ Hódmezővásárhelyen a Nagyatádi-féle földreform keretében 559-en jutottak földterülethez. Bővebben lásd: 16.

²²⁰ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 63-64., 72-74. Vö. Romsics Ignác, 1999. 220-225., 232-233., 289-290.; Ungváry Krisztián, 2013. 133.

után, 1926. november 16-án feloszlatta a törvényhozást.²²¹ Ezt követően Scitovszky Béla belügyminiszter²²² 1926 decemberére országgyűlési választást írt ki. A kétkamarás országgyűlés intézményének helyreállításával lényegében sikeresen lezárult a politikai rendszer konszolidációja. Közben a politikai paletta tovább színesedett: 1923-ban újraalakult az Országos Keresztényszocialista Párt. A Bethlen-féle politikai irányvonallal elégedetlen, de a kormánypárton belüli hatalmi harcokban végül alulmaradó Gömbös Gyula és néhány képviselőtársa pedig 1923 nyarán kilépett az Egységes Pártból, majd 1924-ben létrehozta a Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártot (Fajvédő Párt). Ezek a formációk azonban a politikai élet marginális szereplői voltak, és a következő években kiderült, hogy azok is maradtak. Eközben a baloldali pártok sikertelenül próbálták meggyőzni az európai hatalmakat a Bethlen-kormány antidemokratizmusáról és elmozdításának szükségességéről. A magyar kormányt leginkább felkaroló angol és az olasz vezetés azonban Bethlen lehetséges alternatíváját, Gömböst salonképtelennek tartva továbbra is támogatta a miniszterelnök politikáját, aki a szélsőjobboldali különítmények felszámolásával belpolitikai stabilitást teremtett.²²³

I. 3. 2. A választói névjegyzék összeállításának újraszabályozása

1922-től a választói névjegyzéket az 1922. évi 2200/1922. M. E. rendelet és a 248931/1922. B. M. II. körrendelet előírásai szerint évenként igazították ki. A névjegyzékek összeállítását a törvényhatósági bizottságok által az 1923-as évtől kezdve három évenként újraválasztott központi választmányok irányították.

1922-ben az összeíró küldöttségek számlálólapok segítségével minden huszonharmadik életévét betöltött férfit és huszonkilencedik életévét betöltött nőt választójog-sultságukról való nyilatkozattételre köteleztek. Emellett felvételüket kérhették a névjegyzékbe olyan személyek is, akik valamilyen okból kimaradtak belőle, de magukat választójoggal rendelkezőknek tartották, és ezt hivatalos iratokkal is igazolni tudták. Az 1922-es választáskor használt névjegyzéket az akkor frissiben összegyűjtött számlálólapok és az 1918-as választói névjegyzék felhasználásával állították össze.

²²¹ Földes György–Hubai László, 1998. 105., 110-114., 116., 263.; 1925. évi XXVI. törvénycikk az országgyűlési képviselők választásáról (a továbbiakban: 1925. évi XXVI. t. c.) In: www.1000ev.hu; VRÚ 1926. november 17. 1.

²²² Scitovszky Béla a Bethlen-kormány belügyminisztere 1926. október 15. és 1931. augusztus 24. között. In: Bölöny József, 1992. 89.

²²³ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 62., 71.; Romsics Ignác, 1999. 235-236.; VRÚ 1926. október 30. 1.; VRÚ 1926. november 5. 1.

Mivel 1923-tól a választói névjegyzéket évente ki kellett igazítani, az ország valamennyi központi választmánya az imént említett két rendelet által meghatározott eljárásrendet követte: Minden évben január 5-éig összeíró küldöttségeket alakítottak, melyek összeállították és az adott év április 15-éig benyújtották az ideiglenes névjegyzék tervezetét a központi választmánynak. A testület átvizsgálta a tervezetet, és elvégezte rajta a szükséges módosításokat. Ezután az ideiglenes névjegyzékké nyilvánított dokumentumot és a kihagyottak névjegyzékét május közepétől június közepéig közszemlére tették. Utóbbin azok szerepeltek, akik valamilyen oknál fogva (gyámság alá helyezés, jogerős bírósági ítélet stb.) időközben elvesztették választójogukat. Az ideiglenes választói névjegyzéket – a kihagyottak névjegyzékének figyelembevételével – az előző évi, illetve az 1918-as névjegyzék valamint, a választásra jogosult korba lépett polgárok számlálólapjai alapján igazították ki. A közszemlére tett névjegyzékekben foglaltak ellen május 16. és 30. között a központi választmánynál lehetett felszólamlással élni. Ezt követően a választmány elbírálta a beadott kifogásokat, és az ezekről hozott határozatokat augusztus 1. és 15. között ismét nyilvánossá tette. Döntései ellen panasszal a közigazgatási bírósághoz lehetett fordulni, amelynek ezekben az ügyekben december 1-ig kötelezően ítéletet kellett hoznia. A panaszt a központi választmányhoz kellett beadni, amely továbbította azt a közigazgatási bíróságnak. Az ítélet megszületése után az elbírált panaszok visszakerültek a választmányhoz, amely a bíróság határozatai szerint korrigálta, és véglegesítette a következő évre érvényes választói névjegyzéket.²²⁴

Országos szinten a Horthy-korszakban 26,6 százalékkal 1926-ban volt a legalacsonyabb a szavazásra jogosultak összlakossághoz viszonyított aránya. A névjegyzéket összeállító közigazgatási hatóságok ekkor ugyanis maximálisan törekedtek a szigorú cenzusok érvényesítésére.

A névjegyzék összeállításának folyamatába az 1925-ben elfogadott új választási törvény miatt 1927-től néhány új elem került: ettől kezdve az összeíró küldöttségeknek az általuk összeállított névjegyzéktervezetet már két héttel korábban, tehát március 31-ig, kellett eljuttatnia a központi választmánynak. Ezután a grémium az általa átdolgozott ideiglenes névjegyzéket továbbküldte az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalnak. A Bűnügyi Nyilvántartó megvizsgálta, hogy mely választópolgárok szavazati jogát függesztették fel valamely őket sújtó jogerős ítélet következtében. A kizáró okkal terheltek

---

²²⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 11. d. 105/1922.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1923-1930 IV. B. 1403 b/Iratok, 15. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 15. d.) 26/1923., 27/1923., 28/1923.; 1922. évi 2200. M. E. rendelet

neveit a hivatal köteles volt minden évben október elsejéig a központi választmánynak megküldeni, amely ezen adatok birtokában kiigazította a névjegyzéket, és elkészítette annak végleges formáját.

I. 3. 3. Az új választójogi törvény újítása: listás szavazás Hódmezővásárhelyen

Az új választójogi törvény (1925. évi XXVI. t. c.) már 1925-ben elkészült. A jogszabály lényegében az 1922-es választójogi rendelet kisebb módosításokkal való törvényerőre emelése volt, és egészen 1938-ig érvényben maradt. Előírásai alapján ez idő alatt három választást bonyolítottak le.

Az 1925-ös választójogi törvény végrehajtási rendelkezése értelmében a felsőházzal szülő törvénnyel egy időben lépett életbe. Az 1926-os országgyűlési képviselőválasztásokat a belügyminiszter rendelkezésére már az új választójogi szabályozás szerint rendezték meg. A választási procedúra során azonban még az 1922-es választójogi rendelet alapján elkészített, 1926-os évre érvényes névjegyzéket használták, és a választókerületek beosztása is változatlan maradt. A 245 országgyűlési képviselőből 199 nyílt szavazásos körzetben szerezhette mandátumot. Ezentúl tehát a három egymandátumos törvényhatósági jogú város is nyíltan választott, Komárom pedig 1923 szeptemberétől már nem számított törvényhatósági, csupán rendezett tanácsú városnak.²²⁵ Így mindössze 46 képviselői hely sorsa dőlt el a titkosan választó kerületekben, Budapesten, a Pest környéki választókerületben és a többmandátumos törvényhatósági jogú városokban (Hódmezővásárhely ide tartozott). Ugyanakkor a törvény valamennyi titkosan választó kerületben arányos képviseleti rendszer szerinti, lajstromos szavazást vezetett be, a többiben viszont maradt az általános többségi rendszer.²²⁶

Mivel a vásárhelyi választás is lajstromossá vált, a korábban két különálló választókerületben más-más egyéni jelöltekre szavazó választópolgárok ettől kezdve ugyanazokra a pártlistákra szavazhattak. A pártok lajstromain két képviselő és két pótképviselő nevének kellett szerepelnie. A megválasztott képviselő után a listán következő jelölt pótképviselő lett. Ha a megválasztott képviselő mandátuma valamilyen okból (lemondás, halálozás, kizáró ok) megszűnt, akkor helyette a következő pótképviselőt hívták be. Így ezután időközi választásokra már nem volt szükség.

²²⁵ 1923. évi XXXV. törvénycikk a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámának csökkentéséről és egyes kapcsolatos intézkedésekről. In: www.1000ev.hu

²²⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 15. d. 1/1926., 30/1926.; VRÚ 1926. november 13. 1.

A képviselői helyeket a lajstromokra jutott szavazatok arányában állapították meg. Az arányossági számot a „leadott szavazatok számának”²²⁷ és a betöltendő képviselői helyek számának (Hódmezővásárhely esetében ez a szám kettő volt) a hányadosából kapták meg. Ezután a listákra leadott érvényes szavazatok számát külön-külön el kellett osztani az arányossági számmal. Ha az adott listára szavazók számának és az arányossági számnak a hányadosa egy 1 egésznél nagyobb törtszámmal eredményezett, akkor a lajstrom mandátumot nyert, majd a legnagyobb osztási maradékkal rendelkező lista kapta a következő képviselői helyet. Abban az esetben, ha valamennyi párt hányadosa kisebb volt, mint 1 egész, az első mandátumot a legnagyobb osztási maradékkal rendelkező lista kapta, a másodikat pedig a következő legnagyobb maradékkal rendelkező lajstrom nyerte el, és így tovább, ameddig volt kiadó mandátum.²²⁸

A listás szavazás bevezetése miatt a pártok ajánlási íveit mindkét választókerület szavazói aláírhatták. Az érvényes ajánlási küszöb továbbra is tíz százalék volt, ami ezúttal már a két választókerület választásra jogosultjainak tíz százalékát jelentette, így a megfelelő számú ajánlás összegyűjtése tovább nehezedett. A választási törvény értelmében az ajánlási ívek meghamisítását két évig terjedő fogházbüntetéssel, és maximum 2000 aranykorona pénzbírsággal sújthatták. A korábbi választásokhoz hasonlóan, a szavazás előtt minden választásra jogosult címére, névre szóló szavazóigazolványt kézbesítettek, ami a szavazókörben megjelenő választópolgár könnyebb azonosítását szolgálta. A közjegyzői tanúsítvánnyal történő szavazás lehetősége megszűnt.²²⁹

Az érvényes ajánlást benyújtó pártoknak jogában állt minden szavazókörbe két-két különmegbízottat küldeni. Az ő feladatuk a választók és a szavazatszedő küldöttségek közötti kapcsolattartás volt. A pártok által a szavazókörökbe delegálható bizalmi egyének jogkörei megmaradtak: felszólamlást intézhettek a szavazókör elnökéhez, valamint az általuk szabálytalannak ítélt eseményeket jegyzőkönyvbe foglaltathatták. Amennyiben az adott szavazókörben kétnapos szavazás volt, az első nap végén lepecsételheték az ajtókat, illetve a lezárt helyiség őrzéséhez ellenőrt jelölhettek ki.

---

²²⁷ Az 1925. évi XXVI. törvénycikk itt nem fogalmazott egyértelműen, nem határozta meg, hogy a listákra leadott érvényes voksok mellett az érvénytelen szavazatok is beleszámítanak-e az arányossági szám kiszámításakor figyelembe veendő szavazatszámba vagy sem. Ezért a választási jegyzőkönyv összeállítói 1926-ban és 1931-ben úgy állapították meg az arányossági számot, hogy a listákra leadott érvényes szavazatokhoz az érvénytelen voksokat is hozzáadták. Míg 1935-ben és 1939-ben a választási bizottságok (az 1938-as választási törvény sem tisztázta a kérdést) az arányossági szám meghatározásakor már figyelmen kívül hagyták az érvénytelen szavazatokat, és csak a listákra leadott érvényes voksokkal számoltak. Ez a következetlenség azonban érdemben nem befolyásolta egyik választás eredményét sem.

²²⁸ VRÚ 1926. november 21. 1.; VÚ 1926. november 19. 1.; 1925. évi XXVI. t. c.

²²⁹ VRÚ 1926. november 21. 2.

Az 1926-os választás menete megegyezett az 1922-sel, azzal a különbséggel, hogy ezúttal nem egyéni jelöltekre, hanem pártlistákra kellett szavazni. A szavazólapokra kerülő lajstromok sorrendjét sorsolás útján állapították meg. A szavazókörök elnökeinek – az esetleges visszaélések elkerülése érdekében – minden szavazólap és a hozzá tartozó boríték jobb felső sarkába aláírást, illetve egy tetszőleges, de azonos betűjelzést kellett írniuk. A szavazás előtti napon este hat órától a választási eljárás végéig szesztilalom lépett érvénybe. A törvényből ugyanakkor kimaradt az 1922-es választójogi rendeletben még megtalálható, a választópolgárok szavazókörbe való be-, illetve onnan történő elszállításának tilalma. A választási biztos a voksolás végeredményét a szavazókörökből beérkező szavazólapok összesítésével állapította meg.²³⁰

I. 3. 4. A választási bizottság megalakulása

1926. november 18-án a hódmezővásárhelyi központi választmány a városi országgyűlési képviselő-választások időpontját december 12-ére tűzte ki. A Szegedi Királyi Ítéltábla Hódmezővásárhely választási főbiztosának dr. Kovács Rókus kúriai bírót, helyettesének pedig dr. Elemi Sándor táblabírót nevezte ki. Az új választójogi törvény értelmében lehetőség volt további választási biztos kiküldésére, ami szintén megtörtént. A feladatot dr. Haunheiser Sándor törvényszéki bíró kapta. November 27-én a lajstromos szavazás miatt Csáky Lajos²³¹ helyettes polgármester elnökletével csak egy választási bizottságot alakítottak. A bizottság egy elnökhelyetttessel, egy jegyzővel, öt taggal, valamint három póttaggal állt fel.²³² A frissen megalakult grémium az eskütétel után kijelölte a voksolás helyszíneit és összeállította a szavazatszedő küldöttségeket. Majd gondoskodott a választási hirdetmény 500 példányban való kinyomtatásáról és városszer-

²³⁰ 1925. évi XXVI. t. c.; VRÚ 1926. december 1. 2.

²³¹ Csáky Lajos (1872-1948) városi főügyész, polgármester-helyettes. 1872-ben született Makón. Hódmezővásárhelyen érettségizett, majd 1898-ban a Budapesti Tudományegyetemen jogi diplomát szerzett. Ügyvédjelöltként Endrey Gyula országgyűlési képviselő mellett dolgozott. 1900-tól, immár ügyvédi oklevelének birtokában, megnyitotta saját irodáját Vásárhelyen. 1904-től a törvényhatósági bizottság a város főügyészévé, majd nem sokkal ezután polgármester-helyettesévé választotta. 1929-től a törvényhatósági bizottság tagja volt. Különböző pozíciókat betöltve több alkalommal is részt vett a választások lebonyolításáért felelős testületek munkájában. Az 1935-ös vásárhelyi országgyűlési választáson a kormánypárti lista második helyén volt, de nem szerzett mandátumot. Ugyanebben az évben sikertelenül pályázott a hódmezővásárhelyi polgármesteri hivatalra is. In: Fejérváry József, 1929. 25-26.; MNL CSM HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir.; Kovács István, 2015. 55.

²³² A lajstromosan szavazó kerületekben az eljárás gyorsítása érdekében lehetőség volt arra, hogy a választási biztos és helyettese mellé még egy választási biztost jelöljenek ki. A választási biztosok számának emelése arányában a választási bizottságok rendes tagjainak számát is növelni kellett. In: 1925. évi XXVI. t. c. illetve VRÚ 1926. november 24. 1.

te történő kiragasztásáról, valamint a vásárhelyi napilapokban való megjelentetéséről is.²³³

I. 3. 5. Ellentétek az Egységes Pártban

A kormány és az Egységes Párt gazdaságpolitikájával az 1920-as évek közepén már egyre elégedetlenebb vásárhelyi gazdák politikai szervezkedésbe kezdtek. A sokféle adó, a nyomott mezőgazdasági árak, a kedvező kamatozású hitelek hiánya miatt elégedetlen birtokosok ismét felvetették egy Nagyatádi eszméit magáénak valló helyi kisgazdapárt megalakításának lehetőségét, mellyel egyúttal burkolt kormánykritikát is megfogalmaztak. 1925-ben már az amúgy kormánypárti Lázár Lajos és Lázár Dezső is kifejezte elégedetlenségét a gazdák helyzetének súlyossága, „nyomorúsága” miatt.²³⁴

A külterületről induló kezdeményezés élére Balogh Sándor a Gazdasági Egyesület alelnöke állt. 1926 májusában a Gazdasági Egyesület és az olvasókörök vezetőinek gyűlésén – a városi Egységes Pártot alkalmatlannak tartva érdekeik képviseletére – nagy többséggel foglaltak állást az „Országos Kisgazda, Földmíves és Polgári Párt” megalakítása mellett, hogy az a közelgő országgyűlési és városatyá választásokon már fel tudjon lépni. A márciustól heti három alkalommal megjelenő egységes párti vásárhelyi lap, a Vásárhelyi Hírlap ugyanakkor a helyi kormánypárt renomóját féltve érthető módon kezdettől fogva élesen támadta a kezdeményezést. Ennek ellenére az akció előrehaladt. Júniusban a gazdapárt megalakítására 12 tagú szervezőbizottságot választottak, melyben helyet kapott Lázár Dezső is. A végleges megalakulást viszont az Egységes Párt központi vezetőségének engedélyétől tették függővé, ami azonban nem érkezett meg. Ezután nagy valószínűséggel a színfalak mögött megegyezés született a gazdatábor és az Egységes Párt helyi vezetői között, amit a kormánypárt őszi országgyűlési választási listáján feltűnő nevek is alátámasztanak. A lajstrom első két helyére – előbbieik megelégedésére – gazdapolitikusok kerültek.²³⁵

---

²³³ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 19/1926., 20/1926, 40/1926, 41/1926.; VÚ 1926. november 18. 3.

²³⁴ VRÚ 1925. március 15. 2.; VRÚ 1925. június 26. 2.; VÚ 1926. május 18. 1.; VÚ 1926. május 26. 1.

²³⁵ VRÚ 1926. március 16. 2.; VRÚ 1926. június 5. 1.; VÚ 1926. május 27. 1.; VÚ 1926. június 5. 1.

I. 3. 6. A listákra felkerült képviselőjelöltek és a választási kampány

Az Egységes Párt vásárhelyi szervezete már 1926. november 16-án, a Ház feloszlatásának napján értekezletet tartott a Fekete Sas Szálló nagytermében. Az ülésen körvonalzták a párt helyi listáját. Genersich Antal²³⁶ pártelnök ismertette a jelöltek neveit: a lista élére – az országos pártközpont kívánságának megfelelően – Mayer János²³⁷ földművelésügyi miniszter, a második helyre pedig Lázár Dezső gazdasági főtanácsos került. Pótképviselőnek Szathmáry Tihamér volt főispánt és Kruzslitz Károly ipartestületi elnököt kérték fel.

Annak ellenére, hogy Bethlen István miniszterelnök korábban már nyilvánvalóvá tette, hogy nem vállalja a hódmezővásárhelyi jelöltséget – az összegyűlt párttagok egy részének kérésére – másnap mégis harminchárom tagú küldöttség utazott a fővárosba, hogy döntése megváltoztatására kérje. A delegáció azonban nem érte el célját.²³⁸ Bethlen november 19-én levelet küldött Vásárhely polgármesterének, melyben elbúcsúzott választóitól. Megköszönte a felkérést, de „magasabb politikai szempontokból” ezúttal nem Hódmezővásárhelyen, hanem Debrecenben vállalt képviselőjelöltséget. A „*jövőre nézve is kedves kötelességem lesz figyelemmel kísérni Hódmezővásárhely dolgait és*

---

²³⁶ Genersich Antal (1876-1944) egyetemi magántanár, egészségügyi főtanácsos, kórházigazgató-főorvos. 1876-ban született Kolozsváron. A kolozsvári egyetemen kezdte meg orvosi tanulmányait, amit a budapesti egyetemen fejezett be. 1909-től a vásárhelyi kórház igazgatójaként tevékenykedett. A hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottság kormánypárti képviselője volt, és az 1920-as évek elejétől, egészen 1928-ig, a városi Egységes Párt elnöki tisztét is betöltötte. In: Fejérváry József, 1929. 22.; Kovács István, 2015. 101.

²³⁷ Mayer János (1871-1955) kiskazda politikus, országgyűlési képviselő, földművelésügyi miniszter. Kompolton született kisbirtokos családban. Hat gimnáziumi osztályt végzett Egerben, majd hazatért szülőfalujába, ahol gazdálkodni kezdett. A helyi Hangya Szövetkezet megszervezője és titkára lett. 1909-ben bekerült Heves vármegye törvényhatósági bizottságába. Nagyatádi Szabó István híve és munkatársa volt. 1914-ben a kápolnai időközi választáson választották először országgyűlési képviselővé. 1919-ben az országos kiskazdapárt egyik vezetőjeként a Közélelmezési Minisztérium államtitkára, mely posztjától még a proletárdiktatúra hatalomátvétele előtt lemondott. Szűkebb pátriájában részt vett az ellenforradalmi szervezkedésben. Ezután a Friedrich-kormány tárca nélküli kiskazdaminisztere lett. 1921-ben a Bethlen-kormány közlelmezési minisztereként, 1922-ben, majd 1924 és 1931 között pedig földművelésügyi minisztereként dolgozott. 1926-1931 között Hódmezővásárhely egyik országgyűlési képviselője volt. Miniszterként és képviselőként sok, főként anyagi segítséget nyújtott a városnak. Képviselőisége alatt a külterületen 8 iskola a belterületen pedig két iskola és három óvoda épült. A lóversenytér, a laktanya és számos olvasóköri épülete is az általa biztosított forrásokból épült fel. 1931-ben újra vásárhelyi képviselőjévé választották, ezúttal azonban a kápolnai mandátumát tartotta meg. 1931-ben rövid ideig a Károlyi-kormány tárca nélküli minisztere, majd lemondása után a „Falu Országos Szövetség” elnöke lett. 1935-től Barcs, majd 1939-től Nagyatád kormánypárti országgyűlési képviselője volt. In: Hmvt. tört. alm. 73-77.; Fejérváry József, 1929. 19-20.; Magyar országgyűlési almanach az 1931-1936. évi országgyűlésről. 203-207. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al931_36/index.htm

²³⁸ VRÚ 1926. november 17.; VÚ 1926. november 17. 2-3.

örömökre fog szolgálni, ha úgy a város egyeteme, mint a város egyes polgárai érdekében, valamit tehetek.” – zárta sorait a miniszterelnök.²³⁹

November 21-én az Egységes Párt hivatalosan is zászlót bontott. A választási gyűlés helyszíne ezúttal is a Fekete Sas nagyterme volt. Az elnökség tájékoztatta a jelenlévőket, hogy a miniszterelnök kérésére Mayer János elvállalta a jelöltséget, és kinyilvánította, hogy megválasztása esetén a hódmezővásárhelyi mandátumát tartja meg (ugyanis korábbi választókerületében, Kápolnán is indult). A nyilatkozat megnyugtatta azokat, akik attól tartottak, hogy ha a miniszter mindkét választókerületben győz, akkor a vásárhelyi mandátumáról mond le. A gyűlésen jelen volt és felszólalt Kiss Albert a helyi Kisbirtokosok Szövetkezetének elnöke is, aki 1922-ben még a Kun Béla-párt vezetője volt, ezúttal azonban Mayer János mellé állt. Korábbi kampányfőnökének átpártolása érzékeny veszteség volt az újabb választási küzdelemre készülő Kun Bélának. A kisgazdapárt újbóli megszervezését nyáron még elkerülhetetlennek tartó Balogh Sándor GE alelnök ugyancsak elhárította a 48-as párt küldöttségének megkeresését és kinyilvánította, hogy Mayer János megválasztásáért dolgozik. Bethlen Istvánnak tehát sikerült egy vásárhelyi agrártársadalma számára is elfogadható, mi több kisgazda politikai múltjának köszönhetően ismert és elismert politikust maga helyett kiállítania.²⁴⁰

A kormánypárt soron következő választási nagygyűlését november 28-án délelőtt a télies időjárásra való tekintettel ismét a Fekete Sas nagytermében tartotta, ahol Mayer János földművelésügyi miniszter, a párt listavezetője mondott programbeszédet. Szónoklata első részében az ellenzéket állította pellengérre: *„egyetlen programja az ellenzéknek a kormánybuktatás [...]”*. Ezután a kormány előtt álló feladatokról szólt: *„a közterheket növelni semmiképpen nem szabad, ezeknek az enyhítéséről, leszállításáról kell gondoskodni.”* Végül nagyszámú hallgatóságával tárcája eljövendő terveit ismertette. Hódmezővásárhely számára kiemelt fontosságú fejlesztéseket helyezett kilátásba: ígéretet tett az algyői közúti híd megépítésére, az Erzsébeti út állami kezelésbe vételére és kikövezésére, a tanyasi úthálózat fejlesztésére, valamint a középfokú mezőgazdasági szakoktatás megteremtésére. A gyűlés után ellátogatott az Iparegyletbe és a Kereskedelmi Testületbe, majd kétnapos városban tartózkodása zárásaként a külterületi olvasóköröket kereste fel. A külterületi kampánykörutat az Egységes Párt helyi vezetői a listavezető elutazása után is folytatták, bár 16 gyűlésükre a rendőrség nem adott engedélyt, mert – az indoklás szerint – ezek *„megtartása a választók kedélyét felizgatná és esetleg*

²³⁹ VRÚ 1926. november 20. 2.; VÚ 1926. november 20. 1.

²⁴⁰ VÚ 1926. november 21. 3.; VÚ 1926. november 23. 1-2.; VÚ 1926. november 26. 1.

az eddig normális közbiztonsági állapotok felborulását vonná maga után”. Tehát a hatóság tiltó határozatai nemcsak az ellenzéket, hanem néha a kormánypártot is sújtották. Ennek háttérében viszont a pártvezetés nagypolgársághoz tartozó tagjainak érdekei álltak. Genersichék attól tarthattak, hogy a Kisgazdapártot néhány hónappal korábban újjaalakítani akaró gazdák ezeken a kampánygyűléseken hangot adnak a kormánypárt politikájával szembeni elégedetlenségüknek, ami pedig ártott volna a párt népszerűségének. A gyűlések betiltatásával viszont elejét vehették a valószínűsített incidenseknek.²⁴¹

Az ország „első gazdájának” ígéretei nem maradtak sokáig beváltatlanok. A kereskedelemügyi miniszter 1926 novemberének végén már el is rendelte az Erzsébeti út kikövezését, csakúgy, mint az algyői közúti híd műszaki felmérését. A híd megépítése azonban a választások elmúltával ismét lekerült a napirendről...²⁴² Emellett Mayer János miniszteri bizottságot küldött ki Hódmezővásárhelyre, amely a Földmunkások Munkavállaló Szövetkezetének létrehozását volt hivatott előkészíteni. A szövetkezet helyi fiókjai már több környező városban működtek, és elsősorban a földmunkások munkaszervezésében segédkeztek. Mint láthatjuk a kormányzati források kampánycélra történő felhasználása ebben a választási hadjáratban is bevett gyakorlat volt.²⁴³

1926. december 9-én a politikai gyűlések záróakkordjaként az Egységes Párt helyi szervezete nagyszabású pártvacsorát rendezett a Fekete Sasban, ahol Aigner Károly főispán kormánypártot támogató beszédet mondott: „*Hódmezővásárhely öntudatos polgársága vagy megveri az ellenzéket, – vagy önmagát veri meg az ellenzékkal!*” – vélekedett.²⁴⁴

1926. november 14-én Kun Béla volt nemzetgyűlési képviselő elnökletével – tipikus választási pártként – újjaalakult az aktív tevékenységet a világháború utáni zűrzavaros idők óta leginkább csak törvényhatósági szinten kifejtő hódmezővásárhelyi „Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos Pártkör”. A Tisza Szállóban megtartott ülésen jelen lévő polgárok megválasztották a párt vezetőségét, és – a közelgő választásra tekintettel – képviselőjelöltnek kérték fel Kun Bélát. Kun a következő szavak kíséretében fogadta el a jelölést: „*[...] kik itt vannak és kik a város nagy közönségéből is velem és a tisztikaral karöltve vállalják a küzdelmet, a harcot, nemzetünk, polgártársaink és a városunk*

---

²⁴¹ VÚ 1926. december 4. 2-3.

²⁴² VRÚ 1926. december 7. 3.; VRÚ 1926. december 31. 1.; VÚ 1926. november 30. 1-4.; VÚ 1926. december 1. 1-2.; VÚ 1926. december 4. 1.

²⁴³ VÚ 1926. december 2. 1-2.

²⁴⁴ VÚ 1926. december 10. 2.

*javára, tiszta, nemes becsületes eszközökkel, terror nélkül, alkotmányosan, a régi hűségű zászlóvivők és mind, kik velünk vannak, fogadják őszinte köszönetemet!”*²⁴⁵

A pártkör országgyűlési választásra történő aktivizálása meglehetősen váratlan lépés volt, hiszen listavezetője az 1922-es kampányban már meghaladottnak nevezte a Függetlenségi Pártot és annak programját is. Mindenesetre a Kun Béla köré szerveződött vásárhelyi csoport nem volt egyenlő az országosan működő Függetlenségi Párttal, eszmeiségében és céljaiban viszont rokon volt vele, így elmondhatjuk, hogy a képviselőjelölt valóban ellentmondásba került korábbi kijelentéseivel. A listás szavazás bevezetése után ugyanakkor Kunnak fel kellett ismernie, hogy az 1922-ben őt támogató kormánypárt ezúttal nem fog engedményeket tenni irányában, ezért ismét aktivizálta régi politikai háttérszervezetét, a Kossuth Lajos Pártkört.

A Kun Béla-párt november 28-án délután tartotta választási nagygyűlését a Fekete Sas nagytermében, ahol bemutatkoztak a párt lajstromán szereplő képviselőjelöltek és pótképviselő-jelöltek. A lista első helyén Kun Béla, a másodikon vitéz Endrey Antal ügyvéd, Endrey Gyula egykori vásárhelyi országgyűlési képviselő fia szerepelt. A pótképviselő-jelöltséget jelentő harmadik, illetve negyedik helyet Tóth József szabóiparos, a vásárhelyi Ipartestület volt elnöke és Nagy Pál gazdálkodó foglalta el. Elsőként Kun Béla tartott képviselői beszámoló- és egyben programbeszédet, melyben arról tájékoztatta hallgatóságát, hogy miért emelte fel ismét Kossuth zászlaját: *„Kossuth Lajos programja nem csak azt jelenti, hogy Ausztriától és a Habsburgoktól függetlenek lettünk, hanem jelenti az egyenlő jogot, az egyenlő szabadságot, az egyenlő kötelességet a nemzet minden fia számára, osztály, rang, nyelv és felekezeti különbség nélkül. Ez nincs meg úgy, mint ahogy meg kellene lenni; ezért vagyok én ellenzéken.”* Majd síkra szállt az adók mérsékléséért, és ismételten szót emelt az általános és titkos választójog bevezetéséért, de nem feledkezett meg Mayer János bírálatairól sem: *„Most jön a miniszter úr az Erzsébet-út kiburkolásának programjával: államköltségen! Válasszák meg képviselőjünknek egyéb érdeme révén, a kormány programjának jósága révén, de ne azért, mert az Erzsébeti-utat ki fogja burkoltatni. Ha a miniszter úr az állam részéről ad valamit Hódmezővásárhelynek: ez kötelesség.”* Ezek után kijelentette, hogy ő továbbra is az eredeti Nagyatádi-féle kisközségprogram alapján áll, melynek legfontosabb eleme a megvalósult szociális jellegűnél jóval szélesebb körű, piacra való termelésre alkalmas méretű, életképes parasztgazdaságokat létrehozó földreformtervezet volt. Kun Béla után

---

²⁴⁵ VRÚ 1926. november 16. 1.

Endrey Antal szólt az egybegyűltekhez.²⁴⁶ A nagygyűlést követő napokban a két képviselőjelölt felkereste azokat a külterületi olvasóköroket, melyekben a rendőrség engedélyezte kampánygyűléseik megtartását. Választási körútjukat az Iparegyletben fejezték be.²⁴⁷

Novemberben a rendőrhatalóság nem engedélyezte az MSZDP kampánygyűléseinek többségét. Végül 1926. december 1-jén engedélyt adott Szeder Ferenc és László Jenő szociáldemokrata jelölteknek, hogy programbeszédet tartsanak a Fekete Sasban. Szeder a magas adók és a sajtószabadság hiánya miatt támadta a kormányt. A nagygyűlésen bemutatkozott és felszólalt a két vásárhelyi pótképviselő-jelölt: Posztós Sándor²⁴⁸ földmunkás és Takács Ferenc²⁴⁹ kőműves is. A Szociáldemokrata Párt saját helyi sajtóorgánummal nem rendelkezett, így elsősorban az utcai kampányra összpontosított. Plakátok kiragasztásával, valamint szórólapok terjesztésével igyekezett híveket szerezni programjának.²⁵⁰

A Dénes István-féle Magyarországi Munkáspárt, amely potenciális szavazóbázisának főként a földmunkásokat tekintette, 1926. november 20-án hitelesíttette ajánlási íveit a területileg illetékes királyi járásbírósnál. A párt listáján vitéz Dénes István volt nemzetgyűlési képviselő és Domonkos László nyugalmazott miniszteri osztálytanácsos képviselőjelöltként, Pajzs Zsigmond okleveles közgazdász, hírlapíró és Molnár György tótkomlósi földmunkás pedig pótképviselő-jelöltként szerepelt.

Dénes István november 21-én tartotta meg programbeszédét a vásárhelyi Tabán városrészben található református templom előtti téren. Ebben mindenekelőtt pártja nemzeti jellegét hangsúlyozta, és bírálta a szociáldemokratákat, akik véleménye szerint, semmit sem tettek a földmunkásságért. A helyi szociáldemokrata párt viszont felvállalta

---

²⁴⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 1926-os választási jegyzőkönyv alapján.; VRÚ 1926. november 30. 1-3.

²⁴⁷ VRÚ 1926. december 2. 1.; VRÚ 1926. december 3. 1-2.; VRÚ 1926. december 4. 1-2.; VRÚ 1926. december 5. 1.

²⁴⁸ Posztós Sándor (1873-1963) földmunkás, hódmezővásárhelyi szociáldemokrata politikus. Hódmezővásárhelyen született. Uradalmi cselédként, majd földmunkásként dolgozott. 1904-től a Földmunkások Önképző Egyesületének elnöke lett. 1902-től a vásárhelyi MSZDP tagja, majd 1906-tól egészen 1945-ig több alkalommal a helyi pártszervezet elnöke volt. Az őszirózsás forradalom idején tagja volt a városi Nemzeti Tanácsnak, a proletárdiktatúra idején pedig a direktóriumnak. 1927-től a vásárhelyi törvényhatósági bizottság választott képviselőjeként tevékenykedett. 1944-ben a Békepárttal való kapcsolata miatt a hatóságok internálták. 1944. decemberében beválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. 1948-ban belépett a Magyar Dolgozók pártjába, majd 1956-ban az MSZMP-be is. In: Hmvh. tört. alm. 104-105.; Fejérváry József, 1929. 322-323.; Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja 1944-1945. 357. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1944-45/index.htm

²⁴⁹ A Takács Ferencsel foglalkozó külön fejezetet bővebben lásd a 260. oldaltól.

²⁵⁰ NSZ 1926. november 24. 9.; NSZ 1926. november 27. 11.; VRÚ 1926. november 30. 3.; VRÚ 1926. december 2. 2.

a Szántó Kovács János-féle agrárszocialista mozgalom örökségét. Erre utal az is, hogy listáján két földmunkás is helyet kapott.²⁵¹

I. 3. 7. Az ajánlási ívek és a felfokozott hangulatú kampányfinis

Az új választójogi törvény előírásai szerint ajánlások gyűjtésére a belügyminiszter által rendelkezésre bocsátott, vagy magánúton előállított ajánlási íveket lehetett felhasználni, de utóbbiakat csak akkor, ha megfeleltek a belügyminiszteri végrehajtási utasításban közölt minta követelményeinek. A belügyminisztérium által kiküldött ajánlási ívek 1926. november 19-én érkeztek meg a városba.

A december 4-ei határidőig három párt adta le ajánlási íveit a választási főbiztosnak. Az íveken ezúttal legalább 1127 darab érvényes ajánlásnak kellett szerepelnie. A választási törvény értelmében ez a szám a két választókerület választópolgárainak tíz százalékaival egyezett meg.²⁵²

A főbiztossal kötött előzetes megállapodás alapján minden szervezet csak 1500 körüli ajánlást nyújtott be, a többit tartalékként visszatartotta. Az Egységes Párt 1523, a Szociáldemokrata Párt 1505, a Kossuth Lajos-pártkör pedig 1541 darab ajánlást tartalmazó ívet adott át a választási főbiztosnak. Ebből a vizsgálat után sorrendben 1313, 1300, illetve 1455 darab lett szabályosnak nyilvánítva. Így a választási bizottság mindhárom párt jelöltjeit hivatalos képviselőjelölteknek ismerte el. A Magyarországi Munkáspárt nem adott le ajánlási íveket, ezért a további választási küzdelemben már nem vehetett részt.²⁵³

A belügyminiszter – a korábbi gyakorlattól eltérően – ezúttal nem tiltotta meg a nyilvános gyűlésezést a választást megelőző nyolc napban, hanem az engedélyezés vagy a tiltás jogát a helyi rendőrhatalóság hatáskörébe utalta.²⁵⁴

A rövid, de annál felfokozottabb kampány finisében intenzív szórólapozás folyt. Az Egységes Párt még egy, a város felett köröző repülőgépről is terjesztette röplapjait, amely Bethlen István miniszterelnök aláírásával az egységes párti lista támogatására buzdított. A választási küzdelem különösen a kormánypárt és Kun Béla pártja között mérgesedett el. Mindkét politikai erő megnyilatkozásaiban igyekezett kisajátítani és ki-

²⁵¹ VRÚ 1926. november 21. 2.; VÚ 1922. november 24. 1.

²⁵² 1925. évi XXVI. t. c.

²⁵³ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 50/1926.; VRÚ 1926. december 5. 2.; VRÚ 1926. december 8. 1.; VÚ 1926. december 8. 1.

²⁵⁴ VRÚ 1926. december 1. 2.

zárólagosan magáénak vallani a Nagyatádi-féle kisgazda hagyományt. Személyeskedéstől sem mentes propagandával, egymás képviselőjelöltjeinek befekettítésével próbáltak szavazatokat szerezni: „*Áruló, saját fajtájának gyilkosa lesz az a gazda, aki Mayer Jánostól elpártol!*” – hirdette címlapján öles betűkkel a Vásárhelyi Újság. A helyi Egységes Párt Kun Béla elleni, folyton hangoztatott vádja volt, hogy akárcsak a múltban, a jelenben is együttműködik a szociáldemokratákkal. Azt is a szemére vetették, hogy elárulta az 1922-ben létrejött, és sikerre vitt polgári összefogást. Az ellenzéki jelölt ugyanakkor saját népszerű napilapját, a Vásárhelyi Reggeli Újságot állította kampánya szolgálatába.

Az Egységes Párt a szavazás mindkét napján, szervezett formában, gépkocsikon szállította szimpatizánsait a szavazóhelyiségekbe. Ezzel azonban ekkor már nem sértett semmilyen jogszabályt.²⁵⁵

I. 3. 8. A képviselő-választások eredménye

Az 1926. december 12-én és 13-án lefolyt hódmezővásárhelyi listás országgyűlési képviselő-választások részletes eredményei a tizenegyes táblázatban követhetők nyomon:

---

²⁵⁵ VRÚ 1926. december 9. 3.; VÚ 1926. december 9. 1.; VÚ 1926. december 10. 1.; VÚ 1926. december 12. 2.

11. táblázat: a hódmezővásárhelyi I-II. választókerület szavazóköreinek eredményei az 1926. december 12-13-án megrendezett országgyűlési képviselő-választásokon. ²⁵⁶							
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	1. sz. lista: Egységes Párt	2. sz. lista: MSZDP	3. sz. lista: Kossuth Lajos-pártkör	Vissza-utastott/ Kifogásolt	Érvénytelen
Belterület							
1. I-1. Városháza (I. v. ker.)	1079	910	414	170	320	11/–	6
2. I-2. Mária Valéria u. áll. e. isk. (IV. v. ker.)	1191	957	510	171	267	2/–	9
3. I-3. Kállay u. ref. e. isk. (VII. v. ker.)	839	688	308	167	206	3/1	7
Belterület összesen:	3109	2555	1232	508	793	16/1	22
Külterület							
4. I-4. Hatrongyosi áll. e. isk. - Hatrongyos-Csókás	465	373	205	39	107	–	22
5. I-5. Mátyáshalmi áll. e. isk. - Mátyáshalom	429	347	144	37	162	57/–	4
6. I-6. Külsőszórháti áll. e. isk. - Szórhát	668	526	264	51	209	3/–	2
7. I-7. Téglásszéli áll. e. isk. - Téglás	362	293	119	31	143	18/–	–
Külterület összesen:	1924	1539	732	158	621	78/–	28
I. vk. összesen:	5033	4094	1964	666	1414	94/1	50
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	1. sz. lista: Egységes Párt	2. sz. lista: MSZDP	3. sz. lista: Kossuth Lajos-pártkör	Vissza-utastott/ Kifogásolt	Érvénytelen
Belterület							
8. II-1. Malom u. ref. e. isk. - Tarján (II. v. ker.)	739	658	170	195	255	–	38
9. II-2. Léway u. ref. e. isk. - Tabán (III. v. ker.)	739	647	79	294	273	2/–	1
10. II-3. Szent István u. rkat. e. isk. - Csúcs (V. v. ker.)	974	833	181	329	318	1/–	5
11. II-4. Klauzál u. ref. e. isk. - Susán (VI. v. ker.)	849	715	123	271	273	33/–	48
12. II-5. Nádor u. ref. e. isk. - Újváros (VIII. v. ker.)	835	729	145	238	306	1/–	40
Belterület összesen:	4136	3582	698	1327	1425	37/–	132
Külterület							
13. II-6. Mártélyi áll. e. isk. - Mártély	226	189	43	53	91	11/–	2
14. II-7. gr. Károlyi Melinda-féle áll. e. isk. - Kopáncs	488	398	90	74	230	–	4
15. II-8. Gorzsai áll. e. népisk. - Gorzsa	131	97	43	21	32	–	1
16. II-9. Barackosi olvasókör - Pusztá-Barackos	723	581	196	55	322	–	8
17. II-10. Szőkehalmai áll. e. isk. - Szőkehalom	536	435	178	55	202	2/–	–
Külterület összesen:	2104	1700	550	258	877	13/–	15
II. vk. összesen:	6240	5282	1248	1585	2302	50/–	147
I. + II. vk. összesen	11273	9376	3212	2251	3716	144/1	197

A hatszáz főnél több választópolgárral rendelkező, tehát valamennyi belterületi, valamint a külsőszórháti és a barackosi külterületi szavazókörben kétnapos volt a választás.

²⁵⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1926. IV. B. 1403. b/Iratok, 16. doboz (a továbbiakban: Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 16. d.) Az 1926-os választási jegyzőkönyv és a szavazási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: ref. e. isk. = református elemi iskola, áll. e. isk. = állami elemi iskola, rkat. e. isk. = római katolikus elemi iskola, v. ker = városi kerület

* A kifogásolt szavazatot végül érvénytelenítették, és nagy valószínűséggel felvették az érvénytelen szavazatok közé.

tás, amely atrocitások nélkül folyt le. A rend fenntartásáról a rendőrség és a csendőrség mellett, egy századnyi kivezényelt gyalogos honvéd gondoskodott.²⁵⁷

Az első lajstromos hódmezővásárhelyi választáson az arányossági szám az összes le-adott szavazat fele, vagyis 4688 volt. Ezzel a számmal kellett egyenként elosztani a listákra eső szavazatmennyiséget. A mandátumokat a két nagyobb hányadossal rendelkező pártlista nyerte el. A 197 érvénytelen szavazat jelentős része abból adódott, hogy egyes választópolgárok – megszokásból – nem a listák feletti négyzetek valamelyikébe, hanem egy képviselőjelölt neve mellé tették a keresztet.

A fenti táblázat adataiból leszűrhető, hogy Kun Béla pártja mindkét választókerületben kiegyensúlyozott teljesítményt nyújtott, a tizenhét szavazókörből kilencben az élen végzett, a második választókerület külterületén – ahol zömmel függetlenségi érzelmű kisbirtokosok éltek – pedig fölényesen győzött. Összességében a legtöbb szavazatot kapta, így megnyerte a választást.

Az Egységes Párt az első választókerületben, elsősorban a belvárosban meglévő hagyományos és szilárd nagypolgári szavazóbázisának köszönhetően – a két legkisebb külterületi szavazókör kivételével – az élen végzett. A második választókerületben azonban csak a kevés választópolgárral rendelkező Gorzsán tudott az élre kerülni, és összesítésben az utolsó helyen zárt. Ugyanakkor a két választókerületben a pártra le-adott voksok száma együttesen még elegendőnek bizonyult a második helyhez.

A szociáldemokraták ezúttal is a második választókerület belterületén szerepeltek a legjobban, két, főként munkások által lakott szavazókörben (Tabán és Csúcs) is elsők lettek. Az 1922-es időközi választáshoz képest azonban ezekben is több mint ötszáz szavazattal kevesebbet kaptak, a két választókerület külterületein pedig rendkívül gyengén szerepeltek. Ezért listájuk a végelszámolásnál a harmadik helyre került, és mandátum nélkül maradt.

1926. december 17-én Csáky Lajos választási elnök kihirdette a választás végeredményét. Az első mandátumot Kun Béla, a Függetlenségi Párt listavezetője vehette át. A második képviselői megbízólevelet Mayer János az Egységes Párt jelöltje kapta, Endrey Antal és Lázár Dezső pedig pótképviselő lett.²⁵⁸

Megvizsgáltuk annak a lehetőségét is, hogy mi történik, ha a választás a korábbi rendszer szerint, két egyéni választókerületben folyt volna le. Ekkor mindkét választókerületben pótválasztásra lett volna szükség, mert az első fordulóban egyik párt sem

²⁵⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 16. d. 11/1926., 37/1926.

²⁵⁸ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. Az 1926-os választási jegyzőkönyv alapján.

szerezte meg az abszolút többséget. A pótválasztásokon viszont nagy valószínűséggel hasonló eredmény született volna, mint a listás szavazáson: az első választókerületben Mayer János, míg a másodikban Kun Béla kapott volna mandátumot, mert pártjaik – a kettős polgári győzelem érdekében – 1922 után ismét kénytelenek lettek volna összefogni egymással a szociáldemokraták ellen.

I. 3. 9. A város újraválasztott ellenzéki képviselője és „miniszter-követe”

Kun Béla 1926. december 18-án a városháza közgyűlési termében Soós István polgármestertől vette át képviselői megbízólevelét. Ünneplő hívei előtt kijelentette, hogy mivel Mayer miniszter is mandátumot nyert, azon lesz, hogy kampányígéreteit számon kérje rajta: *„Ellenzékiségem a kormánnyal szemben mindig a jogos kritika lesz, ha kell erős és éles, mindig az igazságért, de sohasem a népszerűség hajszolásáért. [...] Mert nekem célom [...] hogy [...] osztály, rang és felekezeti különbség nélkül szolgáljam városom egész nagyközönségét.”*²⁵⁹

Mayer János képviselői megbízólevelét, ugyancsak december 18-án, egy száz főből álló vásárhelyi küldöttség vitte Budapestre. A földművelésügyi miniszter a következő szavak kíséretében vette át a mandátumot: *„Bethlen István gróf küldött engem oda, hogy nézzem meg annak a nagy agrárvárosnak bajait és segítek, ahol lehet. [...] Most rajtam van a sor bebizonyítani, hogy a város közönségének szeretetére, bizalmára nem leszek méltatlan.”* A vásárhelyi mandátum megtartásának kérdése – a kampány során tett ígéretek ellenére – azonban még mindig nem volt biztos. Sorsáról hamarosan egy egységes párti bizottság határozott: Mayernek végül valóban a vásárhelyi mandátumát kellett megtartania. A kedvező elbírálásban még csak reménykedő vásárhelyi törvényhatósági bizottság egy gesztussal elébe menve a döntésnek 1926. december 30-ai közgyűlésén Mayer Jánost egyhangúlag a város díszpolgárává választotta. Az erről szóló oklevelet 1927. júniusi látogatása alkalmával törvényhatósági díszközgyűlésen adták át a miniszternek.²⁶⁰

²⁵⁹ VRÚ 1926. december 15. 2.; VRÚ 1926. december 19. 1-2.

²⁶⁰ VRÚ 1926. december 19. 2.; VÚ 1926. december 19. 1.; VÚ 1926. december 31. 2.; VÚ 1927. június 21. 1.

I. 3. 10. A választás utóélete

A titkosan szavazó kerületekben a választási részvétel továbbra is kötelező volt, ennek ellenére Vásárhelyen csak a választópolgárok nyolcvanhárom százaléka ment el voksolni, mintegy 1897 fő, tehát az összes névjegyzékben szereplő választópolgár 17 százaléka, nem jelent meg az urnáknál. Távolmaradásuk okát a nyolcnapos határidő lejártáig mindössze ötvenhárman igazolták. Az ezt elmulasztók közül a későbbiekben több száz főt büntettek meg egy és tíz aranykorona közötti pénzösszegre.²⁶¹

Az 1926-os választás országos szinten az Egységes Párt győelmét hozta. A kormánypárt 170 mandátumával, az összes képviselői hely közel hetven százalékát szerezte meg, így parlamenti hegemoniája biztosítva volt. Jelentős volt az ellenjelölt nélkül, egyhangúlag megválasztott kormánypárti képviselők aránya is. A sikert az Egységes Párt szövetségese, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt (KGSZP) további 35 mandátuma tette teljessé. Az ellenzéki erők visszaszorultak, képviselőik száma az előző ciklushoz képest a felére csökkent. A szociáldemokrata párt is meggyengült, csak a titkosan választó fővárosban és a nagyobb városokban tudott összesen 14 mandátumot szerezni. Az ellenzék támogatottsága azonban ezekben a körzetekben is visszaesett. A képviselőválasztások és a felsőházi tagválasztások után – a felsőházzal szülő törvény rendelkezései értelmében – az 1927 januárjában összeülő parlament, megnyitásának napján nemzetgyűlésből, két házba (képviseleti ház, felsőház) álló országgyűléssé alakult át.

A Bethlen-kormány számára kedvező választási eredmény a viszonylag szűkre szabott választójog mellett az általa beindított kedvező gazdasági folyamatoknak és a politikai konszolidációnak is köszönhető volt. A miniszterelnök és a kabinet megerősödve került ki a választási küzdelemből. A Bethlen által megszilárdított hatalmi rendszert Romsics Ignác korlátozott polgári parlamentarizmusnak minősíti, megállapításával mi is egyetértünk. Az ellenzéki pártok működése megengedett volt, ugyanakkor a rendszerbe beépített „biztonsági elemeknek” köszönhetően a kormánypárt választásokon való legyőzésének nem volt reális lehetősége. Az 1920-as évek első felében a jelentős sajtóháttérrel rendelkező baloldali liberális pártok és a szociáldemokraták több alkalommal is szövetséget kötöttek, azonban ezek csak időlegesen álltak fenn, és nem tudták érdemen befolyásolni a politikai erőviszonyokat.²⁶²

²⁶¹ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 15. d. 50/1926, 57/1926.; VRÚ 1931. június 13. 1.

²⁶² Földes György–Hubai László, 1998. 123-127.; Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 71.; Romsics Ignác, 1999. 251-253.; Giczi Zsolt, 2010. 378.; 1926. évi XXII. törvénycikk az országgyűlés felsőházáról (a

I. 4. Az 1926-os hódmezővásárhelyi időközi törvényhatósági választás

I. 4. 1. Előzmények

A Horthy-korszak közigazgatási rendszere dualista alapokon nyugodott. A helyi végrehajtó hatalmat a mindenkori kormányok egyrészt az állami szakigazgatási szerveken, másrészt a területi, illetve a testületi önkormányzatokon keresztül gyakorolták. Az önkormányzatok egyoldalú függő helyzetét erősítette, hogy meghatározott rendelkezéseik mindaddig nem léphettek érvénybe, amíg az illetékes felettes hatóság azokat jóvá nem hagyta.

A belügyminiszternek alárendelt hierarchikusan tagolódó területi önkormányzatok a közigazgatási hálózat fontos részét képezték. Feladatuk kettős természetű volt: egyrészt a kormány utasításait hajtották végre, másrészt a helyi közösségek akaratát, véleményét közvetítették a felsőbb államhatalmi szintek felé. Legmagasabb szintű és legtöbb autonómiával rendelkező egységeik a törvényhatóságok voltak, melyek közé a főváros, a vármegyék és a törvényhatósági joggal felruházott városok tartoztak, melyek saját belügyeiket önállóan intézhették. Utóbbiak önkormányzati szervezeteinek élén a vármegyékhez hasonlóan a kormányt képviselő és akaratát érvényesítő főispánok álltak, akiket a belügyminiszter nevezett ki. Ők általában adminisztratív feladataik mellett a helyi politikai életet – így a törvényhatóság működését, sőt az aktuális választások menetét – is igyekeztek befolyásolni. A törvényhatósági jogú városokban a helyi érdekek képviselője azonban a vármegyéktől eltérően nem az alispán, hanem az adott törvényhatósági jogú város polgármestere volt, akit a helyi törvényhatósági bizottság városatyái választottak meg.²⁶³ A két világháború közötti városi törvényhatósági bizottságok leginkább napjaink városi önkormányzati képviselő-testületeinek feleltethetők meg. A testületek létszáma az adott település népességével állt egyenes arányban. Hódmezővásárhely esetében a bizottság 1926-ban 260 képviselőből állt. 120 polgár virilis joggal, további 120 választás útján, 20 pedig hivatalánál fogva volt tagja Vásárhely „parlamentjének”. Voltak olyan képviselők, akik adófizetés jogán, és választás útján is bekerültek a törvényhatósági bizottságba, nekik nyilatkozatot kellett tenniük, hogy tagságukat mely jogcímen kívánják érvényesíteni.²⁶⁴

---

továbbiakban: 1926. évi XXII. t. c.) In: www.1000ev.hu; Püski Levente, 2006. 69., 213.

²⁶³ Giczi Zsolt, 2010. 188-191.; Püski Levente, 2006. 184., 193.

²⁶⁴ MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1926-1933. IV. B. 1404. a.

Az 1915. évi VI. törvénycikk határozatlan ideig felfüggesztette a törvényhatósági bizottsági tagválasztásokat. Az első világháború után a törvényhatósági bizottságok újjáalakítása a Bethlen-kormány érdekeinek megfelelően még évekig váratott magára. A kabinetnek ugyanis megfeleltek a dualizmus korából megmaradt, általában konzervatív többségű testületek, melyek támogatták a miniszterelnök politikáját. Az 1923. évi IV. törvénycikk 9. §-a, majd a 204/1924. M. E. számú rendelet is meghosszabbította a választott bizottsági tagok megbízatását. E jogszabályok azonban csak az általános törvényhatósági választásokat halasztották el, így időközi választások megtartásának törvényi akadálya nem volt. 1926 augusztusának végén a hódmezővásárhelyi városi tanács a törvényhatósági bizottság felfrissítése ügyében a belügyminiszterhez fordult. Az 1926 októberében érkezett miniszteri leirat engedélyezte a választott törvényhatósági bizottsági tagok lemondás vagy halálozás miatt megüresedett helyeinek időközi választással történő betöltését, és a virilis jegyzék kiigazítását.²⁶⁵

A virilisek, vagyis a legtöbb adót fizető polgárok, a minden évben összeállításra kerülő adófizetési jegyzék alapján kerülhettek be a város törvényhatósági bizottságába. A 120 legmagasabb összegű állami adót fizető polgár névjegyzékének megállapításánál a felsőfokú végzettségű értelmiségiek adóösszege duplán számított. Ez a kedvezmény azonban nem járt automatikusan, kérvényezni kellett a városi igazoló választmányánál²⁶⁶. Az új virilisek behívásának elveikben már 1920-tól nem lett volna akadálya, erre azonban csak 1926 végén került sor. A virilisek névjegyzékét az igazoló választmány 1926. október 20-án véglegesítette. A lista összeállításánál az 1922-ben elfogadott Bethlen-féle választójogi rendeletet vették alapul, mely szerint kilenc nő is bekerült volna a törvényhatóság virilisei közé.²⁶⁷

A miniszteri leirat engedélyt adott új választás kiírására a lemondás vagy elhalálozás folytán megüresedett törvényhatósági bizottsági helyekre is. A törvényhatósági választás a város 8 közigazgatási kerületének beosztása alapján került megrendezésre. A választók 33 kiadó képviselői helyről döntöttek. A választhatóság feltételei a következők voltak: a

---

5. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d.) Szám nélkül.

²⁶⁵ 1915. évi VI. törvénycikk a törvényhatósági választói jogról; Püski Levente, 2006. 191; 1923. évi IV. törvénycikk a városok fejlesztéséről szóló 1912:LVIII. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról. In: www.1000ev.hu; VRÚ 1926. október 12. 2.; VÚ 1926. október 2. 1.

²⁶⁶ Az igazoló választmány a törvényhatósági közgyűlés által egy évre megválasztott 5 tagból és a főispán által a törvényhatósági bizottság tagjai közül szintén egy évre kinevezett elnökből, valamint további 3 kijelölt tagból állt. Előadója a törvényhatóság jegyzője volt. In: 1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról. www.1000ev.hu

²⁶⁷ VRÚ 1926. október 2. 1.; VRÚ 1926. október 21. 1.; VÚ 1926. október 21. 1.

jelölt neve szerepeljen az országgyűlési képviselőválasztók névjegyzékben, minimum két éve a városban lakjon, és legalább 24 éves legyen.

A legnehezebb kérdésnek, annak eldöntése bizonyult, hogy a választásra jogosultak körét mely jogszabály alapján határozzák meg. Az igazoló választmány kormánypárti tagjai az 1922-es Bethlen-féle választójogi rendelet mellett voltak, mely szerint a legfrissebb, aktuális választói névjegyzéket kellett volna alapul venni. A szociáldemokrata László Jenő a bővebb választójogot biztosító Friedrich-féle rendelet alkalmazása mellett érvelt, végül az igazoló választmány többsége az előbbi felhasználása mellett döntött.²⁶⁸ Időközben azonban olyan belügyminiszteri állásfoglalás érkezett, amely kétségesse tette a választmány határozatának törvényességét. A táviratban ugyanis az állt, hogy az 1915. évi VI. törvénycikk alapján az időközi törvényhatósági választásnál, és a virilisek névjegyzékének összeállításánál is az 1914-ben érvényes névjegyzékeket kell használni, mivel az időközi törvényhatósági választásokat e törvény szabályozta utoljára.²⁶⁹ Eszerint tehát a választópolgárok köre az 1922-es Bethlen-féle választójogi rendelet alapján meghatározott választásra jogosultak számának mintegy felére szűkült volna. A névjegyzék ügyében Kun Béla ellenzéki nemzetgyűlési képviselő még parlamenti interpellációt is intézett a belügyminiszterhez – eredmény nélkül. Az igazoló választmány október 30-ai ülésén – arra hivatkozva, hogy a belügyminiszteri táviratában foglaltakat nem köteles alkalmazni, mert az nem kötelező érvényű rendelet, hanem csak vélemény – megerősítette az 1922-es választójog alapján megtartandó törvényhatósági választás melletti állásfoglalását.²⁷⁰

Csáky Lajos főügyész, törvényhatósági bizottsági tag azonban fellebbezést nyújtott be a központi választmány határozata ellen a városi állandó bíráló választmánynak. A központi választmány döntéseinek elsőfokú fellebbviteli szerve ugyanis az a testület volt. Csáky beadványában az 1886. évi XXI. törvényhatóságokról szóló törvénycikkre hivatkozva kifogásolta a női virilisek kijelölését, és a közelgő időközi választáson a legújabb névjegyzék alkalmazását.²⁷¹

A kötélhúzás eredménye végül az lett, hogy november 25-én a főispánt helyettesítő Soós István polgármester elnökletével összeült (az egyébként szintén kiegészítésre szo-

---

²⁶⁸ VRÚ 1926. október 8. 1.; VRÚ 1926. október 16. 2.

²⁶⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 7/1926.; VRÚ 1926. október 27. 1.; VÚ 1926. október 27. 1.

²⁷⁰ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 10/1926.; VRÚ 1926. október 31. 1.; VÚ 1926. október 31. 1.; VRÚ 1926. november 4. 1.

²⁷¹ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 12/1926; VRÚ 1926. november 7. 1.

roló) állandó bíráló választmány²⁷² helyt adott Csáky Lajos fellebbezésének, és a belügyminiszter állásfoglalását magáévá téve, az 1914-es névjegyzék használata mellett döntött, valamint megvonta a nők virilis jogát. Tette ezt annak ellenére, hogy még a Csáky által idézett törvény is az 1926-ra érvényes névjegyzék alkalmazásának jogosságát támasztotta alá. A jogszabály ugyanis így fogalmazott: „*választó a törvényhatóság mindazon lakosa, a ki az országgyűlési képviselő-választásra jogosultak azon évre érvényes állandó névjegyzékébe felvétellett.*”²⁷³ A szűkebb választójog alkalmazásáról kiadott határozat az Egységes Párt érdekében hozott politikai döntés volt, mely ellen panasszal élni a közigazgatási bírósághoz lehetett, ennek azonban nem volt halasztó hatálya.²⁷⁴ A választáson alkalmazásra kerülő 1914-es hódmezővásárhelyi választói névjegyzékbe ugyanis csak a 20 évesnél idősebb és a vagyoni, illetve a jövedelmi cenzusnak is megfelelő férfiak voltak felvéve, ami akkoriban 5772 választópolgárt jelentett. Így az a meglehetősen furcsa helyzet állt elő, hogy 1926-ban Hódmezővásárhelyen törvényhatósági választójoga csak a 32 évnél idősebb férfiaknak volt. Az első világháborúban és az azt követő békeévekben, vagyis az 1914-es névjegyzék összeállítása óta eltelt 12 év alatt, a rajta szereplő választópolgárok közül már több százan elhaláloztak. Aktualitása tehát hagyott némi kívánnivalót maga után.²⁷⁵

I. 4. 2. Kísérlet a polgári oldal összefogására

1922 őszén, a szociáldemokratákkal szemben nehezen kivívott „polgári oldali” nemzetgyűlési képviselő-választási siker után az együttműködő felek – azaz a helyi Egységes Párt, valamint Kun Béla hívei – kísérletet tettek összefogásuk tartóssá tételére. Ennek érdekében Temesváry Géza főispán közreműködésével létrehoztak egy közös városi polgári pártot előkészítő 25 tagú bizottságot. A párt tényleges megalakítása azonban késett, szervezése csak az 1924 elején kezdődött meg ismét, mikor az olvasóköri és a legnagyobb társadalmi egyesületek képviselői újra összeültek. Áprilisban az ekkor már Genersich Antal kórházigazgató által vezetett helyi Egységes Párt vezetősége kijelentette, hogy nem fog konkurálni a megalakuló szervezettel, hanem részt vesz annak munká-

²⁷² A főispánt helyettesítő Soós István elnökkel együtt ekkor mindössze három tagból állt. Tagjai: Lázár Dezső gazdasági főtanácsos és Halász Manó ügyvéd voltak.

²⁷³ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 12/1926; 1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról. In: www.1000ev.hu

²⁷⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 19/1926.; VRÚ 1926. november 26. 1.; VÚ 1926. november 26. 2.

²⁷⁵ VRÚ 1926. november 14.; VRÚ 1926. december 17. 1.

jában. Balogh Sándor a Gazdasági Egyesület alelnöke azonban már ekkor olyan, utóbb kisebbségben maradt véleményt fogalmazott meg, hogy a helyi kormánypárti szervezet olvadjon be a megalakuló új pártba. Eközben Kun Béla – megelégedve a késlekedést – a második választókerületben, hívei segítségével létrehozta a Városi Polgári Párt kerületi szervezetét. Lépését a helyi szociáldemokraták és a baloldali, liberális polgárság által létrehozott Haladó Párt megélénkült szervezkedésével indokolta.²⁷⁶

Végül 1924. április 21-én zászlót bontott a Lázár Lajos elnökölte Városi Polgári Párt, amely fő feladatának a már ekkor küszöbön állónak gondolt törvényhatósági választásra való felkészülést tekintette. A szervezethez a Gazdasági Egyesület, a Kereskedelmi Testület, és az Iparegylet is csatlakozott. A polgári oldal nehezen létrejött szövetsége azonban nem volt hosszú életű, a társadalmi egyesületek gyakran egymással ellentétes érdekei és a személyes konfliktusok kezdettől fogva feszítették. Szinte csak megalakulását könyvelhetjük el, érdemi tevékenysége, ha volt is, epizódszerűnek bizonyult. Az együttműködésnek és a közös polgári pártnak 1926 őszén már nyomát sem találtuk.²⁷⁷

I. 4. 3. A szavazás előkészületei

1926 novemberében a városi tanács kijelölte a szavazatszedő küldöttségek elnökeit és elnökhelyetteseit. A város 8 közigazgatási kerületében 8 szavazatszedő küldöttség állt fel. A választópolgárok összesen 33 képviselői helyről döntöttek. Az első kerület 3, a második 3, a harmadik 5, a negyedik 5, az ötödik 4, a hatodik 6, a hetedik 3 és a nyolcadik 4 új városatyát választott. A voksolás a főként iskolákban berendezett szavazóhelyiségekben reggel 9 órától délután 16 óráig tartott. A külterületeken élők a számukra kijelölt belterületi szavazóhelyiségekben adhatták le szavazatukat. A törvényhatósági választáson használt szavazólapokat minden párt egyénileg állította elő, és juttatta el a választóknak. A városi tanács által a választópolgárok címére kikézbcsített szavazóigazolványok – az országgyűlési képviselő-választásokhoz hasonlóan – a személyazonosság igazolásának megkönnyítését szolgálták.²⁷⁸

²⁷⁶ Varsányi Attila, 2010. 256.; VRÚ 1922. szeptember 19. 1.; VRÚ 1923. december 23. 3.; VRÚ 1924. január 29. 2.; VRÚ 1924. április 1. 2.; VRÚ 1924. április 4. 2.; VRÚ 1924. április 6. 1.

²⁷⁷ VRÚ 1924. április 23. 1-2.

²⁷⁸ MNL CSML HL Hmvt. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 23/1926.; VRÚ 1926. december 17. 1.; VRÚ 1926. december 19. 5.; VÚ 1926. november 19. 2.; VÚ 1926. december 9. 2.

I. 4. 4. Az időközi törvényhatósági választás eredményei

A Kun Béla vezette Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos Pártkör valamennyi megüresedett képviselői helyre jelöltet állított. A párt városi programjának fő pontjai a következők voltak: „[...] *takarékosság; adómérséklésre törekvés; minden jogos panasznak meghallgatása és gyors orvoslása; a mezőgazdasági, ipari és munkásérdekek istápolása.*” A helyi Egységes Párt is 33 jelöltet indított. Vezetői nem adtak városi programot, inkább a Bethlen-kormány jelszavait és eredményeit hangoztatták, továbbá a polgárság egységes fellépésének fontosságát emelték ki.²⁷⁹ A Városi Haladó Párt, melynek keretében a szociáldemokraták és a liberális polgárság továbbra is együttműködött, az 1914-es névjegyzék alkalmazása miatt, tiltakozásul nem vett részt a választáson.²⁸⁰

A vásárhelyi időközi törvényhatósági képviselő-választásokra 1926. december 26-án, az országgyűlési választás után két héttel került sor. A szavazás titkosan, de nem kötelező jelleggel folyt. Egyrészt ennek, másrészt az elavult névjegyzéknek köszönhetően, a papíron több ezer választásra jogosultból mindössze 1546 fő vett részt a voksoláson, melyen a Kun Béla vezette Függetlenségi Párt elsőprő diadalt aratott: mind a 33 képviselői helyre jelöltjeit választották meg.²⁸¹ Ez a helyi hagyományokból következően nem volt olyan nagy meglepetés, mivel 1873 óta, amikor is Vásárhely önálló törvényhatósági jogot kapott, végig meghatározó volt „*Kossuth Lajos regimentjének*” jelenléte a város törvényhatósági bizottságában. Olyannyira, hogy a századfordulón többségbe is került a testületben. A választás igazi fegyverténye az volt, hogy az EP korábbi „fellegváraiban” az I., IV, és VII. kerületekben is függetlenségi győzelem született.²⁸²

²⁷⁹ VRÚ 1926. december 21. 1.; VRÚ 1926. december 25. 1.; VÚ 1926. december 24. 1.

²⁸⁰ VRÚ 1926. december 22. 2.

²⁸¹ VRÚ 1926. december 17. 1.; VRÚ 1926. december 19. 5.; VÚ 1926. november 19. 2.; VÚ 1926. december 9. 2.; VÚ 1926. december 28. 1.

²⁸² VRÚ 1926. december 17. 1.; VÚ 1926. december 28. 1.; Hódmezővásárhely története II/1. A polgári forradalomtól az őszirózsás forradalomig 1848-1918. Főszerk.: Szabó Ferenc. Hódmezővásárhely, 1993, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata. (a továbbiakban: Szabó Ferenc, 1993.) 283., 316.

A tizenkettes táblázat a kerületenként bejutott képviselők nevééről és foglalkozásáról tájékoztat:

12. táblázat: az 1926. december 26-án megválasztott törvényhatósági bizottsági tagok névsora. ²⁸³						
Választókerületek	1.	2.	3.	4.	5.	6.
I. kerület + 1-607 sz. tanya	Fejérváry József lapszerkesztő	Tóth József szabóiparos	Hódi Péter gazdálkodó	–	–	–
II. kerület (Tarján) + 608-1206 sz. tanya	Közpösi Ödön gazdálkodó	Szabó Mihály szűrszabó	Tóth Imre gazdálkodó	–	–	–
III. kerület (Tabán) + 1809-2410 sz. tanya	Losonczy Endre ref. lelkész	Vizi János gazdálkodó	Gábor István nyug. városi tisztviselő	Koncz István gazdálkodó	Bokor András szabóiparos	–
IV. kerület + 808-1415 sz. puszta	dr. Körössy Sándor ügyvéd	Koncz Pál építő-mester	Vekerdy Sándor mérnök	Singer Ferenc kereskedő	Balogh Antal gazdálkodó	–
V. kerület (Csúcs) + 2411-2811 sz. tanya + 1-196 sz. puszta	Kokovay Andor bankigazgató	Fejes József gazdálkodó	Rostás István gazdálkodó	Molnár Sándor gazdálkodó	–	–
VI. kerület (Susán) +197-807 sz. puszta	Szilágyi Ferenc iparos	B. Szabó István gazdálkodó	Oskovics József iparos	Fehér Antal gazdálkodó	Fejős János gazdálkodó	Rakonczai József gazdálkodó
VII. kerület + 1207-1808 sz. tanya	dr. Hódi Sándor ügyvéd	Deutsch Zoltán kereskedő	Mészáros Lajos gazdálkodó	–	–	–
VIII. kerület (Újváros) + 1-655 sz. Gorzsa	Tunyogi József gazdálkodó	Juhász János gazdálkodó	Kovács Jenő gazdálkodó	Toffler Márton kereskedő	–	–

A 33 megválasztott képviselő között 17 gazda, 7 értelmiségi, 6 iparos és 3 kereskedő volt. Az új városatyák 1927. január 1-től hivatalosan is a törvényhatósági bizottság teljes jogú tagjai lettek. Az új képviselők foglalkozásukat tekintve nagyjából tükrözték a város társadalmi rétegeinek egymáshoz viszonyított arányait, bár az őstermelők ekkor a város keresőnépességének kb. 60 százalékát tették ki, így ehhez képest némiképp alul-reprezentáltak voltak.²⁸⁴

A szavazás után László Jenő helyi szociáldemokrata politikus az igazoló választmányhoz fordult. Az elavult névjegyzék alkalmazása miatt a választás eredményeinek megsemmisítését, és új voksolás kiírását indítványozta. Panaszát azonban a grémium 1927. április 11-ei ülésén elutasította.²⁸⁵

²⁸³ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 23/1926., 25/1926.

²⁸⁴ Bővebben lásd: 14.

²⁸⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 26/1926.; 7/1927.; VÚ 1926. december 29. 1.

I. 4. 5. A központi választmány újjáalakítása

1926. december 30-án a törvényhatósági bizottság közgyűlése az 1925-ös választási törvényben előírtak szerint újjáalakította a központi választmányt. A területileg változatlanul hagyott két vásárhelyi választókerület miatt a testület 18 tagú maradt. Fő feladata továbbra is a választásra jogosultak névjegyzékének évente történő összeállítása volt. Az új törvény csak a grémium megválasztásának módját változtatta meg: tagjait ezentúl a törvényhatósági bizottság képviselői arányos képviseleti rendszer szerint, titkosan, és lajstromos szavazással választották meg. A voksolást ajánlás előzte meg. A 18 nevet tartalmazó lista(ka)t előzőleg legalább 24 törvényhatósági képviselőnek kellett ajánlania. A választhatóság feltétele mindössze a választójog megléte volt, tehát a központi választmány eljövendő tagjának nem kellett feltétlenül törvényhatósági képviselőnek lennie. A december végi szavazás a polgári ellenzékhez és a kormánypárthoz tartozó városatyák előzetes megállapodása szerint ment végbe. Egyetlen, közös megegyezésen alapuló listát állítottak össze. Így az ezen szereplő jelöltek választási procedúra nélkül, három évre a központi választmány tagjai lettek.²⁸⁶

I. 5. A vásárhelyi felsőházi választás 1927 januárjában

A felsőházba választandó képviselő, valamint pótképviselő személyéről viszont már nem alakult ki konszenzus a két vásárhelyi politikai oldal között. Az országgyűlés felsőházának újjáalakításáról rendelkező 1926. évi XXII. törvénycikk novemberben lépett életbe. A dualista rendszerben működő régi arisztokratikus színezetű főrendiház helyébe a törvényhozás másik kamarájaként Bethlen egy modernizált, a kor igényeinek jobban megfelelő, korszerűbb és demokratikusabb felsőházat hozott létre, amely nem vált a főrendiház jogutódjává. A második kamara létrehozásával a miniszterelnök szándéka szerint egy biztonsági féket épített be a törvényhozás menetébe, amely megfelelő időben az esetleges radikalizálódásnak jobban kitett képviselőház konzervatív szellemiségű ellensúlyaként léphetett fel. Ennek megfelelően létrehozása után a Horthy-korszak folyamán szinte végig a Bethlen által meghatározott konzervatív politikai irányvonal támogatója volt. Rendszervédő szerepét 1937-ben jogkörének kiterjesztésével erősítették meg,

---

²⁸⁶ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 15. d. 52/1926., 2/1927; 1925. évi XXVI. t. c.; VRÚ 1926. december 22. 3.; VRÚ 1926. december 31. 1.

azonban ekkor sem vált egyenrangúvá a képviselőházzal. A tagság joga a 249 eljövendő képviselőt örökös jogon, valamint méltóság, hivatal, kormányzói kinevezés, illetve különböző testületek által tartott titkos választás alapján illethette meg. Ez utóbbi miatt a felsőház korporatív vonásokkal is bírt. Tagjai előszeretettel hangoztatták, hogy nem pártkötődések mentén dolgoznak, és hozzák döntéseiket. Ennek ellenére mintegy kéttucatnyian regisztrált tagjai voltak a kormánypártnak. A kormánypárti vagy ellenzéki meggyőződésből fakadó elkülönülés tehát az országgyűlés e házában is érvényesült. A testületbe való bekerülés fentebb már felvázolt módozatai miatt, ugyanakkor egyértelműen a kormánytámogató álláspont volt a meghatározó. A képviselők többsége biztos egzisztenciális háttérrel rendelkezett, ugyanis a felsőház tagjai nem kaptak fizetést.²⁸⁷

Az 1926. évi XXII. törvény rendelkezése szerint a hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottságnak egy rendes tagot, valamint egy póttagot kellett választania. Felsőházi tagnak nemcsak a törvényhatóság képviselői voltak megválaszthatók, ugyanakkor állami, városi és törvényhatósági tisztviselőket nem lehetett a felsőházba küldeni. A választhatóság feltétele a választójog megléte és a 35-ik életév betöltése volt. A voksolás titkosan, szavazólapokkal történt, előzetes ajánlás nem volt szükséges hozzá. A választott tagok megbízatása tíz évre szólt, de fele részük az első választás évét követő ötödik évben sorsolás útján kikerült a Házból. Az így megüresedő helyekre újabb választást írtak ki, melyen természetesen a kisorsoltak is részt vehettek. A felsőházat a kormányzó a képviselőházzal ellentétben nem oszlathatta fel.²⁸⁸

Az Egységes Párt hódmezővásárhelyi szervezete felsőházi rendes tagnak Imre József²⁸⁹ nyugalmazott egyetemi tanárt, Hódmezővásárhely díszpolgárát, póttagnak pedig Kovács Sebestyén Zoltán földbirtokost, a Gazdasági Egyesület alelnökét jelölte. A Kun

---

²⁸⁷ Giczi Zsolt, 2010. 174.; Püski Levente, 2006. 142-146.

²⁸⁸ VRÜ 1926. november 20. 1.; 1926. évi XXII. t. c.; Giczi Zsolt, 2010. 175.

²⁸⁹ Imre József (1851-1933) szemészprofesszor. Hódmezővásárhelyen született. A középiskolát Debrecenben, az orvosi egyetemet pedig Kolozsváron és Budapesten végezte. Szemész, szülész és sebészmesteri oklevelet is szerzett. A főispán 1886-ban a vásárhelyi kórház orvosává, majd 1891-ben a városi szemkórház vezető főorvosává nevezte ki. Hamarosan országos hírnévre tett szert. 1906-ban Ferenc Józseftől királyi tanácsosi címet kapott. Közben a vásárhelyi Szabadelvű Párt egyik helyi vezetője és a törvényhatósági bizottság tagja volt. 1909-ben kinevezték a kolozsvári tudományegyetem szemészeti tanszékének tanárává és a városi klinika professzorává. Kolozsvárra való távozásakor a vásárhelyi törvényhatósági bizottság a város díszpolgárává választotta. 1920-ban Budapestre költözött, majd tanárként újból bekapcsolódott a Szegedre áttelepülő kolozsvári egyetem életébe, ahol ismét a szemklinika professzoraként dolgozott. 1924-ben nyugalomba vonult, és Budapestre ment, ahol előbb a Magyar Szemorvos Társaság, majd az Országos Orvos Szövetség elnökévé választották. Munkásságát közel 130 cikk és könyv őrzi. 1927 januárjában szülővárosa törvényhatósági közgyűlése az Egységes Párt színeiben felsőházi követévé választotta. Megbízatása az 1929-es új törvényhatósági törvény életbe lépésével megszűnt. Az 1930-as újabb felsőházi választáson már nem indult. 1933-ban Budapesten hunyt el. In: Hmvh. tört. alm. 115-117.; Országgyűlési almanach az 1927-1932. évi országgyűlésről. 454. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al927_32/index.htm

Béla vetette Függetlenségi Párt Endrey Antal ügyvédet rendes tagul, Losonczy Endre református lelkészt pedig póttagul szándékozott az országgyűlés felsőházába juttatni.

Az kormánypárt helyi szervezete főként a virilisek és a hivataluknál fogva törvényhatósági tagsággal rendelkezők szavazataira számított. A Függetlenségi Párt pedig elsősorban a választás útján bejutott bizottsági tagokban bízott.

A főispán által 1927. január 5-ére összehívott rendkívüli főrendválasztó törvényhatósági közgyűlésen az előzetes esélylatolgatásoknak megfelelően szoros eredmény született: a felfrissített törvényhatóság 260 képviselője közül 235 fő jelent meg a voksoláson, akik 118-115 arányban – tehát mindössze háromszavazatnyi különbséggel – Imre József orvosprofesszort, az Egységes Párt jelöltjét választották meg Hódmezővásárhely felsőházi képviselőjévé. Két szavazólapot üresen adtak le, így ezek érvénytelenek voltak. A póttag-választáson szintén az Egységes Párt jelöltje, Kovács Sebestyén Zoltán győzött. A 220 szavazatból 114 jutott neki, Losonczy Endre 106 voksával szemben. A megválasztott pótképviselő azonban február végén elhunyt.²⁹⁰

A vereség meglehetősen váratlanul érte Kun Bélát és pártját, ugyanis a 33 új képviselővel megerősödve biztosnak hitték Endrey Antal sikerét. Az egymást követő harmadik választási győzelem azonban ezúttal elmaradt.

I. 6. Az 1927-es hódmezővásárhelyi időközi törvényhatósági választás

1927-ben újabb időközi törvényhatósági választás vált szükségessé, melyet az illetékesek változatlanul az 1926-os feltételekkel kívántak megrendezni. Egy precedens értékű döntés azonban átírta a tervezett forgatókönyvet. Időközben ugyanis a hódmezővásárhelyi igazoló választmány arról értesült, hogy az 1914-es névjegyzék felhasználásával megrendezett debreceni időközi törvényhatósági választás eredményét a közigazgatási bíróság megsemmisítette. A bíróság határozata kimondta, hogy az 1914-es névjegyzék elévült, ezért a hajdúvárosi választást a legújabb érvényes országgyűlési névjegyzék alapján meg kellett ismételni. A Debrecenből átkért hivatalos bírósági ítélet kézhezvétele és áttanulmányozása után a hódmezővásárhelyi állandó bíráló választmány az időközi törvényhatósági választás legújabb névjegyzék alapján történő lebonyolításáról döntött. A főjegyzői hivatalnak tehát nem a még 1926-ban összeállított, 1927-re érvényes képvi-

---

²⁹⁰ VRÚ 1927. január 6-7. 1-2.; VÚ 1926. december 31. 1.; VÚ 1927. január 6. 1-2.; VÚ 1927. február 25. 1.

selőválasztói névsor alapján, hanem már az időközben elkészült legfrissebb, 1927-es összeírást alapul véve, vagyis az 1928-ra érvényes névjegyzék szerint – a 8 választókerület beosztásának megfelelően – kellett újrendezni a törvényhatósági választási eljárás során használt névjegyzéket.

A központi választmány az 1925. évi új választójogi törvény rendelkezései értelmében 1927-ben – tehát éppen ekkor – végezte el a választópolgárok újabb teljes körű összeírását, melynek következtében a választásra jogosultak száma jelentősen, 11266 főről 17891 főre emelkedett. Ezt követően évről-évre – az 1930-as évek elején végrehajtott újabb komplex összeírásig – csak a névjegyzék kiigazítása folyt a választásra jogosultság korhatárát elérő polgárok számlálólapjai, és az 1918-as névjegyzék, valamint az összeállítást megelőző év névjegyzékének adatai alapján.²⁹¹

Mint láthatjuk a választásra jogosultak száma jelentősen megnövekedett, ezért a törvényhatósági bizottság decemberi közgyűlése a kerületek szavazatszedő bizottságainak számát az eddigi egyről háromra emelte. A szavazás most is titkosan, reggel 9 órától délután 16 óráig, szavazócédulára írt vagy ezekre előre rányomtatott nevekkal zajlott.²⁹²

A hódmezővásárhelyi időközi törvényhatósági választáson a város polgárai ezúttal 16 megüresedett képviselői hely betöltéséről döntöttek. Az első kerület 1, a harmadik 2, a negyedik 3, az ötödik 1, a hatodik 4, a hetedik 3 és a nyolcadik pedig 2 új bizottsági tagot választott. A második kerületben nem volt üresedés, így szavazás sem. Előzőleg a novemberi törvényhatósági közgyűlés a Debrecenből megkért bírói állásfoglalás megérkezésére várva, a választás időpontját december 18-áról 30-ikára halasztotta.²⁹³

Közben a pártok háza táján nagy lendülettel folyt a jelöltek kiválasztása. A Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos Pártkör ismét valamennyi megüresedett városi képviselői helyért harcba indult. Kun Béla főként a külterületeken élő híveit igyekezett mozgósítani, mivel nekik, ha szavazni akartak, a télies időjárás ellenére be kellett jönniük a városba. A függetlenségi képviselőjelöltek személyét a december 26-ai választmányi gyűlésen véglegesítették. Az Egységes Párt a harmadik választókerület kivételével min-

---

²⁹¹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 17/1924., 27/1925., 29/1925., 26/1926., 27/1927., 18/1928., 29/1928.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 15. d. 9/1928.; 30/1928.; 1925. évi XXVI. t. c.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1927. IV. B. 1403 c., 43. doboz; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1927-1928. IV. B. 1404. b. 1. doboz; VÚ 1927. január 8. 1.; Vásárhelyi Friss Újság. Független politikai napilap (a továbbiakban: VFÚ). 1928. január 4. 1.

²⁹² MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 20/1927.; VRÚ 1927. december 7. 1.; VRÚ 1927. december 8-9. 1.

²⁹³ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 23/1927.

denhol állított jelölteket, összesen 14 képviselőjelöltje volt.²⁹⁴ A Városi Haladó Párt december 26-án Szeder Ferenc volt nemzetgyűlési képviselő jelenlétében bontott zászlót az Iparegylet nagytermében. A szociáldemokraták és a liberális polgárok tömörülése a negyedik kivételével minden választókerületben jelölteket állított, ami 13 indulót jelentett.

A tizenhármastáblázat kerületenként ismerteti a megválasztott képviselők nevét, foglalkozását és pártállását:

13. táblázat: az 1927. december 30-án megválasztott hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottsági képviselők névsora. ²⁹⁵				
Választókerületek	1.	2.	3.	4.
I. kerület + 1-607 sz. tanya	Hódi László gazdálkodó 48-as	–	–	–
II. kerület (Tarján) + 608-1206 sz. tanya	–	–	–	–
III. kerület (Tabán) + 1809-2410 sz. tanya	dr. László Jenő ügyvéd HP	Posztós Sándor földmunkás HP	–	–
IV. kerület + 808-1415 sz. puszta	Szathmáry Tihamér v. kormánybiztos EP	Weisz László kereskedő EP	dr. Goldmann Móric ügyvéd 48-as	–
V. kerület (Csúcs) + 2411-2811 sz. tanya + 1-196 sz. puszta	Kruzslitz Mihály építőmester 48-as	–	–	–
VI. kerület (Susán) +197-807 sz. puszta	Csende Gyula borbélymester 48-as	Paku István gazdálkodó 48-as	Gyöngyösi Mihály gazdálkodó 48-as	Mészáros Sándor gazdálkodó 48-as
VII. kerület + 1207-1808 sz. tanya	Friedmann Sándor kereskedő 48-as	Tóth Bálint ny. vasúti tisztviselő 48-as	Bánfi János gazdálkodó 48-as	–
VIII. kerület (Újváros) + 1-655 sz. Gorzsa	Pócsy Jenő gazdálkodó 48-as	Mónus Ernő cséplőgép tulajdonos 48-as	–	–

A 15931 választópolgárból (számuk csak az ezúttal nem voksoló második kerülettel együtt lett volna 17891 fő) 8271 fő adta le szavazatát. Az alacsony részvétel főként a téli időjárás számlájára volt írható, ami miatt a tanyasi szavazók csak nehezen vagy egyáltalán nem tudtak eljutni a belterületi szavazóköreikbe.²⁹⁶

A Kun Béla nevével összeforrt Függetlenségi Párt a 16 kiadó helyből ezúttal 12-t szerzett meg. Egyedül a harmadik kerületben maradt bizottsági mandátum nélkül. A negyedikben egy képviselői hely jutott neki, a többi választókerületben viszont mindent

²⁹⁴ VRÚ 1927. december 23. 1.; VRÚ 1927. december 25. 4.; VRÚ 1927. december 29. 1.; VÚ 1927. december 28. 1.

²⁹⁵ MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1903-1927. IV. B. 1404. a. 4. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 4. d.) 96/1927. Rövidítések: EP = Egységes Párt; HP = Haladó Párt; 48-as = Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos pártkör (Kun Béla-párt)

²⁹⁶ VFÚ 1928. január 4. 1.

vitt. Az Egységes Párt jelöltjei ismét csalódást keltően szerepeltek, mindössze a negyedik kerületben sikerült az élen végezniük, ahol az első két helyen Szathmáry Tihamér és Weisz László jutott be a város parlamentjébe. A harmadik választókerületben, a zömmel munkások által lakott Tabán városrész szavazatainak köszönhetően a Városi Haladó Párt jelöltjei, László Jenő és Posztós Sándor végeztek az élen. Szociáldemokraták választott képviselőként ekkor kerültek be először a törvényhatósági bizottságba.²⁹⁷

Az egy évvel korábbihoz képest sokkal demokratikusabb választáson ahhoz hasonló eredmény született, a 48-as hegemonia változatlanul érvényesült. A városi Egységes Párt szerény eredménye azonban továbbra is annak elhúzódó belső válságát mutatta.²⁹⁸ Az első megmérettetésén túl lévő Haladó Párt ugyanakkor sikerként tekinthetett az elnyert két mandátumára.

Az új bizottsági tagok mandátumait az igazoló választmány 1928. január közepén hagyta jóvá.²⁹⁹

I. 7. A vásárhelyi Egységes Párt megújítása

Az 1926 decemberében bekövetkezett súlyos törvényhatósági vereség után, az Egységes Párt helyi szervezetével elégedetlen gazdák 1927 márciusában mozgalmat indítottak a párt kisközdi irányítással történő újjászervezéséért. Pártszervező gyűlésüket azonban a rendőrhatalóság nem engedélyezte. Balogh Sándor GE alelnök és kormánypárti érzelmű gazdákból álló köre immár nyíltan el akarta távolítani Genersich Antalt az helyi Egységes Párt elnöki pozíciójából, melynek krízise egyre mélyült. 1927 decemberében a Vásárhelyi Újságban több felhívás is megjelent „*Oldott kévék tovább nem leszünk*” címmel, amely a Keresztény Kisközdi Földműves és Polgári Párt megalakítására hívott fel. Az új, helyi kormánypárt szervezése a Gazdasági Egyesület által és az együttműködésre hajlandó 27 olvasóköri vezetőségének bevonásával folyt.³⁰⁰

Az Egységes Párton belüli ellentétek tehát 1927 végére már pártszakadással fenyegettek. Az elégedetlenkedők bírálták az alapszabály és a megfelelő szervezettség hiányát, valamint a vagyonos polgárok és értelmiségiek által irányított párt többször megígért, de be nem váltott megújításának elmaradását. A nézeteltérések nem sokkal koráb-

²⁹⁷ VRÚ 1927. december 31. 1.; VÚ 1927. december 31. 1.

²⁹⁸ Bővebben lásd: 78.

²⁹⁹ VÚ 1928. január 17. 2.

³⁰⁰ VRÚ 1927. május 20. 2.; VÚ 1927. március 20. 1-2.; VÚ 1927. december 6. 2.; VÚ 1927. december 8. 1.; VÚ 1927. december 25. 2.; VÚ 1928. január 28. 1.

ban már odáig fajultak, hogy Szathmáry Tihamér korábbi főispán, a Gazdasági Egyesület napilapjának felelős szerkesztője 1927 decemberének közepén távozott az újságtól. Az új pártszervezet alapításának létjogosultsága mellett és ellen széles körű polémia bontakozott ki az 1928. január elsejétől, Szathmáry Tihamér szerkesztésében kiadott, és az Egységes Párt régi vezetése mellett álló új napilap, a Vásárhelyi Friss Újság, és Lázár Dezsőt a Gazdasági Egyesület elnökét továbbra is főszerkesztőként jegyző Vásárhelyi Újság hasábjain.

1928. január 15-én összeült az új pártszervezet megalakítását előkészítő bizottság, miközben a régi vezetőség is az Egységes Párt újjászervezése mellett döntött. A szembenálló felek végül Mokcsay Zoltán főispánhoz fordultak, hogy segítsen elsimítani a régi vezetés és az elégedetlenek közötti ellentéteket. A háttérben zajló egyeztetések végül több hónapos huzavona után megegyezéssel zárultak, így nem került sor pártszakadásra. 1928. március 4-én újjáalakult a hódmezővásárhelyi Keresztény Kisgazda Földműves és Polgári Párt (Egységes Párt). A tisztújító nagygyűlésen – Genersich Antal elnök és a régi pártvezetőség lemondása után – Lázár Lajost választották a párt elnökévé. A két szemben álló „vezér” – Lázár Dezső és Genersich Antal, valamint Mokcsay főispán tiszteletbeli elnök lett. Ügyvezető elnököt is választottak Erneyi István³⁰¹ főgimnáziumi tanár személyében. Bethlen Istvánt és Mayer Jánost pedig díszelnöknek kérték fel. A párt megújítása tehát egyértelműen a gazdák pártvezetésbe való fokozottabb bevonását jelentette. Az átalakított pártvezetőség az elkövetkezőkben kísérletet tett arra, hogy időszakos aktivitású választási pártból, modern, állandó alakulatokkal rendelkező politikai erővé váljon. Ennek egyik első lépéseként a 8 városi kerületben és a 9 külterületi választókerületben is megkezdte pártszervezetei létrehozását.³⁰²

A helyi kormánypárt megújítása azért is volt halaszthatatlan, mert küszöbön állt a már évek óta napirenden tartott új közigazgatási törvény elfogadása, így hamarosan tel-

³⁰¹ Erneyi István (1867-1944) főgimnáziumi tanár, országgyűlési képviselő. Cegléden született. 1891-ben a kolozsvári tudományegyetemen bölcsészettudori, valamint tanári oklevelet szerzett. Felszentelt piarista paptanárként több városban: Nagybecskerekben, Temesváron, Nagykanizsán és Trecsénben is tanított. 1897-ben kilépett a piarista rendből, megnősült, és a hódmezővásárhelyi református gimnázium tanára lett. Kezdetől fogva aktív tagja volt a vásárhelyi közéletnek, a szabadelvű pártban vállalt szerepet. 1903-1911 között a Hódmezővásárhely című szabadelvű napilapot szerkesztette. A város törvényhatósági bizottságának évtizedekig tagja, 1929-től pedig örökös tagja volt. 1906-ban a Nemzeti Munkapárt jelöltjeként országgyűlési képviselőjelölt volt, de nem szerzett mandátumot. 1928-ban a helyi Egységes Párt ügyvezető elnökévé választották. 1931-1935 között – Mayer János lemondása után, mint első pótképviselő – Hódmezővásárhely kormánypárti országgyűlési képviselőjeként tevékenykedett. In: Hmvh. tört. alm. 77-80.; Fejérváry József, 1929. 206.; Magyar országgyűlési almanach az 1931-1936. évi országgyűlésről. 80-81. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al931_36/index.htm

³⁰² VÚ 1927. december 6. 2.; VÚ 1927. december 20. 1.; VÚ 1928. január 11. 1-2.; VÚ 1928. január 17. 1-2.; VÚ 1928. március 6. 1-2.; VÚ 1928. március 7. 1.; VFÚ 1928. január 12. 1.; VFÚ 1928. január 13. 1.; VFÚ 1928. január 17. 1-2.; VFÚ 1928. március 6. 1.

jes körű törvényhatósági választás kiírására lehetett számítani. A párt két frakciója közötti viszony azonban a jövőben sem vált teljesen sűrűlődsmentessé.

I. 8. Az 1929-es hódmezővásárhelyi teljes körű törvényhatósági választás

I. 8. 1. A központi választmány újjáalakítása

A központi választmány 1929-ben esedékes újjáalakítását még a régi összetételű törvényhatósági bizottság közgyűlése hajtotta végre. A grémium tagjainak kiválasztása 1926-hoz hasonlóan ismét a városi pártok előzetes megállapodása szerint történt. A pártközi megegyezés értelmében csak egy érvényes – 18 nevet tartalmazó – ajánlási listát terjesztettek be a polgármesteri hivatalhoz. A listán szereplő nevek, két időközben elhunyt képviselő kivételével, változatlanul az előző választmány tagjainak névsorát tartalmazták, a megüresedett helyekre pedig két szociáldemokrata városatyát jelöltek. Az októberi törvényhatósági közgyűlés, mivel csak egyetlen érvényesen benyújtott lista volt, egyhangúlag tudomásul vette a központi választmány újjáalakulását, mely megbízatása ismét három évre szólt. Ezzel a közgyűléssel véget ért az 1910-ben felállt törvényhatósági bizottság majd két évtizedes munkája.³⁰³

I. 8. 2. A virilisek választása

A közigazgatás rendezéséről és az önkormányzati testületek újjászervezéséről szóló 1929. évi XXX. törvénycikk, valamint Scitovszky Béla belügyminiszter pótrendelete újraszabályozta a törvényhatósági bizottságokba való bekerülés módját, illetve átalakította magát a törvényhatósági bizottságot is. Ezenkívül a mindenkor belügyminiszter megkapta a törvényhatóságok felosztatásának jogát. A virilisek és az összes választásra jogosult polgár közül választandó törvényhatósági képviselők országos újraválasztásának időpontjait a belügyminiszter 3909/1929, és a 4065/1929. számú rendelete határozta meg. A választhatóság feltétele mindkét bejutási módnál a harmincadik életév betöltése, és az éppen érvényben lévő választói névjegyzékben való szereplés volt. Az összes sza-

---

³⁰³ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 15. d. 55/1929. VRÚ 1929. október 13. 5.; VRÚ 1929. október 16. 1-2.

vazó közül választható polgárok közé a legalább középiskolai végzettséggel rendelkező nők is beletartoztak.³⁰⁴

A törvény értelmében Hódmezővásárhelyen a 360 legtöbb adót fizető választópolgár három, egyenként 120 fős csoportja saját soraiból választotta meg a törvényhatósági bizottság 60 (csoportonként 20-20) virilis képviselőjét. A csoportokba osztásánál az adófizetési listán elfoglalt hely rangsorolt. Az alkalmazott felosztás a lebonyolítás zökkenőmentességét volt hivatott segíteni. Új elem volt még, hogy ezúttal 30 pótképviselőt (csoportonként 10-10 főt) is választottak. A jogszabály tehát az eddigi 120 főről 60-ra csökkentette a törvényhatósági bizottság virilis képviselőinek számát, akik ezentúl már nem alanyi jogon, hanem kizárólag választás útján kerülhettek be a város parlamentjébe.

A vásárhelyi virilis választást 1929. október 18-án rendezték meg, melyre a polgármester levélben hívta meg a 360 legtöbb adót fizető választópolgárt. A voksoláshoz szükséges hitelesített szavazólapok a meghívók mellékletét képezték. A küldeményben megtalálható volt még mindhárom 120 fős csoport névsora, melyekből a 3x20 rendes tagot és a 3x10 póttagot választották. A voksoláson való részvétel kötelező volt és titkos szavazással, három szavazatszedő küldöttség előtt zajlott. A választásra jogosultak mindhárom csoportból választottak: délelőtt háromféle szavazólappal a rendes tagokra, délután pedig ugyancsak három különböző szavazólappal a póttagokra adhatták le szavazatukat a csoportjukhoz tartozó szavazatszedő küldöttségénél.

A virilis választáson előzetesen a helyi Függetlenségi Párt és az Egységes Párt jelentette be indulását. Mindkét politikai erő egy-egy listát állított össze az általuk támogatott jelöltek névsorával. A pártoknak lehetőségük volt a polgármesteri hivataltól hitelesített szavazólapokat kérni, melyekre rányomtatták saját jelöltjeik neveit, majd eljuttatták ezeket a választásra jogosultaknak. Az Egységes Párt tiltakozott amiatt, hogy Kun Béla pártja – szerintük a szavazók megtévesztésének szándékával – 23 kormánypárti jelöltet is felvett a függetlenségi listára.

A virilis választáson végül 327 fő élt szavazati jogával. A szavazás – az előzetes várakozásoknak megfelelően – 57-3 arányban az Egységes Párt győzelmét hozta, mivel a legnagyobb adófizetők ez idő tájt hagyományosan a mindenkori kormánypárthoz húztak. A függetlenségi jelöltek kisebbségben maradtak. A délutáni póttagválasztáson sza-

---

³⁰⁴ Püski Levente, 2006. 192-193.

vazó 315 virilis pedig kizárólag kormánypárti jelölteket juttatott be a 30 pótképviselői helyre.³⁰⁵

A törvényhatósági bizottság virilis tagjainak mandátuma öt évre szólt. Az igazoló választmány évente felülvizsgálta, hogy a legtöbb adót fizetők közül választott törvényhatósági bizottsági tagok nem veszítették-e el az ún. vagyoni képesítésen alapuló jogosultságukat, azaz, nem kerültek-e ki a 360 legtöbb adót fizető polgár közül. Ez ugyanis automatikusan bizottsági tagságuk elvesztését vonta maga után.³⁰⁶

I. 8. 3. Az összes választó közül választandó törvényhatósági bizottsági tagok megválasztásának szabályai

Az új törvényi szabályozás több változtatást vezetett be az összes választásra jogosult közül választott törvényhatósági képviselők választásának lebonyolításában is.

A voksolás során használt üres szavazólapokat ezentúl a törvényhatóság első tisztviselője – Hódmezővásárhely esetében a polgármester – volt köteles előállíttatni. A frissen elkészült szavazólapok a törvényhatóság pecsétjén kívül más szöveget nem tartalmazhattak. A szavazatszedő küldöttségeken kívül a pártok is kaphattak ilyen lepecsételt szavazólapokat, amelyekre aztán rányomtathatták saját jelöltjeik neveit, majd ezeket továbbadhatták híveiknek. A választópolgárok a választás előtt egy héttel a lakhelyük szerinti szavazókörben – személyazonosságuk igazolása után – lepecsételt szavazólapot igényelhettek, illetve a voksoláskor is kérhettek ilyet a szavazatszedő küldöttség elnökétől. A szavazóknak tehát két lehetősége volt: vagy a pártok által már korábban, nyomtatott formában kitöltött szavazólappal szavaztak, vagy önállóan írták fel az általuk preferált képviselőjelöltek névsorát az üres, de pecséttel érvényesített szavazólapra. Az új törvény kiterjesztette a szavazás időtartamát is: ezentúl délelőtt 9 órától este 20 óráig lehetett a szavazóurnákhoz járulni. A részvétel azonban továbbra sem vált kötelezővé.

A 335/1929-es belügyminiszteri szabályrendelet kibővítette a vásárhelyi törvényhatósági választókerületek számát, az eddigi nyolc helyett tizenkettőt hozott létre. Az első nyolc a város közigazgatási kerületeivel esett egybe, míg a fennmaradó négy a külterületeket foglalta magába. Az I-III. és a VI-VIII. belterületi választókerületek egyenként

---

³⁰⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 3/1929, 9/1929., 20/1929.; VRÚ 1929. október 16. 3.; VRÚ 1929. október 18. 1-2.; VRÚ 1929. október 19. 1.; VFÚ 1929. október 6. 1.; VFÚ 1929. október 15. 2.; VFÚ 1929. október 19. 1.; VFÚ 1929. október 20. 1.

³⁰⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 13/1931.

4-4 képviselőt és 2-2 pótképviselőt választottak, míg a IV-VI. belterületi és a IX-XII. külterületi választókerületek 6-6 új tagot és 3-3 póttagot küldtek az új törvényhatósági bizottságba. Hódmezővásárhelyen az összes választó közül összesen 60 rendes tagot és 30 póttagot választottak. A választott képviselők száma tehát a korábbi 120 főről a felére csökkent.

Az előkészületek során a törvényhatósági bizottság minden választókerületbe egy-egy választási elnököt és elnökhelyettest delegált, akik 1929. október 11-én a polgármester előtt tettek esküt. A közgyűlés a szavazók létszámának megfelelően minden választókerületben három, illetve, ahol szükséges volt, négy szavazatszedő küldöttséget alakított. A felálló 39 küldöttség mindegyike egy elnökből, egy elnökhelyettesből, egy tagból, egy póttagból és egy jegyzőből állt. A választópolgárok valamennyi szavazatszedő küldöttség mellé legfeljebb négy bizalmi egyént kérhettek fel. 50 választó jelölhetett egy bizalmi. Ha nem éltek a jelölés jogával, akkor a szavazatszedő küldöttség elnöke jelölte ki őket.³⁰⁷

Választásra jogosult volt minden városi polgár, aki az 1929-ben érvényes országgyűlési képviselőválasztók névjegyzékébe fel volt véve, és legalább hat éve Hódmezővásárhelyen lakott. A hat év helyben lakáshoz kötött census az érvényben lévő, 1925-ös választójogi törvénytől szigorúbb feltételt támasztott, mivel az csak két év helyben lakást írt elő. Az igazoló választmány 1929 júliusában vizsgálta át az országgyűlési képviselőválasztók aktuális névjegyzékét, melynek során 413 olyan személyt talált, akinek az új közigazgatási törvény értelmében nem volt törvényhatósági választójoga. A census szigorítása tehát némileg szűkített a választásra jogosultak körén.³⁰⁸

Fontos módosítás volt még, hogy a városi képviselőjelöltek indulását ezentúl az adott választókerületben választásra jogosult polgárok legalább öt százalékának az ajánlásához kötötték. A jogszabály nagy hangsúlyt fektetett az aláírások hitelességére. A pártok ajánlási íveit két héttel a választás előtt hitelesíttetni kellett. A választópolgárok szabályszerű ajánlást csak személyazonosságuk igazolása után, a polgármester, a főjegyzők vagy a választókerületekbe kirendelt városi tisztviselők előtt adhattak. A pártok ajánlási íveit a szavazás előtt nyolc nappal kellett benyújtani a választókerület választási elnökének.³⁰⁹

---

³⁰⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 19/1929.; VRÚ 1929. október 1. 1.; VRÚ 1929. október 24. 5-6.; VFÚ 1929. október 10. 1.

³⁰⁸ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 3/1929.

³⁰⁹ VRÚ 1929. október 9. 1.; VRÚ 1929. október 10. 1.; VRÚ 1929. október 11. 5.

Az összes választó közül választandó bizottsági tagokat ötévenként, tíz évre választották. Öt év elteltével minden választókerületből a képviselők azon fele távozott, akiknek lejárt a tízéves megbízatása. Első alkalommal, 1934-ben az igazoló választmány sorshúzással döntötte el az első öt év után kilépő bizottsági tagok kilétét.³¹⁰

I. 8. 4. A pártok felkészülése a helyi választásokra

1929 októberében megkezdődött a felkészülés a városatyá választásokra. Az előző időközi törvényhatósági választásokhoz hasonlóan ismét három helyi párt vetette bele magát a választási küzdelembe. Első lépésként a választókkal való kapcsolattartás megkönnyítése érdekében mindannyian választási irodákat állítottak fel.

A Kossuth Lajos Pártkör ezúttal is Kun Béla vezetésével kezdte meg jelöltjei kiválasztását, és az ajánlások összegyűjtését. A párt vezetői több külterületi és belterületi jelölőgyűlést tartottak, ahol elmarasztalóan nyilatkoztak a kormány gazdaságpolitikájáról és a szabad választás lehetőségének korlátozásáról. Egyik ilyen alkalomkor Hódmezővásárhely ellenzéki országgyűlési képviselője mindezt bővebben is kifejtette. Elítélte az új közigazgatási törvényt, mellyel – véleménye szerint – a kormány háttérbe szorította a városi önkormányzatokban a választott képviselőket a virilizációval szemben, mivel a város törvényhatóságába ugyanannyi képviselőt választ több ezer ember, mint a 360 leg több adót fizető polgár. Majd beszéde zárásaként programot adott: *„Célunk [...] mindent megtenni a városfejlesztésért, de az adófizetők teljesítő képességének határain belül. [...] A közcélokért áldozni kell, a szegényebb néposztályok sorsával törődni kell s bebizonyítani azt, hogy itt Vásárhelyen sem hagyja el a magyar a magyart!”*³¹¹

Az Egységes Párt vezetői erre a törvényhatósági választásra új taktikát dolgoztak ki: A jelöltállítás fő szempontjaként a pártpolitikát „elvetve”, inkább a jelöltek egyéni kvalitásait igyekeztek előtérbe állítani. A nyilvánosság felé nem az Egységes Párt, hanem inkább a Kisgazda Földműves és Polgári Párt elnevezést használták. Ezzel is hangsúlyozni kívánták az előző évben átalakított helyi kormánypárt gazdajellegét. Egyes választókerületekben pedig jelöltjeik egyedi pártneveket – a Pusztán pártonkívüli, Újvároson Újvárosi Párt, Mártélyon Kisgazda és Munkáspárt – használva indultak. Hamarosan megkezdődtek a kerületi jelölőgyűlések és a belterületi programadó gyűlések is. A párt prog-

³¹⁰ Az 1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről. In: www.1000ev.hu

³¹¹ VRÚ 1929. október 6. 4.; VRÚ 1929. október 9. 3.; VRÚ 1929. október 26. 1.; VRÚ 1929. november 3. 1.

ramja se nem jobboldali se nem baloldali, hanem egységes program – hirdették a kortesek, miközben az eszközökben nem válogatva igyekeztek lejártni a legfőbb ellenfélnek tartott Kun Bélát. Többek között a szociáldemokratákkal való összefogással, saját program hiányával, valamint a város eladásításával is megvádolták a város ellenzéki országgyűlési képviselőjét.³¹²

A szociáldemokraták és a velük szimpatizáló liberális polgárság változatlanul a Városi Haladó Pártba tömörült, amely rendőrhatalósági engedély birtokában, több választókerületben is nyilvános körzeti gyűléseket tartott. A párt a külterületen nem állított jelölteket, csak a belterületre koncentrált. Végül az első és a negyedik belterületi választókerületben sem indult, így csak a választókerületek felében lépett fel. Ez a kevesebb jelöltből eredő hátrány mellett bizonyos előnnyel is járt, mivel koncentráltabb kampánytevékenységet tett lehetővé.³¹³

I. 8. 5. A választás és tanulságai

Scitovszky Béla belügyminiszter az eredetileg 1929. október 27-ére kiírt törvényhatósági választást, az október végén megrendezésre kerülő országos katolikus nagygyűlésre való tekintettel, november 3-ára halasztotta. Így az ajánlások hitelesítésének, majd benyújtásának procedúrája is egy héttel későbbre tolódott. A pártok üres ajánlási íveiket október 22-én érvényesíthették, ezután a választópolgároknak mindössze négy napjuk volt arra, hogy aláírják a gyűjtőíveket az ajánlások hitelesítését végző tisztviselők előtt, akik október 22. és 25. között a választókerületek kijelölt szavazóhelyiségeiben fogadták őket. Az ajánlási íveket október 26-án a választókerület szerint illetékes választási elnöknek kellett eljuttatni. A Függetlenségi Párt és az Egységes Párt valamennyi választókerületben elegendő ajánlást adott be, így valamennyi jelöltjük részt vehetett a választáson. A szociáldemokraták is összegyűjtötték a megfelelő számú ajánlást az általuk preferált hat választókerületben.³¹⁴

A tizennégyes táblázat a 60 megválasztott képviselő nevét, foglalkozását és pártállását ismerteti:

---

³¹² VRÚ 1929. október 29. 2.; VFÚ 1929. október 8. 1-2.; VFÚ 1929. október 17. 2.; VFÚ 1929. október 23. 1.; VFÚ 1929. október 27. 1-2.; VFÚ 1929. október 31. 3.; VFÚ 1929. november 1. 1.

³¹³ VRÚ 1929. október 6. 5.; VRÚ 1929. október 27. 2.

³¹⁴ VRÚ 1929. október 15. 1-2.; VRÚ 1929. október 27. 2., 5.

14. táblázat: az 1929. november 3-án megválasztott hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottsági képviselők névsora. ³¹⁵						
Választókerület	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. - I. városi kerület	Szabó Sándor építész EP	Csernay Mátyás igazgató- tanító EP	Samu Péter földbirtokos EP	Balogh Sándor gazdálkodó EP	–	–
2. - II. városi kerület (Tarján)	Köpöcsi Ödön gazdálkodó 48-as	dr. Hollósi Antal ügyvéd HP	Takács Ferenc kőműves HP	Tóth Imre gazdálkodó 48-as	–	–
3. - III. városi kerület (Tabán)	dr. László Jenő ügyvéd HP	Posztós Sándor földmunkás HP	Takács Ferenc kőműves HP	Karácsonyi Ferenc ácsmester HP	–	–
4. - IV. városi kerület	dr. Héjja József orvos EP	Szathmáry Tihamér nyug. főispán EP	Schmiedt- bauer Tibor lakatos EP	Széll Ferenc gazdálkodó EP	Imre Károly borkereskedő EP	Hódi József gazdálkodó EP
5. - V. városi kerület (Csúcs)	Kenéz Lajos gazdálkodó 48-as	Maczelka József gazdálkodó 48-as	Szikora István sertéske- kedő 48-as	Czuczai József gazdálkodó 48-as	Kruzslyk Mihály építőmester HP	Mónus András gazdálkodó 48-as
6. - VI. városi kerület (Susán)	Vasváry Elemér gyógyszerész 48-as	Nagy Lajos asztalos HP	Posztós Sándor földmunkás HP	Móricz Imre kereskedő HP	–	–
7. - VII. városi kerület	Friedmann Sándor kereskedő 48-as	Kiss Bálint gazdálkodó 48-as	Bodrogi Sándor gazdálkodó 48-as	Bánfi János gazdálkodó 48-as	–	–
8. - VIII. városi kerület (Újváros)	Juhász János gazdálkodó 48-as	Müller Mór gyógyszerész 48-as	Ifj. Tóth Ferenc gőzmalmos 48-as	Oláh Sándor gazdálkodó 48-as	–	–
9. - Tanya 1-1200 sz. (Mátyáshalom, Csókás, Hatrongyos)	Bodrogi Sándor gazdálkodó 48-as	Varga Sándor gazdálkodó 48-as	Karácsonyi Sándor gazdálkodó 48-as	Marton Sándor gazdálkodó 48-as	Mónus Sándor gazdálkodó 48-as	Szabó Ernő gazdálkodó 48-as
10. - Tanya 1200-2400 sz. (Szórhát, Téglás)	Fejes Sándor gazdálkodó 48-as	Dékány József gazdálkodó 48-as	Hegyi János gazdálkodó 48-as	Banga Imre gazdálkodó 48-as	Rostás István gazdálkodó 48-as	Juhász Nagy István gazdálkodó 48-as
11. - Tanya 2400 - végéig + Gorzsa	Kovács Jenő okl. gazda 48-as	Ifj. Gombos Péter gazdálkodó 48-as	Pócsy Jenő gazdálkodó 48-as	Elek Imre gazdálkodó 48-as	Molnár Sándor gazdálkodó 48-as	Tószegi Lajos gazdálkodó 48-as
12. - Pusztá 1 sz. - végéig (Kutas, Kardoskút, Pusztá)	Marton János gazdálkodó 48-as	Tóth Jakab gazdálkodó 48-as	Török Máté gazdálkodó 48-as	Rostás József gépész 48-as	Kun Balázs gazdálkodó 48-as	Héjja István gazdálkodó 48-as

A törvényhatósági választás a kijelölt napon reggel 9 órától este 20 óráig folyt. A választásra jogosultak a helyben lakás censusának megemlése miatt kevesebben voltak, mint az 1929-es évre érvényes országgyűlési képviselőválasztói névjegyzékben szereplők. Számuk nagyjából 17500 fő lehetett.³¹⁶ A 12 választókerületben összesen 10718-an szavaztak, melyből 49 voks érvénytelen volt. A Függetlenségi Párt 5000, az Egységes

³¹⁵ MNL CSML HL Hmvt. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 22/1929. Az 1929-es választási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: EP = Egységes Párt; HP = Haladó Párt; 48-as = Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos Pártkör (Kun Béla Párt)

³¹⁶ Az 1929-es törvényhatósági tagválasztók névjegyzéke nem volt megtalálható a Hódmezővásárhelyi Levéltárban, ezért a névjegyzékben szereplő választópolgárok számát a többi felelhető dokumentum alapján csak behatárolni lehetett.

Párt 3300, a Városi Haladó Párt pedig 2200 körüli szavazatot kapott. A választási részvétel 61 százalékos volt.³¹⁷

A második választókerületben a Függetlenségi és 48-as Párt két képviselőjét, Köpösdi Ödönt és Tóth Imrét választották meg városi képviselővé. Az ötödik választókerületben a párt jelöltjei egy híján mind a hat mandátumot bezsebelték. Itt öten – név szerint: Kenéz Lajos, Maczelka Ferenc, Szikora István, Czucz József és Mónus András – jutottak a város parlamentjébe. A hatodik választókerületben csak Vasváry Elemér szerzett képviselői helyet a függetlenségi gondolatnak. A belterületi hetedik és nyolcadik, valamint a négy külterületi választókerületben viszont az összes mandátumot a függetlenségi jelöltek szerezték meg, ami 32 képviselői helyet jelentett. Így Kun Béla pártja összesen 40 mandátumot tudhatott magáénak.

Az Egységes Pártnak sikerült visszaszereznie, illetve megtartania a korábban hagyományosan rá szavazó első és negyedik választókerület szavazópolgárainak támogatását. Ezekben a kerületekben valamennyi mandátumot begyűjtötte, tehát összesen tíz jelöltjét választották képviselővé.

A Haladó Párt a második választókerületben Hollósi Antal és Takács Ferenc révén két képviselői helyet szerzett. Ezenkívül teljes győzelmet aratott a harmadik választókerületben, ahol mind a négy képviselői mandátumot begyűjtötte. Az ötödik választókerületben Kruzslitz Mihálynak köszönhetően egy, míg a hatodik választókerületben Nagy Lajos, Posztós Sándor és Móricz Imre révén három mandátummal gazdagodott. A szociáldemokraták vezette Városi Haladó Párt ezen a választáson jelentős sikert aratott: kettőről tízre növelte, azaz megötszörözte választott képviselői számát az új törvényhatósági bizottságban. A két választókerületben fellépő Takács Ferenc és Posztós Sándor mindkét mandátumot elnyerte. A helyi szociáldemokrata pártszervezet vezetőségi döntésének megfelelően előbbi a második kerületi mandátumát tartotta meg, a harmadik kerületiről pedig Kiss János földmunkás javára lemondott. Utóbbi pedig a hatodik kerületben maradt bizottsági tag, helyére a harmadik kerületben Papp Lajos került.³¹⁸

Az igazoló választmány november 13-án hagyta jóvá a megválasztott törvényhatósági bizottsági tagok mandátumait. A virilis választáson nem szavazó 33 legtöbb adót fi-

---

³¹⁷ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 15. d. 46/1929.; VRÚ 1929. november 5. 1.; VFÚ 1929. november 6. 1.

³¹⁸ VRÚ 1929. november 19. 3.; VÚ 1929. november 5. 1-2.; VFÚ 1929. november 5. 1-2.

tő polgárt pedig távolmaradása igazolására szólította fel. Azok, akik nem tettek eleget a felszólításnak a következő virilis választáson már nem élhettek szavazati jogukkal.³¹⁹

I. 8. 6. A kamarai törvényhatósági tagválasztások

Az új közigazgatási törvény értelmében a testületi önkormányzatok, azaz az érdekképviselletekből választott tagok és a vallásfelekezetek képviselői is bekerültek a törvényhatósági bizottságba. Talán itt lehet leginkább tetten érni az olasz mintájú korporativizmus hatását. A hívek számarányának megfelelően a református egyház három, a katolikus és az evangélikus pedig egy-egy tagot nevezett ki Vásárhely parlament-jébe.

Az 1929. november 10-én és 11-én megrendezett érdekképviseleti tagválasztásokon a hódmezővásárhelyi mérnöki kamara, a közjegyzői kamara, az orvos szövetség, a társadalombiztosító és a vitézi szék egy, az ügyvédi kamara kettő, a mezőgazdasági bizottság öt, a kereskedelmi kamara és az iparkamara három-három képviselőt, valamint azonos számú póttagot választott a törvényhatósági bizottságba öt év időtartamra. Ez összesen 18 új tagot jelentett. A megválasztottak többsége – kivéve az iparkamara által küldött képviselőket – kormánypárti kötődésű volt. Az iparkamarai választáson ugyanis az Egységes Párthoz köthető lista mellett egy ellenzéki-szociáldemokrata lajstrom is versenybe szállt, és teljes győzelmet aratott. A három képviselő és a két pótképviselő is az utóbbi listáról került ki. Az ellenoldal azonban megtámadta a választás eredményét, arra hivatkozva, hogy olyanok is szavaztak, akik nem fizettek kamarai illetéket vagy nem volt iparigazolványuk, így szavazati joggal sem rendelkeztek. Ugyanilyen probléma merült fel a kereskedelmi kamarai választással kapcsolatban is. Az igazoló választmány alapos vizsgálat után végül mindkét kamara első helyen megválasztott képviselőjének mandátumát megsemmisítette, a többiekét viszont érvényesnek ismerte el. A kereskedelmi kamara érvénytelenített mandátumát pótképviselővel töltötték be. Közben viszont az iparkamarai választás eredményét a közigazgatási bíróság az egyik egységes párti jelölt újabb panaszának helyt adva, 4590/1930. K. számú ítéletével teljes egészében semmisnek nyilvánította. Az 1931 januárjában megismételt választást azonban újból az ellenzéki lista nyerte meg. Az első helyen végzett képviselő mandátumát ugyanakkor az igazoló választmány – arra hivatkozva, hogy nem fizet kamarai illetéket, ezért szavazati

---

³¹⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 34/1929.

joga sincs, és nem is választható – ismételten megsemmisítette. A kizárt tag helyét pótképviselővel töltötték be.³²⁰

A törvényhatósági bizottságnak a szakszerűség képviselte címén tagja lett még a magyar királyi államrendőrség helyi főkapitánya, a királyi gazdasági felügyelő, a királyi állatorvos, a magyar királyi pénzügyigazgató, a tankerületi főigazgató, a királyi tanfelügyelő és az Országos Társadalombiztosító intézet kerületi pénztárának ügyvezetője is. Így a grémium létszáma további hét képviselővel gyarapodott.

Ezenkívül még 13 tisztviselet: a polgármestert, a helyettes polgármestert, a főügyészt, a főjegyzőt, a négy tanácsnokot, az árvaszéki elnököt, a két ülnököt, és a három aljegyzőt kellett – újra-, illetve megválasztásuk után – a testületbe felvenni. A választást az új összetételű törvényhatósági bizottság decemberi rendkívüli közgyűlésén hajtották végre. A főispánt, a főszámvevőt, a főmérnököt és a tiszti főorvost a közigazgatási törvény értelmében nem a törvényhatósági bizottság választotta, így ők a helyükön maradtak. Velük együtt tehát összesen 17 tisztviselet tagja lett a város parlamentjének.³²¹

I. 8. 7. A törvényhatóság örökös tagjainak megválasztása

Az új közigazgatási törvény arra is lehetőséget adott, hogy a törvényhatósági bizottságok örökös tagokat válasszanak. Az 1929 júliusában tartott törvényhatósági közgyűlésen az Egységes Párt által propagált négy jelöltet az aktívabban bejáró, ezért általában többségben lévő függetlenségi oldal nem választotta meg. 1929. szeptember 26-án, a nyári szünet után megtartott első közgyűlésen végül pártközi megegyezés született: a kijelölő bizottság javaslatára a Függetlenségi Pártból Kun Bélát és Hős Nagy Kálmánt, az Egységes Pártból pedig Lázár Lajost és Erneyi Istvánt közfelkiáltással a törvényhatósági bizottság örökös tagjaivá választották. A szociáldemokrata küldöttek a közigazgatási bíróságon támadták meg az örökös tagok mandátumait, de a testület nem talált kivét-nivalót a választás lebonyolításában, és eredményét helybenhagyta.

1929. november 20-án az első alkalommal ülésező új összetételű törvényhatósági közgyűlés egységes párti többsége a Haladó Párt kifogásai miatt ezúttal nem közfelkiáltással, hanem titkos szavazással további három örökös tagot választott Genersich Antal,

³²⁰ MNL CSML HL Hmvt. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 24/1929., 25/1929., 26/1929., 27/1929., 28/1929., 29/1929., 31/1929., 32/1929., 39/1929., 51/1929., 8/1930., 9/1930., 3/1931., 5/1931.

³²¹ VRÚ 1929. november 13. 1.; VFÚ 1929. november 9. 1.

Lázár Dezső és Temesváry Imre személyében, valamint megalakította az új igazoló választmányt és az összeférhetetlenségi bizottságot³²² is.

I. 8. 8. A törvényhatósági bizottság új összetétele

A Függetlenségi Párt az összes választó közül megválasztott 40 képviselőjével sem tudta ellensúlyozni a virilis választáson elszenvedett nagyarányú vereségét. Az érdekképviseleti választásokon, valamint a szakszerűség, illetve a tisztségük jogán bejutott képviselők pedig tovább növelték a törvényhatósági bizottság Egységes párti többségét. Az 1929. december 16-án megtartott tisztújító közgyűlés ismét Soós Istvánt választotta polgármesterré, helyettese Endrey Béla³²³ korábbi főjegyző lett. A gyűlés megválasztotta az új városi tiszti kart is, melynek összetétele szinte teljesen változatlan maradt.³²⁴

Az állandó bíráló választmány és a városi tanács megszűnt. Utóbbi feladatainak egy részét, mint új közigazgatási szerv, a frissen létrehozott, 20 tagú törvényhatósági kisgyűlés, másik részét pedig a polgármester vette át. A kisgyűlést a közigazgatási törvény a törvényhatósági közgyűlés rovására jelentős határozati jogkörrel ruházta fel. Egyebek mellett feladatai közé tartozott a közgyűlés elé terjesztendő ügyek előkészítése is. 15 választott tagjáról a törvényhatósági bizottság egységes párti többsége az ellenzék kéréseinek figyelmen kívül hagyásával döntött. A titkos szavazáskor viszont a helyi kor-

---

³²² Az új közigazgatási törvény értelmében ezentúl a 30 tagú összeférhetlenségi bizottság volt hivatott kivizsgálni a törvényhatósági bizottság tagjai és a város között fennálló meg nem engedett összefonódásokat. A helyi összeférhetlenségi szabályrendeletet a törvényhatósági bizottság 1930. június 25-ei rendkívüli közgyűlése alkotta meg, de a belügyminiszter csak 1935 januárjában hagyta jóvá. A szabályrendelet leginkább a város orvosait és a várossal üzleti kapcsolatban álló vállalkozókat érintette hátrányosan. Ha az összeférhetlenség megállapítást nyert, akkor az adott személy képviselői megbízatása azonnali hatállyal megszűnt, helyére pótképviselőt hívtak be. In: MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 1/1930., 6/1930., 10/1930.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1934-1936. IV. B. 1404. a. 6. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d.) 7/1935., 13/1935.

³²³ Endrey Béla (1891-1958) Hódmezővásárhely polgármester-helyettese, majd polgármestere. Endrey Gyula néhai függetlenségi párti országgyűlési képviselő fia. Endrey Antal féltestvére. Hódmezővásárhelyen született, itt végezte a középiskolát is. Eredetileg katonai pályára készült azonban nem bizonyult alkalmasnak rá, így Egerben jogot tanult, majd a Budapesti Tudományegyetemen szerzett abszolutóriumot. 1916-tól szülővárosában városi hivatalnok lett. Ezután különböző tisztségekben végig a város szolgálatában állt. 1927-ben a város főjegyzőjévé, 1929-ben pedig polgármester-helyettesé választották. 1935 decemberében a törvényhatósági közgyűlés Hódmezővásárhely polgármesterévé választotta. Polgármesterként főként a nagymértékű pótló által sújtott város gazdasági helyzetének javításáért és a lakosság foglalkoztatottságának növeléséért dolgozott. A második világháború idején 1944-ben Vásárhely, majd Baja város főispánjává nevezték ki, ezért meg kellett válnia polgármesteri tisztségétől. 1944 októberében elhagyta Magyarországot. Először Ausztriába, majd onnan az Egyesült Államokba, Clevelandbe utazott, ahol végül letelepedett. In: Hmvh. tört. alm. 142-145.; Fejérváry József, 1929. 26.

³²⁴ VÚ 1929. december 17. 1.

mánypárton belüli frakció-ellentétek ismét kiütköztek. A virilis bizottsági tagok egy része egyszerűen kihúzta a szavazólapokról az elvileg velük egy pártban lévő gazdákat, így utóbbiak közül mindössze hárman kerültek be a kisgyűlésbe. A grémium további 5 tagjának kinevezése a főispán jogköre volt.³²⁵

Az új közigazgatási törvény értelmében az ezentúl mindössze 174 tagból álló vásárhelyi törvényhatósági bizottság, – melynek taglétszáma az újjáalakítás előtti években „papíron” még 260 fő körül mozgott – az eddigi havi ülésezésről áttért a negyedévenkénti gyűlésezésre.³²⁶

A törvényhatósági bizottság tagjai csak egyféle jogcímen lehettek városi képviselők. A több mandátummal rendelkező törvényhatósági bizottsági tagoknak az igazoló választmány előtt kellett nyilatkozniuk arról, hogy mely képviselői helyüket tartják meg. Ez a kötelezettség az 1929-es választás után három képviselőt, egy függetlenségit és két szociáldemokratát érintett. Az első nyilatkozó Molnár Sándor Kun Béla-párti képviselő volt, aki a mezőgazdasági bizottságban kapott mandátumát tartotta meg, a tizenegyedik választókerületben szerzettről pedig lemondott. Helyére Hegedűs Lajos gazdálkodó, ugyancsak függetlenségi párti pótképviselő került. Takács Ferenc és Posztós Sándor szociáldemokrata képviselők a pártszervezet döntésének megfelelően a harmadik választókerületben szerzett képviselői helyükről mondtak le. Takács a második, Posztós pedig a hatodik választókerületben elnyert mandátumát tartotta meg. A megüresedő helyeket két ugyancsak szociáldemokrata pótképviselővel – Papp Lajos építőmunkással és Kiss János földmunkással – töltötték be.³²⁷ A mandátumvesztést minden párt igyekezett elkerülni, ezért, ha lehetőség volt rá, képviselőik ott mondtak le mandátumukról, ahol a soron következő pótképviselő is közülük való volt.

Mint láthatjuk az új közigazgatási törvény egyik fő célja – legalábbis Vásárhelyen – megvalósult: A törvényhatósági bizottságba különböző jogcímen bekerülő képviselők arányának megváltoztatásával, a testület létszámának csökkentésével és a közigazgatási részbeni átszervezésével jelentősen csökkentette az ellenzék mozgásterét. Ezáltal bebiztosította a kormánypárt eddigi bizonytalan, sőt esetenként nem is létező többségét a város parlamentjében.

---

³²⁵ VÚ 1929. december 4. 1.

³²⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 43/1929., 44/1929.; Az 1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről. In: www.1000ev.hu; VRÚ 1929. szeptember 27. 1-2.; VRÚ 1929. november 19. 2.; VRÚ november 21. 1-3.; VÚ 1929. november 13. 1.; VÚ 1929. november 22. 1. VFÚ 1929. november 21. 1-2.

³²⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 35/1929., 36/1929., 44/1929.

I. 9. Az 1930-as vásárhelyi felsőházi képviselő-választás nem várt eredménye

A belügyminiszter rendelkezésére Mokcsay Zoltán főispán 1930. január 14-ére rendkívüli törvényhatósági közgyűlést hívott össze, melynek feladata Hódmezővásárhely új felsőházi képviselőjének és pótképviselőjének megválasztása volt. A felsőházi törvény vonatkozó passzusa értelmében, ugyanis a felsőházi tagok mandátuma az őket megválasztó törvényhatósági bizottság felosztatásával megszűnt.³²⁸

Az új törvényhatóságban többséggel rendelkező Egységes Párt tagjai nagy vita és belső szavazás után a képviselői helyre Lázár Dezsőt jelölték. A választás előtti napon megtartott pártszavazás Imre József volt felsőházi képviselő és Lázár Dezső között 40-47 arányban az utóbbi jelölt javára döntött. Pótképviselő-jelöltnek pedig egyöntetűen Kokovay Jánost találták alkalmasnak.

A felsőházi választáson a helyi kormánypárt egysége ismét darabokra tört: Lázár Dezsőt Imre József hívei egész egyszerűen cserbenhagyták, inkább átszavaztak Endrey Antalra, a Függetlenségi és 48-as Kossuth Pártkör jelöltjére. Így a titkosan, három szavazatszedő küldöttség előtt lezajlott választáson Lázár Dezső – mindössze a gazdák szavazatait begyűjtve – 47-111 arányban alulmaradt Endreyvel szemben. A 161 leadott szavazatból három voks érvénytelen volt. Endreyt a Haladó Párt is támogatta, így az a furcsa helyzet állt elő, hogy az Egységes Párt elégedetlen képviselői és a szociáldemokraták – igaz csak e szavazás idejére – azonos álláspontra helyezkedtek. Később a renitensek azal indokolták Lázár Dezső elárulását, hogy a jelölt megosztó személyisége miatt az Egységes Párt hosszú évek szervező munkájával sem tudott megfelelő választási eredményt elérni a város külterületein.

A pótképviselő-választáson jóval szorosabb eredmény született. Itt Kokovay János egységes párti jelölt győzött Kovács Jenő függetlenségi jelölttel szemben. A szavazati arány 75-72 volt az előbbi javára, ezenkívül három üres szavazólap is bekerült az urnákba. A vásárhelyi törvényhatósági bizottság tehát ez alkalommal Endrey Antalt küldte az országgyűlés felsőházába, pótképviselőnek pedig Kokovay Jánost választotta meg.³²⁹

---

³²⁸ 1926. évi XXII. t. c.

³²⁹ VRÚ 1930. január 15. 1.; VRÚ 1930. január 16. 1.; VÚ 1930. január 14. 1.; VÚ 1930. január 15. 1.; VFÚ 1930. január 21. 1.

1932 októberében a felsőházi törvény értelmében ötévenként (amit 1927-től számoltak) kötelezően megtartott sorsoláskor Endrey Antal nem került kiválasztásra, így további öt évig a felsőház tagja maradhatott.³³⁰

I. 10. A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1931-ben

I. 10. 1. A választás előzményei

A Bethlen-kormány gazdasági és politikai konszolidáció során elért eredményei és a Népszövetség Magyarország felett gyakorolt pénzügyi és állandó katonai ellenőrzésének megszűnése, valamint az 1927 tavaszán aláírt magyar-olasz barátsági szerződés lehetővé tette, hogy a miniszterelnök 1928-ban immár nyíltan meghirdesse a békés revízió programját. Az 1920-as évek végén az osztrák, a lengyel, a bolgár, és a török féllal tető alá hozott szerződéseknek köszönhetően Magyarország kiszabadult a kisantant által köré vont külpolitikai „karanténból”. A belpolitikában pedig szociálpolitikai reformok (kötelező öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvabiztosítás, a társadalombiztosítás átlamosítása) kezdődtek. Ezek és a korábban már felvázolt oktatáspolitikai intézkedések azonban nem bizonyultak elegendőnek a társadalmi szerkezet modernizálásának elindításához. Ugyanakkor a lakosság többségének életszínvonala az 1920-as évek második felében kibontakozó gazdasági növekedés következtében lassú emelkedésnek indult.³³¹

Az ellenzék összefogási kísérletei kudarcra végződtek. A baloldali ellenzék az 1920-as évek végén Bethlen a rendszer demokratizálásának ígéretével és az általános és titkos választójog bevezetésének lebegtetésével, gyakorlatilag megbénította. A miniszterelnök a választójog reformjának majdani szükségszerűségét elismerte, azonban a társadalom egyes rétegei között feszülő szociális feszültségek miatt „még” nem tartotta időszerűnek. A gazdasági válság térnyerése után pedig a választójog kiszélesítésnek kérdése ismét lekerült a kormány napirendjéről.³³²

Az egész világot sújtó gazdasági válság 1930 nyarára megtörte az épphogy csak magára találó magyar gazdaság lendületét. A mezőgazdasági termények megfelelő áron való világpiaci értékesítése elsősorban a globális túltermelés miatt egyre nagyobb nehé-

---

³³⁰ VFÜ 1932. október 20. 1.

³³¹ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 77., 80-83.; Romsics Ignác, 1999. 260-262., 276.

³³² Romsics Ignác, 1999. 291., 296-298.

zségekbe ütközött. A helyzetet a tőkeimport elakadása és az ezzel párhuzamosan megjelenő belső hitelészség is súlyosbította. A terményárak a korábbihoz képest felére, harmadára zuhantak, miközben az iparcikkek árai nem változtak. Ezért az agrárrolló³³³ nagyra nyílt. A változatlanul magas adóterhek pedig egyre kilátástalanabb helyzetbe sodorták a termelőket. A kormány teherenyhítő lépésként 1930-ban bevezette az ún. bolettarendszert. A gabonajeggyel nyújtott ártámogatás azonban érdemben nem oldotta meg a problémákat. Az ipar válsága szintén ebben az évben bontakozott ki, melynek következtében számos iparág termelékenységére visszaesett. A krízist tovább mélyítette az 1931 nyarán bekövetkező világszintű pénzügyi összeomlás. A kormánynak ugyanakkor sikerült kereskedelmi szerződéseket kötnie Olaszországgal, Ausztriával és Németországgal, így sikerült piacot biztosítani a magyar mezőgazdasági termények számára. Időközben viszont az alsóbb néprétegek életszínvonala jelentősen romlott, és az államszűk rémképe is mindennapos fenyegetéssé vált. A társadalmi feszültségek újra kiéleződtek. A növekvő munkanélküliség és az egyre nehezebbé váló megélhetési viszonyok miatt a fővárosban és a vidéki városokban nagyszabású tömegtüntetésekre került sor, melyeket részben a növekvő támogatottságú MSZDP szervezett. A birtokos parasztság fokozódó elégedetlenségét érzékelve, e réteg érdekeinek képviselőire 1930 decemberében Gaál Gaszton vezetésével megalakult a Független Kisgazda Földműves és Polgári Agrárpárt. A föld nélküli, mezőgazdasági munkásság köreiből teret nyertek az antiszemita és szociális demagógiát hirdető szélsőjobboldali nemzetiszocialista mozgalmak (például a Böszörmény Zoltán vezette horog-, majd kaszáskeresztesek³³⁴). A közélet egyre jobban átpolitizálódott, olyan progresszív fiatal értelmiségi csoportok jelentek meg, melyek a miniszterelnök politikáját avítnak tartva, teljes mértékben elutasították és leváltását szorgalmazták, valamint széles körű társadalompolitikai és szociális reformokat követeltek. Eközben az Egységes Párton belül jelen lévő különböző irányzatok – nagybirtokosok, agráriusok, liberális merkantilisták, legitimisták – csoportjai közötti ellentétek is felerősödtek, Gömbös Gyula pedig ismét a párt jobboldali szárnyának élére állva támadta a kormányfőt. A Bethlenhez hasonlóan konzervatív elveket valló kor-

---

³³³ Az ipari és mezőgazdasági cserearányok a mezőgazdaság szempontjából kedvezőtlenül alakulnak. Az ipari termékek árszínvonala gyorsabban nő, mint a mezőgazdasági terméké.

³³⁴ A Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt 1931-ben alakult meg Böszörmény Zoltán vezetésével. A párt jelvénye először a horogkereszt, majd annak 1933-as betiltása után a kaszáskereszt lett. Ezután a Kaszáskeresztes Mozgalom elnevezést is használta. A párt a német nemzetiszocializmusra mintaként tekintett, ezt akarta importálni a magyar viszonyok közé, emellett erőszakos hatalomátvételt tervezett. Elsősorban az alföldi, vihársarki agrárszegénység körében rendelkezett nagyobb támogatottsággal. Programja antiszemita és nacionalista szövegeken alapult. 1937-ben a Darányi-kormány betiltotta. In: Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 228.

mányzó hosszú évek óta töretlen bizalma is megrendült miniszterelnökében, ezért Bethlen megingott pozícióját egy új választás segítségével próbálta stabilizálni. Nem várta meg, míg a képviselőház mandátuma lejár, hanem megszerezte Horthy hozzájárulását annak fél évvel korábbi feloszlatásához.³³⁵

A gazdasági világválság tovább rontotta a hódmezővásárhelyi társadalom a magas pótlódó miatt amúgy sem túl jó gazdasági helyzetét: 1931 tavaszán már több ezer ember volt munka nélkül a városban. Egymást érték a munkát követelő, egyelőre még békés megmozdulások. 1931. április 14-én azonban egy újabb tüntetés erőszakba torkollott: egy lovas rendőr súlyosan megsérült, ezért tömegoszlatásra került sor. A polgármesteri hivatal különféle közmunkákkal próbált enyhíteni a munkanélküliek helyzetén, ezek azonban nem jelentettek tartós megoldást az egyre súlyosbodó szociális gondokra.³³⁶

I. 10. 2. A választási eljárás

Horthy Miklós kormányzó a miniszterelnök kérésére 1931. június 6-án feloszlatta a képviselőházat. A hódmezővásárhelyi központi választmány június 8-ai ülésén a helyi választás időpontját június 28-ára tűzte ki, és a választási bizottság elnökéül vitéz Juhász Mihályt választotta meg. Az elnök a szavazás idején való rendfenntartásra egy századnyi gyalogos katonát kért a szegedi vegyesdandár-parancsnokságtól, továbbá minden külterületi szavazókörhöz egy-egy, két főből álló csendőrzárórt rendeltetett ki. A főjegyzői hivatal megkezdte a választópolgárok szavazóigazolványainak kiküldését, az 1927-ben végrehajtott teljes körű névjegyzék felülvizsgálat óta azonban sokan nem jelentették be, hogy időközben más helyre költöztek, így több száz szavazóigazolvány nem jutott el jogos tulajdonosához. Az érintett választópolgárok a régi lakhelyük szerinti szavazóköriben élhettek szavazati jogukkal. Végül 500 szavazóigazolványt nem tudtak kikézbécsíteni, ezeket a választópolgárok legutolsó ismert címe szerinti szavazóköribe juttatták el.

Június 10-én a Szegedi Királyi Ítéltábla hódmezővásárhelyi választási főbiztosnak dr. Elemy Sándor királyi ítéltáblai bírót, helyetteséül pedig dr. Bodnár Gábor járásbíró-sági elnököt jelölte ki. Emellett két választási biztos kinevezésére is sor került dr. Novák Jenő és dr. Molnár József törvényszéki bírák személyében. A főbiztos – a megnövekedett választói létszámra való tekintettel – hat taggal, hat póttaggal és egy jegyzővel ala-

³³⁵ Földes György–Hubai László, 1998. 128-132.; Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 89-92.; Romsics Ignác, 1999. 321-331.; Püski Levente, 2006. 24., 90., 250-251.; Ungváry Krisztián, 2013. 118-119.

³³⁶ VRÚ 1931. április 14. 2.; VRÚ 1931. április 15. 1.

kította meg az egyetlen választási bizottságot, amely június 13-án tartotta alakuló ülését. A grémium tagjai letették a választási esküt, majd létrehozták a 17 szavazatszedő küldöttséget, melyek változatlanul egy elnökből, egy helyettes elnökből, egy jegyzőből, illetve egy helyettes jegyzőből álltak. A szavazatszedő küldöttségek tagjai június 15-én a választási bizottság elnöke előtt tettek esküt.

A választási bizottság 500 darab választási hirdetményt nyomtattatott ki, és helyezte el a város területén. Emellett a szavazással kapcsolatos tudnivalókat két alkalommal a helyi napilapokban is leközölte. A pártok ajánlási íveit átnyújtó küldöttek által szavazóköriként kijelölhető két bizalmi egyén és két különmegbízott feladata és jogköre az előző választáshoz képest nem módosult. A szavazás technikai lebonyolításában sem történt változás: a választópolgárok személyazonosságuk megállapítása után titkosan, a szavazatszedő bizottság elnöke által átadott szavazólapon szereplő pártlistákra adhatták le voksukat. Ekkor országosan a 245 mandátumból 46 sorsa dőlt el titkosan. A választás előtti napon 18 órától szesztilalom lépett életbe, amely a szavazás végéig tartott.³³⁷

1931-ben került sor az ún. néma hét bevezetésére, amely tovább szűkítette az általában néhány hetes kampányidőszakot. A rendelkezés értelmében a választás napját megelőző nyolc napban már nem lehetett pártgyűlést tartani. Jogszabály híján azonban a helyi hatóságok belátásán múlt, hogy mennyire szereztek érvényt a gyűlésezési tilalomnak, és mely pártok ellen alkalmazták azt.³³⁸

I. 10. 3. A választási kampány és az indulni szándékozó pártok palettája

A kampány hamarabb kezdődött, mint a hivatalos választási eljárás. Május közepén Kun Béla Vásárhely ellenzéki országgyűlési képviselője, Horváth Mihály kecskeméti országgyűlési képviselővel együtt felvételét kérte az 1930-ban újjáalakult Független Kisgazdapártba. Kun belépését azzal indokolta, hogy a Kisgazda Pártban megtalálta azt a politikai erőt, amely Kossuth Lajos és Nagyatádi Szabó István eszméit vallja magáénak, és a küszöbön álló választáson esélye van arra, hogy a kormánypárt erős ellenzékévé váljon. A Gaál Gaszton vezette Országos Független Kisgazdapárt május 10-ei vásárhelyi alakuló gyűlését a rendőrség először engedélyezte, majd a munkanélküliek áprilisi

³³⁷ MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1931. IV. B. 1403 b/Iratok, 19. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 19. d.) 1/1931., 4/1931., 5/1931., 12/1931., 13/1931.; VRÚ 1931. június 9. 1.; VRÚ 1931. június 11. 1.; VRÚ 1931. június 14. 2.; VRÚ 1931. június 19. 3.; VÚ 1931. június 9. 2.

³³⁸ Földes György–Hubai László, 1998. 161-162.; Püski Levente, 2006. 105.

tüntetéseire és a május elseje közelségére hivatkozva első és másodfokon is betiltotta. Korábban a hatóság ugyanígy tett a szociáldemokraták május elsejére tervezett megmozdulásával is. Az elmaradt májusi nagygyűlés pótlására egy hónap múlva, június 7-én délután a Fekete Sasban került volna sor. A rendezvényt azonban Vásárhely rendőrkapitánya – ezúttal az aznap délelőtt ugyanott megrendezésre kerülő egységes párti gyűlésre hivatkozva – ismét betiltotta.³³⁹

A helyi Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos Pártkör nagyválasztmánya 1931. június 1-jén tartott ülésén újra Kun Bélát jelölte listavezetőnek. A lajstrom második helyére – miután Endrey Antal felsőházi tagságára hivatkozva nem vállalta a jelöltséget – Karácsonyi Sándor³⁴⁰ kisbirtokost, törvényhatósági bizottsági tagot kérték fel. A harmadik képviselőjelölt Tóth József az Ipartestület díszelnöke lett. Negyedik jelöltként pedig Székely Imre kisbirtokosnak, a barackosi olvasóköri elnökének szavaztak bizalmat.³⁴¹

Kun Béla végül csak június 14-ére kapott hatósági engedélyt képviselői beszámoló- és programbeszéde elmondására. A gyűlést a szokásoknak megfelelően a Fekete Sas nagytermében rendezték meg. „*A képviselőházban [...] minden szavamat a nép igazsága mellett emeltem fel. [...] Minden szavamat az én vásárhelyi 20 éven keresztül szívemhez, lelkemhez odaforrt belterületi és külterületi híveimnek a lelkéből merítettem.*” – kezdte beszámolóját a listavezető. Ezután a kormánypárt bírálatára tért rá, mivel az Erzsébeti út kikövezése még mindig nem készült el, és az algyői híd ügye sem haladt előre, pedig utóbbi megvalósítása már az előző két választáson is az Egységes Párt jelöltjeinek egyik visszatérő kampányígérete volt. Majd a Kisgazdapárthoz való csatlakozását indokolta meg. A programbeszéd után Kun Béla és az immár Független Kisgazdapárt néven szereplő Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos Pártkör vezetői június 15-én, majd június 18-ától egészen 26-áig bezárólag a külterületi és a belterületi olvasóköroket járták. Június 21-én azonban Mayer János az Egységes Párt listavezetője ismét Hódmező-

³³⁹ VRÚ 1931. április 14. 3.; VRÚ 1931. május 1. 1.; VRÚ 1931. május 8. 2.; VRÚ 1931. május 17. 3.; VRÚ 1931. május 30. 1.; VRÚ 1931. június 2. 2.; VÚ 1931. április 29. 1.

³⁴⁰ Karácsonyi Sándor (1881-1958) ácsmester, gazdálkodó. 1881-ben született Hódmezővásárhelyen egy négy gyermekes parasztesaládban. Részt vett az első világháborúban. Az 1920-30-as években a Gazdasági Egyesület választmányának tagja, majd alelnöke volt. 1929-től a törvényhatósági bizottság tagja függetlenségi és 48-as színekben. Az 1931-ben az országgyűlési választáson, Kun Béla feltétlen híveként, a Kisgazdapárt lajstromjának második helyén szerepelt. Kun Béla megválasztása után négy évig pótképviselője volt. Az 1935-ös országgyűlési választás előtt nem lépett ki Kun Bélával együtt a Kisgazdapártból, hanem elvállalta a párt vásárhelyi listájának vezetését. Segítőinek azonban nem sikerült elegendő ajánlást összegyűjteni, így a választáson való indulás kútba esett. 1939-ben már a kormánypárt választási kampánystábjában tevékenykedett. 1944-45-ben kisgazdapártiként az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja volt. In: Fejérváry József, 1929. 312-313.; Kovács István, 2015. 139.; MNL CSML HL Hm. v. Közp. Vál. ir.

³⁴¹ VRÚ 1931. június 2. 2.; VRÚ 1931. június 9. 3.

vásárhelyen tartózkodott, ezért a rendőrség ezen a napon az összes többi párt rendezvényét betiltotta, valamint a Kisgazdapárt június 19-ére és 22-ére tervezett, és már korábban jóváhagyott külterületi programját is jelentősen megnyirbálta. Ahol nem engedélyeztek gyűlést, ott a pártküldöttség csak megjelent, hogy elbeszélgessen a választókkal, de programot nem hirdetett. Egy ilyen alkalommal hatósági atrocitás érte Kun Bélát: a csendőrök nem engedték, hogy fecskésparti híveivel ebédeljen, mivel a hatóság olvasatában ez közebednek, vagyis tiltott gyűlésezésnek minősült volna.³⁴²

A közelgő választás hírére az Egységes Párt vásárhelyi szervezete is aktivizálódott. 1931. május 25-én a Tisza Szállóban új pártvezetőséget választottak. Lázár Lajos elnök a pártegység megerősítése érdekében lemondott, helyére a tagság Temesváry Imre országgyűlési képviselőt választotta meg, Erneyi István ügyvezető elnököt pedig Bodnár Bertalan váltotta. A pártértekezlet egyhangúlag Mayer János földművelésügyi miniszter újbóli képviselőjelöltté való felkérése mellett döntött.³⁴³

Az Egységes Párt valódi kampánytevékenysége június elején indult. Június 2-án a párt hivatalos jelölőgyűlése megerősítette Mayer János listavezető helyét. A lajstrom további jelöltjeiről később határoztak. Végül – az országos pártvezetőség jóváhagyásával – a második helyre Erneyi István nyugalmazott gimnáziumi tanár, a harmadikra Török Imre kisbirtokos, a negyedikre pedig Szabó Sándor építész, az Iparegylet elnöke került. A jelölőgyűlés után 35 tagú küldöttség utazott Budapestre, hogy hivatalosan is képviselőjelöltnek kérje fel a földművelésügyi minisztert. Mayer János néhány nap múlva, június 6-án Vásárhelyre érkezett, hogy másnap, az Egységes Párt Fekete Sasbeli nagygyűlésén, képviselői beszámoló- és programbeszédet tartson. *”Arra akarom kérni Vásárhely közönségét, hogy azt a politikai frigyet, melyet pár esztendővel ezelőtt kötöttünk, most erősítsük meg.”* – mondta még közvetlenül a városba érkezése után a miniszter. Beszámolójában főként a földművelésügyi tárca élén végzett munkáját ismertette. Kitért a terményárak megfelelő szinten tartásáért tett erőfeszítéseire, és a gazdasági válság miatt bajba jutott gazdák helyzetének könnyítésére tett lépéseire, valamint az alföldi öntözés és fásítás bővítésének előkészítésére is. A többségében gazdákból álló hallgatóság felszólalását nagy tetszéssel fogadta. Ezután Szathmáry Tihamér a helyi pártszervezet nevében egy Vásárhelyen készült majolika vázával köszöntötte fel az éppen hatvanadik születésnapját ünneplő képviselőjelöltet. A gyűlés végeztével Mayer János kétnapos

³⁴² VRÚ 1931. június 5. 1.; VRÚ 1931. június 14. 3.; VRÚ 1931. június 16. 1-2.; VRÚ 1931. június 18. 1.; VRÚ 1931. június 19. 1.; VRÚ 1931. június 23. 1.

³⁴³ VRÚ 1931. május 27. 2.; VÚ 1931. május 26. 1.; VFÚ 1931. május 27. 1-2.

kampánykörútra indult, melynek során a Gazdasági Egyesületet, az Iparegyletet és a külterületi olvasóköroket kereste fel. A külterületi programadó gyúléseken ismét előke-
rült az algyői közúti híd megépítésének ügye. A híd földmunkáira Mayer tárcája 200
ezer pengő kölcsönt adott a kereskedelemügyi minisztériumnak. A munkálatok a válasz-
tással egy időben meg is kezdődtek. A kampányidőszakban a külterületi egyesületek és
olvasókörok egy része több száz vagy esetenként akár több ezer pengős segélyeket is
kapott a földművelésügyi minisztérium költségvetéséből. A kampánykörút a belterületi
olvasókörokben és a Kereskedelmi Testületben zárult.

Négy és fél éves képviselősége alatt a város „miniszter-követe” kiváltképp a külterü-
leteken élő vásárhelyiekért valóban sokat tett. Jelentős anyagi támogatást nyújtott több
külterületi iskola (Aranyadhalom, Batida, Kardoskút, Mártély, Répáshát, Szentkirály,
Vajhát, Vásárhelykutas) és olvasókör (Csicsatéri Olvasóegylet, Fecskésparti Olvasókör,
Kakasszéki Polgári Olvasókör, Katraszéli Olvasókör, Mágocsoldali Olvasókör), vala-
mint a vásárhelykutasi Horthy Miklós Népház épületeinek felépítéséhez, illetve bővíté-
séhez. Ezenkívül több külterületi olvasókörnek adományozott száz kötetten felüli „nép-
könyvtárat”. Az utasítására létrehozott tanyaközpont segítségével pedig könnyebben
juthattak el hozzá a külterületen élők panaszai. De a város vezetői az ő közbenjárásának
tulajdonították a kakasszéki szanatórium 250 ezer pengős építkezési államsegélyét, va-
lamint a kormány által a településnek biztosított 1 millió pengős ínségmunkakeret ki-
harcolását is. Közvetlen személyisége és kedvező intézkedései miatt főleg a vásárhelyi
gazdák körében igen nagy népszerűségnek örvendett.³⁴⁴

Az Egységes Párt kerületi szervezetei június 14-én több választókerületben is pártér-
tekezleteket tartottak, melyeken a listán szereplő másik három, vásárhelyi illetőségű je-
lölt szólalt fel. Az 1930-as évek elején a helyi kormánypártnak sikerült némileg előrébb
lépnie a pártszervezés terén: választási pártból, lassanként állandó kerületi pártszerveze-
tekkel rendelkező, modern politikai erővé kezdett alakulni. Ez a folyamat azonban, mint
a későbbiekben látni fogjuk, sohasem teljeseedett ki igazán.³⁴⁵

A földművelésügyi miniszter június 20-án ismét a városba érkezett. Először ünnepé-
lyes keretek között az új laktanya alapkövét helyezte el, majd több száz hívével együtt
pártvacsorán vett részt a Fekete Sasban, másnap pedig a külterületi olvasókörokben tett

³⁴⁴ VÚ 1929. május 3. 1.; VÚ 1930. november 11. 1-3. VÚ 1931. június 3. 1-2.; VÚ 1931. június 6. 1.;
VÚ 1931. június 7. 1-2.; VÚ 1931. június 9. 1-2.; VÚ 1931. június 10. 1-2.; VÚ 1931. június 14. 3.; VÚ
1931. június 25. 2.; VÚ 1931. június 26. 2.; VÚ 1931. június 28. 3-4.; VFÚ 1931. június 10. 1-2.; VFÚ
1931. június 17. 1.

³⁴⁵ VÚ 1931. június 12. 2.; VÚ 1931. június 17. 2.; VFÚ 1931. június 14. 4.; VFÚ 1931. június 17. 1.

körutat. A laktanyaépítés is Mayer János lobbí tevékenységének volt köszönhető, mely-
lyel jelentős közmunkaalkalmat teremtett a város munkanélküli tömegeinek.³⁴⁶

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vásárhelyi szervezete már május végén nyilvánosságra hozta a választáson induló képviselőjelöltjeinek listáját, melyet egy ne-
ves szociáldemokrata politikus, Peyer Károly³⁴⁷ vezetett. A lajstrom további három he-
lyére viszont kivétel nélkül hódmezővásárhelyi párttagok kerültek. A második helyen
Takács Ferenc kőműves, a harmadikon pedig Posztós Sándor földmunkás szerepelt, akik
tagjai voltak a vásárhelyi törvényhatósági bizottságnak is, a negyedik pozíció, a máso-
dik pótképviselő-jelölti hely pedig Török Sándor kisbirtokosnak jutott. Nagygyűlésének
megtartására a párt június 14-e délutánjára – a Kun Béla-párt pedig aznap délelőttre – a
Fekete Sas nagytermébe kapott engedélyt. A rendőrhatalóság tehát csak az Egységes Párt
esetében tett kivételt, a többi politikai erő nyugodtan rendezhetett ugyanazon a napon és
azonos helyszínen nagygyűlést. Az izgatott hangulatban lezajlott gyűlésen Peyer Károly
tartott gyűjtő hatású beszámoló és programbeszédet. Bírálta a kormányt a gabonaértéke-
sítés rendezésének elmulasztásáért, emellett az egyre súlyosbodó gazdasági helyzetért, a
társadalmi egyenlőtlenségek fokozódásáért, valamint a nyomor terjedéséért is a kabine-
tet tette felelőssé. Megígérte, hogy a nyílt szavazásos körzetekbe meg fogják hívni több
mérvadó külföldi baloldali lap tudósítóit, akik így közvetlen tapasztalatokat szerezhet-

---

³⁴⁶ VÚ 1931. június 21. 1.; VÚ 1931. június 23. 1.; VFÚ 1931. június 23. 1-3.

³⁴⁷ Peyer Károly (1881-1956) szociáldemokrata politikus, országgyűlési képviselő. Városlődön született. Pécsen négy középiskolai osztályt végzett, majd géplakatosnak tanult. Ezután szakmájában dolgozott Budapesten, ahol 1897-ben csatlakozott a Vas és Gépgyári Munkások Szakegyletéhez. 1903-tól a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetségének titkára lett. 1908-ban beválasztották az MSZDP Ellenőrző Bizottságába. 1917-ben az MSZDP vezetőségi tagja, és a Bányászszövetség vezetője lett. A proletárdiktatúra bukása után néhány napig a Peidl-kormány belügyminisztere volt, majd kinevezték a Huszár-kormány népjóléti és munkaügyi miniszterévé. 1920 februárjától 1921 májusáig Bécsben élt. Hazatérése után 1922-től 1944-ig az MSZDP legbefolyásosabb vezetője volt. 1921-ben pártja nevében kiegyezett Bethlen István miniszterelnökkel (Bethlen-Peyer paktum). Az 1922-ben tartott nemzetgyűlési választáson, Dorogon és a budapesti északi választókerületben is mandátumot nyert, végül az előbbivel lett képviselő. A parlamentben a szociáldemokrata frakció egyik vezetője volt. 1927-től az 1944. március 19-én bekövetkező német megszállásáig az észak budapesti választókerület mandátumával volt országgyűlési képviselő. 1925-től tagja volt a budapesti törvényhatósági bizottságnak is. 1944-ben a németek Mauthausenbe hurcolták, itt érte a háború vége. Hazatérése után 1945 júniusában az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője lett. Az 1945 októberében megrendezett nemzetgyűlési választáson a Veszprém megyei listán újra sikerült mandátumot szereznie. Ellenezte a munkáspártok egyesülését, ezért pártbeli ellenfelei 1947-ben valamennyi pártfunkciójától megfosztották. Ezután kilépett az MSZDP-ből. Az 1947-es választáson már a Magyar Radikális Párt színeiben jutott mandátumhoz. 1947 novemberében az országgyűlés baloldali többsége megvonta mentelmi jogát. A letartóztatás elől külföldre menekült. Távollétében a Budapesti Népbíróság kémkedés vádjával 8 év fegyházra ítélte. Párizsba ment, ahol megszervezte az MSZDP emigráns szervezetét. 1950-től New Yorkban élt, ahol szintén az emigráns szociáldemokratákat próbálta egységbe tömöríteni. In: Varga Lajos, 1999. 436-438.; Magyar országgyűlési almanach 1927-1932. 230-231. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al927_32/index.htm Nemzetgyűlés almanachja 1945-1947. 448-451. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1945-47/index.htm

nek a „bethleni demokráciáról” és a „közigazgatási hatóságok” a választás menetébe való beavatkozásáról. Végül a titkos választójog bevezetésének szükségességét taglalta. Ezután Takács Ferenc beszélt, aki a párt közszéppolitikai törekvéseit és a szociáldemokrata frakció törvényhatósági bizottsági munkájának eredményeit, az egyenlőtlen adóterhelés elleni fellépésének részleteit ismertette. Bár a karhatalom nagy erőkel vonult fel, beavatkozására nem került sor. Június 19-én és 20-án a lista vásárhelyi illetőségű jelöltjei néhány belterületi olvasókört kerestek fel, ahol programbeszédet tartottak, majd a választás előtti héten mind belterületen mind külterületen több kampánylátogatásra is sort kerítettek.³⁴⁸

Negyedik indulóként a Kun Bélától elhatárolódó Országos Függetlenségi Kossuth Párt lajstroma próbálta elnyerni a vásárhelyi választópolgárok bizalmát. A párt vásárhelyi listavezetője Rupert Dezső országos elnök, budapesti ügyvéd volt. A lista második helyén Buza Barna szintén budapesti illetőségű ügyvéd, Károlyi Mihály kormányának volt földművelésügyi minisztere, a harmadikon Botka Sándor hódmezővásárhelyi téglagyár-igazgató, a negyediken pedig Banga Sándor helyi gazdálkodó szerepelt. A városban támogatókkal igazán nem rendelkező, gyökér nélküli formáció kampányában nemtelen eszközöket is alkalmazott. Elsősorban Kun Béla „átállását” hangoztatva próbálta elvonni a Kisgazdapárt szavazóit. A párt ellen rendőrségi fellépés is történt: A hatóság elkobozta Kossuth Lajost ábrázoló, és a Kossuth-nótát átköltő plakátjait. Az 1925-ös választójogi törvény értelmében ugyanis a plakátok és röpcédulák a legszükségesebb tudnivalókon kívül semmiféle szöveget vagy ábrát nem tartalmazhattak.

A Kun Béla által gúnyosan csak „*töredék pártnak*” nevezett Rupert-párt 1931. június 16-án a tartotta nagygyűlését a Fekete Sasban, ahol a listavezető programbeszédet mondott, majd Búza Barna is felszólalt. Rupert Dezső ötszáz fős hallgatóság előtt ismertette pártja céljait, melyek között előkelő helyen állt az általános, titkos választójog bevezetésének, és a köz-, valamint a sajtószabadság biztosításának követelése. Ezután Búza Barna a földosztásról és a progresszív adóztatás szükségességéről beszélt. A szónokok nem felejtették el kritikával illetni Kun Bélát sem, akit Kossuth politikájának elárulásával vádoltak meg, de Mayer János miniszter bírálatairól sem feledkeztek meg.³⁴⁹

³⁴⁸ NSZ 1931. június 17. 8.; VRÚ 1931. május 31. 6.; VRÚ 1931. június 12. 3.; VRÚ 1931. június 16. 3.; VRÚ 1931. június 20. 3.; VÚ 1931. június 16. 3.; VÚ 1931. június 19. 3.; VÚ 1931. június 21. 5.; VÚ 1931. június 24. 3.

³⁴⁹ VRÚ 1931. június 9. 1.; VRÚ 1931. június 21. 4.; VÚ 1931. június 16. 3.; VÚ 1931. június 17. 3.; VÚ 1931. június 18. 3.; VFÚ 1931. június 10. 3.; 1925. évi XXVI. t. c.

I. 10. 4. Küzdelem az ajánlásokért

A főispáni hivatalba a belügyminisztériumból 1931. június 8-án érkeztek meg az első ajánlási ívek, ezeket azonban az Egységes Párt már mind egy szálig lefoglalta magának. Ezért a Független Kisgazdapárt kortesei csak egy napos késéssel tudták elkezdni az ajánlások gyűjtését, mivel az előzetes ígéret ellenére – a kormánypárt akciója miatt – nem kaptak hivatalos ajánlási íveket a főispántól, így kénytelenek voltak kinyomtatásukról maguk gondoskodni.

Ezután kezdetét vette az ajánlási ívek köröztetése, melyeket június 20-án kellett benyújtani a választási főbiztosnak. A megfelelő számú ajánlás összegyűjtésére tehát mindössze szűk két hét állt a pártok rendelkezésére. A jelöltállítást lehetővé tevő ajánlási küszöb, továbbra is a névjegyzékben szereplő összes választópolgár tíz százalékának, jelen esetben 1829 fő érvényes ajánlásának a beadásához volt kötve. A határidő napján valamennyi párt képviselői megjelentek a választási főbiztos előtt, és benyújtották ajánlási íveiket. Elsőként az Egységes Párt adta le az összesen 6697 aláírást tartalmazó íveit, ebből a választási biztos és a segítségére kiküldött városi tisztviselők 2500-at vizsgáltak meg, melyből 2268-at találtak érvényesnek. A Független Kisgazda Földmunkás Polgári Agrárpárttól 2130 ajánlás érkezett be, amiből 2005-öt ismertek el szabályosnak. Ezután következtek a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 2118 ajánlást tartalmazó ívei, melyből 2024-et fogadtak el. Végül az Országos Függetlenségi Kossuth Párt tett eleget kötelezettségének: küldöttei 2091 ajánlást hoztak, ebből azonban a vizsgálatot végzők mindössze 1020 darabot találtak megfelelőnek. A hiányzó aláírások pótlására a választási főbiztos egy nap haladékot adott. Erre viszont a Rupert-párt már képtelennek bizonyult, bejelentette visszalépését, korteseinek nagy része pedig azonnal elhagyta Hódmezővásárhelyt.

Az ajánlási íveket benyújtó aktivisták érkezési sorrendje azért volt fontos, mert egy belügyminisztériumi állásfoglalás szerint annál a pártnál kellett volna érvényesnek elismerni a több pártnak aláíró választópolgárok ajánlását, amely hamarabb adta le íveit. A választási főbiztos azonban felülbíráltta ezt az irányelvet, és a többes ajánlásokat valamennyi pártnál érvénytelenítette. A két vagy több párt ajánlási íveit aláíró választópolgárok ezúttal 200 aranykoronáig terjedő pénzbüntetésre számíthattak.

Dr. Elemy Sándor és segítői június 24-én végeztek az ajánlások átvizsgálásával. A főbiztos három politikai alakulat indulását hagyta jóvá. A szavazócédulák kinyomtatása előtt a pártok sorrendjét sorshúzással állapították meg. Első helyre a Független Kisgaz-

dapárt, másodikra az Egységes Párt, harmadikra pedig a Szociáldemokrata Párt listája került. Így ugyanaz a három lajstrom indult a választási küzdelembe, mint 1926-ban (Kun Béla ugyan más párt színeiben indult, de a beltartalom lényegében nem változott).

A választási kampány hátralévő része – főként Ruperték kiesése után – nyugodtabb mederben folyt, és egy héttel rövidebb ideig tartott, mint az öt évvel korábbi korteshadjárat. A helyi napilapok közül a Vásárhelyi Reggeli Újság továbbra is Kun Béla szolgálatában állt, míg a Vásárhelyi Újság és a Vásárhelyi Friss Újság Mayer János kampányát segítette. A pártok – különösen az Egységes Párt – ismét óriási bérkocsi-flottákat vonultattak fel, és megállás nélkül fuvarozták híveiket otthonukból a szavazóhelyiségekbe, majd onnan vissza. Emellett a Kisgazdapárt a választás mindkét napján a nyolc városi kerületben és a külterületi szavazóköri közelében tájékoztató irodákat tartott fenn.³⁵⁰

I. 10. 5. A választási eredmények és a mandátumok nyertesei

Az 1931. június 28-29-én megrendezett hódmezővásárhelyi lajstromos választás részletes eredményeiről a tizenötös táblázat tájékoztat:

---

³⁵⁰ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 19. d. 2/1931., 6/1931., 34/1931.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1931. IV. B. 1403. b/Iratok, 18. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 18. d.) 19/1931.; VRÚ 1931. június 7. 1.; VRÚ 1931. június 10. 1.; VRÚ 1931. június 21. 1-2.; VRÚ 1931. június 23. 2.; VRÚ 1931. június 25. 1.; VRÚ 1931. június 26. 3.; VÚ 1931. június 24. 1.; VFÚ 1931. június 21. 1-2.

15. táblázat: a hódmezővásárhelyi I-II. választókerület szavazókörének eredményei az 1931. június 28-29-én megrendezett országgyűlési képviselő-választásokon. ³⁵¹							
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegy- zékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	1. sz. lista: FKGP	2. sz. lista: Egységes Párt	3. sz. lista: MSZDP	Vissza- utasí- tott/ Kifogá- solt	Érvény- telen
Belterület							
1. I-1. Városháza (I. v. ker.)	1385	1173	355	597	172	–	49
2. I-2. Mária Valéria u. áll. e. isk. (IV. v. ker.)	1604	1296	390	713	158	–	35
3. I-3. Kállay u. ref. e. isk. (VII. v. ker.)	1318	1154	333	500	271	1/–	50
Belterület összesen:	4307	3623	1078	1810	601	1/–	134
Külterület							
4. I-4. Csókási olvasókör - Hatrongyos-Csókás	783	664	190	367	92	–	15
5. I-5. Mátyáshalmi áll. e. isk. - Mátyáshalom	948	740	332	251	104	–	53
6. I-6. Külsőszórháti áll. e. isk. - Szórhát	906	750	364	283	83	1/–	20
7. I-7. Téglásszéli áll. e. isk. - Téglás	551	458	197	168	85	2/–	8
Külterület összesen:	3188	2612	1083	1069	364	3/–	96
I. vk. összesen:	7495	6235	2161	2879	965	4/–	230
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegy- zékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	1. sz. lista: FKGP	2. sz. lista: Egységes Párt	3. sz. lista MSZDP	Vissza- utasí- tott/ Kifogá- solt	Érvény- telen
Belterület							
8. II-1. Malom utcai óvoda - Tarján (II. v. ker.)	1208	1071	316	284	447	–	24
9. II-2. Léway u. ref. e. isk. - Tabán (III. v. ker.)	1510	1331	300	229	743	1/–	59
10. II-3. Szent István u. rkat. e. isk. - Csúcs (V. v. ker.)	1711	1492	359	397	681	–/1	55
11. II-4. Klauzál u. ref. e. isk. - Susán (VI. v. ker.)	1509	1300	327	339	576	1/–	58
12. II-5. Nádor u. ref. e. isk. - Újváros (VIII. v. ker.)	1292	1158	354	286	475	–	43
Belterület összesen:	7230	6352	1656	1535	2922	2/1	239
Külterület							
13. II-6. Mártélyi áll. e. isk. - Mártély	456	384	116	113	121	–	34
14. II-7. gr. Károlyi Melinda-féle áll. e. isk. - Kopáncs	844	696	234	193	220	–	49
15. II-8. Gorzsa áll. e. népisk. - Gorzsa	301	222	64	92	48	–	18
16. II-9. Barackosi olvasókör - Puszt-Barackos	1057	841	471	241	55	21/–	74
17. II-10. Szőkehalmi áll. e. isk. - Kutas-Szőkehalom	911	762	351	240	80	1/–	91
Külterület összesen:	3569	2905	1236	879	524	22/–	266
II. vk. összesen:	10799	9257	2892	2414	3446	24/1	505
I. + II. vk. összesen	18294	15492	5053	5293	4411	28/1*	735

³⁵¹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 18. d. Az 1931-es választási jegyzőkönyv és a szavazási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: ref. e. isk. = református elemi iskola, áll. e. isk. = állami elemi iskola, rkat. e. isk. = római katolikus elemi iskola, v. ker = városi kerület

* A kifogásolt szavazatot végül érvénytelenítették, és valószínűleg felvették az érvénytelen szavazatok közé.

A voksolás valamennyi 600 főnél több szavazóval rendelkező szavazókörben két napig tartott. Csak három külterületi körzetben: Tégláson (I.-7.), Mártélyon (II-6.) és Gorzsán (II-8.) volt egynapos. Az 1926-os választáshoz képest két szavazókör helyszíne változott: az I-4.-t a Hatrongyosi iskola helyett a Csókási olvasóköri körben rendezték be, míg a II-1.-t a Malom utcai iskolából a Malom utcai óvodába helyezték át. A választási részvétel majdnem elérte a 85 százalékot, tehát két százalékkal többen szavaztak, mint az 1926-os országgyűlési választáson. Ugyanakkor az azóta eltelt öt év alatt a hódmezővásárhelyi választópolgárok száma – elsősorban az 1927-es teljes körű névjegyzék-frissítésnek köszönhetően – több mint hétezer fővel gyarapodott. A választásra jogosultak köre országos szinten is mintegy 3 százalékkal bővült, 1931-ben az összlakosság 29,4 százaléka szavazhatott. Ez elsősorban az iskolázottság szintjének emelkedéséből eredt, melynek következtében az előírt műveltségi cenzusoknak többen feleltek meg.³⁵²

Ahhoz, hogy az országgyűlési és a törvényhatósági választások eredményei összehasonlíthatóvá váljanak, analógiát kellett keresnünk közöttük, amit a területi egyezésben találtunk meg. Ugyanis a törvényhatósági és az országgyűlési választások nyolc-nyolc belterületi választási körzete 1929-től területileg teljesen megegyezett, csak sorrendjükben volt némi eltérés az országgyűlési választások formálisan meghagyott két választókerülete miatt. A külterületek esetében az országgyűlési szavazókörök többfelé voltak tagolva, de összevonásuk után ezek is teljesen lefedték a törvényhatósági választókerületek területét, mégpedig a következőképpen: az I. országgyűlési választókerület 4-5. szavazóköre megegyezett a IX. törvényhatósági választókerület területével; az I. országgyűlési választókerület 6-7. szavazóköre a X. törvényhatósági választókerületnek felelt meg; a II. országgyűlési választókerület 6-7-8. szavazóköre a XI. törvényhatósági választókerülettel mutatott egyezést; a II. országgyűlési választókerület 9-10. szavazóköre pedig a XII. törvényhatósági választókerülettel volt azonos.³⁵³

Az 1931-es hódmezővásárhelyi listás választáson az arányossági szám az összes leadott szavazat fele, vagyis 7746 volt.³⁵⁴ Ezzel a számmal kellett mindhárom lista szavazatainak összegét egyenként elosztani. Eszerint a két nagyobb hányadossal rendelkező lajstrom, azaz az Egységes Párt és a Független Kisgazdapárt listavezetői lettek a mandá-

---

³⁵² Püski Levente, 2006. 103.

³⁵³ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 5. d. 19/1929.

³⁵⁴ Az eredeti választási jegyzőkönyv szerint az arányossági szám 7760 volt, mivel a jegyzőkönyv készítői – tévesen – beszámították a 28 visszautasított választópolgár nem létező szavazatát is az összes leadott voks közé. Mi a pontosságra törekedve a 7746-os számot használtuk.

tumok tulajdonosai. Előbbi elsősorban Mayer János személyének köszönhető, hogy az egyre súlyosbodó gazdasági válság ellenére megnyerte a választást.

Mint a fenti táblázat adataiból kitűnik, a végeredmény meglehetősen szoros volt. A legtöbb szavazatot a kormánypárt listájára adták le, mely ismét az első választókerülethez tartozó szavazókörökben gyűjtötte be a legtöbb voksot. Ugyanabban a három belterületi, valamint egy külterületi szavazókörben végzett az élen, mint 1926-ban. Az első két belterületi szavazókörben és Hatrongyoson egymaga több szavazatot kapott, mint a többi párt együttvéve. Ez a két belterületi szavazókör (a város első és negyedik közigazgatási kerülete) az 1929-es törvényhatósági választáson is a kormánypárt „fellegvárának” számított. Az Egységes Párt azonban nem szerepelt ilyen jól a második választókerületben, ahol csak a kisszámú választópolgárral rendelkező gorzsai körzetet tudta megnyerni, az összeredményt tekintve pedig az utolsó helyre szorult. A 17 szavazókörben rá adott voksok megoszlása viszont kiegyensúlyozottabb volt a többi párténál, valamint az előző választáshoz képest főként a belterületeken sikerült szavazatainak számát növelni. Az EP tehát elsősorban ennek a két tényezőnek és az első választókerületben elért kiugróan jó eredményének köszönhető, hogy lajstroma a végelszámolásánál az élre került. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy leadott ajánlásaihoz képest voksainak száma így is mintegy 1400-zal kevesebb volt. Ez azt mutatja, hogy a nyíltan megtett ajánlások esetében sokan – egzisztenciájukat féltve vagy egyéb érdekből – látszólag a kormánypártot támogatták, a titkos és anonim voksolásánál ugyanakkor másra szavaztak, vagy távol maradtak az urnáktól.

A Független Kisgazdapárt hat külterületi szavazókörben végzett az élen. Fölénye leginkább Barackoson és Kutason érvényesült, ahol listája önmagában több szavazatot kapott, mint a másik két párt együttvéve. Kun Béla tehát jó érzéssel választotta egyik pótképviselő-jelöltjének a barackosi olvasókör elnökét. Az előző országgyűlési választáson a második választókerületben elért belterületi elsőseket azonban kisgazda színekben már nem tudta megismételni. A vártnál gyengébb eredmény a Rupert-párt negatív propagandájának is köszönhető volt, amely szavazókat idegenített el a Kisgazdapárt listavezetőjétől. Hatására a függetlenségi érzelmű választópolgárok egy része inkább a szociáldemokratákra voksolt vagy távol maradt az urnáktól. Kun Béla voltaképpen csak a tanyai lakosság hűségének köszönhető, hogy elnyerte a második helyezettnek járó mandátumot, mellyel továbbra is a város országgyűlési képviselője maradhatott.

Az MSZDP az első választókerülethez tartozó szavazókörökben ezúttal is rendkívül gyengén szerepelt. A második választókerületben azonban átütő sikert aratott, mivel

minden belterületi szavazókört elhódított Kun Béla pártjától. A főként munkások által lakott Tabánban például a szociáldemokrata lista egymaga több szavazatot kapott, mint a másik két politikai erő együttvéve. A sikeres szereplést már előrevetítette a két évvel korábban megrendezett törvényhatósági választáson ugyanezekben a kerületekben elért jó eredmény, amit Újváros elhódításával sikerült tovább fokozni. A második választókerület belterületén elért fölényes győzelem azonban nem tudta ellensúlyozni az első választókerület és a többi külterületi szavazókör változatlanul gyenge eredményeit. Az MSZDP a kilenc külterületi szavazókörből csak Mártélyon tudott szoros versenyben az élen végezni, így listája a végelszámolásánál ismét a harmadik helyre szorult, és mandátum nélkül maradt.

Az Egységes Párt úgy nyerte meg a választást, hogy a legkevesebb – mindössze 5 – szavazókörben tudott az élen végezni, szemben vetélytársaival, akik 6-6 elsőséget gyűjtöttek be. Az egymást követő választások eredményeinek összehasonlításával egyre inkább kirajzolódik az egyes városi kerületek választópolgárainak pártszimpátiái, melyekből akár a városrészek társadalmi rétegződésére is következtetni lehet.

Ezen a választáson feltűnően sok volt az érvénytelen szavazat, ezek azonban a három pártlista között nagyjából egyenlő arányban oszlottak meg, így semmiféle tendenciát nem fedezhettünk fel bennük.³⁵⁵

I. 10. 6. A választás utóélete

Juhász Mihály választási elnök 1931. június 30-án, a városháza erkélyéről hirdette ki Mayer János és Kun Béla győzelmét. A földművelésügyi minisztert időközben a kápolnai választási körzetben is képviselővé megválasztották. Vásárhelyi mandátumát július 4-én egy, a választási elnök által vezetett 50 tagú küldöttség vitte Budapestre. *„Ezzel a kitüntető bizalommal és ragaszkodással eleve elkötelezett engem Hódmezővásárhely népe arra, hogy életem végéig dolgozzam a városért.”* – jelentette ki a delegáció előtt Mayer János. Azonban korábbi ígéretei ellenére – a minisztertanács szeptemberi döntését tiszteletben tartva – ezúttal a kápolnai mandátumát tartotta meg, a hódmezővásárhelyi-ről pedig lemondott. Így a város kormánypárti országgyűlési követévé pótképviselője, Erney István lépett elő.

---

³⁵⁵ VÚ 1931. július 3. 2.

Kun Béla július 6-án, Hódmezővásárhelyen vette át képviselői megbízólevelét a választási elnöktől. Pótképviselője Karácsonyi Sándor lett.³⁵⁶

A szavazás Péter-Pálkor volt, és a búza aratása már elkezdődött, nagyrészt tehát a lakosság többségének megélhetést nyújtó mezőgazdasági dologidő lehetett az oka annak, hogy ezúttal 2802 fő – a választópolgárok mintegy 15 százaléka – nem élt választási kötelezettségével. A voksolástól távol maradóknak 1931. július 7-éig volt lehetőségük arra, hogy elmaradásuk okát tisztázva, igazolást nyújtsanak be a főjegyzői hivatalnak. A határidőig több mint háromezren adtak le ilyen nyilatkozatot. Az ezt elmulasztók ellen hivatalból eljárást indítottak, melynek végén 15 pengőig terjedő pénzbírsággal sújthatták őket.³⁵⁷

Országos szinten az 1931-es országgyűlési választás az Egységes Párt újabb győzelmét hozta. A 245 képviselői helyből 157-et a kormánypárt gyűjtött be, ez az összes mandátum 64 százalékát jelentette. Az eredmény tehát kis mértékben ugyan, de elmaradt az előző választáson elért átütő sikertől. A 13 mandátumos veszteséget elsősorban a Független Kisgazdapárt újbóli aktivizálódása idézte elő, amely 14 mandátumot nyert. A többi ellenzéki párt pozíciói érdemben nem változtak, az MSZDP megtartotta 14 mandátumát, a liberálisok pedig 9-et szereztek, a kormánypárt parlamenti többségét tehát semmi sem veszélyeztette. Szövetségese a KGSZP szintén jól szerepelt, 32 képviselője jutott be a Házba. Az Egységes Pártot ugyanakkor továbbra is jelentős belső, személyi és frakcióellentétek feszítették, és a kormányzó, valamint Bethlen miniszterelnök viszonya sem volt már felhőtlen, e folyamatok pedig már augusztusban kormányváltást eredményeztek. Bethlen István a népszerűtlen megszorításokat nem vállalva és emberileg elfáradva tíz év után – szándéka szerint csupán ideiglenesen – távozott a kormányfői tisztségből. Utóda a kormányzó rokona, Károlyi Gyula lett.

A Károlyi-kormány a változatlanul súlyos válsághelyzet miatt gazdaságpolitikájában a takarékoság elvét igyekezett érvényre juttatni, melyet elsősorban az állami beruházások és a költségvetési kiadások csökkentésével, valamint a fizetések redukálásával próbált elérni. A kedvezőtlen folyamatokra azonban az új kabinet valódi, reformokkal járó megoldást nem tudott felmutatni. A feszült belpolitikai helyzetet ugyanakkor a szeptemberi torbágyi merényletet ürügyül használva a statárium kiterjesztésével, tehát hatósági erőszakkal sikerült a kurzus számára normalizálnia. Az erőszak elsősorban a legális és

---

³⁵⁶ VRÚ 1931. július 1. 1-2.; VRÚ 1931. július 4. 1.; VRÚ 1931. július 5. 3.; VRÚ 1931. július 7. 3.; VÚ 1931. július 5. 1-2.; VÚ 1931. szeptember 3.; VFÚ 1931. július 7. 1.

³⁵⁷ VRÚ 1931. július 4. 2.; VÚ 1931. július 12. 2.

az illegális baloldal ellen irányult, de a karhatalom erőiesen fellépett a formálódó, immár nyugat-európai típusú szélsőjobboldal ellen is. Károlyi Gyula miniszterelnök végül egyéves, sikertelen válságkezelő kísérletezés után, Bethlen István kormánypárton belüli töretlen befolyása, és a köztük lévő ellentét kiéleződése miatt 1932 szeptemberében lemondott. Távozásában szerepet játszott a felsőházban jelentős erőt képviselő agrárblokk pressziója is.³⁵⁸

I. 11. A Faragó-féle felszólamlások

Érdekes színfoltja volt a vásárhelyi választói névjegyzék összeállítása körüli bonyaldalmaknak a dr. Faragó Sándor nevével fémjelzett kifogásgyűjtemény. 1931 tavaszán dr. Faragó Sándor nyugalmazott városi tanácsos, a következő évre érvényes ideiglenes névjegyzék összeállításakor elkövetett mulasztások miatt észrevételekkel fordult a központi választmányhoz. Összesen 1298 – általa problémásnak vélt – esetet tárt a testület elé, amelyekben elsősorban a választójogi törvény által előírt iskolai végzettség igazolásának hiányát kifogásolta. 1931 júliusában a központi választmány először a Faragótól függetlenül beadott 193 névjegyzékből való kihagyás miatti felszólamlást bírálta el: három kivételével valamennyi panasznak helyt adott, és 190 főt felvett a névjegyzékbe. Ezután több napon át tárgyalta a nyugalmazott tanácsos észrevételeit, és megállapította, hogy az összeírást végző tisztviselők a számlálólapok iskolai végzettségre vonatkozó rovatát sok esetben hiányosan töltötték ki. Ezért a választmány a Faragó-féle felszólamlásnak helyt adva közel ezer nevet törölt az ideiglenes névjegyzékből. A névjegyzékből törölt polgárok 15 napon belül a közigazgatási bírósághoz fordulhattak jogorvoslatért. 462 fő élt is a fellebbezés jogával, melyből a közigazgatási bíróság 274 panasznak helyt adott 188-at pedig visszautasított. Dr. Faragó Sándor kérvénye alapján, végül mintegy hétszáz főt hagytak ki az 1932-es esztendőre érvényes végleges választói névjegyzékből. Így a választásra jogosultak létszáma az 1931. évi 18294 főről, 1932-ben 17992 főre esett vissza.³⁵⁹

³⁵⁸ Földes György–Hubai László, 1998. 140-145.; Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 91., 95-98.; Romsics Ignác, 1999. 333., 348-351.; Giczi Zsolt, 2010. 378.; Püski Levente, 2006. 83., 86., 152.

³⁵⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d. 5/1931., 72/1931.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 18. d. 71/1931.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1932. IV. B. 1403 b/Iratok, 20. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 20. d.) 22/1932.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1933. IV. B. 1403 b/Iratok, 21. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 21. d.) 46/1931.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1935. IV. B. 1403 b/Iratok, 22.

1932 és 1935 között az 1932. évi III. törvénycikk³⁶⁰ rendelkezései szerint takarékosági okokból már nem kellett összeíró küldöttségeket alakítani. Feladataikat a továbbiakban a központi választmány látta el. A grémium tennivalói tehát kiegészültek az életkoruknál fogva választásra jogosulttá válók, valamint a választójogukat újonnan igazoló polgárok névjegyzékbe való felvételével is.³⁶¹

1932-ben dr. Faragó Sándor megismételte felszólamlását. Májusban újabb beadvánnyal fordult a központi választmányhoz: az ideiglenes névjegyzékből 619 fő törlését, valamint 1751 választópolgár választási jogosultságának felülvizsgálatát kérte. A petíciót a központi választmány a törvényes határidőn kívülnek minősítette, és érdemi tárgyalás nélkül visszautasította. Ezért a nyugalmazott tanácsnok a belügyminisztériumhoz fordult, amely viszont a közigazgatási bírósághoz utalta az ügyet.

1932. július 9-én dr. Faragó Sándor névrokona, bizonyos Faragó Sándor malommunkás is egy 1605 nevet felsoroló törlési kérelemmel fordult a központi választmányhoz. A beadvány hivatkozási alapja ezúttal is nagyjából a megfelelő iskolai végzettség bizonyítottságának hiánya volt, ami kiegészült a mulasztást elkövető tisztviselők felelősségre vonásának követelésével. A központi választmány azonban határidőn túli benyújtásra hivatkozva, elutasította panaszát. Ezt követően Faragó Sándor szintén a belügyminisztériumhoz fordult, amely ezt az ügyet is áttette a közigazgatási bírósághoz.

1932. október 18-án a közigazgatási bíróság mindkét Faragó beadványát elutasította. Így a központi választmány 1932. december 22-ei ülésén véglegesíthette 1933-as választói névjegyzéket, amely 18201 választópolgár nevét tartalmazta.

Az elutasító bírósági határozat nem szegte kedvét dr. Faragó Sándornak, még évekig folyamatos észrevételekkel élt, és éberen őrködött a névjegyzék szabályszerű összeállítása felett.

A panaszbeadványok háttérben valószínűleg az egymással szemben álló városi politikai erők – az Egységes Párt és az MSZDP – játszmája állhatott. A kormánypárt ezzel a módszerrel is csökkenteni próbálta a szociáldemokraták szavazóbázisát, amire válaszul az MSZDP ugyanilyen akcióba kezdett az Egységes Párt szimpatizánsai ellen. Üzenetértékű volt, hogy a másik petícionáló éppen egy, a nyugalmazott városi tanácsossal azonos

---

doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 22. d.) A Faragó-féle kihagyások névjegyzéke, szám nélkül.; VRÚ 1931. július 9. 2.; VRÚ 1931. július 10. 1.; VÚ 1931. július 5. 2.; VÚ 1931. július 12. 2.

³⁶⁰ 1932. évi III. törvénycikk az országgyűlési képviselőválasztók névjegyzéke kiigazításának egyszerűsítéséről. In: www.1000ev.hu

³⁶¹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 21. d. 33/1932.

nevű malommunkás volt, aki a beadványában foglalt terjedelmes listát valószínűleg nem önállóan állította össze, csupán a nevét adta hozzá.³⁶²

I. 12. A kormánypárt átalakítása

Károlyi Gyula távozását követően a kormányzó az Egységes Pártba 1928-ban visszatért Gömbös Gyulát nevezte ki miniszterelnökké. Gömbös felismerte, ahhoz, hogy saját kormányzati elképzeléseinek, reformterveinek érvényt szerezzen nyugodt és engedelmess „háttérre” van szüksége. Ennek érdekében saját képére kell formálnia, híveivel kell megtöltenie a változatlanul Bethlen István befolyása alatt álló kormánypártot, mert a volt miniszterelnököt csak népszerűtlensége tartotta vissza attól, hogy visszatérjen a kormányfői pozícióba. Ezért Gömbös a párt gyökeres, tömegpárttá való átalakítását határozta el, elsőként annak nevét megváltoztatva Nemzeti Egység Pártjára (NEP), majd országos pártszervező munkát kezdeményezve. A kormánypárt átformálása viszont nem ment egyik napról a másikra, évekig tartó, szisztematikus munkát kívánt, melyben kiváló partnerekre talált bizalmasaiban, Sztranyavszky Sándorban és Marton Bélában.³⁶³

Hódmezővásárhelyen, 1933 júniusában alakult meg a Nemzeti Egység Pártjának helyi szervezete, melynek legfőbb vezetője a miniszterelnök által Csongrád vármegyei elnöki tiszttel is megbízott Farkas Béla³⁶⁴ főispán lett. Ettől kezdve a helyi kormánypárt elnöki pozícióját a mindenkorai főispánok töltötték be. Az alakuló ülésen sor került – részben az Egységes Párt régi vezetőségéből – a 19 tagú választmány felállítására és 15-15 kerületi elnök, illetve vezető titkár kiválasztására. Hamarosan megkezdődött a kerületi pártszervezetek kialakítása is. Az ősz folyamán és a következő évben a vásárhelyi

---

³⁶² MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 20. d. 5/1932, 22/1932., 32/1932., 41/1932.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 21. d. 27/1932., 29/1932., 32/1932.

³⁶³ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 104.; Romsics Ignác, 1999. 351-352.; Püski Levente, 2006. 72.

³⁶⁴ Farkas Béla (1885-?) főispán. Székesfehérváron született. Részt vett az első világháborúban. Az 1920-as években a Földművelésügyi Minisztériumban dolgozott, ahol osztálytanácsosi rangig vitte. 1926-ban kinevezték Csongrád megye főispánjává, mely tisztséget egészen 1935-ig töltötte be. A keresztény nemzeti gondolat és az agrárium állt igazán közel a szívéhez. 1932. november 5-től Hódmezővásárhely főispánjává is kinevezték. Gömbös Gyula miniszterelnök feltétlen híveként, itt is nagy lendülettel látott munkához. Fő feladatának a vásárhelyi gazdaság és kultúra fejlesztését tekintette. Főispánsága idején állandó harcot folytatott a vásárhelyi szociáldemokratákkal, de a polgári ellenzékkel is többször összetűzésbe került. Az 1935-ös országgyűlési választáson, bár mindent megpróbált, nem tudta megakadályozni az MSZDP listájának győzelmét. Ennél is nagyobb kudarca volt azonban, hogy a kormánypárt mandátum nélkül maradt. Ezért 1935 májusában lemondott mindkét főispáni pozíciójáról. Ezután már nem kapott szerepet a megyei politikai életben. In: Hmvh. tört. alm. 200-204.

NEP több tagtoborzó propagandagyűlést tartott, melyek hatására, a reformtervekkel azonosulva több ezren léptek be a pártba.³⁶⁵

I. 13. A hódmezővásárhelyi törvényhatósági választás 1934-ben

I. 13. 1. A választás előzményei

Az 1934-ben esedékes törvényhatósági választás nyitányaként tavasszal mezőgazdasági bizottsági választásra került sor. Az erre való felkészülés jegyében 1934 februárjában, a Gazdasági Egyesület kebelében „*Gazdablokk*” alakult. A kormánypárthoz közel álló új politikai formáció a gazdatársadalom összefogását hirdette. Elnöke Lázár Dezső a Gazdasági Egyesület vezetője, főtitkára pedig Scheirich Ferenc a kormánypárt törvényhatósági titkára lett. A Gazdablokk 1934. márciusi nagygyűlésén a Független Kisgazdapárt vásárhelyi vezetői – Kun Béla és Karácsonyi Sándor – is megjelentek, és nyilvánították csatlakozásukat a gazdaegység megvalósítását zászlajára tűző mozgalomhoz. A szövetségbe belépett a vásárhelyi Bell-párt³⁶⁶ is.³⁶⁷

Az 1934. április 15-én megtartott, a hat évvel korábbinál jóval átpolitizáltabb mezőgazdasági bizottsági választás így 14-6 arányban a jelentős apparátust megmozgató Gazdablokk győzelmét hozta. A szociáldemokraták által is támogatott, és az előző ciklusban a bizottságot irányító Kovács Jenő listája alulmaradt az egyenlőtlen küzdelemben.³⁶⁸

Az 1929-es közigazgatási reform előírásai szerint 1934 őszén másodszor érkezett el a törvényhatósági választás ideje. Öt év után időszerűvé vált az összes szavazó közül választott törvényhatósági bizottsági tagok felének újraválasztása, valamint lejárt az ös-

---

³⁶⁵ VRÚ 1933. június 20. 3.; VRÚ 1934. május 15. 2.; VÚ 1933. június 20. 1-2.; VÚ 1933. szeptember 19. 1-2.; VÚ 1933. október 3. 1.; VÚ 1934. január 26. 2.; VÚ 1934. január 30. 2.

³⁶⁶ Bell-féle Gazdasági Reformpárt. Bell Miklós volt egységes párti képviselő által alapított politikai alakulat. Bell a világ gazdasági válság magyarországi problémáinak megoldására, utópisztikus elemeket sem nélkülöző gazdasági reformtervet dolgozott ki, melynek egyik alaptézise az államosított ingatlan fedezetű pénzrendszer felállítása volt. A párt vásárhelyi tagszervezete 1932 szeptemberében alakult. Elnöke Kruzslíc Flórián gazdálkodó volt. In: MNL CSML HL Hm. v. Ig. Vál. ir. 6. d. II. Honfoglalás 1934. november 25. (Az újság a vásárhelyi Bell-párt időszaki kiadványa volt); VÚ 1932. szeptember 21. 2.

³⁶⁷ VRÚ 1934. február 21. 1.; VRÚ 1934. március 6. 1-2.; VRÚ 1934. április 10. 2.; VRÚ 1934. szeptember 25. 1-2.

³⁶⁸ VRÚ 1934. április 17. 1-2.

szes virilis, illetve az érdekképviselői választásokon a törvényhatósági bizottságokba bekerült városatyák megbízatása is.

Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter 140/1934. számú körrendelete a törvényhatósági választói névjegyzék összeállításának alapjául az 1934-ik évre érvényes országgyűlési képviselőválasztók névjegyzékét jelölte ki. Az aktualizálást az igazoló választmány végezte, amely a körrendelet 15. paragrafusa szerint először 587 választót törölt belőle, majd június 1-15. között közszemlére tette azt. A grémium augusztus végén véglegesítette a névjegyzéket, melyben összesen 17784 választó neve szerepelt.³⁶⁹

A Nemzeti Egység Pártja és a Kun Béla-párt³⁷⁰ a közelgő virilis, illetve az összes választó közül választandó törvényhatósági bizottsági tagválasztások idejére közös listák létrehozásáról állapodott meg. A tavasszal megvalósított együttműködés tehát továbbra is fennállt. Mindkét politikai formáció jelöltjei az „Egyesült Polgári Agrárfront” vagy ismertebb nevén, a Gazdablokk listáin indultak, amit a „vezető bizottság” és Farkas Béla főispán közösen állítottak össze. A helyi kormánypárttal való összefogást a Kun Béla-párt a város súlyos gazdasági helyzetével magyarázta. *„Más az országos és más a városi politika.”* – hangoztatták.³⁷¹

A Gazdablokk programjának három fő pontja a pótdó 100 százalék alá csökkentése, a szükséges városi beruházások ésszerű folytatása, valamint az utak kikövezésének gyorsítása volt.³⁷²

1934. október 29-én Farkas Béla főispán az igazoló választmány elnökeként kisorsolta a közgyűlésből kilépő, 1929-ben megválasztott 30 városatyát: 4 Nemzeti Egység párti, 5 szociáldemokrata és 21 Kun Béla-párti képviselő mandátuma szűnt meg. Furcsa és csalást valószínűsítő módon a törvényhatósági bizottságban legaktívabb, vezető szociáldemokrata városatyák kivétel nélkül kisorsolásra kerültek. A maradék 30 választott törvényhatósági képviselő további öt évre a képviselőtestület tagja maradt. Az előző választás óta eltelt öt év alatt néhány haláleset is történt, így időközben több póttag rendes taggá vált, ennek következtében pedig a pártok képviselőinek egymáshoz viszonyított számaránya is megváltozott: 4 kormánypárti, 5 szociáldemokrata és 21 Kun Béla-párti törvényhatósági bizottsági tag maradt benn a város parlamentjében. Tehát a sorsolás há-

³⁶⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 3/1934.

³⁷⁰ Kun Béla 1934 novemberében kilépett a Független Kisgazdapárt parlamenti frakciójából, ezért a városi képviselőtestületben helyet foglaló polgári ellenzékre ezúttal a Kun Béla-párt elnevezést használtuk.

³⁷¹ Varsányi Attila, 2010. 292.; VRÚ 1934. november 20. 3.; VRÚ 1934. november 29. 1.; VFÚ 1934. november 22. 1.

³⁷² VÚ 1934. december 2. 1-2.; VFÚ 1934. október 30. 1-2.; VFÚ 1934. november 24. 1.

rom fordulóban zajlott, melynek során minden párt képviselőinek fele került kihúzás-ra.³⁷³

A tizenhatos táblázat a kisorsolt városi képviselők nevét és pártkötődését ismerteti:

16. táblázat: az 1934. október 29-én kisorsolt törvényhatósági bizottsági képviselők névsora és pártállása. ³⁷⁴			
Választókerületek	1.	2.	3.
1. - I. városi kerület	Csernai Mátyás NEP	Samu Péter NEP	–
2. - II. városi kerület (Tarján)	Tóth Imre 48-as	Takács Ferenc MSZDP	–
3. - III. városi kerület (Tabán)	Karácsonyi Ferenc MSZDP	Papp Lajos (korábban póttag) MSZDP	–
4. - IV. városi kerület	vitész Vekerdy Sándor (korábban póttag) 48-as	dr. Mónus Sándor (korábban póttag) NEP	Schmiedtbauer Tibor NEP
5. - V. városi kerület (Csúcs)	Mónus András 48-as	Kenéz Lajos 48-as	Czuczai József 48-as
6. - VI. városi kerület (Susán)	Nagy Lajos MSZDP	Móricz Imre MSZDP	–
7. - VII. városi kerület	Bodrogi Sándor 48-as	Friedmann Sándor 48-as	–
8. - VIII. városi kerület (Újváros)	Ifj. Tóth Ferenc 48-as	Oláh Sándor 48-as	–
9. - Tanya 1-1200 sz. (Mátyáshalom, Csókás, Hatrongyos)	Marton Sándor 48-as	Szabó Ernő 48-as	Mónus Sándor 48-as
10. - Tanya 1200-2400 sz. (Szőrhát, Téglás)	Banga Imre 48-as	Fejes Sándor 48-as	Juhász Nagy István 48-as
11. - Tanya 2400 - végéig + Gorzsa	Pócsy Jenő 48-as	Hegedűs Lajos (korábban póttag) 48-as	Kovács Jenő 48-as
12. - Pusztas 1 sz. - végéig (Kutas, Kardoskút, Pusztas)	Kun Balázs 48-as	Marton János 48-as	Rostás József 48-as

I. 13. 2. A választás technikai előkészületei

1934. október 31-én a hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottság rendkívüli közgyűlése a virilis választás időpontját november 19-ére, míg az összes választó közül megválasztásra kerülő törvényhatósági bizottsági tagok részleges újraválasztásának dátumát december 2-ára tűzte ki. Utóbbi során a belterületen 18, a külterületen pedig 12 képviselői hely várt betöltésre. A választópolgárok az I-III. és a VI-VIII. választókerületekben két rendes tagot, valamint két póttagot, a IV-V. és a IX-XII. választókerületekben

³⁷³ Az első választókerületben megválasztott Balogh Sándor NEP képviselő 1934 tavaszán elhunyt, helyére Fejérváry József 48-as pótképviselő került. A negyedik választókerületben 1934 nyarán Szathmáry Tihamér kormánypárti városatya ugyancsak elhunyt, az ő helyére vitész Vekerdy Sándor 48-as képviselő került. Így a kormánypárt az 1934-es törvényhatósági választások előtt két mandátumát elvesztette. A többi hasonló esetben az elhalt és a helyére behívott pótképviselő azonos párthoz tartozott. In: MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 6/1934., 8/1934.; VRÚ 1934. október 30. 1.

³⁷⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. szám nélkül.; Rövidítések: NEP = Nemzeti Egység Pártja; MSZDP = Magyarországi Szociáldemokrata Párt; 48-as = Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos pártkör (Kun Béla Párt); VRÚ 1934. okt. 30. 1.

ugyanakkor három rendes tagot és három póttagot juttathattak a város parlamentjébe. Az ülésen sor került még a 12 választási elnök és a 12 helyettes kinevezésére, valamint a 39 szavazatszedő küldöttség elnökeinek és elnökhelyetteseinek kijelölésére is.³⁷⁵

November 2-án Soós István polgármester közreadta a választási hirdetményt, amelyet városszerte kiragasztottak, és mindhárom vásárhelyi napilapban (Vásárhelyi Reggeli Újság, Vásárhelyi Újság, Vásárhelyi Friss Újság) közzétettek. A választási procedúra az öt évvel korábbihoz hasonlóan alakult: A szavazatszedő küldöttségek mellé a választópolgárok csoportjainak – egyfajta kontrollként – jogában állt maximum négy bizalmi egyént (legalább ötven szavazó delegálhatott egyet) kijelölni. Minden választópolgárnak fejenként egy darab érvényesített szavazólap járt, amit november 25-én a lakóhelye szerinti szavazatszedő küldöttség elnökétől vehetett át. Szavazásra a választás napján reggel 9 órától este 20 óráig volt lehetőség. Az országgyűlési választásokon bevett gyakorlattól eltérően a törvényhatósági választásokon használt szavazólapot borítékba zárás nélkül, egyszerűen összehajtva kellett az urnába helyezni. A pártok ezúttal is a főjegyzői hivataltól igényelhettek érvényesített szavazólapokat, melyekre ezután rányomtathatták jelöltjeik névsorát, majd kioszthatták a voksolók között. A törvényhatósági választás titkosan zajlott, és továbbra sem volt kötelező. Szavazategyenlőség esetén a mandátum sorsáról a magasabb iskolai végzettség, ha ezt nem lehetett megállapítani, akkor sorshúzás döntött.³⁷⁶

I. 13. 3. A virilis választás

A 360 legtöbb adót fizető polgár 1934 októberében kapta kézhez a főjegyzői hivatal által kézbesített virilis névjegyzéket és a virilis választásra szóló meghívót. A három, 120 fős csoportba osztott virilis november 19-én délelőtt 60 rendes tagot, délután pedig 30 póttagot választott. A szavazáson való részvétel kötelező volt, és három szavazatszedő küldöttség előtt zajlott.

A voksolásra a Gazdablokk már korábban összeállította jelöltlistáját, vele szemben az időközben belőle kivált Bell-párt próbált ellenlajstromot állítani. A szociáldemokraták az esélytelenség biztos tudatában nem is kísérleteztek ezzel. A szavazáson – az előzetes várakozásoknak megfelelően – tarolt a Gazdablokk: valamennyi virilis képviselői és

---

³⁷⁵ VFÚ 1934. október 31. 1.

³⁷⁶ VRÚ 1934. november 11. 9-10.

pótképviselői helyet megszerezte. A rendes tagokról döntő délelőtti voksoláson 301 virilis élt szavazati jogával, míg délután, a pótképviselők választásán csak 259-en voksoltak. A meg nem jelenteknek igazolniuk kellett távolmaradásuk okát, ellenkező esetben szankciókra számíthattak, akár választójogukat is elveszíthették.

Az igazoló választmány 1935. március 2-ai ülésén hagyta jóvá a virilis választáson bekerült törvényhatósági bizottsági tagok mandátumait.³⁷⁷

I. 13. 4. Az ajánlásokért vívott küzdelem és az elmaradt kampány

Az összes szavazó közül való választás esetében minden választókerület valamennyi jelöltlistájának érvényesítéséhez ezúttal is a szavazópolgárok öt százalékának ajánlására volt szükség. A személyazonosságukat igazoló választópolgárok ajánlásait a két főjegyző vagy a választókerületekbe kiküldött városi tisztviselők 1934. november 20-23. között hitelesítették. Ezután a pártok ajánlóíveiket november 24-én a polgármester által választókerületenként kijelölt tisztviselőknek adták át.³⁷⁸

A Gazdablokk minden választókerületben megfelelő számú ajánlást nyújtott be, így valamennyi jelöltje részt vehetett a voksoláson. Az első választókerületben ellenfelük az „Iparos- és Kereskedőblokk” lett volna, amely mögött az MSZDP állt. A szociáldemokrata párttagok által leadott ajánlások körül azonban bonyodalom támadt: bár az íveken megvolt a megfelelő számú hiteles aláírás, a jelöltek között azonban olyanok is voltak, akiknek – legalábbis állításuk szerint – nem volt tudomásuk arról, hogy az első kerületben a szociáldemokraták indítani kívánták őket a választáson. Ezért Gábor István ipartestületi jegyzőnek, a „kéretlen” lajstrom listavezetőjének vezetésével közjegyző előtt nyilatkozatot tettek a jelölés elutasításáról. Így az első kerület választási elnöke november 25-én nem fogadta el az Iparos- és Kereskedőblokk ajánlásait.

A városi Szociáldemokrata Párt a második, a harmadik, az ötödik, a hatodik, a hetedik és a nyolcadik választókerületben adott be ajánlásokat. A választókerületi elnökök a benyújtott mennyiséget minden esetben elegendőnek találták, és engedélyezték a párt indulását. A tizenegyedik választókerületben az MSZDP és Kovács Jenő volt függetlenségi párti városatya Egyesült Polgári Blokk néven közös listát állított.

---

³⁷⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 15/1934.; 14/1935.; VRÚ 1934. október 23. 2.; VRÚ 1934. november 2. 1.; VÚ 1934. november 20. 1.; VFÚ 1934. november 20. 1.

³⁷⁸ VRÚ 1934. november 8. 2.; VRÚ 1934. november 18. 2.; VFÚ 1934. november 21. 1.

A Bell-párt az ötödik és a tizedik választókerületben nyújtott be elegendő számú ajánlást, a hatodikban, a hetedikben és a tizenkettedikben viszont minden erőfeszítése ellenére sem sikerült az induláshoz szükséges mennyiséget összegyűjtenie. Ennek egyik oka az lehetett, hogy a párt vezetőségének november 19-ei, előzetes engedély nélkül tartott gyűlését a hatóság feloszlatta. A jelenlévő 12 párttagot decemberben különböző összegű pénzbüntetésre ítélték.³⁷⁹

A fentebb említetteken kívül még két másik, különállónak igazán nem nevezhető politikai formáció is indulási jogot szerzett: a negyedik választókerületben a Gazdablokk hivatalos listájának ellenfele a NEP ifjúsági tagozata volt, a kilencedikben pedig két Gazdablokk lista vetélkedett egymással. A tizenkettedik választókerületben egyedül a Gazdablokk listája indult, ezért itt csak erre az egy lajstromra lehetett szavazni.³⁸⁰

1934 novemberében a rendőrhatalóság egyetlen pártnak sem adott engedélyt választási gyűlések tartására. Ez az intézkedés kétségkívül a Gazdablokk érdekeit szolgálta, és valószínűleg magától Farkas Béla főispántól, a szociáldemokraták kérlelhetetlen ellenfelétől eredt. De a vásárhelyi polgári pártok összeborulása miatt nagy politikai rendezvényekre – az ő szempontjukból legalábbis – nem is volt szükség. A Gazdablokk mindössze egy hatodik kerületi társas vacsorát, valamint a hetedik kerületi olvasóköri székházának avatóját állította kampánya szolgálatába. A helyi napilapok kivétel nélkül a polgári összefogást népszerűsítették. A többi politikai erő korteseinek a hatósági tilalom miatt csak az időszakos kiadványok terjesztése, és az egyéni meggyőzés eszközei maradtak.³⁸¹

A Bell-pártot a Gazdablokk sajtója végig azzal vádolta, hogy a szociáldemokratákkal tart. A támadások hangadója a Gazdablokkhoz csatlakozott Bajbajutottak Mozgalma volt, amely a „bellistákat” a szociáldemokraták szekértolójának nevezte.³⁸²

---

³⁷⁹ VRÚ 1934. december 21. 1.

³⁸⁰ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. Az 1934-es választási jegyzőkönyvek alapján.; VRÚ 1934. november 25. 3.; VÚ 1934. november 24. 2.

³⁸¹ VRÚ 1934. november 11. 7.; VÚ 1934. november 13. 1-2.

³⁸² VRÚ 1934. november 22. 1.; VÚ 1934. november 21. 1-2.

I. 13. 5. A választás eredménye

A tizenhetes táblázatban a harminc megválasztott képviselő neve, foglalkozása és pártállása szerepel:

17. táblázat: az 1934. december 2-án megválasztott törvényhatósági bizottsági képviselők névsora. ³⁸³				
Választókerületek	Szabályosan ajánlott listák	Megválasztott városi képviselők:		
		1.	2.	3.
1. - I. városi kerület	1. Gazdablokk	Koller István ipartestületi elnök Gb	dr. Mónus János ügyvéd Gb	–
2. - II. városi kerület (Tarján)	1. Gazdablokk 2. MSZDP	Gábor István ipartestületi titkár Gb	Tóth Imre gazdálkodó Gb	–
3. - III. városi kerület (Tabán)	1. Gazdablokk 2. MSZDP	Karácsonyi Ferenc ácsmester MSZDP	Takács Ferenc kőművesmester MSZDP	–
4. - IV. városi kerület	1. Gazdablokk 2. NEP ifjúsági tagozat	v. Vekerdy Sándor mérnök Gb	Bittó József bankigazgató Gb	ifj. Szathmáry János építész NEP ifjúsági tagozat
5. - V. városi kerület (Csúcs)	1. Gazdablokk 2. MSZDP 3. Bell-párt	Takács Ferenc kőművesmester MSZDP	Benke Imre törpebirtokos MSZDP	Hegyi Imre kőműves MSZDP
6. - VI. városi kerület (Susán)	1. Gazdablokk 2. MSZDP	Móricz Imre kereskedő MSZDP	Papp Lajos építőmester MSZDP	–
7. - VII. városi kerület	1. Gazdablokk 2. MSZDP	Friedmann Sándor kereskedő Gb	v. Kovács András gazdálkodó Gb	–
8. - VIII. városi kerület (Újváros)	1. Gazdablokk 2. MSZDP	ifj. Tóth Ferenc malomtulajdonos Gb	Hajdú László rézműves Gb	–
9. - Tanya 1-1200 sz. (Mátyáshalom, Csókás, Hatrongyos)	1. Hivatalos Gazdablokk lista 2. Nem hivatalos Gazdablokk lista	Széll Ferenc gazdálkodó nh. Gb	Héjja János gazdálkodó nh. Gb	Szűcs Lajos gazdálkodó nh. Gb
10. - Tanya 1200-2400 sz. (Szórhát, Téglás)	1. Bell-párt 2. Gazdablokk	Kruzslicz Flórián gazdálkodó BP	Lázár István BP	Deák Mihály BP
11. - Tanya 2400 - végéig + Gorzsa	1. Gazdablokk 2. MSZDP	Borsos Máté bérő Gb	Pócsy Mihály gazdálkodó Gb	ifj. Battancs Pál gazdálkodó Gb
12. - Pusztá 1 sz. - végéig (Kutas, Kardoskút, Pusztá)	1. Gazdablokk	Karasz Péter gazdálkodó Gb	dr. Ivánka Zoltán orvos Gb	v. Herczegh János gazdálkodó Gb

A választásra jogosult 17784 fő közül 11487-en szavaztak, ebből 149 voksot érvénytelenítették. A választási részvétel a belterületen 72, míg a külterületen 52 százalékos volt. A törvényhatósági bizottság 30 új tagjának megválasztásában tehát a választópolgárok 65 százaléka vett részt.

A Gazdablokk hivatalos listái, valamint a hozzá kapcsolódó szervezetek 20 képviselői helyet, a kiadó helyek kétharmadát szerezték meg. Az első, a második, a negyedik, a

³⁸³ MNL CSML HL Hmvt. v. Ig. Vél. ir. 6. d. Az 1934-es választási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítés: Gazdablokk =Gb, MSZDP = Magyarországi Szociáldemokrata Párt, BP = Bell Párt; nh = nem hivatalos

hetedik, a nyolcadik, a kilencedik, a tizenegyedik és a tizenkettedik választókerület valamennyi mandátumát begyűjtötték.

A hatósági nyomásgyakorlás ellenére az MSZDP hét mandátumot nyert, a harmadik, az ötödik, és a hatodik választókerületben győzedelmeskedett, így két képviselővel többet küldhetett vissza a város parlamentjébe, mint amennyit októberben kisorsoltak onnan. A választás után benyújtott panaszok nagy száma ugyanakkor előrevetítette, hogy az elnyert mandátumokat nem lesz könnyű elismertetni.

A harmadik választókerületben a szavazólapok összeszámlálásakor derült ki, hogy 208 szociáldemokrata és 19 Gazdablokk szavazólapra a hivatalos szövegen kívül a „*III. választó kerület*” sort is rányomtatták, az ilyen szavazólapokat pedig az egyik szavazó kör elnöke nem fogadta el érvényesnek. Emellett Farkas főispán is beavatkozott: közvetlenül a választás előtt lecserélte a második és a harmadik szavazatszedő küldöttség elnökét. Mindezek ellenére a szociáldemokrata lista fölényes győzelmet aratott.

Az ötödik és a hatodik választókerületben a szociáldemokrata és a Gazdablokk listák között nagyon szoros volt a választási küzdelem, végül előbbieik kicsivel több szavazatot kaptak. A hatodik választókerület második bejutó helyén szavazategyenlőség volt Papp Lajos és Búza Ferenc MSZDP képviselők között. Magasabb iskolai végzettségének köszönhetően, utóbb Papp Lajos lett a törvényhatósági bizottság rendes tagja. A Gazdablokk az ötödik választókerületben a Bell-párt indulásával, a hatodikban pedig a lista nélkül maradt „bellisták” MSZDP-re való átszavazásával magyarázta vereségét.

A tizedik választókerületben a Bell-párté lett mindhárom képviselői mandátum. A harmadik helyen holtverseny alakult ki Juhász Nagy Ferenc Gazdablokk jelölt és Deák Mihály „bellista” jelölt között. Mivel az iskolai végzettség alapján nem lehetett rangsorolni közöttük, sorshúzásra került sor, amely Deák Mihálynak kedvezett. Juhász Nagy Ferenc pótképviselő lett.³⁸⁴

A tizenkettedik választókerületben a közös Gazdablokk listán három NEP jelölt és a választás előtt kisorsolt három Kun Béla-párti képviselő indult. A választás után felvetődött, hogy NEP kortesei olyan szavazólapokat osztogattak, amin csak a kormánypárti jelöltek nevei szerepeltek, emiatt pedig a három volt városatya a pótképviselői helyekre szorult. A végeredmény ellen azonban senki nem élt felszólamlással.³⁸⁵

---

³⁸⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. Az 1934-es választási jegyzőkönyvek alapján.; VRÚ 1934. november 11. 9.

³⁸⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 22/1936.

Az 1934-es törvényhatósági választás után – szükség esetén – a közgyűlésben 1929 óta helyet foglaló képviselők helyére is az újonnan megválasztott pótképviselők kerültek. Tehát az 1929-ben elnyert póttagsági viszony az új törvényhatósági választással megszűnt.³⁸⁶

Az 1929-es törvényhatósági választáshoz képest 1934-ben a következő változások történtek: a második választókerületben az MSZDP teret veszített, képviselői helyét a polgári összefogás elhódította, a harmadik választókerületi vezető pozícióját viszont továbbra is nagy előnnyel őrizte, az ötödik választókerületben ugyanakkor sikerült igazi áttörést elérnie. Itt a sorsoláson kiesett polgári kötődésű képviselők helyett, három szociáldemokrata került be a törvényhatósági bizottságba. A hatodik választókerületben nem történt változás, a sorsoláson kiesettek helyére ugyanúgy két szociáldemokrata jutott vissza. A többi választókerület eredménye a tizedik kivételével nem változott. Az itteni Bell-párti győzelem azonban további aggodalomra adhatott okot a Gazdablokkba tömörült erőknek. Választási szövetségük ugyanis nem hozta meg a várt eredményt, sőt éppen ellenkezőleg, térvessztéssel járt. Ezért a Farkas Béla főispán vezette igazoló választmány a szociáldemokrata és a Bell-párti mandátumok igazolásának minden eszközzel történő megakadályozására vagy legalábbis késleltetésére törekedett.

I. 13. 6. Az érdekképviseleti választásokon, valamint a tisztségük jogán bekerülő képviselők mandátumainak megoszlása

Az érdekképviseleti választások első részét 1934. december 15-én és 16-án – az 1929-es választással megegyező módon – rendezték meg. A kereskedelmi és iparkamara 3-3, az orvosszövetség, a vitézi szék, a közjegyzői és a mérnöki kamara pedig 1-1 új törvényhatósági bizottsági tagot választott. Az iparosoknál ezúttal két szociáldemokrata mellett egy polgári jelölt is bejutott a közgyűlésbe. Az ügyvédi kamara két, illetve a mezőgazdasági bizottság öt képviselőjének megválasztására 1935 januárjában került sor. A 18 érdekképviselőknek járó helyre egyelőre csak 17 képviselőt választottak meg, mert az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) kirendeltsége késlekedett az öt megillető egyetlen mandátum betöltésével.

Az egyházak változatlanul öt tagot delegáltak a város parlamentjébe. 27 fő pedig tisztségéből eredően lett a testület tagja. A hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizott-

---

³⁸⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 32/1935., 7/1936.

ság a közigazgatási törvényben előírt 174 helyett, végül csak 169 városatyával alakult újjá, mert egy alügyészi és három tanácsnoki állást nem töltöttek be, amihez hozzájött még az üres OTI képviselői hely is. A 169 fős létszám azonban csak jogilag fedte a valóságot, ugyanis Soós István polgármester megválasztott virilisként és tisztsége okán is a grémium tagja lett, így a tényleges létszám tulajdonképpen 168 fő volt. Az OTI szege-di választmánya csak 1936 augusztusában küldte el választott képviselőjét a vásárhelyi törvényhatósági bizottságba.³⁸⁷

I. 13. 7. Bonyodalmak a mandátumok körül

A törvényhatósági választás után az igazoló választmányhoz az 1934. december 18-ai határidőig nyolc petíció érkezett. Ezenkívül néhány választókerületben – Farkas Béla főispán kezdeményezésére – a voksolás szabályszerűségének megállapítása céljából, hivatalból elrendelt vizsgálatok is indultak.

A törvényhatósági bizottsági tagok mandátumai körüli bonyodalmak mellett még egy meglehetősen szokatlan eset is borzolta a kedélyeket: 1934 decemberének végén a főispán – betegsége miatt – szentesi lakására hívta össze az igazoló választmány soron következő ülését. Tette mindezt annak ellenére, hogy az 1929. évi XXX. törvénycikk szerint a főispán akadályoztatása esetén a polgármesternek kellett volna levezetni a gyűlést. Farkas Béla azonban mindenképpen személyesen akart elnökölni rajta, feltehetően azért, mert a választási eredmények nagy részét Soós István polgármester igazolta volna. A Kun Béla-pártjához tartozó igazoló választmányi tagok – szabálytalannak tartva a hódmezővásárhelyi törvényhatóság területén kívül összehívott ülést – el sem utaztak a szomszédos városba. A kormánypártiakat viszont szolgálati gépkocsik szállították át Szentesre, míg az MSZDP választmányi tagjai saját költségen fogadott autóval érkeztek meg a főispáni rezidenciához. A szükséges választási iratok hiánya miatt a csonka grémium érdemi határozatokat nem hozott, mindössze a hiányzó anyagok összegyűjtését rendelte el. Az ülés végeztével azonban majdnem tettlegességig fajuló, botrányos szóbeli összetűzés játszódott le a főispán és a korábbi szociáldemokrata városi titkár, Erdei István között. Ezután Kiss János és Takács Ferenc szociáldemokrata párttagok a szentesi gyűlés jogellenességének megállapítását kérték az igazoló választmánytól. A testület

---

³⁸⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 16/1934., 18/1934., 27/1934., 28/1934., 29/1934., 30/1934., 3/1935., 8/1935.; VRÚ 1934. december 8. 2.; VÚ 1934. december 18. 1.

1935 márciusában, immár Hódmezővásárhelyen összegyűlt tagjai azonban arra hivatkozva, hogy az ominózus gyűlés határozata csak közbeeső intézkedést rendelt el, nem pedig ügydöntő határozatot hozott, visszautasították a panaszt. A két szociáldemokrata városatya nem fogadta el a döntést, és az igazoló választmány fellebbviteli szervéhez, a közigazgatási bírósághoz fordult.³⁸⁸ Ezen a főispán elnökletével összehívott márciusi ülésen foglalkoztak először az előző év decemberében beérkezett petíciókkal. A virilis választás eredményét, mivel nem érkezett kifogás ellene, helybenhagyták.

Az első választókerületben elutasított iparos lista miatt Karácsonyi Ferenc és Zombori István MSZDP tagok éltek panasszal. Beadványukban arra mutattak rá, hogy a törvényhatósági választásokra vonatkozó törvény nem rendelkezett arról, hogy a listára felvett jelölteknek előzetes beleegyező nyilatkozatot kellett volna tenniük.³⁸⁹ A panaszosok arra is hivatkoztak, hogy az iparos lista jelöltjeit valakik gépkocsival összeszedték, majd a lemondó nyilatkozat aláírására kényszerítették őket. A nyilatkozatot viszont csak november 25-én nyújtották be a választási elnöknek, lehetőséget sem hagyva arra, hogy az iparos lajstromon esetlegesen új jelölteket állíthassanak. A kerületben így csak egyetlen érvényes listára, a Gazdablokkéra lehetett szavazni. A voksolás tehát tét nélkülivé vált, melyet az alacsony részvételi arány is mutatott. Az igazoló választmány 1935 tavaszán megvizsgálta, majd elutasította a szociáldemokraták panaszát. Megállapította, hogy a listán szereplő polgárok nem tartoztak elfogadni a jelölést, mert erre egyetlen jogszabály sem kötelezte őket, majd igazolta az első választókerület mandátumait.³⁹⁰

A második választókerületben Juhász Pál szociáldemokrata képviselőjelölt és társai nyújtottak be fellebbezést, mert a választás előtt a főispán az egyik szavazatszedő küldöttség elnökét és helyettesét önhatalmúlag kicserélte, valamint – a panaszosok szerint – a szavazatok összesámlálásakor személyes jelenlétével akadályozta a kettes számú szavazatszedő küldöttség bizalmi egyéneinek munkáját. Az igazoló választmány az ügy kivizsgálására egy, a főispán által kijelölt vizsgálóbizottság felállításáról döntött. A vizsgálóbiztos Lázár Béla tiszteletbeli főügyész lett, aki először arra hivatkozva, hogy nem kapott egyértelmű direktívákat, érdemi vizsgálat nélkül terjesztette az igazoló választmány elé a második választókerület iratanyagát. Ezért a testület az 1935 júniusában tartott ülésén pontosította a vizsgálat tárgyát, majd annak lefolytatását rendelte el. Végül a júliusi ülésen a szociáldemokrata bizalmi egyének tanúvallomásai alapján, – akik nem

³⁸⁸ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 5/1935., 6/1935., 14/1935.; VRÚ 1934. december 30. 3.

³⁸⁹ A panasz megalapozott volt, mert valóban csak az országgyűlési képviselő-választásokon induló jelölteknek volt kötelező ilyen előzetes, közjegyző által hitelesített nyilatkozatot adni.

³⁹⁰ VRÚ 1934. november 22. 3.

jeleztek szabálytalanságokat – elutasították az MSZDP petícióját, és helybenhagyták a választás eredményét. Az indoklás megállapította, hogy a kettes számú szavazatszedő küldöttség főispán által delegált két új vezetőjéről a választókerület választási elnökének tudomása volt, a cserék pedig a szavazás eredményét nem befolyásolták. Juhász Pál azonban nem hagyta annyiban a dolgot, és a közigazgatási bírósághoz fordult, amely 1935 decemberében tárgyalta a fellebbezést. A bíróság megállapította, hogy ugyan a főispán valóban törvénysértő módon váltotta le a szavazókör elnökét és helyettesét, de erről a választókerületi elnöknek tudomása volt. A kisebb szabálytalanságok pedig nem befolyásolták a voksolás kimenetelét, ezért a panaszt elutasította. Így a választás eredményének korábbi elismerése érvényben maradt.³⁹¹

A harmadik választókerület választási eredménye ellen nem érkezett petíció, de az igazoló választmány – a szociáldemokrata győzelembe belenyugodni nem tudó főispán javaslatára – hivatalból vizsgálatot indított. A kivizsgálás arra irányult, hogy a voksoláskor használt szavazólapok alakja vagy nyomtatása felismerhetővé tette-e a választópolgárok pártállását, s ezáltal sérült-e a szavazás titkossága. A főispán a választás előtt két szavazatszedő küldöttség elnökét ebben a választókerületben is elmozdította, de a nyomozás erre nem terjedt ki. A vizsgálat lefolytatásával ezúttal is Lázár Béla tiszteletbeli főügyészt bízták meg, aki először a szociáldemokrata jelöltek választójogának, valamint megválaszthatóságának járt utána, majd a szavazólapok felett tartott szemlét. A Gazdablokk bizalmi egyéneinek tanúvallomásai szerint a választási procedúra során nem voltak szabálytalanságok. A szavazatszedő küldöttségek tagjai sem számoltak be törvénytelenésekről, mindössze azt jegyezték meg, hogy az MSZDP által osztogatott szavazólapokon a nevek vastagabb betűkkel voltak szedve a szokásosnál. 1935. júliusi ülésén az igazoló választmány a vizsgálat eredményének ismeretében kimondta, hogy kisebb szabálytalanságok ugyan előfordultak, ezek azonban nem voltak hatással a szavazás végkimenetelére, majd igazolta a szociáldemokrata jelöltek mandátumait.³⁹²

A negyedik választókerületben nem volt felszólamlás vagy hivatalból elrendelt vizsgálat, ezért a mandátumokat az igazoló választmány már 1935 tavaszán jóváhagyta.

Az ötödik választókerületben, a tizenegyedikben a Gazdablokk jelöltjeként indult Laub János petíciójára az igazoló választmány a következő kérdésekben rendelt el vizsgálatot: A választópolgárok valóban csak a Bell-párt és az MSZDP korteseinek gyűrűjén keresztül tudtak a szavazóhelyiségekbe jutni, valamint, hogy Büchler József szociálde-

³⁹¹ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 19/1934., 33/1935., 39/1935., 45/1935., 5/1936.

³⁹² MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 5/1935., 21/1935., 28/1935., 46/1935.

mokrata országgyűlési képviselő tettelességre buzdította-e a szociáldemokrata korteseket. Továbbá, hogy az MSZDP szavazólapjain a nyomtatás átlátszott-e a cédulák hátlapjára. A hatodik választókerületben a Gazdablokkot képviselő Szabó Sándor és társai ugyancsak a győztes szociáldemokraták átütő nyomtatású szavazólapjai miatt emeltek kifogást.³⁹³ Azt állították, hogy ennek segítségével a szociáldemokrata bizalmi egyének ellenőrizni tudták, hogy a választók melyik listára szavaztak. A vizsgálat mindkét választókerületben arra is választ keresett, hogy a Kéthly Anna szociáldemokrata országgyűlési képviselő kiadásában megjelent, és a panasszal élők szerint törvénytelenül terjesztett „Tisztelt Polgártársunk” című röplap valóban a Gazdablokk jelöltjeire vonatkozó személyes sértéseket tartalmazott-e. Az igazoló választmány – a vizsgálóbiztos tanúvallomásokon alapuló, és a választás eredményét helybenhagyni javasló állásfoglalása ellenére – a szavazólapok átütő nyomtatására, és a lejárató célzatú röpcédulákra hivatkozva 1935 nyarán mindkét választókerület választási eredményét megsemmisítette. A határozatok ellen a szociáldemokrata Takács Ferenc és Papp Lajos adott be fellebbezést a közigazgatási bírósághoz. Beadványukban azzal érveltek, hogy a titkosság elvének védelmében a szavazólapok borítékba tételét éppen az MSZDP javasolta. A polgármester engedélyt is adott erre, de rendelkezését a főispán felülbírálta. Következő indokuk az volt, hogy a szavazólapokat a főjegyzői hivatal bocsátotta a párt rendelkezésére, a nyomdafesték átütéséért pedig nem felelősek. A közigazgatási bíróság csaknem öt évvel a választás után, 1939 májusában hozta meg jogerős döntését: mindkét választókerületben érvényesnek mondta ki az eredményt. Indoklásában megállapította, hogy csupán néhány szavazólap volt átlátszó, valamint elismerte, hogy éppen az MSZDP volt az a párt, amely a szavazás titkosságát borítékok alkalmazásával kívánta megóvni, a röplapok terjesztése pedig a szavazás előtt, az előírások betartásával történt. Az 1939-ben tevékenykedő, új összetételű igazoló választmány tudomásul vette az ítéletet, és helybenhagyta a választókerületek eredményeit. Bár az 1935 nyarán hozott határozatai megsemmisítették a szociáldemokrata jelöltek mandátumait, de a jogerős döntés éveken át húzódó megszületéséig ők mégis teljes jogú képviselőként gyakorolhatták jogaikat a törvényhatósági bizottságban. Takács Ferencnek csak az ítélet kihirdetése után kellett elgondolkodnia azon, hogy melyik választókerületben marad városi képviselő, ugyanis 1934-ben két helyen is megválasztották. Végül 1939 júliusában harmadik kerületi mandátuma megtartása mellett döntött, az ötödik kerületiről pedig lemondott. A megürese-

---

³⁹³ A hódmezővásárhelyi levéltárban fellelhető, a panaszhoz mellékelt szavazólap alapján valóban így volt.

dett helyére a póttagok közül az ugyancsak szociáldemokrata Oláh Mihály került. A hosszan elhúzódó eljárás következtében ugyanakkor – Takács kettős mandátuma miatt – öt évig eggyel kevesebb szociáldemokrata képviselő volt a törvényhatósági bizottságban, mivel a jogerős döntés meghozataláig ötödik kerületi mandátumát nem adhatta vissza.³⁹⁴

A hetedik és a nyolcadik választókerület választási eredményeit az igazoló választmány petíció híján 1935 márciusában elismerte.

A kilencedik választókerületben – a harmadikhoz hasonlóan – az igazoló választmány a főispán nyomására a „közmegnyugvás érdekében” vizsgálatot rendelt el. Vizsgálóbiztosról ismét Farkas Béla gondoskodott, aki az általa lefolytatott vizsgálat végén, egyes ajánlási ívek kitöltését szabálytalannak találva, a választás eredményének megsemmisítését javasolta. 1935 júniusában az igazoló választmány mégis a szavazás érvényességét mondta ki, mivel állásfoglalása szerint a szabálytalan ajánlási íveken szereplő jelölteket nem választották meg. A határozat miatt meglepő módon Molnár Imre, a győztes lista póttaggá választott képviselőjelöltje fordult a közigazgatási bírósághoz, amely azonban a panasz határidőn túli beadására hivatkozva 1937 februárjában elutasította azt.³⁹⁵

A tizedik választókerületben Lakatos Tóth Gábor a Gazdablokk egyik bizalmi egyéne és Banga Imre az alulmaradó pártszövetség egyik jelöltje nyújtott be petíciót a választás eredménye ellen az igazoló választmányhoz. Felszólamlásukban azzal vádolták Deák Mihály Bell-párti jelöltet, hogy folyamatosan a szavazóhelyiségben tartózkodott, és személyes jelenlétével befolyásolta a választópolgárok akaratát, tehát nem megengedett módon korteskedett. A panaszosok annak a megállapítását is kérték grémiumtól, hogy voltak-e olyan kortesek, akik a voksolni igyekvő polgároktól szavazólapjukat elkérve, és azt összetépvé a másik pártét adták át nekik, valamint, hogy erről a tevékenységről a szavazatszedő küldöttségeknek volt-e tudomásuk. Lakatos Tóth Gábor panasza azt is firtatta, hogy a Bell-párt kortesei által a szavazóhelyiség körül terjesztett „II. Honfoglalás” című újság mennyiben volt alkalmas a szavazók befolyásolására. Az 1935. júniusi igazoló választmányi ülésen a kijelölt vizsgálóbiztos a panaszok érdemi feltárása nélküli elutasítása mellett foglalt állást. A testület azonban elrendelte a tanúkihallgatásokat, és a vizsgálat teljes körű lefolytatását. Következő, júliusi ülésén az időközben el-

---

³⁹⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 7/1935., 29/1935., 30/1935.; MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 7. d. 19/1939., 22/1939., 23/1939.; VRÚ 1935. június 22. 4.; VÚ 1935. június 23. 1-2.

³⁹⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 31/1935.; MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 7. d. 16/1937.

készült vizsgálati anyag ismeretében viszont nem állapított meg törvénysértést, így elutasította a kifogásokat, és igazolta a választókerület mandátumait.³⁹⁶

A tizenegyedik választókerületben Kovács Jenő a választáson alulmaradt Egyesült Polgári Blokk listájának jelöltje élt felszólamlással. Farkas főispán ebben a választókerületben szintén az utolsó pillanatban cserélte le két szavazatszedő küldöttség elnökét. A panasz nyomán megindított vizsgálat egyrészt arra volt hivatott fényt deríteni, hogy Domokos Sándor a mártélyi szavazatszedő küldöttség új elnöke valóban késésük miatt nem fogadta el Kovács Jenő bizalmi egyéneit, másrészt, hogy elnöki tisztével visszaélve megsértette-e a választás titkosságát. A visszaélés lehetőségét támasztotta alá, hogy a mártélyi választókerületben az 1934-es törvényhatósági választáson mindössze 41 szavazatot kapott az MSZDP-vel szövetséges Egyesült Polgári Blokk listája, míg néhány hónappal később, az 1935-ös országgyűlési választáson a szociáldemokraták ugyanitt már 150 voksot gyűjtöttek, és 1931-ben is 121 választópolgár szavazott rájuk. Az ellenoldal panaszindítványát ismét Laub János jegyezte, aki Kovács Jenő póttagságát támadta meg. Arra hivatkozott, hogy a jelölt jogellenesen tartózkodott a vajhádi szavazókör helyiségében. A harmadik felszólamlást Brezovai Lajos tette, aki a voksolás titkosságának megsértése miatt emelt szót, mivel álláspontja szerint az Egyesült Polgári Blokk szavazólapjain átütött a nyomtatás. A lefolytatott vizsgálat után 1935 júliusában az igazoló választmány, bár megállapította, hogy a választókerületben kisebb szabálytalanságok történtek, – például ilyen momentum volt a bizalmi egyének elutasítása – minden panaszt elutasított, és helybenhagyta a választás eredményét. Ezt követően Kovács Jenő, Laub János és Brezovai Lajos is a közigazgatási bírósághoz fordult.³⁹⁷

A tizenkettedik választókerületben csak egyetlen listára lehetett szavazni. Itt senki sem élt panasszal, és hivatalból sem indult eljárás, így az itt elnyert mandátumokat az igazoló választmány már 1935 tavaszán érvényesnek ismerte el.

Az érdekképviselési választások eredményeit – a megtámadott kereskedelmi és iparkamarai kivételével – gyorsan jóváhagyták. A kifogásolt kamarai képviselői helyeket a választmány 1935. júliusi ülésén igazolta, majd a közigazgatási bíróság is elutasította a hozzá beérkezett fellebbezéseket.³⁹⁸

---

³⁹⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 2/1935., 3/1935., 14/1935. 47/1935.

³⁹⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 17/1934., 21/1934. 19/1935., 25/1935., 38/1935., 40/1935., 41/1935.; VRÚ 1935. július 13. 1.

³⁹⁸ VRÚ 1934. december 9. 2.; VRÚ 1934. december 18. 1.; MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 49/1935., 4/1936.

Megállapítható, hogy a Farkas Béla főispán által irányított hatósági és tisztviselői presszió elsősorban a szociáldemokraták ellen irányult, akik a Népszava hasábjain támadtak vissza rá. A helyi MSZDP visszaszorítására évek óta folyó akciói nem jártak sikerrel, sőt visszafelé sültek el. A polgári összefogás tető alá hozása sem tudta megakadályozni az MSZDP mandátumainak gyarapodását. A közigazgatási bíróság pedig – igaz olykor csak évek múlva – a tizenegyedik kivételével, valamennyi választókerület választási eredményét jóváhagyta. Farkas főispán eljárásai tehát – mint a közigazgatási bíróság több esetben megállapította – többségében törvénytelenek voltak.³⁹⁹

Farkas Béla 1935 májusában mind Csongrád vármegyei, mind pedig vásárhelyi főispánságáról lemondott. Távozásában bizonyára szerepet játszottak a törvényhatósági választáson az ő utasítására elkövetett visszaélések is, viszont sikertelensége még inkább. Felettese, Kozma Miklós, a második Gömbös-kormány új belügyminisztere márciusban még megerősítette tisztségében, az 1935 áprilisában megtartott vásárhelyi országgyűlési választáson azonban a kormánypárti lista mandátum nélkül maradt. Farkas főispán, NEP pártelnök körül elfogyott a levegő, törvényes, sőt törvénytelen eszközökkel sem tudta győzelemre juttatni a kormánypártot, és teljesíteni a szociáldemokraták visszaszorítására tett korábbi ígéretét, ezért távoznia kellett tisztségéből. Utódja Kozma György, a belügyminiszter testvére lett, akit 1935. június 9-én iktattak be hivatalába. Ettől kezdve tehát ő töltötte be az igazoló választmány elnöki pozícióját, ami a grémium hozzáállásában és munkájában is némi pozitív változást hozott.⁴⁰⁰

I. 13. 8. Megismételt törvényhatósági választás a tizenegyedik választókerületben

A közigazgatási bíróság 1936 tavaszán tárgyalta a tizenegyedik választókerületben történeteket. Laub János panaszát mellőzte, ugyanakkor Kovács Jenő⁴⁰¹ és Brezovai Lajos kifogásának helyt adott, és a választás eredményét az „*ajánlást kövező részben*” megsemmisítette. Indokolásában megállapította, hogy Farkas Béla főispán a választókerület első és második szavazóköreben a törvényhatósági bizottság által kijelölt szavazatszedő küldöttségi elnököket lemondatta, és a választást megelőző éjszakán – a választókerületi elnök hozzájárulása nélkül – két új elnököt nevezett ki. Ezzel a lépésével

³⁹⁹ VÚ 1935. március 27. 3.

⁴⁰⁰ Varsányi Attila, 2010. 293-294.; VÚ 1935. március 12. 2.; VÚ 1935. június 9. 1-3.

⁴⁰¹ Kovács Jenő hódmezővásárhelyi gazdapolitikust a vásárhelyi sajtó 1936-tól kezdődően Kovács helyett többnyire már Kovátsként emlegette, mi azonban a félreértések elkerülése végett jobbnak láttuk, ha maradunk a Kovács vezetéknev használatánál.

a főispán túllépte a hatáskörét, mert a küldöttségek összetételének önkényes megváltoztatására nem volt felhatalmazása. Erre csak – jogszabályba nem ütköző, alapos indokkal – a választókerület törvényhatósági bizottság által megválasztott választási elnökének lett volna joga. A bíróság szerint a választási eljárás során személyes presszió is történt, ugyanis az egyik szavazóhelyiség előtt két állami iskolai tanító – az ottani szavazatszedő bizottság helyettes elnöke és jegyzője – több ellenzéki szavazótól elvette a szavazólapját, majd a Gazdablokkét átadva nekik, a szavazóhelyiségbe tessékelte őket. Kovács Jenő szavazólapjain a nyomtatás átütött a hátoldalra, így híveit könnyen beazonosíthatták. Ezenkívül Domokos Sándor polgári iskolai igazgató, az első szavazókör (Mártély) Farkas főispán által kinevezett elnöke megsértette a választás titkosságát azzal, hogy a szavazólapokat a voksolók kezéből kivette, majd kettéhajtva azokat saját kezűleg helyezte az urnába. Sőt tovább folytatta a szabálytalanságok sorozatát, azzal hogy, Kovács Jenő bizalmi egyéneit nem fogadta el, a szavazatszedő küldöttség tagjait pedig nem eskette fel. A szavazólapok összeszámlálása is törvényellenes volt, a tanúvallomások szerint ugyanis a szavazókör jegyzője nem volt jelen az eseményen.⁴⁰²

A Kozma György főispán elnökölte igazoló választmány a bíróság ítéletének megérkezése után, 1936 nyarán kihirdette, hogy megszűnt Borsos Máté, Pócsy Mihály és Battancs Pál Gazdablokkhoz tartozó képviselők mandátuma. A törvényhatósági bizottság rendkívüli ülése 1936. szeptember 20-ára írta ki a tizenegyedik választókerület megismételt választását, melyet az 1934-ben érvényes ajánlást benyújtott két változatlan lista részvételével kellett megtartani. Az érintett választópolgárok szavazólapjaikat szeptember 13-án, a lakóhelyük szerinti szavazókörökben vehették fel. A választásra jogosultak érvényes névjegyzéke megegyezett az eredetileg használttal. A szavazás a Farkas főispán beavatkozása előtt kijelölt négy szavazóköri elnök felügyeletével folyt le, és a két évvel korábban vereséget szenvedett ellenzéki lista teljes győzelmét hozta. Kovács Jenő, Molnár Sándor és Rostás István mandátumával három fővel gyarapodott a törvényhatósági bizottság ellenzéki tagjainak száma, csak a harmadik, azaz utolsó pótképviselői hely lett a Gazdablokk által indított Pócsy Mihályé. A győztes listán induló Bánffy Sándor, aki ekkor az egyetlen hivatalos szociáldemokrata jelölt volt, második pótképviselő lett. A választási részvétel ugyanakkor háromszáz fővel alatta maradt a két évvel korábbinak. Valószínűleg a kukoricatörési munkálatok miatt mindössze 841 fő, a választásra jogosultak kevesebb, mint fele járult az urnákhoz.

---

⁴⁰² MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 25/1934., 19/1936.; VRÚ 1935. július 13. 1.

A megismételt választást számottevő kampány nem előzte meg. A Gazdablokkba tömörült politikai erők két évvel korábbi alkalmi szövetsége 1936-ra elenyészett. A Gazdablokk lista jelöltjei között is megbomlott az egység. Laub János személye, a bajbajutott gazdák egyik vezetőjeként folytatott kétes ügyletei miatt, vállalhatatlanná vált a többi jelölt számára. Kovács Jenő listája pedig már maga mögött tudhatta Kun Béla támogatását is. Győzelme után Kovács úgy nyilatkozott, hogy egy különálló, „*földműves kisgazdapárti*” frakciót fog létrehozni a város parlamentjében. Megjegyezzük, hogy 1936-ban már az elő póttagsági hely is egy rendes képviselői hellyel ért fel, mert az 1929-ben megválasztott és 1934-ben a közgyűlésben bennmaradt Gombos Péter a továbbiakban virilis jogon kívánt képviselő lenni. Így a megüresedett helyre Gajdán Sándort, a frissen megválasztott Kovács-párti első póttagot hívták be.

Laub János még a választás előtt sikertelenül próbálta elérni, hogy Kovács Jenőt az 1934-ben használt átlátszó szavazólapok miatt zárják ki a jelöltek közül, majd az új választási eredmény ellen is panasszal élt. Beadványában a két választás kimenetele közötti nagy eltérés, és a megismételt voksolás alacsonyabb részvétele miatt a korábbi eredmény újbóli érvényesítését kérte. Petícióját azonban az igazoló választmány, majd a közigazgatási bíróság is elutasította.⁴⁰³

I. 14. A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1935-ben

I. 14. 1. Előzmények

A közvélemény 1932 őszén nagy várakozással tekintett Gömbös Gyula kormányzása elé. Jelentősen növelte népszerűségét, hogy kormánya egyik első intézkedésével eltörölte az érvényben lévő statáriumot. Miniszterelnöksége első éveiben a nemzeti egység és a társadalmi kompromisszumkészség jelszavai mentén politizált, de nem feledkezett meg a békés revízió napirenden tartásáról sem. Ezáltal politikája illeszkedett a rendszer társadalmi és gazdasági elitjének elvárásaihoz. Ugyanakkor nem tett le arról, hogy a már 1932 őszén, kormánya programjaként nyilvánosságra hozott, és széles körben ter-

---

⁴⁰³ VRÚ 1936. szeptember 6. 1.; VRÚ 1936. szeptember 12. 1.; VRÚ 1936. szeptember 15. 1.; VÚ 1935. március 22. 1.; VÚ 1936. szeptember 3. 1-2.; VÚ 1936. szeptember 19. 1-2.; VÚ 1936. szeptember 20. 1.; VÚ 1936. szeptember 20. 1.; Népújság (a továbbiakban: NÚ). 1936. szeptember 22. 1. A Vásárhelyi Friss Újság 1936-tól Népújság főcímmel jelent meg.; MNL CSML HL Hmvt. v. Ig. Vál. ir. 6. d. 29/1936., 41/1936.; MNL CSML HL Hmvt. v. Ig. Vál. ir. 7. d. 44/1937.

jesztett, 95 pontba foglalt Nemzeti Munkatervét megvalósítsa. Ennek jegyében a magyar mezőgazdaságnak jelentős piacokat biztosító, Svájccal, Ausztriával, Olaszországgal és Németországgal megkötött egyezmények valódi külpolitikai sikerek voltak. Segítségükkel az ország kezdett kilábalni a gazdasági válságból. A gazdavédelmi intézkedések és az új piacok biztosítása pedig a birtokos parasztság nagy részét az anyagi tönkretűléstől mentette meg. Ugyanakkor az államszervezet módosítására irányuló törekvései, a hatalomkoncentráció irányába mutattak.⁴⁰⁴

Gömbös 1935-ben saját pozícióját elég stabilnak ítélte meg ahhoz, hogy végre leszámoljon a kormánypártban továbbra is vezető szerepet játszó legnagyobb politikai ellenfelével, Bethlen Istvánnal, valamint a hozzá hű, körülötte csoportosuló országgyűlési képviselőkkel, a NEP mellett párhuzamosan létező „régipárttal”. Bethlen ugyanis egyre erősebb kritikával illette a kormány bel- és gazdaságpolitikáját, illetve a beharangozott választójogi reformot. A miniszterelnök tervét régi barátja, Eckhardt Tibor segítségével kívánta végrehajtani, aki ekkor ellenzékben politizált, és a Független Kisgazdapárt vezetője volt. A két „vezér” között még 1934-ben létrejött királyszállási megállapodás alapján Eckhardt feladata a Bethlen elleni politikai offenzíva elindítása és irányítása volt, cserébe Gömbös – a reményei szerint hamarosan kiírásra kerülő országgyűlési választáson – több választókerületben egyhangú, tehát ellenjelölt nélküli mandátumokat ígért a kisgazdáknak. A Bethlen ellen felhozott fő „vádponth” a Gömbösi reformprogram végrehajtásának akadályozása volt. Tervei keresztülviteléhez a miniszterelnöknek meg kellett győznie a kormányzót a Ház feloszlataásáról.⁴⁰⁵

1935. február 28-án a Budapesti Közlönyben megjelent rendelet értelmében a Gömbös-kormány újabb intézkedésig betiltotta a politikai jellegű gyűléseket. Ez a lépés már előrejelítette, hogy a nagypolitikában valami készül. És így is történt: a kormány március 4-én – igaz csak formálisan – lemondott. A kormányzó azonban ismét Gömbös Gyulát kérte fel kormányalakításra, ő pedig elfogadta az újabb miniszterelnöki kinevezést. Új tagokkal frissítette fel kormányát, melyből ezúttal már valamennyi Bethlen köréhez tartozó miniszter kimaradt. Egy nappal később pedig – némiképp váratlanul – kormányzói leirat segítségével feloszlattatta az országgyűlést. Az 1931 nyarán megválasztott parlamenti képviselők tehát ezúttal sem töltötték ki ötéves mandátumukat. Bethlen és 12 elvbarátja a házfeloszlataás hírére azonnal kilépett a NEP-ből.

⁴⁰⁴ Vonyó József: Gömbös Gyula. Budapest, 2014, Napvilág Kiadó. (a továbbiakban: Vonyó József, 2014.) 171-172.

⁴⁰⁵ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 99-101.; Romsics Ignác, 1999. 371.; Püski Levente, 2006. 73-74.; Ungváry Krisztián, 2013. 159-160.; Vonyó József, 2014. 201.

A kormányfő már hosszú idő óta napirenden tartotta a titkosságon alapuló választójogi reform bevezetésének lehetőségét, mellyel az ellenzéki pártok többsége is egyetértett, sőt szorgalmazta azt. Több tervezet is készült, de végül az országgyűlés – elsősorban a kormánypárt Bethlen által irányított konzervatív többségének ellenállása miatt – egyiket sem foglalta törvénybe. Így az 1935-ös választást is a tíz évvel korábban elfogadott 1925. évi XXVI. törvénycikk alapján rendezték meg.⁴⁰⁶

I. 14. 2. A választási előkészületek

A választás technikai lebonyolításáért felelős vásárhelyi főjegyzői hivatal a parlament feloszlása után azonnal megkezdte az előkészületeket, és a szavazóigazolványok kézbesítését. 1935. március 11-ei ülésén a központi választmány a szavazás időpontját – a Kozma Miklós belügyminiszter által megállapított határnapokon belül – 1935. április 6-ára írta ki. Ezenkívül megválasztották a választási bizottság elnökét és helyettesét, Endrey Béla polgármester-helyettes és Osváth Gábor tiszteletbeli tanácsnok személyében. A Szegedi Királyi Ítéltábla a négy évvel korábbi választáshoz hasonlóan dr. Elemy Sándor ítéltáblai bírót nevezte ki választási főbiztosnak, dr. Juhász István ítéltáblai bírót pedig helyetteséül jelölte. Dr. Molnár József – ő szintén közreműködött az előző választásnál – és dr. Török Bálint királyi törvényszéki bírakat pedig választási biztosnak küldte Vásárhelyre. A főbiztos március 18-án érkezett a városba, és Soós István polgármester javaslata alapján kinevezte a választási bizottság hat tagját, hat pótagját és jegyzőjét, majd sor került a választási eskü letételére is.⁴⁰⁷

A választási bizottság március 20-án adta ki a választási hirdetményt, mely szerint a voksolás továbbra is titkosan, borítékba zárt szavazólappal, és kötelező jelleggel kerül megrendezésre. A pártok által összegyűjtött ajánlásokat március 29-én kellett benyújtani a választási főbiztosnak. Az ajánlásokat leadó pártmegbízottak – ugyanúgy, mint korábban – minden szavazókörbe két bizalmi egyént és két különmegbízottat jelölhettek ki, a bizalmi egyének pedig egy-egy azonossági tanút kérhettek fel. A szokásos szesztilalom a választás előtti napon lépett életbe, és a szavazás végéig tartott. A belügyminiszter kiegészítő rendelkezése szerint, ha a választópolgár személyazonossága teljes bizonyos-

⁴⁰⁶ Földes György–Hubai László, 1998. 149-151., 154-160.; Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 108.; Romsics Ignác, 1999. 376.; Püski Levente, 2006. 74., 108.; VRÚ 1935. március 2. 1.; VRÚ 1935. március 5. 1.

⁴⁰⁷ VRÚ 1935. március 12. 3.; VRÚ 1935. március 19. 3.; VFÚ 1935. március 9. 2.; VFÚ 1935. március 17. 2.

sággal megállapítható volt, akkor a névjegyzék esetleges pontatlanságai miatt nem lehetett visszautasítani, vagyis leadhatta szavazatát. A választási bizottság megalakította az egy-egy elnökből, elnökhelyettesből, jegyzőből és jegyző-helyettesből álló 17 szavazatszedő küldöttséget, és kijelölte a szavazóhelyiségeket is. Néhány esetben új helyszínt választottak, melyeket megfelelőbbnek ítélték a szavazás zavartalan lebonyolításához. Majd a küldöttségek tagjai a választási bizottság elnöke előtt esküt tettek. A korábbi választásokhoz hasonlóan ismét egy honvédszázad érkezett Vásárhelyre, hogy a voksolás idején rendfenntartóként működjön közre.⁴⁰⁸

I. 14. 3. Politikai pártok és erőviszonyok a hódmezővásárhelyi kampányban

A Független Kisgazdapárt Gömbös-kormányhoz való közeledése miatt Kun Béla már 1934 őszén kilépett a párt parlamenti frakciójából. „*A Független Kisgazdapárt eltért a Kossuth-eszmében gyökerező régi programjától.*” – indokolta döntését a képviselő.

A vásárhelyi polgári ellenzék az országgyűlés felosztatásával egy időben újra képviselőjelöltnek kérte fel a veterán politikust, aki a régi 48-as Kossuth-párt eszméin alapuló „*nemzeti agrárellenzéki programmal*” vállalta a megmérettetést. Közben a kormány 1935. március 7-étől ismét engedélyezte a politikai gyűléseket.

Március 12-én a Kun Béla-párt nyilvánosságra hozta képviselőjelöltjei névsorát: A listán Kun Béla után a második helyen Bodrogi Sándor gazdálkodó, a harmadikon Gábor István ipartestületi jegyző, a negyediken pedig Székely Imre gazdálkodó, a barackosi olvasóköri elnöke szerepelt. Valamennyi képviselőjelölt tagja volt a hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottságnak is.⁴⁰⁹

A Nemzeti Agrárellenzék listavezetője március 24-én délután tartotta képviselői beszámoló- és programbeszédét a Fekete Sas dísztermében. Az előző választástól eltérően ezúttal a rendőrség nem emelt kifogást az ellen, hogy a kormánypárttal egy napon és azonos helyszínen rendezzen nagygyűlést. Kun Béla jubileumhoz érkezett: 1910-ben, vagyis 25 évvel korábban választották meg először Vásárhely országgyűlési képviselőjévé. Programbeszédében arra mutatott rá, hogy a kormány adós maradt a valódi reformok végrehajtásával. Példaként hozta fel az általános és titkos választójog kérdését,

---

⁴⁰⁸ VRÚ 1935. március 24. 1-2.; VRÚ 1935. március 28. 2.; VÚ 1935. április 7. 2.; VFÚ 1935. március 17. 4.; VFÚ 1935. március 28. 2.

⁴⁰⁹ VRÚ 1934. november 25. 1.; VRÚ 1935. március 8. 1.; VRÚ 1935. március 8. 1.; VRÚ 1935. március 12. 1.; VRÚ 1935. március 13. 1.

amiért immár 25 éve folytatott küzdelmet a parlamentben. Bírálta a kabinet néhol „*vargabetűs huncutériáival*” felérő lépéseit, és az adósvédelmi intézkedések elmaradását is. Beszéde végén hangsúlyozta, hogy ő mindig a kisemberek pártján állt és áll: „*Becsülettel fogok küzdeni továbbra is a népmilliókért, imádott magyar hazám szebb jövőéért, szeretett városom jobb sorsáért s a magyar feltámadásért. Isten engem úgy segéljen!*” A listavezető helyenként frázisokkal tarkított, hosszú beszéde után a lajstrom többi jelöltje is szót kapott. A programadó nagygyűlés után a kampány a szokásos mederben folyt tovább: a következő héten az Agrárellenzék képviselőjelöltjei a külterületi olvasóköroket járták végig, ahol a tanyai lakossággal ismertették meg programjukat. A párt mind a 8 belterületi városi kerületben irodát nyitott. E pártirodák feladata a betérő választópolgárok szavazással kapcsolatos felvilágosítása, a kampánytevékenység koordinálása és az ajánlások gyűjtése volt.⁴¹⁰

Az országgyűlés márciusi feloszlása után megindultak a találgatások a kormánypárt helyi jelöltjeinek kilétéről. Lehetséges vásárhelyi indulóként Darányi Kálmán földművelésügyi miniszter és Mayer János volt miniszter neve is szóba került. Hosszas tanácskozás és mérlegelés után – mialatt az országos pártközpont által a lista második helyén indítani kívánt Temesváry Imrét a vásárhelyi lobbí Farkas Béla főispán segítségével Csáky Lajosra cseréltette ki – március 10-én a Nemzeti Egység városi nagyválasztmánya megnevezte vásárhelyi képviselőjelöltjeit. A párt listavezetője Tasnádi Nagy András⁴¹¹ vallás és közoktatásügyi államtitkár lett, akit Csáky Lajos városi főügyész követett. A harmadik helyre Kokovay János földbirtokos, a negyedikre pedig ismételten Szabó Sándor építész, az Iparegylet elnöke került. Az államtitkárt egy, Farkas Béla és Csáky Lajos által vezetett küldöttség kérte fel a kormánypárt vásárhelyi listavezetőjének.

⁴¹⁰ VRÚ 1935. március 26. 1-2.; VRÚ 1935. április 3. 2.; VRÚ 1935. április 6. 3.

⁴¹¹ Tasnádi Nagy András (1882-1956) vallás- és közoktatásügyi államtitkár, igazságügy miniszter. Budapesten született. A fővárosban végezte a középiskolát és a jog és államtudományi doktori oklevelet is a budapesti egyetemen szerezte meg. 1908-tól az első világháború kezdetéig ügyvédként dolgozott, majd 1915-ben bevonult, és végigharcolta a háborút. 1925-ben az Államvasutak főügyésze, majd igazgatóhelyettese lett. 1929-ben a kormányzó kormányfőtanácsossá nevezte ki. 1933-tól két évig az Igazságügy Minisztérium, majd 1935-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkáráként dolgozott. 1935-től 1944-ig Hajdúszoboszló egyhangú mandátumával országgyűlési képviselő volt. 1935-ben Hódmezővásárhelyen a kormánypárti lista vezetője volt, de nem szerzett mandátumot. 1938-ban a NEP országos elnökévé választották, ekkor az államtitkárságról lemondott. 1938 novemberétől az Imrédy, majd a Teleki-kormány igazságügy-miniszterévé nevezték ki. 1939-ben a kormányzótól titkos tanácsosi címet kapott. 1939 novemberétől 1945-ig a képviselőház elnöke volt, a miniszterségtől megvált. A második világháború után a népbíróság halálra ítélte, majd ítéletét kegyelemből életfogytiglanra módosította. A börtönben halt meg. In: Magyar országgyűlési almanach 1939-1944. 326-327. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/a1939_44/index.htm; Bölöny József, 1992. 353.

Tasnádi Nagy András először a vásárhelyi frontharcosok március 15-e alkalmából megrendezett vacsoráján mutatkozott be személyesen a város közönségének. Azért választotta ezt az alkalmat, mert maga is harcolt az első világháborúban.⁴¹² Első látogatását hamarosan újabb vizit követte: a listavezető március 24-én délelőtt a NEP Fekete Sasban megrendezett választási nagygyűlésén mondta el programbeszédét. „*A kortes beszédek kora lejárt. [...] A kortes beszédek csak arra valók, hogy aranyhegyeket ígérjenek és csalódást okozzanak.*” – kezdte mondandóját az államtitkár, majd így folytatta: „*Legelső feladatának tekinti a kormány, hogy a gazdaközönség bajain segítsen.*” Ezután adóreformot, a gazdaadósságok rendezését, továbbá a hitbizományok ügyének megoldását és telepítést ígért. Majd kitért az iparosok és a munkások rossz helyzetének javítási lehetőségeire is. Végül – mint kultuszminisztériumi államtitkár – egy új kultúrprogram kidolgozásának szükségességéről szólt. Programbeszédéből kitűnt, hogy az államtitkár Gömbös miniszterelnöknek és reformterveinek feltétlen híve volt. Tasnádi Nagy után a kormánypárt másik három jelöltje is bemutatkozott a jelen lévő választópolgároknak. A gyűlés után és másnap „*Gömbös Gyula zászlótartója*” és jelölttársai több külterületi és belterületi olvasóköribe látogattak el.

Az 1935-ös választási kampány idején a Nemzeti Egység Pártja már valamennyi belterületi szavazókör közelében pártirodákat működtetett. A kampány hátralevő részében a párt előző két évben létrehozott kerületi szervezetei is gyűléseket tartottak. A nagygyűlés után néhány nappal a listavezető újra Vásárhelyre érkezett. Elsőként a tisztviselők és közalkalmazottak értekezletét, majd a Gazdasági Egyesületet kereste fel. Ezután a Tisza Szállóban összegyűlt iparosok és kereskedők előtt ismertette programját. Végül a korábban általa még nem felkeresett külterületi olvasóköroket járta végig. Tasnádi Nagy közvetlenül a választás előtt, a néma héten is tiszteletét tette a városban, ekkor pártértekezleteken vett részt.⁴¹³

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt országos választmánya március elején hagyta jóvá a vásárhelyi szervezet jelöléseit. Hódmezővásárhelyen Takács Ferenc kőművesmestert lépette fel listavezetőként. A listán szereplő további nevek sorrendben: Posztós Sándor földmunkás, K. Tóth Sándor kisbirtokos és Hegyi Imre építőmunkás voltak. A lajstromon – a párt történetében először – kizárólag vásárhelyi illetőségű jelöltek szerepeltek. Az MSZDP helyi szervezete tanulva a korábbi gyenge eredményekből, ezúttal

⁴¹² VRÚ 1935. március 8. 2.; VRÚ 1935. március 12. 2.; VÚ 1935. március 8. 1.; VÚ 1935. március 12. 1.; VÚ 1935. március 15. 1.; VÚ 1935. március 16. 1-2.; VFÚ 1935. március 13. 1.

⁴¹³ VÚ 1935. március 27. 1-3.; VÚ 1935. március 28. 1-2.; VÚ 1935. március 30. 1-2.; VÚ 1935. április 4. 2.; VFÚ 1935. március 27. 1-2.; VFÚ 1935. március 30. 1.

különös hangsúlyt fektetett a külterületi kampányra. Farkas Béla főispán ugyanakkor mindent elkövetett, hogy a szociáldemokraták ne tarthassanak kampánygyűléseket. A Fekete Sas nagytermét például a rendőrség március 10-én, 17-én, sőt 25-én sem bocsátotta a párt rendelkezésére, hogy ott programadó nagygyűlést tartsanak. A hatóság mindannyiszor arra hivatkozott, hogy a helyiséget a kormánypárt már lefoglalta. Ugyanakkor a külterületeken hasonló indokkal a legfontosabb tanyai központokban sem engedélyezte az MSZDP gyűléseinek megtartását. Így a párt jelöltjei egyelőre csak a Munkásotthonban, a susáni, a csúcsi és az újvárosi városrészben engedélyezett kampányrendezvényeken találkozhattak a választókkal. A főispáni önkény miatt a párt országos központja a belügyminiszterhez fordult. Végül Kozma Miklós utasítására a főispán kénytelen volt engedni, és hosszas alkudozás után március 28-ára engedélyezte a Fekete Sasbeli programadó nagygyűlés megtartását. Takács Ferenc nagyszámú hallgatóság előtt emelkedett szólásra. Először az aktuális gazdasági kérdésekről beszélt, majd a párt földreformtervét ismertette: *„Az egyikét és a magyar fajt pusztító népbetegségeket csak a becsületes és radikális földreformmal lehet likvidálni.”* – vélekedett. Megállapította, hogy az alacsony terményárak miatt a város lakosságának nyomora fokozódott. Végül rámutatott az ipari munkásság és a mezőgazdasági dolgozók közötti szövetség fontosságára, melynek segítségével megvalósulhat az *„igazi földreform”*. Mondanivalójának középontjában tehát egy új, a *„szemfényvesztő”* Nagyatádi-félénél jóval kiterjedtebb, a nagybirtokokat nem kímélő földreform követelése állt.⁴¹⁴

A szociáldemokrata párt április elejétől a IV. kivételével minden városi kerületben és a külterületi Kopáncson választási irodát működtetett.⁴¹⁵

A Független Kisgazdapárt Kun Béla kilépése után is aktív maradt a városban. Így nem volt meglepő, hogy vezetése bejelentette a választáson való indulási szándékát. Listavezetőnek az előző szavazás idején még Kun Béla mögött a kisgazda lista második helyén szereplő, volt függetlenségi párti városatyát, Karácsonyi Sándor gazdálkodót, a Gazdasági Egyesület alelnökét kérték fel. Második helyre Karasz Péter gazdálkodó, a Gazdasági Egyesület „gazdaifjainak” vezetője, a harmadikra Szathmáry Dezső ügyvéd, az egyesület ügyész-titkára, a negyedikre pedig Maczelka Ferenc gazdálkodó került. A

---

⁴¹⁴ NSZ 1935. március 10. 7.; NSZ 1935. március 19. 7.; NSZ 1935. március 20. 9.; NSZ 1935. március 21. 8., 11.; NSZ 1935. március 22. 10.; NSZ 1935. március 23. 8.; NSZ 1935. március 24. 10.; NSZ 1935. március 29. 9.; VRÚ 1935. március 10. 5.; VÚ 1935. március 31. 1-2.

⁴¹⁵ NSZ 1935. április 4. 5.

kisgazdák a többi párthoz hasonlóan több külterületi és belterületi programgyűlést is rendeztek.⁴¹⁶

„*Pártonkívüli gazdasági reformprogrammal*” egy ötödik lajstrom is megpróbálta összegyűjteni a jelöltállításhoz szükséges ajánlásokat. A lista élén – a vásárhelyi választások történetében először – egy hölgyet, Sarkady Jolán magánzót találtuk. Második helyen Ács Lajos kocsigyártó, a néhány hónappal korábban megrendezett törvényhatósági választáson felbukkant Bell-párt egyik vezetője, a harmadikon Olasz Sándor gazdálkodó, a negyediken pedig Tóth András gépkereskedő indult. E névsort mégsem tekinthetjük a Bell Miklós-féle Gazdasági Reformpárt hivatalos listájának, mert a helyi vezetőség közleményben határolódott el tőle, és tudatta, hogy a párt Bell Miklós betegsége miatt az egész országban nem vesz részt a választáson. Ennek ellenére a jelöltek Vásárhely belterületén programadó gyűléseket hirdettek meg.⁴¹⁷

I. 14. 4. Küzdelem az ajánlásokért

1935. március 12-én a járásbíróóság megkezdte az ajánlási ívek hitelesítését, majd elindult az ajánlások gyűjtése. A jelölteknek ezen a választáson is a választópolgárok minimum tíz százalékának az érvényes ajánlását kellett megszerezniük, ami jelen esetben legalább 1828 darabot jelentett.

Március 29-én, a határidő napján öt párt megbízottai nyújtottak be ajánlási íveket a választási főbiztosnak. Elsőként a Nemzeti Egység Pártjának küldöttei érkeztek meg, akik 5416 ajánlást adtak le. Ebből a választási főbiztos és segítői 4281-et találtak hitelesnek. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt megbízottjai 2566 ajánlással jöttek, melyek átvizsgálása után 2295 érvényes maradt. A „*Pártonkívüli Gazdasági Reform*” követelneinek ívein 2368 ajánlás szerepelt, ennek azonban csak egyharmad része, pontosan 754 darab volt elfogadható. Ezért a „Gazdasági Reformot” az ezer feletti hiányzó mennyiség 36 órán belüli pótlására kötelezték. Legutoljára a Független Kisgazdapárt 1957 ajánlást tartalmazó ívei érkeztek be, a vizsgálat azonban ezúttal is mindössze 863-at talált megfelelőnek. A választási főbiztos a hiányzó 965 ajánlás összegyűjtésére szintén 36 óra haladékot adott. Bár másodikként hozták, mégis utoljára került sor a Nemzeti Agrárellenzék 3500 ajánlást tartalmazó íveinek áttekintésére. Elemy főbiztos és segítői

⁴¹⁶ VÚ 1935. március 13. 3.; VÚ 1935. március 28. 3.

⁴¹⁷ VRÚ 1935. március 14. 2.; VRÚ 1935. március 15. 2.; VÚ 1935. március 23. 3.

nem nézték át az összeset, csak 2300 ajánlást vizsgáltak át, melyből 2261 kifogástalan-
nak bizonyult, ennyi pedig elegendő volt a Kun Béla vezette politikai formáció indulá-
sához.

A választási bizottság a főbiztos által adott 36 órás türelmi időt egy alkalommal, to-
vábbi 24 órával meghosszabbította. A két érintett pártnak azonban így sem sikerült a hi-
ányzó ajánlásokat pótolni. A napokig tartó hitelességi vizsgálat a határidő lejártával vé-
get ért. Április 2-án a választási bizottság kihirdette, hogy a választáson való indulásra
három párt – a NEP, az MSZDP, és a Nemzeti Agrárellenzék, vagyis a 48-as Kossuth
Párt – képviselőjelöltjei szereztek jogot. Ezt követően sorsolással állapították meg a
szavazólapokra kerülő pártrendet: a NEP az első, az MSZDP a második, míg az Ag-
rárellenzék a harmadik helyre került.⁴¹⁸

I. 14. 5. Rövid kampány, mérsékelt küzdelem

A meglehetősen rövid, mindössze három hetes vásárhelyi kampány a felfokozott és
atrocitásokkal terhelt – például a halálos áldozatokat követelő endrődi csendőrsortűz –
országos választási hadjáratlalt ellentétben viszonylag csendesen csordogált. A két kor-
mánpárti sajtóorgánus – a Vásárhelyi Újság és a Vásárhelyi Friss Újság – csak a vá-
lasztás előtt közvetlenül lendült támadásba: Kun Bélát – hozzátehetjük szokás szerint –
azzal vádolták meg, hogy lapjában túlzottan szelíd hangon ír a szociáldemokratákról,
ellenben a kormányt és a Kisgazdapártot folyamatosan támadja. A vádakat az Agrárrel-
lenzék listavezetője a Vásárhelyi Reggeli Újság hasábjain utasította vissza. A Vásárhelyi
Friss Újság a szociáldemokratákra is ösztözet zúdított. „*Rabszolgája akarsz lenni a
nemzetközi szociáldemokráciának? Ne tedd!!! Magad, családod és nemzedet árulója
vagy, ha meginogsz!!! Szavazz tehát a Nemzeti Egység jelöltjére: Tasnádi Nagy András-
ra.*”⁴¹⁹ – hirdette a voksolás második napján megjelent lapszám címdala.

1935. március 31-én kezdetét vette az előző választáson bevezetett néma hét. Így a
választás napját megelőző hét napban már nem lehetett gyűléseket vagy programbeszé-
deket tartani, a pártok csupán értekezleteket szervezhettek. Egy ilyen jellegű susáni NEP

⁴¹⁸ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.; MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 22. d.; MNL
CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1935. IV. B. 1403 b/Iratok, 23.
doboz; VRÚ 1935. március 30. 1.; VRÚ 1935. március 31. 3.; VRÚ 1935. április 2. 2.; VRÚ 1935. április
3. 3.; VÚ 1935. március 12. 1.; VÚ 1935. március 30. 1.; VÚ 1935. március 31. 1.; VÚ 1935. április 2. 1.;
VÚ 1935. április 3. 1.; VFÚ 1935. március 12. 1.; VFÚ 1935. március 30. 1.; VFÚ 1935. március 31. 1.;
VFÚ 1935. április 2. 1.; VFÚ 1935. április 3. 1.

⁴¹⁹ VFÚ 1935. április 7. 1.

rendezvényen kisebb incidens történt, amikor egy csoport – utóbb szociáldemokrata kötdésű ínségmunkásnak titulált „elem” – bekiabálásokkal próbálta megzavarni a kormánypárti szónokokat, de gyors távozásuk miatt végül nem került sor tettelegességre. A néma héten, a külterületeken a főispán utasítására a csendőrség összegyűjtötte a szociáldemokraták engedélyezett rölapjait, ezért az országos központ ismét panasszal fordult a belügyminiszterhez. Majd a szavazás előtti napon a csendőrség letartóztatta a mártélyi szavazókörebe igyekvő, a voksolás tisztaságát ellenőrző két szociáldemokrata bizalmi egyént, akiket visszakísértek Vásárhelyre és megtiltották nekik, hogy visszatérjenek Mártélyra. Az eljárás miatt a szociáldemokrata párt vezetősége újabb táviratban tiltakozott Kozma Miklós belügyminiszternél. Farkas Béla főispán tehát a csendőrséget is felhasználva, több alkalommal hatáskörét túllépve próbálta megakadályozni, hogy a szociáldemokrata párt jó eredményt érjen el a választáson.

A választás előtt néhány nappal a jelöltállításnál elbukott Független Kisgazdapárt vásárhelyi csoportja a kormánypárti jelöltek támogatására szólította fel híveit. Többek között ez a gesztus is alátámasztotta a két politikai erő hosszabb idő óta tartó közeledését és együttműködését mind országos, mind pedig helyi szinten. A hódmezővásárhelyi szavazás megkezdése előtt már biztos volt, hogy Tasnádi Nagy András a hajdúszoboszlói választókerület egyhangú mandátumával bejutott a képviselőházba.

A voksolásra kijelölt két napon a kormánypárt és Kun Béla pártja minden szavazóköreben komoly erőfeszítéseket tett a választópolgárok mozgósítására, míg az MSZDP kortesei főként azokra a külterületi részekre koncentráltak, ahol korábban pártjuk gyengébb eredményeket ért el.⁴²⁰

I. 14. 6. A választás statisztikája és értelmezése

Az 1935. április 6-7-én megtartott hódmezővásárhelyi országgyűlési választás számzerű eredményeit a tizennyolcas táblázat részletezi:

---

⁴²⁰ NSZ 1935. április 5. 9.; NSZ 1935. április 6. 7-8.; VRÚ 1935. április 1. 1.; VÚ 1935. április 4. 1.; VÚ 1935. április 5. 2.; VÚ 1935. április 7. 2.; VFÚ 1935. március 31. 2.; VFÚ 1935. április 4. 1.; VFÚ 1935. április 5. 1-2.

18. táblázat: a hódmezővásárhelyi I-II. választókerület szavazóköreinek eredményei az 1935. április 6-7-én megrendezett országgyűlési képviselő-választásokon. ⁴²¹							
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegy- zékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	1. sz. lista: NEP	2. sz. lista: MSZDP	3. sz. lista Nemzeti Agrár- ellenzék	Vissza- utasi- tott/ Kifogá- solt	Érvény- telen
Belterület							
1. I-1. Városháza (I. v. ker.)	1511	1339	614	240	443	1/–	42
2. I-2. Mária Valéria u. áll. e. isk. (IV. v. ker.)	1490	1308	597	224	447	2/2	40
3. I-3. Kállay u. ref. e. isk. (VII. v. ker.)	1214	1098	436	292	349	3/7	21
Belterület összesen:	4215	3745	1647	756	1239	6/9	103
Külterület							
4. I-4. Hatrongyosi áll. e. isk. - Hatrongyos-Csókás	753	683	352	145	178	–	8
5. I-5. Mátyáshalmi áll. e. isk. - Mátyáshalom	920	776	188	196	383	–	9
6. I-6. Külsőszórháti áll. e. isk. - Szórhát	888	774	157	205	408	–	4
7. I-7. Téglásszéli áll. e. isk. - Téglás	534	465	103	130	228	1/–	4
Külterület összesen:	3095	2698	800	676	1197	1/–	25
I. vk. összesen:	7310	6443	2447	1432	2436	7/9	128
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegy- zékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	1. sz. lista: NEP	2. sz. lista: MSZDP	3. sz. lista Nemzeti Agrár- ellenzék	Vissza- utasi- tott/ Kifogá- solt	Érvény- telen
Belterület							
8. II-1. Malom utcai ref. e. isk. - Tarján (II. v. ker.)	1300	1205	304	552	337	–	12
9. II-2. Léway u. ref. e. isk. - Tabán (III. v. ker.)	1381	1265	356	570	278	–	61
10. II-3. Szent István u. rkat. e. isk. - Csúcs (V. v. ker.)	1756	1560	335	689	379	–	157
11. II-4. Klauzál u. ref. e. isk. - Susán (VI. v. ker.)	1529	1437	328	718	377	6/–	14
12. II-5. Nádor u. ref. e. isk. - Újváros (VIII. v. ker.)	1233	1117	288	511	308	1/–	10
Belterület összesen:	7199	6584	1611	3040	1679	7/–	254
Külterület							
13. II-6. Mártélyi új áll. e. isk. - Mártély	480	441	164	150	124	–	3
14. II-7. Vajhádi áll. e. isk. - Vajhát - Kopáncs	986	777	168	368	221	2/–	20
15. II-8. Gorzsa áll. e. népisk. - Gorzsa	351	300	102	79	118	11/–	1
16. II-9. Fehértóparti áll. e. isk. - Pusztá - Barackos	1058	912	290	166	399	–/1	57
17. II-10. Kutasi új áll. e. isk. - Kutas-Szőkehalom	898	798	245	195	343	1/–	15
Külterület összesen:	3773	3228	969	958	1205	14/1	96
II. vk. összesen:	10972	9812	2580	3998	2884	21/1	350
I. + II. vk. összesen	18282	16255	5027	5430	5320	28/10*	478

⁴²¹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 21. d.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 22. d. Az 1935-ös választási jegyzőkönyv korrigálva a szavazási jegyzőkönyvek, a rovatos ívek és a számlálási jegyzőkönyvek alapján. Rövidítések: ref. e. isk. = református elemi iskola, áll. e. isk. = állami elemi iskola, rkat. e. isk. = római katolikus elemi iskola, v. ker. = városi kerület; VRÚ 1935. ápr. 10. 2.; VÚ 1935. márc. 24. 4.

* A kifogásolt szavazókat a választási elnökök szavazásra bocsátották. Voksuk tehát nagy valószínűséggel érvényesnek lett elkönyvelve.

A szavazás a 600 főnél több választópolgárt fogadó szavazókörkben ezúttal is két napig tartott, csak Tégláson (I.-7.), Mártélyon (II-6.) és Gorzsán (II-8.) volt egynapos. Az 1931-es választáshoz képest hat szavazókörkben változott a voksolás helyszíne: az I-4. szavazókört a Csókási olvasókörből a Hatrongyosi iskolába, a II-1. szavazókört pedig a Malom utcai óvodából a Malom utcai iskolába helyezték vissza. Ezenkívül a II-6. szavazókör a Mártélyi régi iskolából az új iskolába, a II-7. szavazókör a Károlyi Melinda-féle iskolából a Vajhádi iskolába, a II-9. szavazókör a Barackosi olvasókörből a Fehértó-parti iskolába és a II-10. szavazókör a Szőkealmi iskolából a Kutasi új iskolába került. A voksolást, az eddigi gyakorlattól eltérően, vasárnap-hétfő helyett ez alkalommal szombat-vasárnap rendezték meg. 1935-ben, Vásárhelyen csaknem ugyanannyi választópolgár volt, mint 1931-ben, ami jelentős mértékben megkönnyítette a két egymást követő országgyűlési választás eredményeinek összehasonlítását. Ugyanakkor országos szinten 1931-hez képest további 4 százalékkal, 33,7 százalékra emelkedett a választásra jogosultak összlakossághoz viszonyított aránya. A tendencia valószínűleg az iskolázottság további javulásával és a választópolgárrá váló, nagyobb létszámú korcsoportok megjelenésével állhatott összefüggésben.⁴²² Az 1935 áprilisában lezajlott hódmezővásárhelyi választáson a 18282 választópolgár közül 16255 fő élt szavazati jogával, vagyis a névjegyzékben szereplők 89 százaléka – az előző választáshoz képest tehát 4 százalékkal több választó – járult az urnákhoz. A listás szavazás 1926-os bevezetése óta ez a voksolás zárult a legmagasabb részvételi aránnyal. Az érvénytelen szavazatok a teljes szavazatmennyiség három százalékát tették ki.

Az arányossági számot ezúttal a listákra leadott érvényes szavazatok összegének a felezésével kapták meg,⁴²³ majd az egyes lajstromokra leadott voksok összegét elosztották az arányossági számmal. A mandátumokat a két nagyobb hányadossal rendelkező lajstrom, vagyis az MSZDP és az Agrárellenzék listavezetői nyerték el.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt az első választókerülethez tartozó szavazókörkben hagyományosan gyengén szerepelt. Bár a három belterületi szavazókörkben most is az utolsó helyen végzett, de ezúttal ezekben is jóval többen voksoltak rá, mint korábban. Az igazi átütő sikert azonban a külterületen, Mátyáshalmon, Szőrháton és Tégláson érte el, ahol – eddig példátlan módon – maga mögé utasította a kormánypártot. Végül az első választókerületben a szociáldemokraták csaknem ötszáz fővel gyarapították szavazótáborukat. A második választókerület öt belterületi szavazókörében az

---

⁴²² Püski Levente, 2006. 103.

⁴²³ A korábbi listás választásoktól eltérően most nem vették figyelembe az érvénytelen szavazatokat.

MSZDP listája – a nagyszámú csúcsi érvénytelen szavazata ellenére – megtartotta, sőt kis mértékben még növelni is tudta a választásról-választásra egyre szilárdabbá váló szavazóbázisát, így újra minden belterületi szavazókörben az élen végzett. A külterület öt szavazókörében pedig mintegy négyszáz fővel többen szavaztak Takács Ferencékre, mint négy évvel korábban. A Pusztán megháromszorozták, míg Kutas-Szőkehalmon megkétszerezték a rájuk leadott voksokat. Összességében a párt több mint ezer fővel tudta növelni szavazóinak számát, így a listás szavazás történetében először lett a szociáldemokratáké a győztesnek járó első mandátum. A helyi MSZDP választási győzelmét az évek óta tartó szisztematikus külterületi szervezőmunkának, és a magasabb részvételi hajlandóságnak köszönhetette. A pártszervezés során megnyert, a választásoktól korábban rendre távolmaradó külterületi választópolgárok ugyanis ez alkalommal a szociáldemokratákra szavaztak.

A Nemzeti Agrárellenzék az első választókerület belterületén és Hatrongyoson stabilan őrizte második helyét, míg a külterületi Mátyáshalmon, Szórháton és Tégláson nagyarányú győzelmet aratott. Az első választókerület összeredményét tekintve Kun Béla listája mindössze 11 szavazattal szorult a második helyre. Az Agrárellenzék a második választókerület belterületi szavazókörében a második helyet szerezte meg, egyedül Tarjánban lett utolsó. A külterületen Gorzsán, a Pusztán és Szőkehalmon győzött, Mártélyon és Vajhát-Kopáncson azonban a szociáldemokraták mögött végzett. Összességében a polgári ellenzék a második választókerületben szinte pontosan ugyanannyi szavazatot kapott, mint az előző országgyűlési választáson. A fenti táblázat adatai alapján nyilvánvaló, hogy Kun Béla listája a második helyet és az ezzel járó mandátumot elsősorban az első választókerületben az előző választáshoz képest szerzett mintegy háromszáz többletszavazatának köszönhetette.

Az első választókerület belterületi szavazókörében és a külterületi Hatrongyoson a NEP megőrizte elsőségét, ám mindenhol szavazatokat veszített. A mátyáshalmi, a szórháti és a téglási külterületi szavazókörökben pedig most először a szociáldemokraták mögé, az utolsó helyre szorult. A belterületi kedvező eredmény még mindig elegendő volt arra, hogy az első választókerületben, hajdani fellelegvárán összetettben újra az élen végezzen. Sikere azonban nem volt olyan átütő, mint a korábbi választásokon. Több mint négyszáz szavazattal kevesebbet kapott, és csak néhány vokssal előzte meg az Agrárellenzéket. A kormánypárt a második választókerület belterületén az 1931-es választáshoz hasonlóan szerepelt. Ezúttal egyedül Tabánban lett második, a többi belterületi szavazókörben pedig ismét az utolsó helyre került. A külterületen, Mártélyon –

meglepetésre – első lett, a másik négy szavazókörben pedig Vajhát-Kopáncs kivételével kis mértékben még növelni is tudta szavazóinak számát. Összességében a második választókerületben szinte ugyanannyi voksot gyűjtött, mint négy évvel korábban. Bár a NEP a 17 szavazókör egyikében sem szerepelt kirívóan rosszul, mégis mandátum nélkül maradt. Vereségét az 1931-es országgyűlési választáshoz képest az első választókerületben elvesztett négyszáz szavazatának „köszönhette”.

A Szociáldemokrata Párt és a Kun Béla vezette Agrárellenzék hat-hat szavazókörben végzett az élen, a Nemzeti Egység Pártja pedig öt szavazókörben győzött. A részletes választási eredményekből kiolvasható, hogy a pártszimpátiához köthető területi centrumok továbbra is fennálltak.

I. 14. 7. Választási furcsaságok

A voksolás első napján Takács Ferencről a kormánypárti sajtó azt a hírt terjesztette, hogy agyvérzést kapott, ami természetesen nem fedte a valóságot.⁴²⁴

A választás után közvetlenül egy másik, igencsak érdekes eset is napvilágra került. A II-2. tabáni szavazatszedő küldöttség elnöke és helyettese a szavazókör urnáját gépkocsival szállította be a polgármesteri hivatalba, de útközben az autó a Kincses temető irányába nehezen magyarázható kitérőt tett, így az utazás időtartama negyed órával megnövekedett, a városházához érkezéskor pedig az urna kizuhant a hátsó ülésről, és zárószalagja az esés következtében elszakadt. Az ellenzéki bizalmi egyének viszont nem voltak biztosak abban, hogy valóban így történt, ezért panaszt tettek a választási elnök-nél. Az ügynek végül nem lett semmilyen következménye, bár a visszaélés lehetőségének gyanúja nem oszlott el teljesen.⁴²⁵

A választási bizottság a szavazatok összeszámlálásakor – a korábbi gyakorlattól eltérően – ezúttal nem engedte be a lapok tudósítóit a városházára, hanem egy tisztviselőt jelölt ki, akinek feladata a sajtó folyamatos tájékoztatása volt. A pártok bizalmi egyénei viszont végig jelen lehettek a választási procedúra egyik legfontosabb részénél, így itt a csalás lehetősége nem merülhetett fel.⁴²⁶

Kormánypárti sajtóértesülések tudni vélték, hogy a csúcsi szavazókörben leadott 157 érvénytelen szavazólapot a bellisták szándékosan rontották el. A szavazókör számlálási

---

⁴²⁴ VFÚ 1935. április 7. 3.

⁴²⁵ NSZ 1935. április 9. 3-4.; VRÚ 1935. április 9. 1.

⁴²⁶ VRÚ 1935. április 9. 1-2.

jegyzőkönyvéből viszont az derült ki, hogy az érvénytelenített voksok kétharmadát – mintegy 102 darabot – a szociáldemokrata listára adták le. Ezeket a voksokat azért nem vették figyelembe, mert a választási elnök által minden alkalommal a szavazólapra és a borítékra kötelezően rávezetendő betűjelzés, valamint aláírás nem egyezett meg egymással vagy éppen hiányzott. Az érvénytelen szavazatok jelentős száma tehát nagy valószínűséggel a szavazóköri elnök szociáldemokratákat sújtó vétlen vagy szándékos hanyagságának volt köszönhető.⁴²⁷

Az itt ismertetett „furcsaságok”, bár kisebb visszaéléseket és csalásokat valószínűsítene, végül érdemben nem befolyásolták a választás végeredményét. Igaznak bizonyult a Népszava korábbi gúnyoros megállapítása, hogy "amióta Farkas Béla a szociáldemokrata pártot a maga birodalmában "likvidálja", azóta a szociáldemokrácia tábora Hódmezővásárhelyen és az egész megyében rohamosan növekszik".⁴²⁸

I. 14. 8. A választás utóélete

A választás végeredményét Endrey Béla választási elnök 1935. április 9-én a városháza erkélyéről hirdette ki, és rögvest átnyújtotta Takács Ferenc és Kun Béla képviselői megbízólevelét. Takács pótképviselője Posztós Sándor, Kun Béláé pedig Bodrogi Sándor lett. A Horthy-korszak hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési és országgyűlési választásainak történetében először lett a városban élő jelölteké mindkét mandátum.⁴²⁹

2027 választópolgár nem élt választási kötelezettségével. Ellenük – a bevett gyakorlatnak megfelelően – a távolmaradás igazolására adott nyolc napos türelmi idő lejártá után eljárás indult.

Az 1935-ös országgyűlési választás volt az utolsó, nagyjából nyílt szavazásos választás. Országos viszonylatban a kormánypárt újabb jelentős győzelmet aratott. A gazdasági válságból való lassú, de érezhető kilábalás és a kormány reformpolitikájának jelzavai sok választópolgárnak imponáltak, helyzetük további jobbra fordulását remélték tőlük. A Nemzeti Egység Pártja a 245-ből 170 mandátumot szerzett meg, ezzel a képviselői helyek 69 százalékát tudhatta magáénak. Ez a kétharmadosnál is jobb eredmény tovább növelte a kormánypárti képviselők számát a Házban. A NEP képviselői garnitú-

---

⁴²⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 22. d. A II-3. szavazókör számlálási jegyzőkönyve alapján.; VFÚ 1935. április 10. 1.

⁴²⁸ NSZ 1935. március 28. 7.

⁴²⁹ VRÚ 1935. április 10. 1.

rája ugyanakkor nagyrészt kicserélődött. A „vérfrissítés” eredménye egy Gömböshöz jobban kötődő, jobboldalibb és fiatalabb korösszetételű képviselőcsoport lett. A miniszterelnök tehát a Bethlentől ellesett módszerrel „leváltotta” a kormánypártot.

Gömbös nem tartotta be az Eckhardt Tiborral kötött megállapodást, a hatóságok a legtöbb helyen minden törvényes és néhol törvénytelen eszközzel is akadályozni igyekeztek a Független Kisgazdapárt térnyerését. A párt azonban az ellene alkalmazott presszió ellenére is több – 25 – képviselői helyet szerzett, mint az előző választáson. A 11 szociáldemokrata és a 8 liberális mandátum viszont visszaesést, illetve stagnálást mutatott. A liberális, a demokrata és a szociáldemokrata ellenzék leszűrve a korábbi választások tapasztalatait elsősorban a lajstromos, titkosan választó kerületekre összpontosította kampányát. A legnagyobb mandátumvesztéseget az 1931 végétől már ellenzékben politizáló keresztény párt könyvelhette el, képviselőinek száma 32-ről 14-re csökkent. Az európai tendenciáknak megfelelően az új típusú, tömegpárti jellegű szélső-jobboldal első képviselői ezen a választáson jutottak be először a magyar parlamentbe. Gömbös árulása miatt a következő év során a kisgazda vezér a miniszterelnök kérlelhetetlen ellenségévé vált, és mindent megtett egykori barátjának megbuktatása érdekében. Ennek következtében pártja fokozatosan balra tolódott, és a liberálisokkal, a legitimistákkal, a keresztény pártiakkal és Bethlen híveivel egy Gömbös-ellenes ún. alkotmányvédő fontot hozott létre, melyet kívülről az MSZDP is támogatott. Fellépésük hatására a már nagybeteg miniszterelnök 1936 nyarára feladta alkotmányjogi reformelképzelései többségét. Az alkotmányvédelemben – igaz a baloldali pártoktól elkülönülve, és más célok által vezérelve – a miniszterelnök reformterveivel szemben kezdettől fogva ellenérzésekkel viseltető konzervatív felsőházi többség is kivette a részét.

Az országos kormánypárti siker és a sok helyen alkalmazott hatósági nyomásgyakorlás fényében kijelenthetjük, hogy a hódmezővásárhelyi teljes ellenzéki győzelem valóban jelentős fegyverténynek számított.⁴³⁰

I. 15. Új polgármester Hódmezővásárhely élén

1935. július 12-én került nyilvánosságra, hogy Soós István polgármester nyugalomba kíván vonulni. Soós, aki 1918 októberétől állt a város élén, elsősorban magas életkorára

---

⁴³⁰ Földes György–Hubai László, 1998. 168-175.; Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 108-109.; Giczi Zsolt, 2010. 196., 198., 379.; Püski Levente, 2006. 85-87., 95., 152.; Ungváry Krisztián, 2013. 167.

– 72 éves volt ekkor – hivatkozva kérte nyugdíjazását. Bár sokan próbálták rávenni, hogy maradjon még tisztségében, hajthatatlannak bizonyult. Döntésében valószínűleg szerepet játszott Kozma György főispán, aki előszeretettel gyakorolt nyomást a korhátárt elért tisztviselőkre, arra sarkalva őket, hogy nyugállományba vonuljanak.

A törvényhatósági bizottság majdnem teljes létszámban jelen lévő városatyái a közgyűlés 1935. december 9-ei ülésén választották meg a január 1-ével leköszönő polgármester utódját. Az aspiránsok előzetes kiválasztását a hét tagú kijelölő választmány végezte, melybe a főispán – aki tisztsége jogán eleve a választmány tagja volt – a törvényhatósági bizottsági tagjai közül Temesváry Imrét, Dietrich Lajost és névrokonát, vitéz Kozma György közjegyzőt nevezte ki. A közgyűlés saját soraiból további három főt delegált a testületbe Kun Béla, Takács Ferenc és Sajtos Lajos bankigazgató személyében. A választmány utóbbi három képviselője valamennyi pályázó jelölését javasolta, de a másik három tag és a főispán 4-3 arányú többségi döntéssel – a főispán indítványát elfogadva – a nyolc jelöltből⁴³¹ csak Endrey Béla, vitéz Lénárt János⁴³² és Hollósi Antal indulását hagyta jóvá. Ily módon az egyik legesélyesebbnek tartott pályázó, Csáky Lajos főügyész be sem került a tényleges választási fordulóba. Ezután következett maga a szavazás, ahol a város 160 törvényhatósági bizottsági tagja – a három jelölt kivételével – egy négytagú szavazatszedő küldöttség előtt döntött a város első tisztviselőjének személyéről. A voksok összeszámlálása után Endreyre 95, Lénártra 59, Hollósira pedig 5 szavazat jutott, egy cédula pedig üres, azaz érvénytelen volt. Így a szükséges abszolút többséget jóval meghaladó támogatottsággal, Endrey Béla eddigi polgármester-helyettes lett a város új polgármestere, aki rögvest letette a hivatali esküt, majd rövid székfoglaló beszédet mondott. Hivatalát 1936. január elsejével foglalta el.⁴³³

---

⁴³¹ Beretzk Pál, Csáky Lajos, Endrey Béla, Fejérváry Bertalan, Hollósi Antal, Lénárt János, Nagy Gábor, Simon József. In: VRÚ 1935. november 26. 1.

⁴³² Lénárt János (1883-1954) ügyvéd, országgyűlési képviselő. Hódmezővásárhelyen született. A középiskolát szülővárosában végezte, majd a budapesti tudományegyetemen szerzett jogi doktorátust. 1913-tól Vásárhelyen ügyvédként dolgozott. Három évig harcolt az első világháborúban, vitézségeért többször kitüntették. 1920-tól a hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottság tagjaként is tevékenykedett. 1939-ben a Magyar Élet Pártjának listáján a harmadik számú jelölt volt. A MÉP lista két mandátumot szerzett a választáson. A listavezető lemondása után Lénárt kapta meg a képviselői helyet, mellyel 1944-ig országgyűlési képviselő volt. In: Magyar országgyűlési almanach 1939-1944. 239. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/index.htm; Fejérváry József, 1929. 242-243.; Kovács István, 2015. 179.

⁴³³ VRÚ 1935. július 13. 1.; VRÚ 1935. július 14. 3.; VRÚ 1935. december 10. 1.; VÚ 1935. december 3. 1.; VÚ 1935. december 10. 1.; Varsányi Attila, 2010. 296-297.

I. 16. A hódmezővásárhelyi felsőházi képviselő-választás 1937 decemberében

1937 decemberében lejárt Hódmezővásárhely felsőházi képviselőjének mandátuma, ezért a törvényhatósági bizottságnak új küldöttet kellett választania. Kozma György főispán a rendkívüli felsőházi képviselőválasztó közgyűlés időpontját 1937. december 6-ára tűzte ki. Előzetes egyeztetések után Kun Béla és hívei újból támogatásukról biztosították Endrey Antalt, pótképviselő-jelöltet ugyanakkor nem neveztek meg. A főispán által összehívott egyeztetésen a kormánypárti városatyák többsége szintén az eddigi felsőházi képviselő mellett foglalt állást, a pótképviselői pozícióra pedig ifj. Lázár Lajost javasolta. Eközben néhány önjelölt vagy kisebb támogatói körrel rendelkező aspiráns is jelezte, hogy indulni kíván a képviselői, illetve a pótképviselői székért. Köztük volt Csáky Lajos főügyész és Soós István nyugalmazott polgármester is, aki azonban a választás előtt néhány nappal visszalépett Csáky javára.⁴³⁴

A rendkívüli közgyűlésen a városatyák titkos szavazással és egy szavazatszedő küldöttség közreműködésével megválasztották a város felsőházi képviselőjét. A leadott 159 szavazatból 96 esett Endrey Antalra, 62 Csáky Lajosra, egy szavazólapot pedig üresen adtak le. Így ismét Endrey Antal lett Hódmezővásárhely felsőházi követe. A rendes tag megválasztása után került sor a pótképviselő személyének eldöntésére. E pozícióra már jóval többen pályáztak. Végül 158 szavazatot adtak le, melyből 75 Kovács Jenőre, 41 Pásztor Imrére, 34 ifj. Lázár Lajosra, 6 Mónus Jánosra, és 1-1 Csáky Lajosra, illetve Kruzslicz Flóriánra jutott. A pótképviselő tehát Kovács Jenő lett.⁴³⁵

I. 17. A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1939-ben

I. 17. 1. A választás előzményei

Gömbös Gyula miniszterelnök 1936 októberében elhunyt, anélkül, hogy megvalósította volna a törvényhozás olasz típusú, korporatív jellegű átalakítását. Utóda az öt be-tetgsége idején már többször helyettesítő földművelésügyi minisztere, Darányi Kálmán lett. Időközben a gazdasági világválság egyik utóhatásaként, főként a középosztály éve-

⁴³⁴ VRÚ 1937. november 5. 1.; VRÚ 1937. november 9. 1.; VRÚ 1937. november 10. 1.; VRÚ 1937. november 11. 1.; VRÚ 1937. november 28. 2.; VRÚ 1937. december 5. 7.; VÚ 1937. december 1. 2.; NÚ 1937. december 5. 2.

⁴³⁵ VRÚ 1937. december 7. 1-2.; VÚ 1937. december 7. 1.; NÚ 1937. december 7. 1.

kig egzisztenciális lecsúszástól fenyegetett, és nagyfokú létbizonytalanságban élő fiataljainak társadalmi közegében nagyfokú jobbratolódás következett be. Az 1920-as évek elején fellángolt, majd a bethleni konszolidáció sikerei révén lecsillapodott antiszemita nézetek ismét terjedőben voltak. Ugyanakkor Darányinak a következő két évben a fokozatosan tovább javuló gazdasági helyzet és életszínvonal emelkedés Gömbösnél szélesebb belpolitikai mozgásteret biztosított. Lehetővé tette számára, hogy a hagyományos hatalmi elit védelmében kísérletet tegyen az egyre népszerűbbé váló és az egységbe tömörülésre törekvő szélsőjobboldali mozgalmak visszaszorítására, és a kormányzati politika további jobbratolódásának megállítására vagy legalább lelassítására. Ennek megfelelően hozzálátott a NEP tömegpárti struktúrájának felszámolásához. A kormány intézkedései 1937 áprilisában betiltották Szálasi Ferenc főként a munkások körében agitáló nemzetiszocialista pártját (Nemzet Akaratának Pártja), őt magát pedig perbe fogták, elítélték, majd három hónapra börtönözték, így – egy időre legalábbis – kivonták a politikai életből, de ez nem csökkentette a párt népszerűségét. Ugyanakkor a gyorsan változó nemzetközi erőviszonyok – főként a nemzetiszocialista Németország folyamatos erősödése és aktív fellépése – a kormányzat kül- és belpolitikai irányvonalára is erőteljes hatást gyakoroltak. A keresztény-nemzeti kurzus védelmében Darányi – Gömböshöz hasonlóan – szintén megszavaztatta a parlamenttel a kormányzói jogkör kiterjesztését. Emellett a titkos választások bevezetése miatt a szélsőjobboldal térnyerésével számolva – a következő választások után esetlegesen radikalizálódó képviselőház ellenpontosására – a felsőház jogkörének kibővítésére is sort kerített.

A gazdasági eredmények javulása a kormányzat számára szociálpolitikai reformok végrehatását is lehetővé tette. A minimálbér meghatározása, a 48, illetve a 44 órás munkahét, a fizetett szabadság, valamint a mezőgazdasági alkalmazottak kötelező öregségi biztosításának bevezetése hangulatjavító, népszerűségnövelő intézkedés, ugyanakkor már sürgető korparancs is volt.

A világméretű háborús készülődést érzékelve 1938. március 5-én a miniszterelnök meghirdette az Imrédy Béla által kidolgozott győri programot, amely a hadsereg fejlesztésére egymilliárd aranypengőt irányozott elő, és áttételesen a következő években komoly gazdaságélénkítő és fejlesztő hatása volt. Még ugyanebben a hónapban bekövetkezett az Anschluss, mely után a frakciókra bomlott kormánypártot kézben tartani képtelen Darányi politikájában irányváltás, a szélsőjobbhoz való közeledés kezdődött. Ezt

érzékelt a még mindig befolyásos Bethlen és Horthy kormányzó is, akinek bizalma végleg megrendült miniszterelnökében, ezért májusban lemondásra bírta.⁴³⁶

A kormányfő Imrédy Béla lett, aki kezdetben az elvárásoknak megfelelő, szélsőjobb-oldal elleni intézkedéseket hozott: kormánya Szálasi formálódó egységpártját betiltotta, a pártvezetőt ezúttal három év börtönre ítélték, melyből kicsivel több, mint két évet töltött rácsok mögött. Emellett kormányrendelet tiltotta meg a közalkalmazottaknak, hogy belépjenek a nyilas, illetve a szociáldemokrata pártba, valamint több egyesület és újság betiltására is sor került. Ugyanakkor Imrédy kormányzása idején fogadta el az országgyűlés a még Darányi által előkészített, de Imrédy által megfogalmazott első zsidótörvényt, amely bizonyos foglalkozások esetében a zsidó származásúak számarányát 20 százalékban korlátozta. Az antiszemita közhangulatot csillapítani próbáló törvény azonban ellentétes hatást ért el, inkább elősegítette a zsidóellenesség térnyerését.

A fegyverkezési program által is gerjesztett folytatódó gazdasági konjunktúra, tovább javította a megélhetési viszonyokat, a munkanélküliség lényegében megszűnt. Így több, újabb szociális reform törvénybe iktatására – például családi pótlék – is lehetőség nyílt.⁴³⁷

Augusztusi németországi látogatása, az 1938 szeptemberében megkötött müncheni egyezmény, majd a német-olasz döntőbíráskodásnak köszönhető, november 2-án meghozott területgyarapító első bécsi döntés hatására Imrédy politikájában is fordulat történt. A német sikereket látva lépéseket tett a rendeleti úton való kormányzás, vagyis a diktatórikus hatalomgyakorlás bevezetése felé, az általa meghirdetett „csodás forradalom” programja pedig jelentős reformokat helyezett kilátásba a földtulajdonviszonyokat és a szociálpolitikát illetően. Novemberben a miniszterelnök úgy vélte, hogy a Felvidék egy részének visszatérését kihasználva megkísérelheti a rendeleti kormányzás bevezetését az egész ország területére. Végül azonban miniszterei ellenállása és a parlament várható szembeszegülése miatt visszakozott, és a rendkívüli felhatalmazást csak a visszacsatolt területekre kérte, amit a képviselőház november 12-én meg is szavazott. Ezután november 15-én benyújtotta kormánya lemondását. Az új Imrédy-kormány még aznap megalakult, de ebből már kimaradtak a kormányfő terveivel egyet nem értő korábbi miniszterek. Közben azonban némi összetételbeli módosulással vele szemben is aktivizálódott a Gömböst 1936-ban már meghátrálásra készítő alkotmányvédő front. A széles

---

⁴³⁶ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 116-119.; Romsics Ignác, 1999. 384-385.; Püski Levente, 2006. 75-76., 90-91., 225.; Ungváry Krisztián, 2013. 174., 179., 181-182., 212.; Paksa Rudolf, 2013. 102-103., 110.

⁴³⁷ Püski levente, 2006. 226.; Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 120-122.; Paksa Rudolf, 2013. 119-120.

körű összefogás felölelte a kormánypárt képviselőinek körülbelül egyharmad részét, valamint a parlament baloldali ellenzékének egészét. Így a szövetség ereje már elegendő volt ahhoz, hogy november 23-án a disszidensek közreműködésével leszavazzák a kormány ügyrendi javaslatát. A 62 renitens képviselő már az ezt megelőző napokban kilépett a kormánypártból. Az Imrédy-kabinet tehát kisebbségbe került, a miniszterelnök pedig kénytelen volt benyújtani lemondását. Ezt azonban a kormányzó az ellenzék kormánybuktatásban való részvétele miatt nem fogadta el. Imrédy ekkor reformpolitikája támogatására tömegbázis kialakításába kezdett. A kormányválságot végül a miniszterelnök egyik dédszülője zsidó származásának Bethlen közreműködésével való kiderítése oldotta meg, melynek következtében az éppen új politikai mozgalmat – Magyar Élet Mozgalom – szervező miniszterelnök 1939 februárjában távozni kényszerült. Darányi és Imrédy leváltásában Bethlen mellett tevékeny szerepet vállalt a konzervatív többségű felsőház, amely tompítani igyekezett a zsidóellenes törvényjavaslatok életét, valamint a szélsőjobboldal térnyerésének is próbált gátat szabni.⁴³⁸

1939. február 16-án hivatalba lépett a Teleki Pál vezette új kormány. Teleki elődjétől egy, a belső ellentétek miatt széthullott és radikalizálódott kormánypártot örökölt. Mivel stabil és hozzá hű kormánypártra kívánt támaszkodni, ezért első lépésként, 1939 márciusában kiegyezett Imrédyvel. A megállapodás értelmében a Nemzeti Egység Pártját átnevezte Magyar Élet Pártjára, ezzel egyelőre megakadályozta Imrédy és híveinek kilépését, a Magyar Élet Mozgalom visszatagozódott a kormánypártba. A disszidenseket viszont nem fogadta vissza. Kárpátalja márciusi visszacsatolása, a szélsőjobboldal visszaszorítására tett újabb intézkedések sikere⁴³⁹, valamint kormányának német részről való kedvező fogadtatása miatt a miniszterelnök úgy vélte, jó alkalom kínálkozik arra, hogy egy új választás segítségével megerősítse politikai hátországát. Hamarosan sikerült is meggyőznie a kormányzót az országgyűlés feloszlatásáról.⁴⁴⁰

Horthy Miklós leirata 1939. május 4-én feloszlatta a parlamentet, így az új országgyűlési választás kiírására ismét egy évvel korábban – jóval a képviselők mandátumának lejárta előtt – került sor. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter rendelete a vok-

---

⁴³⁸ Sipos Péter: Imrédy Béla (politikai életrajz). Budapest, 2001, Elektra Kiadóház. 30-55.; Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 123-126.; Romsics Ignác, 1999. 396.; Püski Levente, 2006. 95., 155.; Ungváry Krisztián, 2013. 201., 203-204., 208., 214., 548.

⁴³⁹ A kormány az 1939. február 3-ai, Dohány utcai kézigránátos merényletre hivatkozva betiltotta a Hubay Kálmán által 1938 áprilisában eredményesen újjászervezett, Szálasi nimbuszát építgető, ezúttal a Nemzeti Szocialista Magyar Párt elnevezést használó szélsőjobboldali alakulatot. In: Paksa Rudolf, 2013. 128., 135.

⁴⁴⁰ Földes György–Hubai László, 1998. 179.; Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 399.; Püski Levente, 2006. 77., 79.

solás időpontjául az egész országban május 28-át és 29-ét, vagyis Pünkösöd ünnepét jelezte ki.⁴⁴¹

Az 1939-es magyarországi országgyűlési képviselő-választások előkészületei a terület-visszacsatolások keltette bizakodó légkörben folytak. A közvélemény által is áhított revízió első sikerei ugyanakkor egyre inkább a nemzetiszocialista Németország és a fasiszta Olaszország lekötelezettjévé tették a magyar politikai elitet.

I. 17. 2. A kormánypárt vásárhelyi újraszervezése

A NEP hódmezővásárhelyi szervezete az 1935-ös választási vereség után bomlásnak indult. Újraszervezése 1938 januárjában – még Kozma György főispán, pártelnök szorgalmazására – Szörffy Sándor helyettes elnökké való kinevezésével indult meg. Szörffy szervező munkájának eredményeként hamarosan több belterületi városi kerületben ismét pártszervezetek alakultak. 1938 márciusában új főispánja lett a városnak Kászonyi Richárd személyében, aki áprilisban átvette a helyi NEP elnökségét, és megerősítette pozíciójában Szörffy Sándort. A helyettes elnök 1938 nyarán és őszén több „*propagandisztikus nagygyűlést*” szervezett a város külterületein, melyeken Kászonyi főispán is részt vett. A helyi pártszervezet a NEP-en belül dúló politikai harcokban többször nyilvánította hűségét Imrédy Béla miniszterelnök iránt, aki azonban 1939 februárjában a kormányzó nyomására távozni kényszerült.⁴⁴²

A NEP vásárhelyi szervezete 1939. március 5-én alakult át a Magyar Élet Pártja helyi tagozatává. A gyűlésen jelen volt és felszólalt Szörffy Sándor a NEP ügyvezető elnöke, Kászonyi Richárd főispán és Papp Sándor a párt országos főtitkára. Egy héttel később az átnevezett kormánypárt nagyszabású népgyűlés keretében bontott zászlót, melyen a fő szónok Antal István igazságügyi államtitkár, Gömbös Gyula egykori sajtófőnöke volt. „*Hódmezővásárhelyen [...] is hatalmas várat kell építeni annak a jobboldali, fajvédő politikának, amelyet egyedül a Magyar Élet Pártja képvisel ebben az országban. [...] A mostani országgyűlési ciklus a vége felé közeledik*” – jelentette ki az államtitkár, aki ezzel a véletlen vagy éppen szándékos elszólással utalt a közeljövőben bekövetkező házfelosztásra. Az országgyűlés munkáját értékelve az 1935-től 1939-ig terjedő idő-

⁴⁴¹ VRÚ 1939. május 5. 1.; VÚ 1939. május 6. 1.

⁴⁴² Varsányi Attila, 2010. 303-304.; VÚ 1938. február 1. 1.; VÚ 1938. február 25. 1.; VÚ 1938. március 6. 8.; VÚ 1938. március 9. 1.; VÚ 1938. április 24. 3.; VÚ 1938. április 28. 1.; VÚ 1938. június 14. 1-2.; VÚ 1938. szeptember 6. 2-3.; VÚ 1938. november 29. 1-2.

szakot a modern magyar parlamentarizmus egyik „*leggazdagabb és legeredményesebb*” korszakának nevezte. Bizonyítékul a gazdasági válságból való kilábalást, a telepítés megindítását, a mezőgazdasági munkások öregségi biztosítását, a titkos választójog megalkotását és a Felvidék déli részének visszacsatolását sorolta fel.⁴⁴³

A Teleki-kormány hivatalba lépése személyi változást hozott a hódmezővásárhelyi főispáni székben: Kászonyi Richárdot, – aki alig egy évig volt a város főispánja – 1939. március 28-án Simkó Elemér, Szeged hódmezővásárhelyi születésű korábbi főügyésze váltotta, akit március 31-én a helyi MÉP szervezet elnöki tisztségébe is beiktattak.⁴⁴⁴

I. 17. 3. Az új választójogi törvény által bevezetett változások

A Darányi-kormány idején elfogadott 1938. évi XIX. törvénycikk alapján első alkalommal rendeztek választást. Az új választójogi törvény valamennyi választókerületben bevezette a titkos és kötelező szavazást, az országgyűlés létszámát pedig 245 főről 260-ra növelte. A képviselőket továbbra is öt évre választották.

Az új, vegyes választási rendszer 135 egyéni és 125 lajstromos választókerületet hozott létre. Az egyéni és a lajstromos választókerületek a korábbi nyíltan szavazó választókerületekben egymással párhuzamosan álltak fel, tehát a területükön élő választópolgárok ezentúl két szavazólapon voksolhattak. A fővárosban és a többmandátumos törvényhatósági városokban – így Hódmezővásárhelyen is – viszont maradt a korábbi, egy választópolgárnak egy szavazatot biztosító lajstromos szisztéma. Az itt élők tehát egyéni jelöltre továbbra sem szavazhattak. Az egyéni választókerületekben már az összes leadott érvényes szavazat 40 százaléka elegendő volt a képviselői hely megszerzéséhez. A lajstromosokban ugyanakkor az eddig sem egyszerű mandátumszámítási rendszert tovább bonyolították.

A törvény a titkosság bevezetése miatt szűkítette a választásra jogosultak körét. A lajstromos választókerületekben élő férfiak életkori cenzusát 26 évre emelte, ezen kívül legalább tíz éve megszerzett magyar állampolgárságot és hat év folyamatos helyben lakást írt elő számukra. Emellett hat elemi, az 1912 előtt születettek esetében pedig négy elemi elvégzését vagy családfenntartói státuszt követelt meg tőlük. Az egyetemi, illetve a főiskolai végzettséggel rendelkezőknek viszont életkortól függetlenül választójogot

⁴⁴³ VRÚ 1939. március 7. 1-2.; VRÚ 1939. március 14. 1-2.

⁴⁴⁴ VRÚ 1939. március 14. 2.; Vásárhelyi Újhírek (a továbbiakban: VÚH). 1939. április 1. 2.

adott. A listás választókerületekben élő nők akkor kaptak választójogot, ha legalább tíz éve magyar állampolgárok voltak, hat éve egy helyen laktak, harmincadik életévüket betöltötték, és ha legalább hat elemi iskolai végzettségük volt, továbbá, ha rendelkeztek saját jövedelemmel vagy házastársuk választójoggal bírt, illetve ha írni-olvasni tudtak, és legalább három élő gyermekük volt. Azok a nők, akiknek középiskolai végzettségük volt, már 26 éves koruktól, a felsőfokú végzettségük pedig életkoruktól függetlenül választójoggal rendelkeztek, de csak akkor, ha megfeleltek az állampolgárság és a helyben lakás feltételeinek. Az egyéni választókerületekben a férfiak életkori cenzusa harminc évre emelkedett (a középiskolát végzettek már 26 évesen választhattak), míg a nőknél a feltételek a lajstromossal azonosak voltak. Minden harmincadik életévét betöltött, választójoggal rendelkező magyar állampolgár választható volt, aki állandó jövedelemmel, vagy öt év óta élethivatásszerű foglalkozással bírt. A csendőrség, a rendőrség, a határőrség és a honvédség tagjai továbbra sem rendelkeztek választójoggal, miként választhatók sem voltak. Ezenkívül a gondnokság, illetve a csőd eljárás alatt állók, valamint a jogerősen elítéltek és a közsegélyből élők is ki voltak zárva belőle.

Új elem volt, hogy a választáson való induláshoz minden egyéni választókerületben induló képviselőjelöltnek kétezer, listát állító pártnak pedig háromezer pengő kauciót kellett letennie. A jelöltek tájékoztató nyilatkozatot voltak kötelesek leadni a választási bizottságnak, melyben saját személyi adataik mellett, esetleges büntetett előéletüket is fel kellett tárniuk. A tájékoztatónak röviden tartalmaznia kellett a jelölt politikai célkitűzéseit és pártjának programját is. A kapott információkat ezután a választási bizottság a központi választmányon keresztül eljuttatta a polgármesteri hivatalnak, amely a település hirdetőtábláján valamennyit nyilvánosságra hozta. A képviselőjelöltté váláshoz egyéni kerületben minimum 500, lajstromosban pedig legalább 1500 ajánlást – az ún. országos pártoknak⁴⁴⁵ azonban ennek töredékét – kellett összegyűjteni.

Amennyiben bármely párt kampánya támogatására más választókerületekből is korteseket hívott, akkor a listavezetőnek ezt előzetesen írásban be kellett jelentenie a rendőrségnek. Az ilyen kortesek kampánytevékenységének egyetlen feltétele a meglévő választójog volt. A pártgyűléseket minden esetben legalább 48 órával korábban, a hely és

---

⁴⁴⁵ Országos pártoknak azok a politikai erők számítottak, amelyek az előző parlamenti ciklusban legalább négy olyan országgyűlési képviselővel rendelkeztek, akiket eleve a párt tagjaiként választottak meg, vagy akik az országos pártként való bejelentés időpontját megelőzően legalább hat hónapon át ennek a pártnak a tagjai voltak, vagy ha a pártnak legalább húszezer olyan tagja volt, akik bármelyik lajstromos vagy egyéni választókerület választói névjegyzékébe a bejelentés időpontjában fel voltak véve. In: 1938. évi XIX. törvénycikk az országgyűlési képviselők választásáról. (a továbbiakban: 1938. évi XIX. t. c.) In: www.1000ev.hu

az időpont megjelölésével, valamint a felszólalók megnevezésével kellett a hatóságok tudomására hozni.

Az ún. néma héten, vagyis a választás napját megelőző hetedik naptól kezdve, nem lehetett gyűlést tartani. A pártok a választás idején minden szavazókör közelében egy-egy, a rendőrségre előzetesen bejelentett, zárt párthelyiséget tarthattak fenn. A szabályozás értelmében a különféle politikai erők által kiadott röpcédulák, röplapok és plakátok csak a legszükségesebb információkat tartalmazhatták. A szesztilalom a választás időpontját megelőző napon 18 órától a választási eljárás végéig volt érvényben.

Az új választójogi szabályozás alapvetően ismét a konzervatív politikai elit igényeit tükrözte. Az életkori cenzusok emelése és az országos pártok, illetve az ennek nem minősülő pártok közötti különbségtétel az utóbbiak hátrányára, valamint a biztosítékfizetési kötelezettség bevezetése egyértelműen a szélsőjobb térnyerését volt hivatott akadályozni.⁴⁴⁶

1938 nyarán, Hódmezővásárhelyen is az új választási törvény előírásai szerint került sor a választásra jogosultak névjegyzékének összeállítására. A számlálólapokat saját kezűleg kellett kitölteni, majd aláírással hitelesítve a polgármester által kiküldött hatósági közegeknek átadni. Az összeírás 16254 választásra jogosult állampolgárt talált, tehát az 1935-ös országgyűlési választáshoz (18282 fő) képest több mint kétezer fővel szűkült a szavazók köre, ami tizenegy százalékos csökkenést jelentett.⁴⁴⁷ Ez az országos visszaesés átlagát – ami körülbelül öt százalék volt – jelentősen, mintegy hat százalékkal múlta felül. Megállapítható, hogy a választásra jogosultak körén a férfiak életkori, iskolai végzettséghez kötött, valamint helyben lakási cenzusának megemelése szűkített a legnagyobb mértékben. Mindez elsősorban a túlnyomórészt az ellenzékre szavazó, alacsonyabb iskolai végzettségű, szegényebb néprétegekhez sorolható férfi lakosságot zárta ki a választásra jogosultak közül, akik megélhetésük biztosítása érdekében gyakran voltak kénytelenek településről településre költözni. A vásárhelyi adatból arra következtethetünk, hogy az új választójogi törvény megszorításai leginkább a város lakosságszámának jelentős hányadát adó földmunkások és mezőgazdasági munkások választójogát érintették.⁴⁴⁸

⁴⁴⁶ 1938. évi XIX. t. c.; Püski Levente, 2006. 109-110.; Ungváry Krisztián, 2013. 234-236.

⁴⁴⁷ MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1938. IV. B. 1403 b/Iratok, 25. doboz, Számlálólapok.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1939. IV. B. 1403 b/Iratok, 26. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d.) 112/1939.

⁴⁴⁸ Magyarországon 1935-ben az összlakosság 33,7 százaléka volt választásra jogosult, mely érték 1939-ben körülbelül 29 százalékra csökkent. In: Püski Levente, 2006. 103.

I. 17. 4. A második zsidótörvény választójogot érintő rendelkezései

A parlament feloszlása előtt közvetlenül elfogadott második zsidótörvény⁴⁴⁹ és az ezt pontosító 4800/1939. miniszterelnöki rendelet előírásai szerint a választói névjegyzékben szereplő, a jogszabály szerint zsidónak minősülő⁴⁵⁰ választópolgároknak zsidó mivoltukról bejelentési kötelezettségük volt. Emellett azt is igazolniuk kellett, hogy felmenőik megszakítás nélkül, legalább 1867-től Magyarországon éltek. Mindezt születési anyakönyvi kivonattal vagy a szülők, illetve a nagyszülők hitközségtől beszerzett házasságlevelével kellett alátámasztaniuk. A nyilatkozattételt Hódmezővásárhelyen a polgármesteri hivatal által 1939. május 6-án kiadott hirdetmény értelmében nyolc napon belül, azaz május 13-áig kellett a város főjegyzői hivatalában megtenniük. Innen a kérvények a központi választmányhoz kerültek, amely megvizsgálta, hogy valóban terhelte-e bejelentés kötelezettség az adott személyt, majd tanúsítványt állított ki a „regisztrációról”, melyet a kérelmező is megkapott. A grémium feladata volt a választói névjegyzék kiegészítése is, melyben a zsidónak minősülő választópolgárok neve mellé az „1939:IV. tc. I. §.” bejegyzés került. A bejelentést elmulasztók több hónapos elzárást vagy jelentős pénzbírságot kockáztattak.⁴⁵¹

A határidőig 523 magát zsidónak valló választópolgár jelentkezett, melyből a központi választmány 506-ot talált érintettnek.⁴⁵² Nekik a fenti miniszteri rendelet 11. paragrafusa értelmében újabb kérvény benyújtásával, külön igazolványt kellett kérniük a polgármesteri hivataltól, ugyanis csak ennek birtokában szavazhattak az országgyűlési választáson. Ezzel a lehetőséggel végül 398 fő, azaz a jelentkezők majdnem 80 százaléka élt. Tehát a zsidóság többsége továbbra is ragaszkodott választójoga gyakorlásához, melynek érdekében, időt és pénzt nem kímélve, az előírt kényelmetlen és megalázó procedúrának is hajlandó volt alávetni magát.⁴⁵³

⁴⁴⁹ A törvény megtiltotta a zsidók állami alkalmazását és egyes foglalkozások általuk való üzését, valamint több foglalkozási ág esetében 6, illetve 12 százalékra csökkentette engedélyezett arányszámukat. In: Püski Levente, 2006. 26.

⁴⁵⁰ Ő maga, egyik szülője vagy legalább két nagyszülője izraelita vallású.

⁴⁵¹ Földes György–Hubai László, 1998. 192.; VRÚ 1939. május 6. 2.; VRÚ 1939. május 14. 3.; VRÚ 1939. május 18. 4.; VÜ 1939. május 7. 2.; VÜ 1939. május 14. 3.; NÜ 1939. május 27. 3.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1939. IV. B. 1403 c. 61. doboz, Névjegyzék az országgyűlési képviselőválasztó-kerületben választójogosultakról az 1939. évre. 1-17. szavazókör.

⁴⁵² A zsidóság hódmezővásárhelyi összlétszáma az 1941-es vallásra vonatkozó népszámlálási adat alapján határozható meg. Eszerint 1501 fő izraelita, valamint 124 fő nem izraelita vallású, de az 1939. évi IV. tc. értelmében zsidónak minősülő polgár élt Vásárhelyen. In: Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 14.

⁴⁵³ 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról. In:

I. 17. 5. A hódmezővásárhelyi választás technikai előkészületei

A központi választmány 1939. május 8-án ült össze először, hogy megszervezze a közelgő választás technikai lebonyolítását. A grémium a választási bizottság elnökének Mónus János törvényhatósági bizottsági tagot választotta meg, helyettesének pedig Juhász Mihály nyugalmazott tanácsnokot kérte fel. A bizottság jegyzője Katona Ferenc tiszteletbeli tanácsnok lett. A Szegedi Királyi Ítéltábla elnöke választási biztosnak dr. Rácz Andor szegedi járásbírósi elnököt nevezte ki, helyettesének pedig dr. Török Bálint törvényszéki bírót delegálta. Május 10-én megkezdődött a szavazóigazolványok kézbesítése. A választási biztos – Endrey Béla polgármester előterjesztése alapján – ki-nevezte a választási bizottság négy tagját és négy póttagját. Természetesen a választási eskü sem maradt el.

A választási bizottság május 15-ei ülésén megalakította a tizenhét szavazatszedő küldöttséget, kijelölte elnökeit, elnökhelyetteseit és tagjait, majd kibocsátotta a választási hirdetményt. A szavazást az 1935-ben már bevált helyszíneken bonyolították le. A 2880/1939. számú polgármesteri rendelet a szavazókörök újraszámozásával megszüntette azok régóta csak formálisan létező, két választókerületre való tagolását. A módosítás ugyanakkor nem érintette a vásárhelyi szavazókörök területi beosztását, ami változatlan maradt.⁴⁵⁴

A szavazókörökbe minden párt egy vagy két bizalmi egyént és egy külön megbízottat delegálhatott. Egy időközben kiadott belügyminiszteri rendelet értelmében a választópolgárok a szavazólapot és a borítékot, az eddigi gyakorlattól eltérően, már nem a szavazókör elnökétől kapták kézhez, hanem a szavazatszedő bizottság előtti asztalról maguk vehették el. A belügyminisztériumból érkező borítékok és üres szavazólapok a lajstromos választókerületekben szürke színűek voltak, melyekre helyben történt az érvényesen ajánlott pártlisták és a képviselőjelöltek névsorának rányomtatása. Szabályszerű voksnak a választott párt neve feletti négyzetbe rajzolt kereszt jelölés számított. A szavazólapot a választópolgároknak borítékba zárva kellett a belügyminisztériumból küldött új urnákba dobni. A választási törvény szabályozta a szavazófülkék számát is: a szavazókörökben minden kétszáz választóra egy fülkének kellett jutnia. Ezenkívül a vá-

---

www.1000ev.hu; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 108/1939., 117/1939.; MNL CSML HL Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1939. IV. B. 1403 b/Iratok, 27. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 27. d.) Kimutatás azon zsidó választópolgárokról, akik szavazóigazolványt nyertek.

⁴⁵⁴ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 2880/1939 polgm. sz. rendelet.

lasztási bizottság és minden szavazatszedő küldöttség saját pecsétnyomót kapott a belügtől.⁴⁵⁵

I. 17. 6. A hódmezővásárhelyi kampány

Az Imrédy-kormány idején egyre fokozódó belpolitikai válság miatt a vásárhelyi politikai erők is számítottak arra, hogy belátható időn belül új országgyűlési választást írhatnak ki. Így 1939 elején a MSZDP, Kun Béla, majd márciusban a helyi kormánypárt is kikérte a polgármesteri hivataltól az érvényben lévő választói névjegyzék másolatát, melyet az eljövendő választási kampányban kívántak felhasználni.⁴⁵⁶

1939. januári országos kongresszusán az MSZDP a számára kedvezőtlenül alakuló kül- és belpolitikai helyzet miatt nevet változtatott. Nemzetközi jellegét háttérbe vonva, elnevezéséből elhagyta a „magyarországi” jelzőt. Ezután hivatalosan Szociáldemokrata Pártként (SZDP) szerepelt.⁴⁵⁷

1939. április 30-án Takács Ferenc képviselői beszámológyűlést tartott a Fekete Sasban. A szónok beszédének középpontjában az aktuális külpolitikai helyzetre való reflektálás mellett a választójog kiterjesztésének és a „gyökeres, és mélyreható földreform” megvalósításának követelése állt. A hódmezővásárhelyi pártszervezet ismét Takács Ferencet, volt országgyűlési képviselőjét jelölte listavezetőnek, második helyre pedig újfent Posztós Sándort tette. Harmadik helyen Karácsonyi Ferenc ácsmester, míg a negyedikén Szathmári Pál kisbérelő vállalta a megmérettetést.⁴⁵⁸ A képviselőjelöltek május 14-én este a Fekete Sasban megrendezett nagygyűlésen ismertették programjukat. A kormánypárt egyébként ugyanaznap délelőtt, ugyanitt tartott gyűlést, tehát ezúttal – a korábbi gyakorlattól eltérően – az ellenzéki politikai erőket nem tiltották el a vele egy napon való gyűlésezéstől.

A kampány kezdetével megindult a pártok egymás elleni áskálódása is: Takács Ferencről Kun Béla lapjában a Vásárhelyi Reggeli Újságban olyan cikk látott napvilágot, amely azt állította, hogy a szociáldemokrata listavezető nem választható meg országgyűlési képviselőnek, mivel öt év alatt háromszor ítélték el sajtóvétségért. Az ominózus írás ugyanakkor a Tanácsköztársaság idején viselt direktórium tagasága miatt Posztós

⁴⁵⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 26/1939., 40/1939., 86/1939., 88/1939., 112/1939., 114/1939., 231/1939.; VRÚ 1939. május 9. 2.; VRÚ 1939. május 10. 1., 3.; VRÚ 1939. május 11. 2.; VRÚ 1939. május 16. 4.; VRÚ 1939. május 28. 3.; VÚ 1939. május 10. 2.; VÚ 1939. május 26. 2.; VÚ 1939. május 27. 3.

⁴⁵⁶ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 28/1939., 30/1939., 45/1939.

⁴⁵⁷ Földes György–Hubai László, 1998. 189.

⁴⁵⁸ NSZ 1939. május 3. 8.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 101/1939.

Sándor választhatóságát is vitatta. A cikk állításait mindkét képviselőjelölt közleményben utasította vissza, és valótlan híresztelés választójogi vétsége miatt feljelentést tett az újság felelős szerkesztője, Kun Béla ellen. A lapban felvetett kérdésekre azonban a képviselőjelöltek nyilatkozatai nem adtak megfelelő cáfolatot. Az új választási törvény 56. paragrafus (1) bekezdés 6-os pontja szerint több jogerős rágalmazási és becsületsértési elmarasztaló ítélete miatt Takács Ferenc valóban nem volt választható, ezért pártja valószínűleg csak, mint „húzónevet” szerepeltette a listán. A törvény 126. paragrafus (1) bekezdés 1-es pontja értelmében viszont a választás érvénytelen *„ha a képviselő, illetőleg a pótképviselő a választás időpontjában akár egyáltalában, akár az illető területen a törvény értelmében nem volt megválasztható.”* Ez a kitétel további problémákat okozhatott volna, de az SZDP listájának mandátum nélkül maradása miatt a választási bizottságnak végül nem kellett állást foglalnia ebben a kérdésben. Posztós Sándor a jogszabály szerint abban az esetben nem lett volna képviselőjelöltként indítható, ha annak idején a *„tanácsköztársaság forradalmi kormányzó-tanácsának tagja (népbiztos) vagy helyettese, forradalmi törvényszék elnöke, tagja vagy vád biztosa, vagy politikai megbízott”* lett volna. De Posztós csupán direktóriumi tag volt, így az ő választhatósága nem ütközött akadályba.⁴⁵⁹

A Teleki-kormány május közepén újabb SZDP-t korlátozó lépéseket tett: felfüggesztette a szakszervezetek önkormányzathoz való jogát, zárolta pénzalapjaikat, valamint élükre kormánybiztosokat nevezett ki. Így próbálta megakadályozni, hogy a párt, kampánya finanszírozásához, szakszervezeti pénzforrásokat vegyen igénybe.⁴⁶⁰

Kun Béla 1937 januárjában visszatért a Független Kisgazdapártba, így – az 1931-es választáshoz hasonlóan – a választási küzdelembe újra a párt vásárhelyi listavezetőjeként indult a választási küzdelembe. A lajtrom második helyén régi harcostársa és volt pótképviselője, Bodrogi Sándor gazdálkodó kapott bizalmat. Harmadik helyre Varga Ferenc szabómester, az Ipartestület egyik vezetőségi tagja, míg a negyedikre Hocsi Imre kisbirtokos, a Külsőszórháti Olvasókör elnöke került.⁴⁶¹ A párt országos központja május elején hagyta jóvá a vásárhelyi kisgazda listát.

A Kisgazdapárt jelöltjei május 12-én külterületi kampánykörütra indultak. Kun Béla a hagyományokhoz híven, hatodik alkalommal is elsősorban a külterületen élő szavazók

⁴⁵⁹ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 72/1939.; VRÚ 1937. október 31. 3.; VRÚ 1939. május 23. 3.; VRÚ 1939. május 24. 3.; VÚ 1939. május 2. 3.; VÚ 1939. május 16. 1.; VÚ 1939. május 24. 2.; VÚH 1939. május 27. 2.; 1938. évi XIX. t. c.

⁴⁶⁰ Földes György–Hubai László, 1998. 193.

⁴⁶¹ VRÚ 1937. január 17. 1-2.; VÚ 1937. január 13. 1.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 96/1939.

bizalmát igyekezett elnyerni. *„Kossuthi program alapján álltam és állok! [...] A kritikanak joga fennmaradt és az ellenőrzés kötelessége a mienk, hogy azok a vállalt reformok valósággá legyenek.”* – fogalmazta meg politikai hitvallását a listavezető, majd ismertette pártja követeléseit. Kifejtette, hogy igazságos adórendszerre és megfelelőbb jövedelemelosztásra van szükség, majd a kartelek megrendszabályozásának fontosságáról beszélt. Mint elmondta ez utóbbi miatt szavazta meg a második zsidótörvényt. A titkos választójog „kiharcolását” a Kisgazdapárt érdemének tulajdonította, ugyanakkor sajnálkozását fejezte ki a női cenzus szigorúsága miatt. Programbeszédét május 18-án tartotta a Fekete Sasban, a választópolgárok érdeklődése azonban némi meglepetésre a várakozások alatt maradt. *„Nincsenek itt annyian, mint máskor voltak, és én mégis a diadal reménységével veszem fel a küzdelmet.”* – kezdte beszédét Kun, majd így folytatta: *„Hívtak a kormánypártba, [...] de én nem mentem. [...] Míg a kartelek szipolyozó hatalma nincs megtörve, míg a reformok, az igazságos adóztatási rendszer, helyes földbirtokreform nem alkottatott meg, nem tudnék szemébe nézni az én hűséges választópolgártársaimnak.”* – tehát lényegében elismételte és néhol – például az álláshalmazások ti-lalmának követelésével – kiegészítette a külterületen már kifejtett programját. A Független Kisgazdapárt kampánya május 20-án az Iparegyletben zárult. A párt az előző választáshoz hasonlóan mind a nyolc belterületi városi kerületben pártirodákat állított fel, melyekben a szavazással kapcsolatban nyújtottak felvilágosítást a betérő választópolgároknak.⁴⁶²

Még a házfelosztás előtt, 1939 áprilisának végén írtak először a helyi lapok arról, hogy a küszöbön álló választáson vitéz Bonczos Miklós⁴⁶³ belügyi államtitkár lehet a

⁴⁶² VRÚ 1939. május 7. 3.; VRÚ 1939. május 10. 3.; VRÚ 1939. május 13. 1-2.; VRÚ 1939. május 20. 2.; VRÚ 1939. május 21. 3-4.; VRÚ 1939. május 23. 5.; VRÚ 1939. május 28. 4.

⁴⁶³ Bonczos Miklós (1897-1971) főispán, államtitkár, országgyűlési képviselő, belügyminiszter. 1897-ben, Nagyszalontán született. Katonai pályára készült. Elvégezte a Ludovika Akadémiát, majd 1915-től tíz évig hivatásos tisztként szolgált a honvédségnél. Ezután a Honvédelmi Minisztériumban dolgozott, valamint elvégezte a jogi egyetemet. 1925-ben ügyvédi irodát nyitott, 1926-tól Csongrád vármegye törvényhatósági bizottságában és Szentés város képviselőtestületében politizált. 1933-ban Csongrád vármegye tiszti főügyészévé nevezték ki. Gömbös Gyula politikájának feltétlen híve volt, a Nemzeti Egység Pártjának Csongrád megyei elnökeként szervezte a kormánypártot. 1937-től a megye főispánja lett, főként a szociális problémák megoldásával foglalkozott. 1938-ban belügyi államtitkárrá nevezték ki. Az 1939-es országgyűlési választáson a Csongrád megyei MÉP listát, és a párt hódmezővásárhelyi lajstromát vezette, valamint a szentesi egyéni választókerületben is jelölt volt. A kormánypárt mindhárom választást megnyerte. Végül a szentesi mandátummal lett a képviselőház tagja. Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) egyik megszervezője volt. 1942-44 között az Igazságügy Minisztérium államtitkára, majd 1944-ben néhány hónapig a Lakatos-kormány belügyminisztere volt. 1944 decemberében elhagyta Magyarországot, és Argentínában telepedett le. In: Magyar országgyűlési almanach 1939-1944. 138-139. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/index.htm; Bölöny József, 1992. 271.; Magyar életrajzi lexikon. Harmadik, kiegészítő kötet. Főszerk.: Kenyeres Ágnes. Budapest, 1985, Akadémiai Kiadó. 91.

MÉP vásárhelyi listavezetője. Hivatalos felkérését a kormánypárt május 7-ei választmányi ülésén jelentették be. Az államtitkár jelölését előrevetítette, hogy – mint 1935-ben Tasnádi Nagy András – részt vett a hódmezővásárhelyi frontharcosok március 15-e alkalmából rendezett vacsoráján. A lajstrom második helyére Temesváry Imre kincstári tanácsos került. A város külterületén lévő birtokán gazdálkodó országgyűlési képviselő 1937-ben vette át a súlyos pénzügyi válságba sodródott vásárhelyi Gazdasági Egyesület vezetését, melynek elnöki tisztét azóta közmegegyezésre töltötte be, így meglehetősen népszerű volt a helyi gazdák körében. A lista harmadik helyén Lénárt János földbirtokos neve szerepelt, míg a sort negyedik jelöltként Négyessy Lajos iparos zárta. A Baross Szövetség május 9-ei Fekete Sasban rendezett vacsorája tulajdonképpen egyfajta kampányító rendezvénynek is beillett, mivel – Lénárt János kivételével – valamennyi kormánypárti jelölt részt vett rajta.

A MÉP képviselőjelöltjei hivatalos választási körútjukat 1939. május 10-én Temesváry Imre vezetésével kezdték meg. Az első állomás Susán volt, majd a következő napokban a város külterületét járták. Susánban Temesváry arról beszélt, hogy Hódmezővásárhely gazdasági megerősítését tekinti legfontosabb feladatának. Ennek érdekében kifizetődővé kell tenni a mezőgazdasági termelést, ehhez pedig piacteremtésre, útépitésekre és a szállítások megszervezésére, valamint a tanyavilág kulturális, egészségügyi és szociális viszonyainak megjavítására van szükség. Bírálta a vásárhelyi törvényhatósági bizottságot, amely véleménye szerint 30 év alatt nem a gazdasági érdekek, hanem a pártérdekek mentén politizált, és ezért ez idő alatt nem ért el semmilyen számottevő eredményt. A második zsidótörvényt megfelelőnek tartotta arra, hogy a keresztény magyar ifjúság elfoglalja a gazdasági éltben őt megillető helyét. A kormánypárt programadó nagygyűlésének május 14-én a Fekete Sas Szálló adott otthont. Az eseményen Simkó Elemér főispán és Endrey Béla polgármester is tiszteletét tette. A beszédet – a helyi választási gyűlések történetében először – hangszórók segítségével a Kosuth térre is közvetítették. Bonczos Miklós programbeszédét az országban uralkodó optimista közhangulat bemutatásával kezdte, melyet főként a területgyarapodásoknak és a „szegedi zászló” felemelésének, vagyis „*a népi szociális keresztény jobboldali*” kormányzásnak tulajdonított. Majd szólt a titkos választójog bevezetéséről, az árdragítók elleni fellépésről, az ország területi gyarapodásáról, a honvédség fejlesztéséről, a gazdaságvédelemről, a szociális intézkedésekről, a győri beruházási program végrehajtásáról, a telepítésről, a közegészségügy fejlesztéséről valamint a kisiparosság megsegítéséről. Hódmezővásárhely megoldásra váró problémáiról – ígérete szerint – más alkalommal

kívánt nyilatkozni. A listavezető tehát nem program-, hanem inkább beszámolóbeszédet tartott, melyben nem a megvalósításra váró feladatokat, hanem a Teleki-kormány eredményeit ismertette. Valódi programbeszédet inkább Temesváry Imre mondott, aki a helyi gazdasági kérdésekről, az utak, – melyekre a város ekkortájt egymillió-százezer pengőt kapott az államtól – és a vásárhelyi külterületek helyzetének javításáról, valamint az évek óta rendkívül magas városi pótdadó leszorításának és a közmunkák megindításának szükségességéről beszélt. *„Itt az ideje, hogy valamit visszakapjon Vásárhely abból a közel négymillió pengőt kitevő összegből, amit ennek a városnak lakossága közterhekben évről-évre befizet az államkasszába.”* – vélekedett. Végül a lista következő két jelelője mondott rövid bemutatkozó beszédet.

Május 15-én a kampánycsapat, továbbra is Temesváry Imre vezetésével, Újvároson tartott programadó gyűléseket, majd tovább folytatta külterületi körútját. Időközben Karácsonyi Sándor a Független Kisgazdapárt 1935-ös listavezetője és Szathmáry Dezső a hajdani kisgazda lista harmadik helyezettje is csatlakozott a MÉP kampánystábjához. Május 19-én a listavezető újra Vásárhelyre érkezett és a tanyavilág egyik központjában, a vásárhelykutasi Horthy Miklós Népházban ismertette programját, majd az Iparegyletbe látogatott. A Népházban ezúttal az Alföld helyzetének rendezésével, a tanya népének felemelésével foglalkozott, *„alföldi szociálpolitikát”* hirdetett, és a gazdák, valamint a mezőgazdasági munkások megsegítésének, felemelésének lehetőségeit ismertette.⁴⁶⁴ A termelők tökeinsége miatt, a mezőgazdasági termelés nyereségessé tétele érdekében szorgalmazta a közszükségleti és az iparcikkek árának csökkentését, az olcsó szövetkezeti hitellelőőség biztosítását és a megtermelt termények megfelelő áron való értékesítésének lehetőségét. Ezután felvázolta, hogy a tőkével rendelkező gazdáknak át kell állniuk nagyobb munkaigényű, belterjes termelésre. Így a mezőgazdasági munkásoknak is több munkaalkalom és jobb fizetés juthat, ugyanakkor a tervezett földreform keretében akár földet is kaphatnak. Végül a munkaidő és a munkabér szabályozásának szükségességéről szólt. Temesváry Imre szerint *„a káros ellenzékieskedés [...] azt eredményezte, hogy Vásárhely minden téren visszamaradt s olyan helyzet mintha nálunk megállott volna a világ kereke.”* A kormánypárti kampány május 20-án a belterületi olvasóköroökben zárult. Bonczos államtitkár a Kertészek és Zöldségtermelők Egyesületének konzervgyár létesítésére 120 ezer pengőt helyezett kilátásba, az Ipartestületben tartott összejeövetelen

---

⁴⁶⁴ A választási program mezőgazdasággal foglalkozó részei a kampány szempontjából a legfontosabbnak tekinthetők, mivel a város népességének csaknem 60 százaléka még a harmincas évek végén is őstermelésből élt. Bővebben lásd: 1-2. táblázat. 14.

pedig megígérte az OTI kirendeltség Vásárhelyre való visszahelyezését. Szép szavakban, ígéretekben tehát ezúttal sem volt hiány. Simkó főispán a választási időszakkal párhuzamosan folytatta áprilisban megkezdett külterületi szemleútját, amit bizonyos szempontból kampánytevékenységnek lehet minősíteni. A MÉP a kisgazdákhhoz hasonlóan minden belterületi városi kerületben és a külterületek főbb központjaiban is pártirodákat állított fel.⁴⁶⁵

1939. május 9-én az egy évvel korábban alakult szélsőjobboldali Nemzeti Front az Iparegyletben tartotta első vásárhelyi választási gyűlését, majd másnap, május 10-én a kampánystáb a járásbírószágon befizette a választáson való induláshoz szükséges 3000 pengő kauciót, és felvette az ajánlási íveket. A másik három politikai erőnek, országos pártok lévén, mindössze fejenként 300 ajánlást kellett összegyűjteniük. A Nemzeti Frontnak viszont, mivel nem volt országos pártként elismerve, ötször annyit, tehát 1500 ajánlást kellett összeszednie. Mint fentebb már utaltunk rá, a választási törvény ezen kitétele nyilvánvalóan az egyre népszerűbbé váló szélsőjobboldali pártok ellen irányult. A szélsőjobboldali lista jelöltjei sorrendben Matolcsy Mátyás⁴⁶⁶ korábban kisgazda, majd a Nemzeti Frontba átlépett volt országgyűlési képviselő, a párt politikai vezetője, Lázár Béla ügyvéd, Fejes István ácsmester és Lőkös Sándor törpebirtokos voltak. A külterületeken hívekkel rendelkező Kruzslicz Flórián vezette Bell-párt a választási kampány során a Nemzeti Frontot támogatta. A Népszava szerint Vásárhely egyik legnagyobb iparvállalatának, a Kokron-textilgyárnak a tulajdonosai is a szélsőjobboldali párt mellett álltak, és munkásaikat, valamint ezek családtagjait is e politikai alakulat támogatására, ajánlóíveinek aláírására kapacitálták.⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ VRÚ 1939. március 16. 3.; VRÚ 1939. április 28. 3.; VRÚ 1939. május 7. 4.; VRÚ 1939. május 10. 3.; VÚ 1939. április 30. 3.; VÚ 1939. május 9. 2-3.; VÚ 1939. május 16. 1.; VÚ 1939. május 18. 4.; VÚ 1939. május 20. 1.; VÚ 1939. május 21. 2.; VÚ 1939. május 27. 1.; NÚ 1939. május 27. 1-2.; VÚH 1939. május 13. 1-2.; VÚH 1939. május 14. 1-2.; VÚH 1939. május 16. 1-3.; VÚH 1939. május 17. 1-2.; VÚH 1939. május 18. 1.; VÚH 1939. május 20. 1-2.; VÚH 1939. május 23. 1.; VÚH 1939. május 26. 1.; VÚH 1939. május 27. 1-2.

⁴⁶⁶ Matolcsy Mátyás (1905-1953) országgyűlési képviselő. Budapesten született. A középiskolát a fővárosban végezte, majd a Műegyetemen szerzett diplomát. 1932-ben közgazdaságtanból doktorált. Tanulmányai befejezése után hosszabb külföldi tanulmányutat tett. Ezután szakelőadóként a Magyar Gazdaságkutató Intézetben dolgozott. Több szakkönyvet írt. 1935-ben Nagykáta mandátumával kormánypárti színekben országgyűlési képviselő lett, de hamarosan átlépett a Független Kisgazdapártba. 1938-ban több képviselőtársával együtt megalapította a szélsőjobboldali Nemzeti Frontot. 1939-ben a Nemzeti Front (Nyilaskeresztes Front) listavezetőjeként Hódmezővásárhelyen is indult, itt azonban nem szerzett mandátumot. Végül ismét Nagykáta képviselőjeként került be az országgyűlésbe. 1940-től pártja beolvadt a Nyilaskeresztes Pártba. 1942-ben visszalépett a kormánypártba. A második világháború után, 1946-ban a népbírószá 10 év fegyházra ítélte. A börtönben halt meg. In: Magyar országgyűlési almanach 1939-1944. 249-250. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/index.htm; Magyar életrajzi lexikon. Második kötet (L-Z). Főszerk.: Kenyeres Ágnes. Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó. 167.

⁴⁶⁷ NSZ 1939. május 25. 3-4.

A párt jelöltjei május 14-étől a belterületi olvasókörokbén és vendéglókban tartott gyűléseken ismertették programjukat, melynek legfontosabb pontja a földbirtokreform volt. A programadó nagygyűlésre május 19-én a Fekete Sasban nagyszámú közönség előtt került sor. A fő szónok Matolcsy Mátyás volt, aki beszédében bírálta a kormányt, és rendszerváltozást sürgetett. Kifejtette, hogy *„a jelenlegi rendszer a zsidó kapitalizmusnak és a feudalizmusnak a rendszere [...], amely megérett a pusztulásra [...]”*. Majd a *„szociális munkaállamról”*, valamint a zsidókérdés megoldásáról beszélt. Rámutatott, hogy a Nemzeti Front szociális munkaállamában nem a haszon, hanem a jól végzett munka és a termelés felfuttatása a legfőbb érték. Ezután a párt földreform-elképzeléséről szólt, amely az elnéptelenedett vidékeken új városok alapításában látta a megoldást. Végül a kormány zsidótörvényeit elégtelennek tartva a következőt mondta: *„A rendszerváltozás után a nemzet koronás ágain ott ülő kövérre hízott fagyöngyöket levágjuk”*. Ez a zsidóságnak címzett, alig burkolt fenyegetés nyilvánvalóvá tette, hogy milyen sors várna rájuk, vagyonuk mellett életük is veszélybe kerülne, amennyiben a szélsőjobboldal kerülne hatalomra. Matolcsy beszédének több részlete a demagógia iskolapéldája volt. A szociális munkaállam a magántulajdon szentségét nem ismerte el, azt a nemzet érdekei alá rendelte, ezzel pedig a kommunisták felfogásával mutatott rokonságot. A Nemzeti Front kampánystábja május 18-ától már a külterületi olvasókörokbén és a nagygyűlésen is gyűjtötte az ajánlásokat, mégpedig úgy, hogy a helyszínekre királyi közjegyzőt kértek, aki az aláírásokat helyben hitelesítette. A párt a szavazás mindkét napján – Tabán és Újváros kivételével – valamennyi belterületi szavazóköroközében választási irodát működtetett.

Időközben kisebb botrány kerekedett a párthoz közel álló Sinka István és Erdélyi József Hódmezővásárhelyre jövele körül. A két költő ugyanis a Nemzeti Front korteseként kívánt részt venni a vásárhelyi választási kampányban. Megérkezésük után nem sokkal azonban szálláshelyükön detektívek keresték fel őket. A nyomozók ellenőrizték, hogy a választási törvény értelmében jogosultak-e kampánytevékenységet folytatni. Sinka István nem tudta igazolni választójogát, ezért eltanácsolták Vásárhelyről. Ő tehát idő előtt távozni kényszerült a városból, Erdélyi pedig szolidaritásból vele tartott.⁴⁶⁸

---

⁴⁶⁸ VRÚ 1939. május 9. 5.; VRÚ 1939. május 11. 1.; VRÚ 1939. május 13. 2.; VRÚ 1939. május 16. 2.; VRÚ 1939. május 17. 2.; VÚ 1939. május 7. 3.; VÚ 1939. május 11. 2.; VÚ 1939. május 14. 2.; VÚ 1939. május 18. 2-3.; VÚ 1939. május 21. 1-3.; VÚ 1939. május 23. 2.; VÚ 1939. május 25. 2.; VÚH 1939. május 24. 2.

I. 17. 7. Az ajánlások

A hódmezővásárhelyi választáson való induláshoz minden pártnak, kiadó mandátumonként 1500, tehát összesen 3000 pengő óvadékot kellett letennie. Ez jelentős összegnek számított, és tovább növelte az amúgy sem alacsony kampányköltségeket.⁴⁶⁹ Az új választójogi törvény értelmében a két képviselőt választó lajstromos választókerületekben a belügyminiszter által országos pártnak elismert politikai erőknek legalább 300 ajánlást kellett összegyűjteniük, melyből legfeljebb 450-et nyújthattak be a választási biztosnak. A választópolgárok ezentúl személyazonosságuk igazolása után, közjegyző előtt vagy a városházán írhatták alá a pártok királyi járásbírószágon hitelesített ajánlási íveit. Új előírás volt még, hogy az ajánlók minimum felének harminc évesnél idősebbnek kellett lennie.⁴⁷⁰

Hódmezővásárhelyen 1939. május 9-étől pártonkénti bontásban négy tisztviselő fogadta a választásra jogosultak ajánlásait. A Nemzeti Frontnak, – ahogy már említettük – mivel nem volt országos párt, legalább 1500 választásra jogosult ajánlását kellett összegyűjtenie, míg a másik három országosnak minősülő pártnak mindössze 300 hitelesített aláírást kellett felmutatni.

A május 20-ai határidő napján valamennyi párt benyújtotta ajánlásait. A MÉP és az SZDP 450-450, a Kiszegzapárt 428, míg a Nemzeti Front 1521 ajánlást adott le. Ebből a választási biztos a kormánypárt 446, a szociáldemokraták 447, a Kiszegzapárt 427 és a Nemzeti Front 1515 ajánlását találta megfelelőnek, és május 22-én minden politikai erő indulását engedélyezte. Majd kisorsolta a pártok szavazólapokra kerülő sorrendjét: az első helyre a Szociáldemokrata Párt, a másodikra a Nemzeti Front, a harmadikra a Független Kiszegzapárt, a negyedikre pedig a Magyar Élet Pártjának listája került. Ezután kezdetét vette a néma hét, a suttogó propaganda hete.⁴⁷¹

Megjegyezzük, hogy a Nemzeti Front volt a lajstromos választás 1926-os bevezetése óta az első olyan párt, amely „kívülről jött” politikai erőként sikerrel túljutott az ajánlási procedúrán, és egy új, negyedik listát tudott állítani a városban.

---

⁴⁶⁹ A biztosíték abban az esetben járt vissza, ha a lajstrom legalább egy képviselői mandátumot kapott, vagy a rá adott szavazatok mennyisége elérte az arányossági szám felét. In: 1938. évi XIX. t. c.

⁴⁷⁰ 1938. évi XIX. t. c.

⁴⁷¹ VRÚ 1939. április 9. 2.; VRÚ 1939. május 9. 1.; VRÚ 1939. május 12. 1.; VRÚ 1939. május 21. 2.; VRÚ 1939. május 23. 5.; VRÚ 1939. május 26. 3.; VÚ 1939. május 9. 3.; VÚ 1939. május 21. 2.; VÚ 1939. május 23. 3.

I. 17. 8. A néma hét eseményei

A választást megelőző hét napban, vagyis a néma héten már nem lehetett gyűléseket tartani, és plakátokat kiragasztani. Ezen a héten a MÉP képviselőjelöltjei és a kormánypárthoz közel álló napilapok – a Népújság és a Vásárhelyi Újhírek – főként Kun Béla és Takács Ferenc pozíciójának gyengítésén fáradoztak. Minden nyilvános fórumon hirdették, hogy a veterán politikus és a szociáldemokrata listavezető ellenzéki képviselősége alatt Hódmezővásárhely semmit sem fejlődött, sőt éppen ellenkezőleg: elvitték az óvónőképzőt, az OTI kirendeltséget és más közintézményeket is. A vádakát Kun Béla a Vásárhelyi Reggeli Újságban közölt írásaiban utasította vissza. Felhívta a figyelmet arra, hogy korábban a kormánypártnak, vele egy időben, több cikluson keresztül országos hírvé politikusai voltak a város országgyűlési képviselői, így, ha őt vádolják semmittevőssel, egyúttal őket is elmarasztalják.⁴⁷²

Az 1938-ban még kormánypártinak tekinthető Vásárhelyi Újság című napilap a kampány idején a Nemzeti Front szócsövévé vált, majd a laptulajdonos és felelős kiadó halálával a választás után néhány héttel megszűnt.⁴⁷³

Május 22-én már biztos volt, hogy a szentesi egyéni választókerületben Bonczos Miklós egyhangú mandátumot nyert, ezért az ellenzék főként a vásárhelyi kormánypárti lista legnépszerűbb jelöltjére, Temesváry Imrére összpontosította támadásait. Azt terjesztették róla, hogy megválasztása esetén nem tartja meg a vásárhelyi mandátumot. A híresztelés azonban alaptalan volt, mert ezúttal csak Hódmezővásárhelyen vállalt képviselőjelöltséget.⁴⁷⁴

I. 17. 9. A szavazás eredménye

Az 1939. május 28-án és 29-én megrendezett hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások részletes eredményeit a tizenkilences táblázat ismerteti:

---

⁴⁷² VRÚ 1939. május 21. 4.; VRÚ 1939. május 23. 1.; VÚH 1939. május 27. 1.

⁴⁷³ VÚ 1939. június 15. 3.; VÚ 1939. június 21. 1.

⁴⁷⁴ VÚH 1939. május 23. 1.; VÚH 1939. május 24. 1.

19. táblázat: a hódmezővásárhelyi kétmandátumos választókerület szavazóköreinek eredményei az 1939. május 28-29-én megrendezett országgyűlési képviselő-választásokon. ⁴⁷⁵								
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	1. sz. lista: SZDP	2. sz. lista: Nemzeti Front	3. sz. lista: FKGP	4. sz. lista: MÉP	Visszatartott/Kifogásolt	Érvénytelen
Belterület								
I. Városháza (I. v. ker)	1446	1297	158	254	177	698	2/–	10
II. Mária Valéria u. áll. e. isk. (IV. v. ker.)	1365	1207	208	228	130	616	1/1	25
III. Kállay u. ref. e. isk. (VII. v. ker.)	1228	1135	192	228	168	540	–	7
Belterület összesen:	4039	3639	558	710	475	1854	3/1	42
Külterület								
IV. Hatrongyosi áll. e. isk. - Hatrongyos-Csókás	646	620	54	50	136	372	–	8
V. Mátyáshalmi áll. e. isk. - Mátyáshalom	896	846	106	105	204	429	10/–	2
VI. Külsőszőrháti áll. e. isk. - Szőrhát	761	747	72	122	230	305	–	18
VII. Téglásszéli áll. e. isk. - Téglás	425	396	32	93	66	192	–	13
Külterület összesen:	2728	2609	264	370	636	1298	10/–	41
Korábbi I. vk. Összesen:	6767	6248	822	1080	1111	3152	13/1	83
Szavazókör (szavazás helye)	Névjegyzékben szereplő választásra jogosultak	Összes szavazat	1. sz. lista: SZDP	2. sz. lista: Nemzeti Front	3. sz. lista: FKGP	4. sz. lista: MÉP	Visszatartott/Kifogásolt	Érvénytelen
Belterület								
VIII. Malom utcai ref. e. isk. - Tarján (II. v. ker.)	1324	1252	412	270	169	393	–	8
IX. Léway u. ref. e. isk. - Tabán (III. v. ker.)	1399	1357	496	379	165	305	–/2	12
X. Szent István u. rkat. e. isk. - Csúcs (V. v. ker.)	1407	1333	366	402	177	367	2/–	21
XI. Klauzál u. ref. e. isk. - Susán (VI. v. ker.)	1200	1132	320	297	135	371	4/–	9
XII. Nádor u. ref. e. isk. - Újváros (VIII. v. ker.)	1019	990	314	191	130	333	3/2	22
Belterület összesen:	6349	6064	1908	1539	776	1769	9/4	72
Külterület								
XIII. Mártélyi új áll. e. isk. - Mártély	431	419	86	39	69	218	–	7
XIV. Vajhádi áll. e. isk. - Vajhát - Kopáncs	675	663	164	93	125	273	–	8
XV. Gorzsa áll. e. népisk. - Gorzsa	365	341	38	38	95	169	–	1
XVI. Fehértóparti áll. e. isk. - Pusztá - Barackos	981	937	86	54	314	472	1/–	11
XVII. Kutasi új áll. e. isk. - Kutas-Szőkehalom	686	663	70	55	200	334	–	4
Külterület összesen:	3138	3023	444	279	803	1466	1/–	31
Korábbi II. vk. Összesen:	9487	9087	2352	1818	1579	3235	10/4	103
I. + II. vk. Összesen	16254	15335	3174	2898	2690	6387	23/5*	186

⁴⁷⁵ MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 290/1939., 461/1939.; MNL CSML HL Hmvt. v. Közp. Vál. ir. 27. d. Az 1939-es választási jegyzőkönyv nem maradt fenn, ezért a táblázatba foglalt választási eredményeket a szavazási jegyzőkönyvek, és a rovatos ívek segítségével állítottuk össze. Bár a 2880/1939. számú polgármesteri rendelet a szavazókörök újraszámolásával megszüntette a régóta már csak formálisan létező két választókerületre tagolást, a korábbi országgyűlési választásokkal való könnyebb összehasonlítás miatt most is elvégeztük az egykori választókerületek szerinti adatösszesítéseket.

Rövidítések: ref. e. isk. = református elemi iskola, áll. e. isk. = állami elemi iskola, rkat. e. isk. = római katolikus elemi iskola, v. ker = városi kerület

VRÚ 1939. május 31. 3.; VÚ 1939. május 31. 1.; VÚH 1939. május 31. 1-2.

* A kifogásolt szavazókat a három érintett szavazókör választási elnöke a szavazási jegyzőkönyvek szerint szavazásra bocsátotta.

A kétnapos választási procedúra nyugodt légkörben folyt le. A 600 főnél kevesebb szavazóval rendelkező Mártélyon, Gorzsán és Tégláson már az első nap lezárult a voksolás, a többi szavazókörben pedig két napig tartott. A 16254 választópolgár közül 15335 fő adta le szavazatát, 919-en nem jelentek meg az urnáknál. A választási részvétel aránya tehát meghaladta a 94 százalékot, ami igen magasnak számított. A legnagyobb gépkocsi és kortes apparátussal dolgozó Magyar Élet Pártja végül a voksok 42 százalékát megszerezve, több mint háromezer szavazat előnnyel győzött a Szociáldemokrata Párt előtt, és minimális, 19 voksnyi különbséggel ugyan, de a második mandátumot is begyűjtötte.⁴⁷⁶

Az 1939-es vásárhelyi választáson az arányossági szám 7574 volt. Így a MÉP kivételével, a másik három párt választási illetéke az államkincstárnál maradt.⁴⁷⁷

Az új választójogi törvény a legnagyobb átlag elve szerint szabályozta újra a lajstromos választókerületek mandátumainak kiosztását: Abban az esetben, ha valamely listára leadott érvényes szavazatok és az arányossági szám hányadosa egynél nagyobb volt, akkor az adott párt mandátumot nyert. Ha a legtöbb szavazatot kapott lajstrom voksainak száma is kisebb volt az arányossági számnál (mint jelen esetben), akkor a pártok által már birtokolt képviselői helyek számához (jelen esetben négy 0) hozzá kellett adni egyet-egyet, és az így kapott számokkal (négy egyes) külön-külön el kellett osztani a lajstromokra leadott voksokat. A képviselői megbízás azt a lajstromot illette, amelynek osztási eredménye a legnagyobb volt. Ezt az eljárást addig ismételték, amíg valamennyi képviselői megbízás kiosztásra nem került. Hódmezővásárhelynél maradván, tehát az első mandátumot a MÉP kapta, mivel először valamennyi lista szavazatszámát eggyel kellett elosztani, és a kormánypárté volt a legtöbb szavazat. A második mandátum esetében a MÉP voksainak számát már kettővel, míg a többi lista összeredményét továbbra is eggyel osztották. A hányadosok azonban újra – igaz mindössze 19 voksnyi különbséggel – a négyes számú lajstrom szavazattöbbségét mutatták, így a második képviselői hely is a Magyar Élet Pártjává lett.⁴⁷⁸

A fenti táblázat adatai alapján megbizonyosodhatunk arról, hogy a Magyar Élet Pártja elsőprő fölénnyel végzett az élen a hajdanvolt első választókerület szavazóköreiben: listája önmagában több szavazatot kapott, mint a három ellenzéki lajstrom együttvéve. A volt második választókerület belterületén, Susánban és Újvároson győzött, Tarjánban és

---

⁴⁷⁶ VÚ 1939. május 31. 1.

⁴⁷⁷ MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 461/1939.; 1937. évi VIII. törvénycikk az országgyűlési képviselőjelölés újabb szabályozásáról. In: www.1000ev.hu

⁴⁷⁸ 1938. évi XIX. t. c.; Püski Levente, 2006. 109.

Csúcsban második lett, mindössze Tabánban szorult a harmadik helyre. A kilenc külterületi szavazókörben viszont – a régi választókerületi felosztástól függetlenül – valamennyi elsőséget begyűjtötte, valószínűleg annak köszönhetően, hogy Kun Béla egykori híveinek jelentős része ezúttal a MÉP-re szavazott. Így a kormánypárt összeredménye sem mutathatott mást, mint nagyarányú győzelmet, ami elsősorban a külterületi szavazókörökben elért példátlan sikerének volt köszönhető. A MÉP egymaga több szavazatot kapott a második helyezett szociáldemokraták voksainak kétszeresénél. Szavazóinak száma az előző, 1935-ös országgyűlési választáshoz képest több mint ezerháromszáz fővel gyarapodott, miközben a Nemzeti Front indulása miatt az ellenzéki lajstromokra leadott szavazatok tovább aprózódtak. Emellett az új választójogi törvény körülbelül ezer potenciális ellenzéki szimpatizánst zárt ki a választásra jogosultak köréből. Az imént említett két körülmény a kormánypártnak kedvezett, valószínű azonban, hogy legalább az egyik mandátumot ezen előnyök nélkül is elnyerte volna. A helyi MÉP támogatottságának növekedése elsősorban az új választási törvénynek, a revíziós politika sikerének, az ellenzéki erők szétaprózódottságának és Temesváry Imre képviselőjelölt helyi népszerűségének volt köszönhető.

A Szociáldemokrata Párt nem tudta megismételni az 1935-ben elért kiváló eredményét, összességében több mint kétezer szavazatot veszített. Elsősorban az új választójogi szabályozásnak és a listáján, harmadik helyen szereplő Karácsonyi Ferenc aknamunkájának köszönhetően, igaz nagyon kevés szavazattal, de lemaradt a mandátumról. Takács Ferenc feleségének visszaemlékezése szerint a választás első napján, dél tájban dr. Rácz Andor választási biztos a városházára hívatta férjét, ahol Endrey Béla polgármester, Bonczos Miklós belügyi államtitkár, a MÉP listavezetője, Temesváry Imre, és maga a választási biztos várta. Utóbbi a következőket közölte Takács Ferencsel: *„Azon legyenek, hogy a szociáldemokrata lista győzzön, mert a nyilasok nagyon előretörnek. Szocialista győzelem esetén újból Te leszel a képviselő.”* Bonczos államtitkár pedig kijelentette, hogy a sajtóvétségek alól amnesztiát fog kapni. *„Inkább legyen nekünk száz szocialista képviselőnk, mint egy nyilas.”* – mondta. Itt is megnyilvánult tehát, hogy a kormánypárt tartott a szélsőjobboldal előretöréstől, ezért ennek megakadályozására, még a korábban fő ellenfélként elkönyvelt szociáldemokratákkal is hajlandó volt – persze nem hivatalosan és nem a nyilvánosság előtt – a kompromisszumra. Takács Ferencné szerint Karácsonyi Ferenc meghallotta, amikor férje visszatért a pártirodára és közölte vele a fentieket. Így veszni látta az addig szinte biztosnak hitt esélyét a képviselői hely megszerzésére, ezért elszabotálta a választás hátralévő részét. Több szociáldemokrata akti-

vista közlése szerint⁴⁷⁹ kiment a hagyományosan erős szociáldemokrata érzelmű szavazókörökbe, és leállította a választók mozgósítását. Arra hivatkozott, hogy a választási apparátus úgysem fogja hagyni, hogy szociáldemokrata mandátum szülessen. A szovjet megszállás után jelentős karriert befutó, kommunistává lett Karácsonyinak eszerint oroszlánrésze volt abban, hogy az SZDP listája – a fentebb már említett 19 szavazat híján – mandátum nélkül maradt.⁴⁸⁰ Ugyanakkor, ha az 1925-ös választójogi szabályozás maradt volna érvényben, akkor a második legnagyobb osztási maradékkal rendelkező lajstromként a pártnak sikerült volna mandátumot nyernie.

Az SZDP az egykori első választókerület valamennyi belterületi és külterületi szavazókörében rosszabbul szerepelt, mint 1935-ben. Elsősorban külterületi visszaesése volt jelentős. A hajdani második választókerületben a párt belterületi „fellegvára” is megrendült. Csak Tarjánban és Tabánban tudott szoros küzdelemben az élen végezni, de itt is sok szavazatot veszített. A másik három belterületi szavazókörben pedig az élről most a második, harmadik helyre szorult. Ehhez járult még, hogy a régi második választókerület külterületi szavazóköreiben az előző választáshoz képest megfeleződött a szociáldemokrata listára leadott voksok száma.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a vásárhelyi SZDP mandátum nélkül maradásának több külső és belső oka volt: a kedvezőtlen országos politikai légkör és korszak, a választójog szűkítése, valamint a választási rendszer átalakítása kívülről, a vásárhelyi pártszervezeten belüli ellentétek pedig belülről rontották a pártszervezet esélyeit.

A Nemzeti Front viszont meglepetésre várakozáson felül szerepelt: Vásárhelyen szinte gyökeretelenül, és kampánya során a hatóságok által akadályoztatva először összegyűjtötte a másik három pártnak elegendő, háromszáz ajánlás ötszörösét, majd a Kisgazda lajstromot maga mögé utasítva a harmadik helyen végzett a választáson.

A szélsőjobb oldali pártalakulat a város külterületén nem ért el számottevő eredményt. Főként az SZDP és Kun Béla pártjának rovására sikerült néhány száz voksot összegyűjtenie: a kilenc külterületi szavazókörből hétben az utolsó helyen végzett. Viszont a volt első választókerület mindhárom belterületi szavazókörében a második helyen zárt. Itt elsősorban Kun Béla egykori szimpatizánsainak nagy része pártolhatott át hozzá. Legjobb eredményét viszont a hajdani második választókerület öt belterületi sza-

---

⁴⁷⁹ Később így nyilatkozott Takács Ferencnének a szociáldemokrata szimpatizánsok közül Papp Jánosné, Vass Albert és Radics Istvánné is. In: MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 28. Az életrajz írója Balla Erzsébet (1897-1990), Takács Ferenc özvegye, aki Takács halála után több évtizeden át tartó küzdelmet folytatott férje rehabilitálásáért, és emlékének megtisztításáért.

⁴⁸⁰ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 27-29.

vazóköreben érte el, ahonnan az összes Nemzeti Frontra leadott szavazat több mint fele származott: Csúcsban a párt megnyerte a választást, Tabánban pedig második lett. Ez jelentős sikernek számított, annak ellenére, hogy a másik három szavazókörben – Tárján, Susán, Újváros – rendre a harmadik helyre, a MÉP és a szociáldemokraták mögé szorult. Ebben az öt szavazókörben szavazóinak többsége fele-fele arányban Kun Béla és az SZDP volt szimpatizánsai közül kerülhetett ki.

A Független Kisgazdapárt szereplése a kedvezőtlen előjelek ellenére is jóval a várakozások alatt maradt: Lajstroma – az első kerület kivételével – minden belterületi szavazókörben utolsó lett. A külterületi eredmények is jóval elmaradtak a négy évvel korábbi választáshoz képest. Kun Béla régi külterületi szavazóbázisa felmorzsolódott, csak nyomait lehetett felfedezni Hatrongyoson, Mátyáshalmon, és Szörháton, valamint Grozsán, Pusztá-Barackoson és Kutason. Ebben a hat külterületi szavazókörben a Kisgazdapárt listája – a MÉP mögött – a második helyen végzett. Összességében a pártra leadott szavazatok száma alig haladta meg az előző országgyűlési választáson elért eredmény felét. A választókra valószínűleg hatással volt a kormánypárt lejárató kampánya, mely szerint az állandó ellenzékiesség hátráltatta a város fejlődését. Kun Béla tartalékai kimerültek, az „*apró fehér házak lakói*” elpártoltak tőle. Régimódi, frázisoktól tarkított, hosszú beszédei programjának idejétmúlt hatást kölcsönöztek. „*Kossuth Lajos szent ígéivel*” már nem lehetett választást nyerni. Többszöri pártváltása sem lehetett túl szimpatikus a közvélemény számára. Miként a korszellem sem kedvezett az ismét a kisgazdákhöz csatlakozó politikusnak, pártját a szélsőjobboldal ígéretek tekintetében rendre túllícitálta, a közvélemény pedig már inkább utóbbiak radikális szólamaira volt vevő. A kisgazda listavezető vereségeért elsősorban a vásárhelyi zsidóságot tette felelőssé, akik – vélekedése szerint – mindent elkövettek azért, hogy megbukjon, mivel megszavazta a második zsidótörvényt.⁴⁸¹ Ennek azonban nem lehetett túl nagy realitása, hiszen a zsidó választók száma mindössze 398 fő volt, akik, ha mindannyian rá szavaztak volna, akkor sem tudták volna Kunt mandátumhoz juttatni, azt a valószínűtlen esetet kivéve, ha feltételezzük, hogy a választáson valamennyi zsidó választó a kormánypártra voksolt, tehát a Kun számára „jóváírandó” 398 szavazatot a MÉP lista veszítette volna el.

A végelszámolásánál a MÉP 14 szavazókörben végzett az élen. Az SZDP két, míg a Nemzeti Front egy körzetet nyert meg, Kun Béla listája pedig győzelem nélkül maradt.

---

⁴⁸¹ VRÚ 1939. június 4. 1-2.

I. 17. 10. A választás után

A választás végeredményét Mónus János választási elnök 1939. május 30-án a városháza erkélyéről hirdette ki: Bonczos Miklós és Temesváry Imre a Magyar Élet Pártjának jelöltjei lettek Hódmezővásárhely megválasztott országgyűlési képviselői. A képviselők június 4-én vették át mandátumaikat a választási elnöktől, aki rövid beszédében közbenjárásukat kérte a város magas pótdóójának mérsékléséért. A mandátumátadást követő ebéden Bonczos Miklós bejelentette, hogy a szentesi egyéni mandátumát tartja meg – emellett még a Csongrád megyei lajstromon is megválasztották – a vásárhelyiről pedig Lénárt János javára lemond. *„Hódmezővásárhelynek ettől az órától fogva három képviselője van és nem kettő. Én vagyok az egyik, az leszek és maradok, ha nem is ennek a városnak a megbízólevelével.”* – jelentette ki az államtitkár. Így a MÉP lista első pótképviselője lett vásárhely másik országgyűlési követe, Négyessy Lajos pedig az egyetlen pótképviselő maradt. A vásárhelyi közvélemény kissé csalódottan fogadta a lemondás hírért, mert a város helyzetének javítását leginkább az államtitkártól remélte.⁴⁸²

A központi választmány frissen létrehozott albizottsága a választást követő nyolc napban fogadta a szavazástól távol maradtak igazolásait. Az érintett 919 főből a határidőig 372-en juttattak el valamilyen igazolást a testületnek, 57 fő pedig időközben elhunyt vagy elköltözött a városból. Ezenkívül 105 választói névjegyzékben szereplő, zsidónak minősülő polgár nem szerezte be a 4800/1939. miniszterelnöki rendelet által előírt szavazóigazolványt, így ők nem vehettek részt a voksoláson. Végül 385 mulasztóval szemben kellett az illetékes rendőri büntető bírónak intézkednie, aki öt pengőtől huszonöt pengőig terjedő pénzbírságot szabhatott ki rájuk.⁴⁸³

A Horthy-korszak utolsó országgyűlési választásán a Magyar Élet Pártja a 260 kiadó képviselői helyből 181-et szerzett meg. Ezzel a 70 százalékos eredménnyel ismét biztosította kétharmados többségét, ami a titkos választás bevezetése miatt rendkívüli sikernek számított. Ugyanakkor belső egysége nem állt helyre, továbbra is megkerülhetetlen csoportot alkottak benne az Imrédy hívő radikálisok. Jelentős erőt képviselt még a párton belül Teleki miniszterelnök híveinek frakciója és az egykori gömbösisták tábora is. Bethlen és társai viszont nagyrészt kiszorultak a kormánypártból. A megújulásra képtelen keresztény és a legitimista pártok az évtized végére gyakorlatilag feloldódtak, jelen-

⁴⁸² VRÚ 1939. június 6. 1-2.; VÚ 1939. június 2. 2.; VÚ 1939. június 4. 1.; VÚ 1939. június 6. 1.; VÚH 1939. június 6. 1-3.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 455/1939.

⁴⁸³ 1938. évi XIX. t. c.; VRÚ 1939. június 7. 2.; VÚ 1939. június 7. 2.; VÚH 1939. június 7. 3.; MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. ir. 26. d. 490/1939.

téktelenné váltak. A baloldali ellenzéki pártok visszaestek: A Független Kisgazdapárt frakciója az előző parlamenti ciklusban huszonöt képviselőből állt, ami most tizenégy főre zsugorodott. A Szociáldemokrata Párt korábbi tizenegy mandátuma pedig kevesebb, mint felére – mindössze ötre – redukálódott. A világpolitikai tendenciáknak és a hazai közhangulat megváltozásának köszönhetően a párt népszerűsége mélypontra került. A liberálisok szintén öt képviselői helyet tudtak megtartani. A szélsőjobboldali pártok ugyanakkor nem várt mértékben előretörték. A szociáldemokraták korábbi szavazóbázisának egy részét átcsábítva összesen negyvenkilenc jelöltjüket választották képviselővé. Ez annak fényében volt igazán jelentős eredmény, hogy a nagy összegű kaució miatt a 135 egyéni körzetből csak 63-ban tudtak jelölteket állítani. Az 1939 júniusában összeülő országgyűlésben így a baloldal helyett a szélsőjobboldal vált meghatározó ellenzékké, melyben a velük szemben korábban alkalmazott következetlen kormányzati politikának is komoly szerepe volt.⁴⁸⁴

I. 18. És ami ezután történt...

A következő törvényhatósági választásra 1939 végén került volna sor, a voksolást azonban a kormány főként a nemzetiszocialista erők előretöréstől tartva, valamint a háborús helyzet miatt elhalasztotta. Ekkor az összes szavazó közül választott azon harminc városi képviselő mandátuma járt volna le, akiket öt évvel korábban nem sorsoltak ki. Emellett a virilis és a kamarai választások is időszerűek lettek volna. 1938 nyarán a mezőgazdasági kamarai törvény 1937-es módosítása miatt egyedül a mezőgazdasági bizottságból a törvényhatósági közgyűlésbe bekerülő öt tag megválasztása történt meg. A második zsidótörvény rendelkezései értelmében 1939 tavaszától a zsidónak minősülő városatyák csak akkor maradhattak a törvényhatósági bizottság tagjai, ha annak idején az összes választó közül választották meg őket. Az 1939. évi XIX. törvénycikk egy évvel meghosszabbította a törvényhatósági bizottsági tagok megbízatását. A jogszabály rendelkezése szerint, ha megüresedett egy városatya helye, és a behívható póttagok is elfogytak, akkor nem kellett betölteni a képviselői helyet. Az 1940. évi XXXI. törvénycikk újabb egy évet hosszabbított a városatyák mandátumán. Az 1941. évi XIX. törvénycikk pedig további intézkedésig megerősítette a városi képviselők kinevezését, to-

---

⁴⁸⁴ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, 2002, Osiris Kiadó. 226-227.; Földes György–Hubai László, 1998. 198-202.; Giczi Zsolt, 2010. 379.; Püski Levente, 2006. 79-80., 82-83., 89., 92.; Ungváry Krisztián, 2013. 233.; VÚ 1939. június 1. 1.

vábbá megszüntette az összes választók közül mandátumot szerzett zsidó városatyák megbízatását is. Utóbbi törvény tehát illeszkedett a zsidóságot érintő jogfosztó intézkedések sorába. A Horthy-korszak utolsó törvényhatósági választását 1934-ben rendezték meg.⁴⁸⁵

Az 1938-1941 közötti területgyarapodásokat követően a Felvidékről 26, Kárpátaljáról 12, Észak-Erdélyből 51, a Délvidékről pedig további 26 képviselő került behívásra a képviselőházba, melynek létszáma ezzel 375 főre emelkedett. Az összlétszámból tehát 1941-ben 260 volt a választott és 115 a behívott képviselő. A behívott képviselők természetesen a kormányt támogatták. A bővítés a felsőház esetében sem maradt el, melyre több hullámban, egyrészt kinevezéssel és meghívással, másrészt pedig választások útján került sor. A második kamara taglétszáma 1942 végére 364 főre emelkedett.⁴⁸⁶ A két világháború közötti éra országgyűlési választásainak története 1939-ben lezárult.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a Horthy-korszak politikai berendezkedése olyan korlátok közé szorított parlamentarizmusként írható le, amely éppen egyes demokratikus elemek megléte miatt diktatúra kiépítését nem tette lehetővé. Így leginkább egyfajta sajátos parlamentáris-autoriter rendszerként jellemezhető, ahol az egymást váltó kormányok és miniszterelnökök politikai vonalvezetésének, valamint a politikai elit erőviszonyainak megfelelően hol az előbbi, hol pedig az utóbbi vonások voltak meghatározóbbak. A politikai pluralizmus ugyanakkor, bár nem egyenlő feltételek mellett, de a korszak folyamán végig érvényesült. A mindenkori kormánypárt hegemoniáját saját belső ellentétein kívül más politikai erő nem veszélyeztette.⁴⁸⁷

I. 19. Kitekintés a kétmandátumos törvényhatósági városok két világháború közötti választási sajátosságaira

A következő oldalakon a kétmandátumos törvényhatósági jogú városok – Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc és Pécs – két világháború közötti választási eredményeit, és az itt élő választásra jogosult polgárok pártpreferenciáit vetettem össze. Általánosságban elmondható, hogy a Horthy-korszak választásain, országos szinten a

⁴⁸⁵ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 7. d. 3/1939., 26/1939.; 27/1941, 28/1941., 10/1942.; VRÚ 1939. április 9. 4.; 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról. 4 §., 1939. évi XIX. törvénycikk a törvényhatósági bizottsági tagsági jogról., 1940. évi XXXI. törvénycikk a törvényhatósági bizottsági tagsági jogról., 1941. évi XIX. törvénycikk a törvényhatósági bizottsági és a községi képviselőtestületi tagsági jogról, továbbá a gyakorlati közigazgatási vizsgára vonatkozó átmeneti szabályokról. In: www.1000ev.hu; Püski Levente, 2006. 199., 269.

⁴⁸⁶ Gergely Jenő–Pritz Pál, 1998. 129., 135.; Püski Levente, 2006. 139., 161-162.

⁴⁸⁷ Püski Levente, 2006. 258-259., 279-280.; Ungváry Krisztián, 2013. 226.

kormánypárt hegemoniája figyelhető meg. A pártok között nem volt váltógazdaság. A győzelem azonban csak ritkán kínálkozott tálcán a kormánypárt jelöltjeinek. A lokális viszonyokhoz sok esetben alkalmazkodniuk kellett, a helyi szinten befolyással bíró egyesületek, érdekképviselések nem sorakoztak fel automatikusan a kormánypárt mögé, sőt gyakran megkérték támogatásuk árát.

A Horthy-rendszerben megrendezett első nemzetgyűlési képviselő-választásokra 1920 januárjában, 1920 nyarán, illetve 1921 októberében három részletben került sor, mely valamennyi választókerületben titkosan és széles körű választójog alapján zajlott. A kétmandátumos törvényhatósági városokban az adott város társadalmi összetételének és vallási hovatartozásának megfelelően ekkor a KNEP, vagy a Kisgazdapárt hegemoniája figyelhető meg. Társadalmi összetételét tekintve Hódmezővásárhely leginkább a szintén mezőváros Kecskeméttel mutatott hasonlóságot, a két város lakosságának vallási összetétele ugyanakkor különböző volt. A református többségű Hódmezővásárhelyen a fentebb részletezett módon mindkét mandátumot a kisgazda színekben induló jelöltek nyerték el. A katolikus Kecskemét választókerületeiben Rubinek Gyula kisgazda és Pekár Gyula KNEP jelölt megosztottak a két mandátumon, ellenjelöltjük nem volt. A szintén katolikus Győr két választókerületében a KNEP jelöltjei – Hegyeshalmy Lajos és Waigandt Antal – egyhangú mandátummal lettek képviselők. A miskolci második választókerületben Róbert Emil, a KNEP jelöltje diadalmaskodott, míg az elsőben gróf Andrassy Gyula pártonkívüliként egyhangú mandátumot szerzett, a városban szintén a katolikus volt a legnagyobb felekezet, ugyanakkor jelentős volt a reformátusok és az izraeliták aránya is. A szintén katolikus lakosságú Pécs első választókerületében Ráday Gedeon pártonkívüli programmal végzett az élen liberális, de pártonkívüliként elindult ellenjelöltjével, Hamerli Imrével szemben. Egyedül a mecsekaljai város második választókerületében választottak meg ellenzékinek elkönnyelhető jelöltet. Itt a liberális Baumann Emil pártonkívüliként indult és pótválasztáson diadalmaskodott Komócsy István a KNEP jelöltje felett. Az első nemzetgyűlési választás mérlege tehát az öt kétmandátumos városban az országos eredményekkel szinkronban a kormánypártok és a hozzájuk közel álló, függetlenként induló képviselőjelöltek teljes fölényét mutatta. A tíz mandátumból öt választás nélkül került a kormánypártokhoz kötődő képviselőjelöltek birtokába, míg négyet választási küzdelem során hódítottak el, egy esetben pedig ellenzéki győzelem született. Ugyanakkor a képet jelentősen torzítja az a tény, hogy az MSZDP nem vett részt a választásokon, ezért hívei jó része – ott ahol volt választási eljárás – távol maradt a szavazástól vagy tiltakozása jeléül – ha nem volt megfelelő, például libe-

rális alternatíva – érvénytelenül voksolt. Miskolcon ez utóbbira példa, hogy a második választókerületben a leadott szavazatok több mint harminc százaléka érvénytelen volt. Az ipari központokban – Győrben, Miskolcon és Pécsen – élő jelentős számú munkás-ság tehát ezen a választáson még nem tudott szociáldemokrata képviselőt küldeni a nemzetgyűlésbe.⁴⁸⁸

1922-ben még a bethleni konszolidációnak nem voltak számottevő eredményei és a közigazgatási apparátus ráhatási potenciálja sem működött még igazán hatékonyan, ezért a miniszterelnök az esedékes nemzetgyűlési választáson csak az egyszerű többség biztos megszerzését tartotta realitásnak. Az öt titkosan választó kétmandátumos törvényhatósági városban a szociáldemokraták újbóli aktivizálódásával, valamint az Egyesült Párttal szemben ellenzéki vonalat képviselő keresztény, liberális és függetlenségi pártok fellépésével a kormánypárt igen kiélezett választási küzdelemre számíthatott. Ezt támasztotta alá az a tény is, hogy immár egyetlen mandátum sorsa sem dőlt el egyhangúlag. Győr első választókerületében a kormánypárttal szövetséges KNEP jelölt – Hegyeshalmy Lajos – pótválasztáson nyerte el a mandátumot, ellenfele az ugyancsak kormánytámogató nemzeti polgári párti Németh Károly volt. A második választókerületben szintén pótválasztás után szoros küzdelemben Miákits Ferenc szociáldemokrata jelölt győzedelmeskedett a keresztény ellenzéket képviselő Boros Alán felett. Miákits 1924-ben, Hegyeshalmy pedig 1925-ben elhunyt. Ezért mindkét választókerületben időközi választásra volt szükség. Az első kerületben az 1922-ben alulmaradó Németh Károly, míg a másodikban az MSZDP új jelöltje Malasits Géza jutott be a nemzetgyűlésbe. Hódmezővásárhelyen az első választókerület mandátumának Bethlen István örülhetett, míg a második kerületben Szeder Ferenc szociáldemokrata jelölt, majd mandátumról való lemondása után, az időközi választáson a pártonkívüli kisgazda programmal induló Kun Béla végzett az élen. Kecskemét mindkét kiadó mandátumát kormánypárti jelölt – Pekár Gyula és Zsitvay Tibor – szerezte meg. választási küzdelemben mindketten függetlenségi párti jelöltet győztek le. Miskolcon a kormányhoz közel álló Nemzeti Polgári Párt jelöltje, Szentpály István pótválasztáson, minimális előnyel nyert Huska Vilmos a liberális Nemzeti Demokrata Párt jelöltje ellen. A képviselő 1924-ben bekövetkezett halála után pedig az időközi választás pótválasztását Huska nyerte fajvédő párti ellenfelével szemben. A második kerületben 1922-ben Reisinger Ferenc szociál-

---

⁴⁸⁸ 1920. évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 69. kötet. Budapest, 1923, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda Rt. 18-19., 82-83., 98-99., 110-111., 12-13.

demokrata jelölt nagyarányú győzelmet aratott a KNEP színeiben induló ellenfele felett. A pécsi helyzet is érdekesen alakult: az első választókerületben, pótválasztás után a pártonkívüli, de az EP által támogatott Oberhammer Antal Hamerli Imrét, a liberális, ugyanakkor pártonkívüliként induló ellenfelét maga mögé utasítva került be a nemzetgyűlésbe. A második kerületben viszont nagyarányú szociáldemokrata győzelem született, ezt a mandátumot Esztergályos János kapta meg.

Az erőviszonyok kiegyenlítettségét mutatja, hogy a tízből öt esetben pótválasztáson dönt el a kétmandátumos városok képviselői helyeinek sorsa. Megfigyelhető, hogy az Egységes Párt azokban a választókerületekben, ahol nem látta biztosnak a kormánypárti győzelmet, saját jelöltet nem állított, inkább teret engedett kereszténypárti szövetségeseinek. A 10 kiadó képviselői helyre csak két városban, Hódmezővásárhelyen és Kecskeméten indított saját jelölteket, ahol a négy lehetségesből három mandátumot meg is szerzett. Hogy a kormánypárti félelmek nem voltak alaptalanok, bizonyítja az 1922-ben megszerzett 4 szociáldemokrata illetve ellenzéki mandátum, melyek számát az időközi választások során sikerült megtartani, illetve a miskolci liberális győzelemmel eggyel még növelni. Ebben az öt városban tehát a politikai erőviszonyok igen kiegyenlítettek voltak, a választási győzelem sokszor csupán nüanszokon múlt. Ebből a szempontból nem volt kivétel Hódmezővásárhely sem, ahol a liberális jelölt még a miniszterelnököt is meg tudta szorítani. Az Egységes Párt országosan kivívott nagyarányú győzelmét elsősorban a vidéki választókerületek nagy részében visszaállított nyílt szavazásos választási procedúrának köszönhette.

1926-ban a javuló gazdasági eredmények tudatában az Egységes Párt vezetősége a négy évvel korábbinál jobb választási eredményt sem tartott elképzelhetetlennek. A kormánypárt a titkos és immár pártlistákra szavazó körzetekben is előrelépésre számított, ezért minden kétmandátumos városban saját hivatalos lajstromot állított. Ennek ellenére várakozásai nem teljesültek. Miskolcon és Győrben az EP listája utolsó lett és mandátum nélkül maradt. Hódmezővásárhelyen a második hely egy mandátumot ért, melyet Mayer János kapott. Pécsen a városszerte népszerű, 1922-ben még pártonkívüliként képviselővé választott Oberhammer Antal által vezetett lajstromnak sikerült az élen végezni, és a listavezetőt a parlamentbe juttatni. Kecskeméten Zsitvay Tibornak és Pekár Gyulának kormánypárti jelöltként ezúttal ellenjelölt híján, választás nélkül sikerült megismételni az 1922-es eredményt, és begyűjteni a két mandátumot.

Látható tehát, hogy a vizsgált öt város eredményei jelentős szóródást mutatnak. Győrben a kormánypárti vereség nem volt olyan súlyos, mivel az élen az EP szövetsé-

gese, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt elnöke, gróf Zichy János végzett. A második mandátumot viszont Malasits Géza, az 1924-es időközi választáson már győzelmeskedő szociáldemokrata jelölt gyűjtötte be. Hódmezővásárhelyen az első mandátumot Kun Béla polgári ellenzéki képviselő hódította el. Pécsen a mandátumot érő második helyre az Esztergályos János volt nemzetgyűlési képviselő vezette szociáldemokrata lista futott be. Miskolcon némi meglepetésre a Gömbös-féle Fajvédő Párt listáját vezető Borbély-Maczky Emil első helyen jutott az országgyűlésbe, második helyen pedig a Reisinger János korábbi nemzetgyűlési képviselő által vezetett MSZDP lajstrom végzett. Győrben, Miskolcon és Pécsen tehát a második mandátumot a szociáldemokraták szerezték meg. Hódmezővásárhelyen a régi függetlenségi vonalat képviselő Kun Béla lett képviselő. Miskolcon pedig a liberálisok helyét a jobboldali ellenzék vette át, és nyert el egy mandátumot. Összességében az EP és szövetségese, a KGSZP a tíz kiadóból öt mandátumhoz jutott. Országos viszonylatban a kormánypárt ezen a választáson aratta az egyik legnagyobb arányú győzelmét, és a titkos körzetekben is jelentős szavazóbázis-bővülést ért el. Az ellenzéki erők visszaszorultak, mandátumaik száma a felére csökkent. Ugyanakkor az általunk vizsgált öt kétmandátumos törvényhatósági városban ez a tendencia nem vagy csak korlátozottan, elsősorban szavazatvesztésben érvényesült, ezeken a településeken a baloldali ellenzéki erők jórészt megtartották pozícióikat.

Az 1931-es választások során viszont a gazdasági világválság kisebb visszaesést hozott az EP támogatottságában, az öt kétmandátumos törvényhatósági város választási eredményei viszont nagyfokú hasonlóságot mutatnak az öt évvel korábbi voksolás kimenetelével. Győrben az Egységes Párt és a KGSZP közös listáját vezető Ernst Sándor végzett az élen, a második mandátumot újból a szociáldemokrata lista vezetője Malasits Géza nyerte el. Pécsen az előző választáshoz hasonló eredmény született, ismét az Egységes Párt, ezúttal Vargha Imre által vezetett lajstroma végzett az élen, második pedig újra az MSZDP és Esztergályos János lett. Miskolcon a szociáldemokraták Reisinger Ferenc vezette listája került az élre, második helyen pedig a kisgazdapárti lajstrom a fajvédő múlttal rendelkező Eckhardt Tibort küldte a képviselőházba. Hódmezővásárhelyen helycsere történt, ezúttal az első mandátum jutott az Egységes Párt lajstromának és Erney Istvánnak, a második képviselői helyet pedig az immár kisgazda színekben politizáló Kun Béla kapta. Kecskeméten az 1920 óta tartó kormánypárti hegemoniát a Kisgazdapártnak sikerült megtörnie: a második mandátumot helyi listavezetőjének, Sándor Istvánnak sikerült elnyernie. Az első mandátummal immár harmadjára Zsitvay Tibor lett képviselő. Az általunk vizsgált öt városban is megfigyelhető az országos tendencia: a

szociáldemokraták mellé, jelentős ellenzéki erőként felzárkózott a nem sokkal korábban újraalakított Független Kisgazdapárt, amely elsősorban a jelentős agrárnépességgel bíró Hódmezővásárhelyen és Kecskeméten tett szert számottevő népszerűségre, utóbbi helyen a kormánypárt egyik mandátumát hódította el. Kun Béla Hódmezővásárhelyen saját helyi népszerűségét állította a párt szolgálatába. Miskolcon pedig az FKGP Eckhardt Tibor országos népszerűségét és ismertségét kihasználva tudott mandátumot szerezni. A szociáldemokratáknak ugyanakkor sikerült megtartani három képviselői helyüket.

1935-ben már Gömbös Gyula állt a kormány élén, aki más típusú politikájával – igaz több helyen közigazgatási és karhatalmi presszió alkalmazásával – ismét az 1926-os nagyarányú győzelemhez hasonló sikerre vezette az immár Nemzeti Egység Pártjára átnevezett kormánypártot. Az öt kétmandátumos törvényhatósági jogú város közül Győrben az MSZDP listája végzett az élen, Malasits Géza immár negyedik alkalommal lett a város képviselője. A második mandátumot a NEP által támogatott Reformnemzedék jelöltje, Drobni Lajos nyerte el. Pécsen az erőviszonyok változatlanok voltak: az élen a Fabinyi Tihamér által vezetett NEP lista végzett, a második helyet pedig az MSZDP listavezetője, Esztergályos János szerezte meg. Kecskeméten az FKGP lajstroma helyet cserélt a NEP-pel: Eckhardt Tibor kapta az első mandátumot, míg a kormánypárti Zsitvay Tibornak ezúttal a második jutott. Miskolcon a megkötött, majd Gömbös Gyula által felrúgott választási szövetségnek megfelelően a NEP és az FKGP Keresztény Nemzeti Front néven közös listát indított, melynek sikerült az élen végezni. A parlamentbe a lista második helyezettje, a kormánypárti Görgey László került. A listát vezető Eckhardt kecskeméti mandátumát tartotta meg. Hódmezővásárhelyen a választásról választásra jobb eredményt elérő szociáldemokrata lista óriási meglepetést keltve megnyerte a választást, az eredményes szervezőmunkának és a személyes tehetségnek köszönhető diadal elhozta a lajstromot vezető Takács Ferenc számára a képviselőséget. A második bejutó helyet a Kun Béla vezette agrárellenzéki lajstrom szerezte meg.

Összességében elmondhatjuk, hogy az általunk vizsgált városokban az országosan megfigyelhető kormánypárti előretörés nem érvényesült, sőt a voksolás eredménye inkább a szociáldemokraták előretörését mutatta. Ezeken a településeken a párt történetének legjobb eredményét érte el, Kecskemét kivételével mindenhol sikerült mandátumot szereznie, Győrben és Hódmezővásárhelyen pedig a legtöbb szavazatot kapta. A kormánypárt mandátumszáma az előző választáshoz hasonlóan alakult, jelöltjei négy képviselői helyet szereztek. A Kisgazdapárt viszont mindössze egy mandátumot tudott elér-

ni, mivel Hódmezővásárhelyen Kun Béla ezúttal már nem kispap színekben indult, a Miskolcon is diadalmaskodó Eckhardt pedig kecskeméti mandátumát tartotta meg.

1939-ben, a korszak utolsó választásán a Magyar Élet Pártja egy minden korábbinál kiélezettebb versenyben és immár teljesen titkos választáson – igaz a választásra jogosultak számának újabb cenzusemeléssel való csökkentése mellett – tudott nagyarányú győzelmet aratni. Az ekkor uralkodó közhangulatot a kétmandátumos városok választási eredményei is tükrözik. A revíziós területgyarapodások légkörében megrendezett voksoláson a kormánypárt népszerűségének csúcsán volt. A hadikonjunktúrának és a kormány szociálpolitikai reformjainak köszönhetően az életszínvonal lassú javulásnak indult. Ebben a légkörben a Magyar Élet Pártjának lajstromai Hódmezővásárhelyen, Miskolcon és Pécsen mindkét mandátumot begyűjtötték. Sorrendben haladva: Temesváry Imre, Lénárt János, Lukács Béla, Molnár Dezső, Imrédy Béla és Somogyi Ferenc lett képviselő. Győrben Törley Bálint a MÉP listájának vezetője nyerte el az első mandátumot. Malasits Géza itt egyedülálló módon megszerezte a második képviselői mandátumot jelentő helyet, ami ezúttal a két másik veterán szociáldemokrata politikusnak – Reisinger Ferencnek Miskolcon, Esztergályos Jánosnak pedig Pécsen nem sikerült. A kormánypárti hegemoniát Kecskeméten a második képviselői hely megszerzésével a kispap Révész Lászlónak sikerült még megtörnie. Itt az első mandátummal a MÉP színeiben Szász Lajos jutott be a képviselőházba. A szélsőjobboldal lajstroma Hódmezővásárhelyen és Pécsen indult el, de egyik városban sem tudott a mandátumhoz szükséges számú szavazatot összegyűjteni. Hódmezővásárhelyen ugyanakkor az új mandátumszámítási módszer sajátosságai és a négy indulási jogot szerző lista miatt csupán 295 szavazat hiányzott ahhoz, hogy Matolcsy Mátyás a Nemzeti Front képviselőjelöltje elnyerje a második helyezetnek járó mandátumot. Ugyanakkor a Nemzeti Front lajstroma csak harmadik lett a szociáldemokraták mögött, Takács Ferenc mindössze 19 szavazattal maradt le a mandátumot érő befutó helyről.⁴⁸⁹

A Horthy-korszak hat nemzetgyűlési és országgyűlési képviselőválasztását tekintve Hódmezővásárhelyt két tényező különbözteti meg a többi kétmandátumos törvényhatósági várostól. Az egyik Kun Béla személye, aki 1922-től 1939-ig, hol pártonkívüli agrárprogrammal, hol függetlenségi pártiként, hol pedig kispapként egymás után négy alkalommal is megválasztásra került. Általa ellenzéki, de a győri, miskolci és pécsi tendenciáktól eltérően nem szociáldemokrata, hanem polgári ellenzéki politikus képviselte

---

⁴⁸⁹ Hubai László, 2001.

a várost. Ez az eltérés egyértelműen a lakosság társadalmi rétegződésének különbözőségéből fakadt. Az imént felsorolt három városban elsődleges ipari jellegük miatt jelentős munkástömeg élt, amely a szociáldemokrata jelöltekben hitt, míg Vásárhelyen a dualizmus korába visszanyúló függetlenségi érzületű agrárnépesség túlsúlya volt megfigyelhető. A város társadalmi szerkezete leginkább Kecskeméthez volt hasonló, ahol szintén a főként a hatalmas külterületen élő gazdatársadalom és mezőgazdasági munkásság volt túlsúlyban. Ugyanakkor Vásárhely és Kecskemét választóinak politikai állásfoglalásai csak nyomokban – például az 1931-es választási eredmény tekintetében – hasonlítottak egymásra.⁴⁹⁰

A másik, többi településtől eltérő hódmezővásárhelyi eredményt az 1935-ös választás hozta, melynek során Vásárhelyen megtört a kormánypárti, polgári ellenzéki „tandem”, és meglepetésre a szociáldemokrata lista győzedelmeskedett. E siker Takács Ferenc egyéni tehetsége és évek óta tartó pártszervező munkája mellett a nem megfelelő kormánypárti jelöltek kiválasztásának is köszönhető volt. A vásárhelyi agrártöbbségű társadalom a korábbi választásokhoz hasonlóan a jelöltállásnál elvárta volna a földművelésügy magas szintű képviselőjét, amit azonban ezúttal figyelmen kívül hagytak.

A választások lefolyását természetesen aktuálpolitikai és világpolitikai események is befolyásolták. Az ellenzéki pártok a kormánypárt és a közigazgatási apparátus által alkalmazott „fogások” miatt gyakran hangoztatták, hogy tiszta viszonyok között akár a választások megnyerésére is esélyük lehetett volna. Az 1930-as évek második felétől a baloldali és a szélsőjobb oldali ellenzék is egyre élesedő harcot vívott egymással. Az 1920-as és az 1939-es választások kivételével ugyanakkor megállapítható, hogy a titkosan választó kétmandátumos törvényhatósági városokban, – de Budapesten és a többi törvényhatósági jogú városban is – kiegyenlített volt a kormánypárt és az ellenzék küzdelme.⁴⁹¹

---

⁴⁹⁰ Honvári János: Győr története a két világháború között. 111. In: Győr története a kezdetektől napjainkig. Szerk.: Bana József–Morvai Gyula. Győr, 1997, Győr Megyei Jogú Város Levéltára. 109-124.; Miskolc története V/2. 1918-tól 1949-ig. Szerk.: Dobrossy István–Stipta István. Miskolc, 2007, BAZ Megyei Levéltár–Hermann Ottó Múzeum. 50-51.; Paksi Zoltán: Nemzetgyűlési és országgyűlési választások Pécsen (1922, 1926, 1931). In: Tanulmányok Pécs történetéből 5-6. Szerk.: Font Márta–Vonyó József. Pécs, 1999, Pécs Története Alapítvány. 219-240.; Szilágyi Zsolt: Város és elit. A Horthy-kori Kecskemét történeti földrajzi és társadalomtörténeti megközelítésben. Doktori értekezés. Debrecen, 2011, DE-BTK, Kézirat. 70-71.

⁴⁹¹ Püski Levente, 2006. 113-116., 132., 134.

II. A legbefolyásosabb hódmezővásárhelyi társadalmi egyesületek a Horthy-korszakban

II. 1. A hódmezővásárhelyi Turul Szövetség működése (1925-1944)

Az első világháború után a társadalom erőteljes közélet felé való fordulása és átpolitizálódása volt megfigyelhető, ennek folyományaként pedig országszerte gyors ütemben szaporodtak a legkülönbébb egyesületek és szervezetek. Ezek közül az ellenforradalmi rendszer létrejötte után a jobboldali és keresztény szervezetek dominanciája vált meghatározóvá. A baloldali formációk az első néhány évben defenzívába kényszerültek, a bethleni konszolidáció előrehaladtával azonban mozgásterük növekedett. Ezzel párhuzamosan a szélsőjobboldali egyesületek kormányzati ellenőrzés alá kerültek, és meghatározóvá vált az államtól való pénzügyi függésük. A társadalmi szervezetek számára a politikai tevékenység elviekben tiltott volt, azonban a gyakorlatban ennek lehetetlen volt, de nem is igazán akartak érvényt szerezni, – sok esetben maga a kormányzat is támogatta e csoportok politikai tevékenységét. Főként a belügyminisztérium és a helyi hatóságok hozzáállásán múltott, hogy mennyire tűrték az egyesületek politikába való beleszólását. 1922-ben eltörölték a gyűléstilalmat, ezután előzetes, az illetékes rendőri hatósághoz beadott kérelemmel lehetett gyűlést rendezni, mely tartalmazta az összejövetel idejét, helyét és tárgysorozatát, valamint a felelős rendezők nevét. A rendezvényen a hatóság képviselője végig jelen volt, és ellenőrizte a szabályszerű lebonyolítást.⁴⁹²

A két világháború közötti időszak legnagyobb létszámú, ún. bajtársi egyesülete az 1919-ben alapított Turul Szövetség volt. A húszas években és a harmincas évek első felében tagjainak többsége Gömböst példaképnek tartotta, ennek megfelelően pedig fajvédő ideológiát vallott, és ebben a szellemben is tevékenykedett. Jelmondatuk – „*e hont újra naggyá csak fiaink szent akarata teheti!*” – jól kifejezte a turulisták küldetésstudatát. Az egyetemek és főiskolák diákjait szervező egyesület felett ezen intézmények tanácsának semmilyen felügyeleti jogköre nem volt, a Szövetség alapszabályát ugyanis a belügyminisztérium hagyta jóvá.⁴⁹³

---

⁴⁹² Püski Levente, 2006. 216-219.; Ungváry Krisztián, 2013. 107.

⁴⁹³ Kiss Róbert Károly: A Turul Szövetség szegedi működése. (a továbbiakban: Kiss Róbert Károly, 2012.) 31. In: Kiss Róbert Károly–Vajda Tamás: Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között. Szeged, 2012, Universitas Szeged Kiadó. 30-45.; Ungváry Krisztián, 2013. 90.

1925. október 10-én a hódmezővásárhelyi illetőségű főiskolai és egyetemi hallgatók „Gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Vegyes Törzs” (BMBVT) néven megalapították a Turul Szövetség hódmezővásárhelyi tageszerveületét. A tagság első vezetőjének, „törzsfőjének” Pánczél Ferencet választotta meg.⁴⁹⁴ A szervezet 1927 októberétől minden hónapban a városháza tanácstermében ún. dísztáborozást rendezett, melyeken Trianon következményeiről tartottak felolvasásokat.⁴⁹⁵ Közéleti küldetésstudatának megfelelően a Bercsényi közreműködött a nemzeti ünnepek – például március 15. – és az emléknapok – október 6. – városi rendezvényein. A kormányzó névestélyén évtizedes hagyománnyá váló felvonulást, 1935. április 13-án pedig nagyszabású Rákóczi emlékünnepeket rendezett.⁴⁹⁶ 1932-től egyre nagyobb részt vállalt a revíziós gondolat terjesztésében, a hozzá kapcsolódó rendezvények, tiltakozó felvonulások megszervezésében, olyan szimbólumok, mint az országzászló életre hívásában.

1932. március 15-én a Turul Szövetség saját programként új tizenkét pontot fogalmazott meg, melyben „*revíziót, a magyarság egyenjogúsítását, az álláshalmazok megszüntetését, új életpályák megnyitását, a legkisebb és legnagyobb fizetés megállapítását és a munkaidő maximalizálását, a nagybirtokok megszüntetését, a bankok és a nagyvállalatok fokozott ellenőrzését, tisztviselői és munkásjóléti intézmények létesítését, tisztviselő- és munkásszervezetek felállítását, új adó- és kölcsönpolitikát, a közép- és főiskolai oktatás gyökeres átszervezését*” követelte.

Közéleti aktivitása mellett a Bercsényi szociális érzékenységről is tanúbizonyságot tett. A tagság szegény sorsú bajtársai tankönyv-segélyezésére többször gyűjtött adományokat. A polgármesterhez eljuttatott memorandumban tiltakoztak a fiatalok elhelyezkedését nehezítő álláshalmazok ellen, valamint az 1932-es őszi közgyűlésen Hollósi Antal egyesületi magiszter⁴⁹⁷, törvényhatósági bizottsági tag segítségével javaslatot fogalmaztak meg annak érdekében, hogy a megüresedő vásárhelyi közállásokat – azonos képesítés esetén – helyiekkel töltsék be, mivel a városban is sok állástalan diplomás volt.⁴⁹⁸ 1935-ben a Bercsényi „*Tanulmányi Tájékoztató Irodát*” állított fel, ahol a pályaválasztásról és a tanulmányi ügyintézés feltételeiről adtak felvilágosítást a felsőokta-

⁴⁹⁴ VRÚ 1925. október 31. 1.; VRÚ 1933. november 15. 4.

⁴⁹⁵ VRÚ 1927. október 26. 2.

⁴⁹⁶ VRÚ 1935. április 10. 3.

⁴⁹⁷ A magiszteri tisztség leginkább elnöki pozíciónak feleltethető meg. In: Kerepeszki Róbert, 2012. 53.

⁴⁹⁸ VRÚ 1931. december 23. 2.; VRÚ 1932. március 15. 3.; VRÚ 1932. március 17. 1.; VRÚ 1932. szeptember 21. 1.

tásban továbbtanulni szándékozó fiataloknak. Az irodát 1938 nyarán az új Lánchíd utcai helyiségükben „*Egyetemi Tájékoztató Iroda*” néven ismét megnyitották.⁴⁹⁹

Ifjúságot tömörítő szervezetként a Bercsényi másik fő profilja a szórakoztatás és a szórakozás volt. Ennek megfelelően története során számtalan teaestélyt, bált, filmvetítést, tagavató és jótékonyági díszbálozást rendezett.⁵⁰⁰

1931 áprilisában Nagy Lajos orvostanhallgatót választották vezérre, a taglétszám ekkor majd' százötven egyetemi és főiskolai hallgató volt. 1932 áprilisától Kolpaszki György, 1933 februárjától Thuróczy Miklós, majd 1934 júliusától ismét Kolpaszki vezette a Bercsényit, mely 1933 novemberében nevet változtatott. Ezután Gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Egyesületként (BMBE) folytatta működését. Hollósi Antal ügyvéd 1928 és 1942 között volt a szervezet magisztere. Ezalatt tevékenyen részt vett a BMBE rendezvényeinek megszervezésében, a törvényhatósági bizottság tagjaként pedig a város törvényhatósági bizottságában képviselte az ifjúság érdekeit. 1942 nyarán a BMBE Endrey Béla polgármestert avatta új magiszterévé. Az egyesület patrónusai között találjuk a vásárhelyi közélet két világháború közötti emblematikus alakjait: Soós Istvánt, Kun Bélát, Erneyi Istvánt, Endrey Bélát, Farkas Bélát, Kozma Györgyöt, valamint szegedi egyetemi tanárokat is, például Gelei József zoológus professzort. 1932 májusában létrejött a szervezet végzett hallgatókat tömörítő dominus csoportja. 1934 novemberében a BMBE-nek 255 tagja volt.⁵⁰¹

A Bercsényi a tagság mellett a szélesebb közönség számára is rendezett ismeretterjesztő előadásokat és vitaesteket, melyek témái igen szerteágazóak voltak: 1930 decemberében Erdei István városi szociáldemokrata párttitkár tartott előadást a „*Szocializmusról, mint társadalomtudományról*” a Bajtársi Törzs központjában, melyet több órás vita követett. 1931 tavaszán a tagságból verbuvált előadókkal a vásárhelyi kulturális életről indult sorozat „*A mi értékeink*” címmel. Az egyesület őrizni kívánta a már elhunyt vásárhelyi írók, művészek és tudósok emlékét, ezért kilátogattak sírjaikhoz, melyeket megkoszorúztak, valamint konkrét javaslatokkal fordultak a törvényhatósági bizottsághoz annak érdekében, hogy a város néhai kultúráteremtőiről utcákat nevezzenek el. Kezdeményezésük azonban nem hozott eredményt. 1934 decemberében szemináriumi előadások kezdődtek többek között a világpolitika aktuális kéréseiről, egészségügyről,

⁴⁹⁹ VRÚ 1935. június 29. 2.; VRÚ 1938. június 19. 2.

⁵⁰⁰ VRÚ 1930. február 4. 3.; VRÚ 1932. július 1. 3.

⁵⁰¹ VRÚ 1930. október 5. 3.; VRÚ 1930. június 26. 3.; VRÚ 1931. április 17. 3.; VRÚ 1931. október 4. 2.; VRÚ 1932. április 5. 1-2.; VRÚ 1932. május 7. 3.; VRÚ 1933. február 5. 5.; VRÚ 1933. február 26. 2.; VRÚ 1933. december 2. 3.; VRÚ 1934. július 11. 3.; VRÚ 1934. november 4. 2.; VRÚ 1935. február 3. 5.; VRÚ 1942. június 28. 9.

az ifjúság helyzetéről, a földreformról, és a tanyakutatásról. A Bercsényi tagjai 1935-ben az olvasóköri körökben is kultúrdélutánokat rendeztek. Augusztusban pedig a Gazdai Ifjak Egyesületével együttműködve – írókat, és hírlapírókat vendégül látva – többnapos tanyakutató látogatást szerveztek Vásárhelykútasra.⁵⁰² 1937 novemberétől 1938 májusáig a városháza nagytermében huszonöt előadásból álló hungarológiai szabadegyetem zajlott. Az előadók között több neves szegedi egyetemi tanár – Deér József történész, Bálint Sándor néprajzkutató – és ismert politikus – például Rajniss Ferenc – volt. A hallgatóság soraiban a város vezetői is feltűntek. Az előadássorozatot Gelei József a Szegedi Tudományegyetem rektora nyitotta meg. 1939-ben a szabadegyetem folytatódott: a BMBE meghívására Matolcsy Mátyás országgyűlési képviselő látogatott Vásárhelyre, és a magyar földről tartott előadást; februárban Erdei Ferenc szociológus beszélt a falu, a város és a tanya viszonyairól. A szabadegyetemi rendezvénysorozat ezután minden év téli időszakában – egészen 1944-ig – megrendezésre került. 1942 januárjában Endre László Turul patrónus, Pest vármegye híres-hírhedt alispánja tartott előadást a fajvédelemről, 1943-ban Bosnyák Zoltán a zsidókérdésről beszélt, 1944 februárjában pedig Jaross Andor volt a Turul szabadegyetem vendége. Az előadók között az 1930-as évek végétől egyre inkább túlsúlyba kerültek a szélsőjobboldalhoz kötődő politikusok, közéleti személyiségek. Közülük voltak, akik többször is eljöttek Vásárhelyre, ilyen volt például Endre László.⁵⁰³

A Turul Szövetség a kezdetektől igyekezett elhatárolni magát a politikai pártoktól, de a politikától nem. Minden olyan kezdeményezést támogatott, mely a „magyar milliók szociális jólétét” volt hivatott biztosítani, maga pedig fajvédő „nemzetpolitikát” folytatott.⁵⁰⁴ Ennek megfelelően általában a Bercsényi is véleményt nyilvánított az aktuális politikai kérdésekről. 1933 decemberében egy Hollósi Antal tiszteletére rendezett vacsorán Thuróczy Miklós a BMBE vezetője kemény szavakkal illette a bajtársi egyesületekhez tartozó szegedi egyetemisták a zsidó hallgatók elkülönítését követelő, atrocitásoktól sem mentes fellépésére adott karhatalmi és egyetemi válaszlépéseket: „A magyar ifjúság az utóbbi évtizedben csak ígéreteket és szép szavakat kapott, s most még a tanu-

⁵⁰² Bővebben lásd a vásárhelyi író-paraszt találkozóra foglalkozó fejezetet a 286-287. oldalon.

⁵⁰³ VRÚ 1931. január 4. 3.; VRÚ 1931. január 11. 4.; VRÚ 1931. február 22. 2.; VRÚ 1931. április 19. 4.; VRÚ 1935. április 21. 10.; VRÚ 1935. augusztus 18. 1.; VRÚ 1935. augusztus 28. 2.; VRÚ 1935. szeptember 12. 3.; VRÚ 1937. augusztus 29. 2.; VRÚ 1937. szeptember 26. 3.; VRÚ 1937. november 5. 1-2.; VRÚ 1937. november 11. 3.; VRÚ 1938. február 6. 2.; VRÚ 1938. április 26. 1.; VRÚ 1939. január 22. 4.; VRÚ 1939. február 21. 3.; VRÚ 1939. október 22. 1.; VRÚ 1940. november 27. 3.; VRÚ 1941. november 19. 2.; VRÚ 1942. január 22. 1.; VRÚ 1943. január 10. 4.; VRÚ 1943. február 16. 1.; VRÚ 1944. január 8. 1.; VRÚ 1944. február 17. 1.; VRÚ 1944. március 31. 1.

⁵⁰⁴ VRÚ 1936. március 4. 2.; VRÚ 1936. július 7. 7.; VRÚ 1937. október 24. 6.

lasi lehetőséget is elvették tőle: bezárták az egyetemeket. Sőt meg is gyalázták az ifjúságot, mert gumibot csattogott a hátán. Mindezt csak azért, mert igazának hangoztatására kiment az utcára. Ilyen megtorló eszközökkel nem lehet az ifjúság problémáját megoldani.” – vélekedett.⁵⁰⁵

1934. novemberi táborozásán a BMBE tagsága úgy döntött, hogy együttműködik az újjáalakult Baross Szövetséggel. Az országos követ tábor rendelkezése értelmében elhatározták a helyi Turul Mozgalmi Törzsének megszervezését, vagyis a gazda, munkás, iparos, és kereskedő ifjúság Turul Szövetség égisze alá való bevonását. A Mozgalmi Törzsbe minden tizennyolc és harminc év közötti keresztény magyar ifjút vártak. A cél a fiatalság nemzeti alapú nevelése és érdekvédelmének kiterjesztése volt. Az első avatás azonban csak 1936 nyarán történt meg: júniusban a Koppány Mozgalmi Törzs megkezdte összejövetelét, táborozásait, ahol a résztvevők különböző témájú – a Turulról, az ifjúság helyzetéről, illetve az egészségügyről szóló – előadásokat hallgathattak meg.⁵⁰⁶

1936 elején a BMBE-t törzsekre osztották. Megszerveződött a felsőoktatási jogviszonnyal rendelkező daru (frissen belépett) és levante (daruvizsgán már beavatott) bajtársak Pusztaszer törzse, és a patrónusok (pártoló tagok) Szerdahelyi József törzse, majd harminc taggal megalakult a volt egyetemi, főiskolai hallgatók, vagyis a dominusok Szőnyi Benjámin törzse is. Ugyanebben az évben a BMBE Ébredés címmel havilapot indított, mely teret engedett szélsőjobboldali írások leközlésének is. A májusi tisztújításon Gaál Imre ügyvédjelöltet választották az egyesület vezérévé. Ezután Bán Imre, majd 1938-ban Hódi András vette át az a Bercsényi vezetését. Júniusban valamennyi törzs újrajelentkezési kötelezettséggel járó tagrevíziót tartott. Júliusban megalakult a Papp-Váry Elemérné női törzs, mely 1939 januárjában huszonhárom tagot avatott. 1940-ben a vezéri tisztségben ismét Gaál Imrét találjuk. 1941 júniusától pedig Kövess Mihály került a szervezet élére. 1941 nyarán állította fel a BMBE a vásárhelyi egyetemi és főiskolai hallgatók első önkéntes munkaszolgálatos csoportját.⁵⁰⁷

A Bercsényi a Turul Szövetség szegedi kerületi vezérsége alá tartozott, ahol az éves, általában Szegeden lebonyolított követ táborozásokon társadalmi aktivitásáért és szervezőmunkájáért az 1930-as évek közepén többször részesült elismerésben. Sőt 1935 no-

⁵⁰⁵ Kiss Róbert Károly, 2012. 43-44.; Miklós Péter: A szegedi bölcsészkar Radnóti Miklós diákéveiben. Szeged-Szabadka, 2011, Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány. 92-94.; VRÚ 1933. december 17. 4.

⁵⁰⁶ VRÚ 1934. november 18. 2.; VRÚ 1936. május 24. 4.; VRÚ 1936. június 25. 3.

⁵⁰⁷ VRÚ 1936. február 27. 2.; VRÚ 1936. március 4. 2.; VRÚ 1936. május 10. 2.; VRÚ 1936. október 21. 2.; VRÚ 1938. január 18. 2.; VRÚ 1938. június 5. 3.; VRÚ 1938. június 12. 5.; VRÚ 1939. január 5. 2.; VRÚ 1940. június 2. 2.; VRÚ 1941. június 15. 5.; VRÚ 1941. augusztus 10. 5.; NÚ 1937. június 6. 1.

vemberében a kerületi követtábort a környékbeli városok – Szeged, Makó, Orosháza, Szentes – küldötteinek részvételével Vásárhelyen rendezték meg. Ugyanebben a hónapban került sor a BMBE tízéves jubileumi dísztáborozására, ahol kulturális műsor keretében avatták fel az egyesület új zászlaját. 1936. május 3-án a vásárhelyi tagszervezet Végváry József országgyűlési képviselőt, a Turul Szövetség országos fővezérét látta vendégül, aki ünnepi szónoklatában megállapította, hogy *„rossz közszellem uralkodik ebben a városban. De ezt a rossz közszellemet ki lehet irtani, csak erős szív, erős akarat kell hozzá. Az ifjúságnak nagy munkát kell végeznie, hogy a magyar fajt arra a magaslatra emelje, ahol Nyugat áll ma. [...] Ebben az országban nagy szerkezeti és szervezeti változást kell véghezvinni, s a magyar ifjúság kezébe kell juttatni a gazdasági és kereskedelmi élet vezetését.”*⁵⁰⁸

1939 elején, a békéscsabai követtáboron Végváry József leköszönt a Turul Szövetség éléről, mely ekkorra másfélszáz tagegyesülettel és közel negyvenezer taggal rendelkező tömegmozgalommá fejlődött. A volt fővezér búcsúzóul kijelentette, hogy a Turul soha nem válhat egyetlen párt szekértolójává sem. Ez meglehetősen furcsa útmutatás volt, annak fényében, hogy ő 1935 és 1939 között a Nemzeti Egység Pártjának országgyűlési képviselője volt. Bár a Turul hivatalosan valóban nem vált egyetlen párt szekértolójává sem, viszont a kormánypárthoz – különösen Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején – szoros szálak fűzték. A hatalmasra duzzadt szervezeten belül már évek óta egymást is átfedő, jelentős törésvonalak húzódtak az eltérő politikai nézeteket való népiek és szélsőjobbboldaliak, a felsőoktatásban aktívan részt vevő és a már végzett hallgatók, valamint az (volt) egyetemisták vagy főiskolások és a Turul mozgalom felsőfokú tanulmányokat nem folytatott tagjai között. Az egymásnak feszülő erők kiegyensúlyozására – például a szélsőjobbboldali hangadók kizárásával – már Végváry is jelentős, bár nem túl eredményes erőfeszítéseket tett. Az új országos vezér Ambrus József hol kompromisszumra törekedve próbált lavírozni az egyes irányzatok között, hol erőből akarta elsimítani a fennálló ellentéteket. Emellett a szervezet újbóli központosítására törekedett.⁵⁰⁹

1939. június 4-én a BMBE nagyszabású irodalmi dísztábort, magyaros kultúrestet rendezett. Az eseményen jelen volt, és felszólalt az új országos vezető. Ezután Sinka István és Erdélyi József, ezidőtájt a szélsőjobbboldallal szimpatizáló költők, tiszteletbeli dominusok saját verseikből olvastak fel. Kulturális misszióként a Bercsényi 1940 júniu-

⁵⁰⁸ VRÚ 1933. március 14. 3.; VRÚ 1934. október 9. 3.; VRÚ 1935. november 6. 2.; VRÚ 1935. november 26. 1.; VRÚ 1936. május 5. 2.

⁵⁰⁹ VRÚ 1939. január 22. 5.; Szécsényi András: A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. (a továbbiakban Szécsényi András, 2013.) 69-76. In: Múltunk 2013/1. 65-100.

sában a Turul Szövetség által támogatott írók műveit népszerűsítve könyvnapokat szervezett. A bevételből a Bolyai népi kollégiumot támogatták. Tehát nagy valószínűség szerint az országos szervezethez hasonlóan a BMBE tagjai között is mindkét szembenálló ideológiai irányzatnak voltak hívei.⁵¹⁰

Ambrus a Turul alapításának huszadik évfordulójára megjelent cikkében megkísérelte aktualizálni és összefoglalni a szövetség hitvallását: „A Turul-mozgalom hajtóeszméje hatalmas szellemi forradalom, minden ellen lázad, küzd, ami itt idegen. [...] Ne gondolja senki, hogy nemzetünk ellenségeit kizárólag a zsidóságban látjuk. [...] Ugyanolyan erővel küzdünk mindenki ellen, aki idegen fajiságával, idegen szellemével a magyar fajta vezetője akar lenni. A sok ámtás, csalódás megértette velünk, hogy a magyar élet minden jelentős őrhelyén magyar embernek kell állnia. [...] A Turul-ifjúság mozgalma nem osztálymozgalom, harca nem osztályharc. Az egyetemes magyarság érdekeiért küzd. Felfogása mélységesen szociális, a dolgozók érdekei szentek előtte és a nagytőke-munka harcában mindenkor a munkás oldalán áll. [...] Harcolunk a földreformért. Küzdünk a társadalmi válaszfalak lebontásáért és a magyar népi erők akadálytalan érvényesüléséért.” Mondataiból a zsidóellenesség mellett a népi írók egy részének hatását, vagyis a Magyarországon élő németekkel szembeni ellenérzést is kiolvashatjuk, több kifejezése viszont a szélsőjobboldal eszköztárából való volt. E programadás ellenére azonban a Turulnak továbbra sem volt egységes ideológiája. Ambrus nem tudott úrrá lenni a belső válságon. Az 1941-es debreceni követtáboron pozíciója megtartására pedig a szélsőjobboldalhoz közel álló oldal támogatását is igénybe vette. Ezután neves, népi oldalhoz köthető tagok, sőt egész egyesületek hagyták el a Turul égisztét, melynek következtében a mozgalmi élet egyre passzívabbá, színtelenebbé vált.⁵¹¹

1943 tavaszán a vallás és közoktatásügyi miniszter rendeletben szabályozta az egyetemi és főiskolai ifjúsági egyesületek működési feltételeit. Ennek értelmében az egyesületeket az egyetemek fennhatósága alá vonták, tagjaik életkorát pedig huszonhat évben maximálták. A Turul régi felfogású, fajvédő vezetősége így kénytelen volt engedni. A lillafüredi követtáboron a Szövetség a régóta meglévő ideológiai ellentétek mentén két részre bomlott. A huszonhat éven aluli fiatalok „a népi gondolat és a minőségi elv szolgálatában állva” megalakították a „Turul Szövetség Egyetemi és Főiskolai Bajtársi Egyesületek Országos Központját”, melynek vezetőjévé Kiss Istvánt a debreceni Csaba Bajtársi Egyesület vezérét választották. Az idősebb és a mozgalmi turulisták pedig lét-

⁵¹⁰ Szécsényi András, 2013. 81.; VRÚ 1939. június 6. 3.; VRÚ 1940. június 2. 6.; VRÚ 1940. június 5. 3.

⁵¹¹ Szécsényi András, 2013. 76-77., 81.; VRÚ 1939. augusztus 6. 3.

rehozták a „Társadalmi Turul Szövetséget”, és gróf Festetics Domonkos országgyűlési képviselőt állították a szervezet élére. Utóbbi egyesület saját területi felosztást hozott létre. A Tiszántúli kerület székhelye Hódmezővásárhely lett, élére pedig a vásárhelyi BMBE vezére, Kövess Mihály került.

A második világháború idején már csak néhány epizód erejéig rendelkezünk információval a Turul vásárhelyi tevékenységéről. 1943 nyarán Kövess a BMBE és a Tiszántúli kerület nevében a vásárhelyi zsidók telefonjainak leszerelését kérelmezte a szegedi postaigazgatóságtól. 1944 márciusában az ifjúsági Turul Szövetség Hódmezővásárhelyen tartotta első konferenciáját, melyet összekötöttek a Kossuth Lajos halálának ötvenedik évfordulójára való megemlékezéssel. A találkozón az ország minden tájáról száz küldött vett részt. Bevallottan azért esett a választás Vásárhelyre, hogy a résztvevők függetleníthessék magukat a politikusok és az egyetemi tanárok befolyásától. A Kossuth-esten tartott ünnepi beszédben Sóvágó Gábor⁵¹² országos törzsfő hangsúlyozta, hogy „az ifjúságot [...] „magyar öncélúság vezérli. [...] Se zöld, se barna még kevésbé vörös libériába bujtatott vezéreket nem követ.”⁵¹³

A fentiekből könnyen megállapíthatjuk, hogy a vásárhelyi BMBE melyik Turulon belüli irányzat mellett kötelezte el magát. Az 1940-es évek elején, a szabadegyetemen előadást tartó meghívottak világnézete és politikai szerepvállalása alapján, majd a Társadalmi Turulhoz való csatlakozás okán a szélsőjobboldal mellett való elköteleződés jóval valószínűbb. A népi gondolatot valló ifjúsági Turul három napos konferenciájának vásárhelyi helyszínválasztása árnyalhatná a képet. Viszont nem találtuk nyomát, hogy az esemény megszervezésében a BMBE bármilyen formában szerepet vállalt volna.

1944 nyarán a Bercsényi, Hollósi Antal volt magiszter egykori Petőfi utcai házába költözött. Az egyesület utolsó vezetője D. Nagy Sándor volt, akit 1944 júniusában Kövess Tiszaháti kerületi vezéri minőségében nevezett ki. A háborús helyzet kedvezőtlen alakulása miatt a vásárhelyi szervezet aktivitása fokozatosan megszűnt. 1945-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány a Turult és tagszervezeteit szélsőjobboldali, fasiszta egyesületnek minősítette és valamennyit feloszlatta.⁵¹⁴

---

⁵¹² Sóvágót a Turul egyik legjobb szónokának tartották. A második világháború után a kommunista politikai rendőrség egyik legszorgalmasabb ügynöke lett. Évtizedekig állt szolgálatban, jelentései több ezer oldalra tehetők. In: Kerepeszki Róbert, 2012. 247-248.

⁵¹³ Szécsényi András, 2013. 90-96.; VRÚ 1943. március 31. 3.; VRÚ 1943. június 5. 3.; VRÚ 1944. március 2. 1.; VRÚ 1944. március 4. 1.; VRÚ 1944. március 7. 1.

⁵¹⁴ VRÚ 1944. június 15. 4.; VRÚ 1944. június 25. 7.

II. 2. A Baross Szövetség vásárhelyi fiókja

A néhai Baross Gábor kereskedelmi miniszterről elnevezett Baross Szövetség 1919-ben alakult meg, és hamarosan országos hálózatot épített ki. A keresztény iparosokat, kereskedőket és őstermelőket „*hazafias, magyar szellemben*” volt hivatott összefogni, érdekeiket képviselni, értékesítési lehetőségeiket bővíteni, tehát – a korabeli közhangulatnak megfelelően – a zsidó vallásúakat kirekesztette tagjai sorából, sőt a szervezet éppen bizonyos zsidóellenes élel jött létre. Vásárhelyi fiókja 1921 októberében tartotta alakuló gyűlését. Elnökéül a tagság Szathmáry Tihamér nyugalmazott főispánt választotta meg. A következő évben a helyi tagozat ún. közgazdasági riadót, a régió gazdaságának fejlesztési lehetőségeiről való együttgondolkodást szervezett.⁵¹⁵ Ezután aktivitása fokozatosan alábbhagyott, majd megszűnt.

A vásárhelyi Baross 1934. november 14-én – előzetes taggyűjtést követően – alakult újra. Elnöke vitéz Kozma György királyi közjegyző lett. Díszelnökei között megtaláljuk Farkas Béla főispánt, Soós István polgármestert, Endrey Antal felsőházi tagot, és Kun Béla, illetve Erney István országgyűlési képviselőket. Az egyesület vezetősége céljait a következőképpen fogalmazta meg: „*a nemzeti szolidaritás erősítésével a magyar állam egész területére kiterjedő gazdasági szerves kapcsolat, egészséges, szolid üzleti élet megteremtése.*” Az újraalakult vásárhelyi szervezet november 18-ai ünnepi nagygyűlésén Ilovsky János kormányfőtanácsos, a Baross Szövetség országos elnöke és József Ferenc főherceg országos védnök is tiszteletét tette, emellett a Baross vonattal főként a fővárosból és Szegedről csaknem kétszáz tag érkezett a városba.⁵¹⁶

Első választmányi ülésén a helyi Baross sürgette a vasúti tarifarendszer módosítását, valamint a tiszai hajóút és kikötő mielőbbi kiépítését, hogy a vásárhelyi termékek és termények könnyebben eljuthassanak más városok piacaira. Emellett a helyi iparosok közszállításokba való bevonására is erőfeszítéseket tett. 1934 végén a szervezet belépett a szintén vitéz dr. Kozma György által vezetett kerületi Társadalmi Egyesületek Szövetségébe (TESZ). 1935-ben országos ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági szaktekintélyek ismeretterjesztő előadásait hozta a városba. A kezdeti aktivitás azonban ismét hamar alábbhagyott.

Az 1938. július 17-én tartott újraalakuló gyűlésen százötven tag jelent meg. A Szövetség élére ezúttal Dietrich Lajos bankigazgató került. Augusztusban Négyessy Lajos

⁵¹⁵ VRÚ 1920. október 24. 1.; VRÚ 1920. október 26. 1.; VRÚ 1921. augusztus 23. 1.

⁵¹⁶ VRÚ 1934. október 14. 3.; VRÚ 1934. november 16. 1.; VRÚ 1934. november 20. 1-3.

sütőszakosztályi elnök vezetésével ipari osztály, szeptemberben pedig Bittó József bankigazgatóval az élen kereskedelmi osztály alakult. A vásárhelyi fiók hivatalos helyiségét és klubját a Tisza Szállóban rendezte be, majd 1940 januárjában az Iparegyletbe költözött.

Városi szinten a Baross Szövetség a Kereskedelmi Testület rivális érdekvédelmi szervezeteként pozícionálta magát, mivel utóbbi tagjainak mintegy fele zsidó származású volt. 1934-ben a törvényhatósági választás kereskedelmi kamarai tagválasztásán a Testület ellenlistát indított a Barosséval szemben, és a fokozódó politikai nyomás ellenére a három kiadó helyből egyet sikerült elnyernie. 1938-ra viszont lehetőségei annyira beszűkültek, hogy zsidó származású elnökségi tagjai lemondtak. Ezzel az egyenlőtlen „küzdelem” eldőlt, az első számú kereskedelmi érdekképviselő egyértelműen a Baross helyi fiókja lett. A következő években a Kereskedelmi Testület taglétszáma folyamatosan csökkent, a fennmaradásáért küzdött, jogosítványait fokozatosan elvesztette, majd 1943 nyarán megszűnt.

1938 végén a keresztény kereskedők hitelezésének támogatására a helyi Baross kereskedelmi szakosztálya megalapította a „*Nemzeti Takarékosság Hitelszervező és Elszámoló Irodát*”. Emellett a központi szervezet a Nemzeti Hitelintézettel karöltve országos viszonylatban hárommillió pengő keretösszegű kiskereskedelmi hitel kihelyezése felett kapott rendelkezési jogot a kormánytól. Mindezen intézkedések már a zsidóság kereskedeleméből való kiszorítására tett első lépéseknek tekinthetők, melyeket a zsidótörvények korlátozásai tovább fokoztak. Karácsony előtti felhívásában a vásárhelyi fiók arra kérte a város lakosságát, hogy ajándékaikat és egyéb szükségleti cikkeiket helyben szerezzék be, és e célból ne menjenek más településekre. Ebben az időben a helyi Baross igen aktív tevékenységet folytatott: tagjai több városi kerületben a szervezet munkáját és céljait ismertető, toborzóval egybekötött propagandagyűléseket tartottak, és ismét belekezdtek az ismeretterjesztő előadások és szaktanfolyamok szervezésébe is.⁵¹⁷

1939 májusában a Fekete Sasban nagyszabású díszvacsorán ünnepelték Simkó Elemér főispán beiktatását, aki már csaknem húsz éve a szegedi fiók tagja volt. A Baross Szövetség a kezdetektől fogva közel állt a hatalmon lévő keresztény-nemzeti kurzushoz, így a helyi közigazgatás vezetőihez. Ezen a rendezvényen is megjelentek a közelgő or-

---

⁵¹⁷ Margittai Linda, 2010. 90., 100-101.; VRÚ 1934. november 30. 2.; VRÚ 1934. december 16. 3.; VRÚ 1934. december 18. 1.; VRÚ 1935. január 6. 5.; VRÚ 1935. január 13. 6.; VRÚ 1937. április 27. 2.; VRÚ 1938. július 19. 2.; VRÚ 1938. augusztus 25. 3.; VRÚ 1938. szeptember 21. 2.; VRÚ 1938. október 23. 5.; VRÚ 1938. november 25. 3.; VRÚ 1938. december 11. 4.; VRÚ 1938. december 13. 3.; VRÚ 1938. december 14. 1-2.; VRÚ 1939. február 19. 4.; VRÚ 1940. január 26. 3.; VRÚ 1943. december 21. 5.

szágyűlési választásra készülő kormánypárt jelöltjei, és a város vezetői, soraikban Endrey Béla polgármesterrel. Később az ünnepeltet, és Endreyt a helyi Szövetség díszelnökeivé avatták.

A Baross Szövetség a második világháború idején fokozta aktivitását. A keresztény iparosok és kereskedők szellemi és anyagi megerősítésére, és a vásárlóközönség megnyerésére tett erőfeszítések mellett az áruellátás megszervezésében, és a munkaalkalmak biztosításában is egyre nagyobb szerepet kapott. A háborús anyaggazdálkodási és közellátási viszonyok között a kormány több alapvető közellátási és élelmezési cikk – kávé, tűzifa, szén, petróleum, cukor, bőr stb. – kereskedelmét hatósági kijelöléshez kötötte, melyekből a zsidónak tekintett cégek rendre kimaradtak, a Baross tagok vállalkozásai ugyanakkor előnyt élveztek. Bár az ipari tevékenységgel vagy kereskedelemmel foglalkozó vásárhelyi zsidóság számaránya – alacsony összlétszámából is eredően – néhány ágazattól eltekintve nem volt jelentős, a piacról való kiszorításukért a hatóságok a Baross Szövetséggel együttműködve mindent megtettek. Majd az ellehetetlenült zsidó cégeket a gazdasági „őrségváltás” ideájának megfelelően legtöbbször Baross tagok vásárolták fel.⁵¹⁸

1940 májusában az érdekképviselő vezetőjévé Tóth János malomigazgatót választották. 1941 májusában a vásárhelyi Szövetségnek 340 tagja volt, ez azonban ekkor a helyi iparjogosultak mindössze hetedét jelentette. Tóth 1942 decemberéig állt a szervezet élén, amikor az elnöki poszton Telek Andor textil-nagykereskedő, magyar királyi kereskedelmi tanácsos váltotta. A Baross Szövetség az egész országban jelentős lobbitevékenységet folytatott annak érdekében, hogy a kereskedők egyetlen törvény által elismert, hivatalos érdekképviselővé vállon, ilyen irányú törekvéseit azonban nem koronázta siker.⁵¹⁹

A helyi fiók szerteágazó és olykor nem túl szimpatikus tevékenységébe ugyanakkor több jótékonyági kampányban való részvétel is beletartozott. 1943-ban tagsága a „*Honvéd Segéd Akció*” javára 3042 pengőt gyűjtött, emellett cigaretta- és könyvgyűjtést is folytatott. Ugyanezen év áprilisában indult az „*Adjunk apát a hadiárváknak*” akció, melynek keretében ismét jelentős összeget sikerült összegyűjteni.

A vásárhelyi Baross Szövetség utolsó nagyobb rendezvényét 1944 februárjában tartotta, melyen a résztvevők előadásokat hallgathattak a szövetkezetek előnyeiről és hát-

---

⁵¹⁸ Margittai Linda, 2010. 92-93., 95.; Ungváry Krisztián, 2013. 359-360., 417.; VRÚ 1939. május 9. 1-2.; VRÚ 1939. december 20. 1-2.

⁵¹⁹ Margittai Linda, 2010. 98.; VRÚ 1940. május 7. 1.; VRÚ 1941. május 22. 4.; VRÚ 1941. május 29. 1.; VRÚ 1942. február 24. 1.; VRÚ 1942. december 15. 3.

rányairól. 1944 márciusában 292 tagja volt, május végétől érdemi tevékenységet már nem fejtett ki. 1945 elején az Ideiglenes Nemzeti Kormány szélsőjobboldali, fasiszta egyesületnek minősítette és a Turul Szövetséghez hasonlóan feloszlatta.⁵²⁰

II. 3. A hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület története

II. 3. 1. A Gazdasági Egyesület virágkora az 1920-as években

Hódmezővásárhely városának hatalmas, a korabeli adatok szerint 132 ezer katasztrális hold mezőgazdasági művelésre alkalmas területe volt, melyet a város 61 ezer fős lakosának elsöprő többségét adó, különböző méretű saját birtokkal rendelkező parasztgazdák műveltek. A település határában számottevő nagybirtok nem volt.

A Gazdasági Egyesületet 1879 végén „*Vásárhelyi Földműves Ifjak Önképző Egyesülete*” néven lelkes gazdaifjak hívták életre, tehát a fentebb ismertetett két szervezettől eltérően nem az ellenforradalmi rendszer „terméke” volt. 1882-ben vette fel a Gazdasági Egyesület (GE) nevet. A GE szabadtársulási érdekképviselői szerv volt, mindenkor vezetőségének fő céljai a gazdatársadalom jobb sorsának előmozdítása és a gazdák egy táborba tömörítése voltak.⁵²¹

1904 és 1920 között az egyesület élén a Keszthelyi Gazdasági Akadémiát végzett Lázár Lajos, módos mintagazda állt. Az első világháború, majd még inkább az azt követő több hónapos román megszállás megakasztotta az egyesület működését. 1920 augusztusában, a helyzet lassú konszolidálódása után Lázár Lajos helyett testvérét Lázár Dezsőt választották a még mindig legnagyobb létszámú és befolyású vásárhelyi társadalmi egyesület elnökévé, aki szintén a Keszthelyi Gazdasági Akadémián tanult. A román megszállás idején a polgárőrség vezetőjeként tevékenykedett, mintegy 3500 kül- és belterületi polgárőr tartozott irányítása alá, akik legtöbbször fegyver nélkül is sikerrel léptek fel a fosztogatók ellen. Közismertsége és viszonylagos népszerűsége az 1920-as nemzetgyűlési képviselő-választásokon a mandátum elnyeréséhez kevés volt, de a Gazdasági Egyesület vezetésének átvételéhez elegendőnek bizonyult. Alelnökei Balogh Sándor, Gregus Máté és ifj. Lázár Lajos lettek. A három évenként megtartott tisztújító közgyűléseken a vezetőség megválasztása és a választmány újjáalakítása mellett a tiszt-

---

⁵²⁰ MNL CSML HL A Baross Szövetség Hmvszervezetének iratai 1938-1944. X. 1. 1-7.; Margittai Linda, 2010. 110.; VRÚ 1943. február 10. 2.; VRÚ 1943. február 16. 3.; VRÚ 1944. február 15. 1.

⁵²¹ Kruzslicz István Gábor, 1999. 5-13.

viselők – titkár, ügyész stb. – személyéről is döntöttek. Az új elnökség feladata nem volt könnyű: a háborús vereség, a Trianon okozta megrázkódtatás, mezőgazdasági piacvesztés és a román megszállók által okozott hatalmas károk miatt nyomorúságos helyzetbe jutott helyi mezőgazdasági termelők helyzetén kellett javítani, segítő kezet nyújtania. Súlyosbította a helyzetet, hogy a tanyavilág fejlesztése, elmaradottságból való kiemelése még a „*boldog békeidőkben*” sem állt a mindenkori kormányok figyelmének középpontjában. A parasztság érdekvédelmét zászlajára tűző egyesület az országos szervezethez, az Országos Magyar Gazdasági Egyesülethez (OMGE) hasonlóan, – melynek egyébként tagja volt – jó kapcsolatokat ápolt a kiépülő ellenforradalmi rendszer helyi képviselőivel.⁵²²

Hódmezővásárhely bel- és külterületén az olvasókörok igen elterjedtek voltak, ezért a települést az olvasókörok városának is nevezték. Az olvasókörok az év egyes időszakaiban járhatatlan utak miatt, sok tanyai lakosnak egyetlen kapcsolatát jelentették a külvilággal. A kultúra iránt fogékony gazdák ide jártak művelődni, újságot, szaklapokat olvasni vagy csak egyszerűen egymás között információkat cserélni az őket érintő gazdasági vagy egyéb kormányzati intézkedésekről, és az aktuális politikai kérdésekről. A Gazdasági Egyesület főleg a külterületi, leginkább gazdákat tömörítő köröket igyekezett munkájába bevonni, melyek vezetőinek többsége tagja volt az egyesületnek is. Az együttműködésnek köszönhetően Lázár Dezsőt tizenhat évig tartó elnöksége alatt a vásárhelyi olvasókörok nagy része díszelnökévé vagy tiszteletbeli elnökévé választotta. Emellett hosszabb-rövidebb ideig több sport-, illetve társadalmi egyesület (Torna és Vívóegylet, Legeltetési Társulat stb.) elnöki tisztét is betöltötte. Így a Gazdasági Egyesület irányítása és saját birtoka igazgatása mellett még rengeteg protokolláris jellegű feladatnak, meghívásnak is eleget kellett tennie.⁵²³

A Gazdasági Egyesület ifjúsági csoportja a farsangi szezonban – a két világháború között minden évben – nagyszabású jótékonyági gazdabált rendezett, melyen több alkalommal országosan ismert politikusok és kormánytagok is megfordultak. 1921 februárjában például Bethlen István volt az est díszvendége. Az egyesület más jótékonyági

---

⁵²² Püski Levente, 2006. 264.

⁵²³ Barátné Hajdu Ágnes: Társadalmi egyletek a két világháború között és a koalíciós időszakban Hódmezővásárhelyen. Hódmezővásárhely, 2015, Németh László Városi Könyvtár. (a továbbiakban: Barátné Hajdu Ágnes, 2015.) 10.; Kruzslicz István Gábor, 1999. 13-15.; VRÚ 1920. március 10. 1.; VRÚ 1920. április 13. 3.; VRÚ 1921. január 29. 3.; VRÚ 1921. február 2. 2-3.; VRÚ 1921. március 1. 1.; VRÚ 1923. december 5. 1.

akciókat is folytatott: 1920 és 1921 karácsonyán a hadiözvegyek, a hadiárvák és a rokkantak részére gyűjtött adományokat, de segélyezte az egyetemistákat is.⁵²⁴

A GE a gazdák szakmai felkészültségén is próbált javítani, ezért általában télen a gazdákat érintő és érdeklő szakkérdésekről, termelési újításokról szabadoktatási előadásokat, filmvetítéseket rendezett székházában vagy az olvasóköroökben, ahová az adott téma szakértőit hívták meg. Emellett tagjai részére bel- (Mezőhegyes, Debrecen, Hortobágy) és külföldi (Németország) tanulmányutakat, kirándulásokat is szervezett.⁵²⁵

Az 1920-as években a gazdák visszatérő problémája volt a külterületi utak, dűlőutak rossz minősége, esetenként járhatatlansága, valamint részben a világháború idején elhanyagolt védművek állapotából következő, és évről évre megismétlődő bel- és árvízkarok jelentkezése, melyért leginkább a „Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat” szakaszigazgatóságát tették felelőssé.⁵²⁶

Az egyesület szerteágazó tevékenységének minden részletéről a terjedelmi korlátok miatt nem számolhatunk be, ezért csak a leglényegesebbek bemutatására koncentráltunk. A GE legfontosabb feladata a gazdák egyetemes érdekeinek képviselete volt. Az őket érintő olykor hátrányos, vagy nem megfelelően kidolgozott rendeletek ellen feliratokat küldött az illetékes városi és országos szervekhez, minisztériumokhoz. Ezenkívül partneri kapcsolatokat ápolt más városok gazdasági egyesületeivel, ami főként abban nyilvánult meg, hogy támogatták egymás feliratait, átiratait, javaslatait.

1920 júliusában az egyesület létrehozta saját áruforgalmi és hitelszövetkezetét, melynek élére szintén Lázár Dezső került. A nehéz helyzetben lévő gazdáknak a szövetkezet szolgáltatásai nagy segítséget nyújtottak abban, hogy a román hadsereg fosztogatásai után talpra tudják állítani gazdaságukat. A szövetkezetnek 1921 tavaszán már 1260 tagja volt, akik 4129 üzletrésszel rendelkeztek, és addigi rövid működése alatt huszonegymillió korona forgalmat bonyolított. A Gazdák Hitelszövetkezete az Országos Központi Hitelszövetkezet hálózatához csatlakozva működött. Áruforgalmi részlege elsősorban a gazdák által keresett, kedvezményes áron forgalmazott árucikkeket értékesített. Több külterületi olvasóköroben fióklerakatokat tartott fenn, ahonnan a tanyákon élő gazdák könnyen és jutányos áron szerezheték be a legszükségesebb iparcikkeket – petróleum, só, cukor, kötél, szövet, vászon – anélkül, hogy be kellett volna utazniuk a távo-

⁵²⁴ VRÚ 1920. december 12. 1.; VRÚ 1921. február 8. 1-2.; VRÚ 1921. december 7. 2.; VRÚ 1923. december 5. 1.

⁵²⁵ VRÚ 1921. február 5. 3.; VRÚ 1924. június 15. 2.; VÚ 1924. szeptember 14. 3.; VÚ 1928. március 23. 2.; VÚ 1928. december 11.; VÚ 1929. május 28. 2.

⁵²⁶ VRÚ 1921. március 10. 2. ; VRÚ 1923. március 3. 1-2.; VRÚ 1923. november 25. 2.; VÚ 1924. április 29. 2.; VÚ 1925. december 1. 1.

li városba. Ez főként a mezőgazdasági munkák idején nagy segítséget jelentett. A szövetkezet tevékenysége, árukészlete, fiókjai évről-évre bővültek, központi boltját 1923-ban a GE székházában nyitotta újra, majd hamarosan géposztályát is létrehozta. Emellett az egyesület tagjai számára megfelelő minőségű vetőmag, takarmány, illetve műtrágya és cséplőszén beszerzésében is közreműködött. A kedvező kamatozású hitelek biztosítása, amely a másik fő profilját jelentette volna azonban még az 1920-as évek közepén sem indult be igazán.⁵²⁷

1921-ben a Gazdaasszonyok Egylete is megalakult, majd áprilisban a GE létrehozta a háziipari fonó-szövő szövetkezetet, amely négy szövőszékkal októberben kezdte meg működését. 1921 novemberében pedig ifj. Gojdár Péter vezetésével létrejött a GE Ifjúsági Egyesülete is.

1921. október 2-ától az egyesület Vásárhelyi Újság címmel saját napilapot indított. A lap azonban nem váltotta be a vezetőség által hozzá fűzött reményeket. Az 1922-es évről kiadott titkári jelentés is megállapította, hogy a gazdák közönyösek az újsággal szemben. A szerkesztőség a következő években többször kényszerült csökkenteni megjelenésének gyakoriságát: 1922 októberétől egy ideig hetilapként, majd heti három alkalommal jelent meg. 1925 augusztusától aztán ismét napilappá vált.⁵²⁸

1921. június 26-án a Gazdasági Egyesület több ezer fős tagsága tovább gyarapodott azáltal, hogy az eddig külön utakon járó, Kiss Albert által vezetett másik gazdaszervezet, a Kisbirtokos Szövetség egyhangú határozattal kimondta csatlakozását hozzá. Ezzel egy olyan évek óta szorgalmazott egyesülés valósult meg, amely tovább növelte Lázár Dezső befolyását a gazdatársadalomban, ugyanakkor a későbbiekben belső ellentétek forrásává is vált. Gregus Máté későbbi visszaemlékezése szerint a századelőn a nagyobb, tehetősebb gazdák a Gazdasági Egyesületbe, a kisebb gazdák pedig a Kisbirtokos Szövetségbe tömörültek, ami politikai választóvonalat is jelentett. A GE tagok ugyanis többségében szabadelvűek, míg a Kisbirtokos Szövetség tagjai függetlenségi pártiak voltak.

Lázár Dezső 1921 júliusában, a Magyar Gazdaszövetség által szervezett kecskeméti gazdakongresszuson „*Hódmezővásárhely város tanyai politikája*” című előadásában elhangzott adat szerint a GE taglétszáma az egy évvel korábbi 1400-ról 6500 főre gyarapodott. Az 1921-es évre vonatkozó titkári jelentés ugyanakkor 5000 tagot említett. A

⁵²⁷ VRÚ 1920. július 8. 3.; VRÚ 1921. április 19. 1.; VRÚ 1921. július 6. 1.; VRÚ 1923. február 22. 2-3.; VRÚ 1923. február 23. 1-2.; VRÚ 1923. február 24. 1.; VRÚ 1926. május 4.; VÚ 1923. március 4. 2-3.

⁵²⁸ VRÚ 1921. október 2. 1.; VRÚ 1921. december 4. 1-2.; VRÚ 1925. augusztus 18. 2.; VÚ 1922. április 14. 1.; VÚ 1922. október 1. 1.

következő évtizedeket is figyelembe véve megállapítható, hogy ekkor volt a legtöbb tagja az egyesületnek, amely még ezen a nyáron egy 405 fő részvételével megtartott közgyűlésen új vezetőséget választott. Az elnök Lázár Dezső maradt. Alelnökei Molnár István (1923 decemberében lemondott), Balogh Sándor és Kiss Albert lettek. A tagság létszáma azonban, egyrészt a folyamatosan emelt tagdíjnak köszönhetően, másrészt pedig a kedvezményes beszerzési lehetőségek elapadásával hamarosan fogyatkozásnak indult. A GE-nek ugyanis az 1920-as évek elején lehetősége volt arra, hogy tagjai részére jelentős árkedvezménnyel takarmányt (búzakorpát), vetőmagot, illetve a szabad kereskedelemben akkor nem kapható élvezeti cikkeket (dohányt, pálinkát) szerezzen be. E lehetőségek megszűntével viszont sokan elhagyták az egyesületet 1922 végén már csak 3367 egyesületi tagot tartottak nyilván.

A szövetség eközben gyorsan fejlődött. Egy évvel alapítása után már kétezer részvényessel rendelkezett, éves forgalma pedig elérte az ötvenmillió koronát.⁵²⁹

1921 nyarán a Gazdaság Egyesület megállapodást kötött a Tóth-malommal egy, a gazdák számára kedvező feltételeket kínáló gabonafelvásárlási akcióról. A megállapodás részeként a malom kétszázötvenezer koronával támogatta az egyesületet, ezen kívül ötven-hatvenezer közötti összeg jutott az olvasóköroeknek is. Az együttműködés a következő évben, kiterjesztett formában tovább folytatódott, ami magára vonta a Futura gabonafelvásárló részvénytársaság helyi vezetőinek ellenérzését. Sőt maga Bethlen is negatívan nyilatkozott a GE akciójáról az 1922-es időközi nemzetgyűlési képviselőválasztás miatt őt egy vásárhelyi egységes párti küldöttség tagjaként felkereső Lázár Dezsőnek. A miniszterelnök osztályérdeknek tartotta, és a társadalmi feszültségek kiélezésének lehetőségét látta a megállapodásban. Talán ez is közrejátszott abban, hogy Lázár Dezsőt a budapesti pártközpont nem nyilvánította a kormánypárt hivatalos jelöltjévé.⁵³⁰

Az 1922. novemberi választmányi ülésén a munka hatékonyabbá tétele érdekében a GE több belső bizottságot állított fel, melyek a következők voltak: propagandabizottság; sajtóbizottság; könyvtárvizsgáló bizottság; szarvasmarha, juh és sertésnyésztési bizottság; lótenyésztési bizottság, közigazgatási bizottság; kertészeti, erdészeti és méhészeti bizottság; költségvetési bizottság; vigalmi bizottság és pénztári bizottság. Az egye-

---

⁵²⁹ MNL CSML HL A Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület iratai. X. 117. 2. doboz, Jegyzőkönyv az 1923. február 4-én megtartott évszáró közgyűlésről 1-3.; VRÚ 1921. június 28. 1.; VRÚ 1921. július 6. 1.; VRÚ 1921. július 7. 1.; VRÚ 1923. november 6. 2.; VÚ 1922. április 9. 2.; VÚ 1922. április 12. 1., VÚ 1928. február 14. 1-2.; VÚ 1937. március 14. 4.

⁵³⁰ VRÚ 1921. július 15. 1.; VÚ 1922. június 17. 1.; VÚ 1922. július 18. 3.; VÚ 1922. július 23. 2.; VÚ 1922. augusztus 1. 2.

sület kezébe akarta venni a földbirtokreformmal kapcsolatos helyi ügyek koordinálását is, ennek érdekében az olvasókörok közreműködésével a földigénylők összeírását kezdeményezte. A GE által összeállított névjegyzéket azonban a hivatalos szervek nem ismerték el szabályszerűnek, az összeírás feladata pedig a város gazdasági ügyosztályának hatáskörébe került.⁵³¹

A Gazdasági Egyesület vezetői – ha az időjárás lehetővé tette – szinte minden évben tanyalátogatásokra indultak a külterületekre. Ezeken a rendszerint olvasókörokben megtartott alkalmakon meghallgatták a helyiek panaszait, indokolt esetben pedig képviselték ügyüket vagy továbbították azt a megfelelő hivatalos helyre. Ezenkívül reklámozták a Gazdák Hitelszövetkezetének kedvező kamatozású betéteit és a Vásárhelyi Újságot is. Az 1922-es tanyalátogatásokon például a gabonafelvásárlási akciót népszerűsítették. Emellett évről-évre megállapodást kötöttek a földmunkásokkal a nyári mezőgazdasági munkák idején fizetendő bérekről és egyéb juttatásokról.⁵³²

1924 augusztusában a GE Hitelszövetkezete és a Népbank létrehozta a „*Gazdák Mezőgazdasági és Kereskedelmi Részvénytársaságot*” vagyis a gabonaértékesítő „*Búza-bankot*”, amely a híradások szerint egymilliárd korona forgótőkével alakult meg. Tevékenységi körébe a beraktározás, az értékesítés, a búza kölcsön, és olcsó hitel biztosítása tartozott. Elnöke Lázár Dezső lett. A vállalkozás azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és hamarosan megbukott, jelentős veszteséget okozva az alapítónak.⁵³³

Mint fentebb már említettük, a GE tagja volt az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek (OMGE) és együttműködött a Magyar Gazdaszövetséggel, valamint a Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kamarával is.⁵³⁴ Bár vezetői többször hangsúlyozták, hogy az egyesület nem politizál, elsősorban az elnök egyéni politikai ambíciói miatt azonban a gazdák szervezete sokszor került az országos és a helyi politikai viták és akciók középpontjába. Ez történt 1921 nyarán is, amikor Lázár Dezső úgy gondolhatta, hogy egy ekkora szervezet elnöki pozíciójából esélye lehet még magasabbra jutni, akár Hódmezővásárhely főispánja is lehet. Ezért hívei segítségével megpróbálta elmozdítani a szegedi származású, 1920 augusztusától a város főispánjának kinevezett Temesváry Gézát, aki 1921 áprilisában visszaköltözött Szegedre, és onnan járt át munkahelyére. Temesváry ezzel a lépésével meglehetősen népszerűtlenné vált a vásárhelyiek többségének körében.

⁵³¹ VRÚ 1921. november 8. 1.; VRÚ 1921. november 15. 2.; VÚ 1921. november 8. 2.; VÚ 1922. március 3. 3.; VÚ 1922. augusztus 27. 2.

⁵³² VRÚ 1924. október 22. 2.; VÚ 1921. február 14. 1.; VÚ 1921. november 1. 1.; VÚ 1922. június 13. 1-2.; VÚ 1922. július 2. 2.; VÚ 1924. március 4. 1.

⁵³³ VRÚ 1924. augusztus 5. 2.; VRÚ 1924. augusztus 8. 2.; VÚ 1934. június 19. 1.

⁵³⁴ VÚ 1925. március 13. 1.

Leváltása érdekében egy öttagú gazdaküldöttség kereste fel Bethlen István miniszterelnököt és Ráday Gedeon belügyminisztert. Ugyanakkor a gazdák egy nagyobb csoportja Lázár Dezsőhöz látogatott, hogy a tisztség elfogadására kérje. Köreikben ugyanis olyan hír terjedt, hogy a kormány már felajánlotta a Gazdasági Egyesület elnökének a főispánságot, de ő kitért előle. A kabinet bizalma azonban töretlen volt Temesváryban. Lázár Dezső ambícióinak azért sem lehetett realitása, mert kellő közigazgatási tapasztalat és jogi jártasság híján nem volt alternatívája a jogot végzett, több évtizedes gyakorlattal rendelkező hivatalban lévő főispánnak. Ennek tudatában Temesváry kioktatta a Vásárhelyieket: *„én a kormány bizalmából vagyok a helyemen [...] sajnálom, de rám nézve nem lehet döntő szerepe annak, vajjon azon testület, – melynek ellenőrzésével vagyok megbízva, – mennyire tisztel meg bizalmával.”*⁵³⁵ A kudarc azonban nem szegte kedvét Lázár Dezsőnek, politikai ambíciói megmaradtak. 1922-ben, majd 1924 tavaszán a súlyos ár- és belvízhelyzet okán hívei miniszteri biztossá való kinevezését kérték Bethlen miniszterelnöktől, amire végül a helyzet javulása miatt egyik alkalommal sem került sor. A GE elnökének népszerűségét növelendő a Vásárhelyi Újság több vonatjátart-bővítést is az ő közbenjárásának tulajdonított.⁵³⁶

A Lázár testvérek vásárhelyi nagygazdák voltak. Gazdaságukat sok munkával és szakértelemmel fejlesztették mintagazdasággá. A vásárhelyi lótenyésztés élenjárói voltak. Munkásságukat a Horthy-rendszer az 1920-ban létrehozott gazdasági főtanácsosi kitüntető cím adományozásával ismerte el, melyet Lajos 1920 októberében, Dezső pedig – akinek 276 kat. hold földje volt – 1922 májusában kapott meg a földművelésügyi minisztertől. 1921 szeptemberében hat évre mindkettőjüket beválasztották a városi mezőgazdasági bizottságba, amely a mezőgazdaságból élők – munkaadók és munkavállalók – új, törvényileg létrehozott érdekképviselői szerve volt. Ezeket a szervezeteket a Bethlen kormány azért hozta létre, hogy szorosabban magához kapcsolja a gazdatársadalom vezetőit, mely lépéstől elsősorban politikai előnyöket várt, ezért informális szinten a mezőgazdaságot érintő kormánydöntések meghozatalába is bevonta őket. Az első bizottságot a ténylegesen leszavazók között többségben lévő Gazdasági Egyesület tagjai választották meg, melynek Lázár Dezső elnöke, Lázár Lajos pedig alelnöke lett. Utóbbit decemberben a vásárhelyi református egyház főgondnokává is megválasztották, mely tisztségben egészen 1936 elejéig maradt. Emellett a Magyar Vöröskereszt Egylet és az

---

⁵³⁵ VRÚ 1921. július 13. 1.

⁵³⁶ Varsányi Attila, 2010. 249.; 253-254.; VRÚ 1921. július 10. 2.; VRÚ 1924. április 29. 1.; VÚ 1922. március 8. 1.; VÚ 1922. március 9. 1.; VÚ 1922. május 3. 1.; VÚ 1922. május 26. 2.

Országos Stefánia Szövetség helyi elnöke is volt. Az 1922-es választási kampány idején Bethlen István miniszterelnök mindkettőjükénél vendégeskedett. Lázár Lajos 1925 júliusától a helyi Hangya Szövetkezet elnöki tisztét is betöltötte. Ugyanakkor a *"Futura Hódmezővásárhelyi Szövetkezeti Áruforgalmi Rt."* 1926. februári bedőlése jelentős anyagi és presztízavesztést okozott neki. Az igazgatóság elnökeként, felelősséget vállalva a kisbefektetők kártalanításáért, ötven hold földjét veszítette el, melynek értéke akkori árfolyamon 500 millió korona volt.⁵³⁷

Ilyen, nagy szakértelemmel mintagazdaságot fenntartó gazda volt Gregus Máté is, aki Vásárhelykúton – a mai Székkúton – tevékenykedett. Egy ideig a Gazdasági Egyesület alelnöke is volt. 1921 januárjában pedig a Magyar Gazdaszövetség alelnökévé választották. A közösségért mindig tenni kész nagygazda emberi kvalitásait mutatta, hogy 1922-ben százezer koronás jótékony célú alapítványt tett a tanyai gyerekek, tanítók, valamint a házasodás előtt álló mezőgazdasági cselédek számára. 1922 májusában pedig a madarak és fák napján, tanyáján látta vendégül a polgári leányiskola majd négy-száz tanulóját. Kulturális mecénásaként is feltűnt. 1927-ben ő finanszírozta Nótás Szabó Pál verseinek és dalainak kiadását. Ugyanebben az évben Mayer János földművelésügyi miniszter gazdasági tanácsossá nevezte ki. 1938-ban, nem sokkal halála előtt, már beteg a Gazdasági Egyesületben újabb, ezúttal ezer pengős alapítványt tett, melynek kamatait rendelkezése szerint a házasodás előtt álló cselédek és béresek jutalmazására kellett fordítani. A temetésén elmondott nekrológok Vásárhelykúti megalapítójaként, faluvá fejlesztőjeként búcsúztak tőle.⁵³⁸

Az 1920-as évek elején a GE vezetősége a belterjesebb gazdálkodásra próbálta rábírni a gazdákat. Lehetőséget látott arra, hogy az elcsatolt délvidéki zöldségtermelő területek határon belül maradt piacait a vásárhelyi gazdák gazdasági struktúraváltással átvegyék. Ennek érdekében meg-megújuló próbálkozásokat tett egy konzervgyár felállítására. 1923-ban felmerült egy gazdasági gépgyár létrehozásának terve is, azonban egyik sem valósult meg.

1922-ben az egyesület legeltetési társulat létrehozását kezdeményezte, a Vásárhely határában egyre szűkösebb legelőterület bővítése céljából a derekegyházi Weiss Manfréd uradalom egy nagyobb földterületét kívánta megszerezni. A társulat alapszabályát

⁵³⁷ Püski Levente, 2006. 248.; VRÚ 1920. szeptember 1. 2.; VRÚ 1920. október 12. 1.; VRÚ 1921. március 17. 4.; VRÚ 1921. szeptember 13. 2.; VRÚ 1925. május 14. 2.; VRÚ 1925. július 5. 2.; VRÚ 1926. március 31.; VRÚ 1936. február 27. 1.; VRÚ 1938. január 30. 3.; VÚ 1921. október 13. 3.; VÚ 1921. december 17. 2.; VÚ 1922. február 5. 1.; VÚ 1922. március 28. 3.; VÚ 1929. december 5. 3.

⁵³⁸ VÚ 1921. január 30. 2.; VÚ 1922. március 19. 1.; VÚ 1922. május 24. 1.; VÚ 1922. május 25. 3.; VÚ 1927. január 19. 1.; VÚ 1927. június 21. 1.; VÚ 1938. augusztus 17. 2.; VÚ 1938. augusztus 24. 2.

azonban csak 1924 novemberében fogadta el a földművelésügyi minisztérium, melynek elnöke Lázár Dezső lett. A „*Hódmezővásárhelyi Kisbirtokosság Első Legeltetési Társulatának*” 1926 áprilisában sikerült a kiszemelt területből négyszáz kat. hold legelőt lekötöni, melyet azonban csak 1928 végén vehettek birtokba. A harmincas években a GE-hez hasonlóan a Legeltetési Társulat is jelentős, több mint húszezer pengő tartozást halmozott fel. 1938-ra sikerült némileg konszolidálni a helyzetet, és megkezdeni az adósság törlesztését, de ekkor már ezen egyesület élén sem Lázár Dezső, hanem Tárkány Szűcs Ferenc állt.⁵³⁹

1924 márciusában a Gazdasági Egyesület tisztújító közgyűlése 206 szavazattal ismét Lázár Dezsőnek szavazott bizalmat. Alelnökök lettek a rájuk eső szavazatok sorrendjében: Kovács Sebestyén Zoltán, Gregus Máté és Balogh Sándor, majd sor került a hatvantageós választmány megválasztására is. A belső ellenzék ugyanakkor keményen támadta a régi-új vezetőséget: Kiss Albert az ígéretek beváltatlanságát róta fel nekik. Kovács Jenő a titkári jelentés színtelenségét bírálta, melyből szerinte az egyesület belső életéről nem lehetett megtudni semmit. Ezenkívül szóvá tette, hogy a közgyűléseken különvéleményt megfogalmazókat általában lehurrogják, kitessékelik. Válaszában Lázár Dezső kijelentette, hogy az egyesület teljesítményére elsősorban az alelnökök közötti ellentétek voltak rossz hatással, de reményei szerint ez a személycserék következtében megoldódik.

Szembetűnő, hogy az elnökséget az egyesület tagságának töredéke, körülbelül tíz százaléka választotta meg. Az érdeklődés hiánya azonban más társadalmi egyesületek és egyházi testületek tisztújító-, valamint közgyűléseire is jellemző volt. A református főgondnok 1924 decemberében esedékes megválasztásán, – ahol Lázár Lajost újraválasztották – például 4600 választásra jogosultból mindössze 251-en vettek részt.⁵⁴⁰

Az egyesületen belüli ellentétek kiéleződését mutatta, hogy 1924 végén mozgalom indult a városban azért, hogy a kisebb gazdák lépjenek ki az egyesületből, mondván, hogy az csak a nagyok érdekeit képviseli. Egy februári belső kimutatás viszont a kisbirtokosok számbeli többségét mutatta, mely szerint a GE-nek 900 fő 10 holdon aluli; 500 fő 10-25 holdas, 400 fő 25-50 holdas; 210 fő 50-100 holdas és 40 fő 100 holdon felüli tagdíjat fizető tagja volt. Az aktív tagok közötti arányok azonban ettől bizonyosan eltérhettek. A márciusi közgyűlésen ugyanakkor 2420 rendes és 257 alapító tag került említ-

⁵³⁹ VRÚ 1923. július 29. 1.; VÚ 1922. február 21. 1.; VÚ 1923. október 23. 2.; VÚ 1924. november 25. 2.; VÚ 1927. március 8. 2.; VÚ 1938. április 10. 5-6.

⁵⁴⁰ VRÚ 1924. március 25. 1.; VRÚ 1924. december 19. 2.; VÚ 1924. március 24. 2.

tésre. 1924-ben mindössze huszonnégyen léptek be az egyesületbe, a kilépések nagyságrendjéről viszont nem rendelkezünk információval. Az azonban biztosnak látszik, hogy négy év alatt a tagság létszáma megfeleződött. A fogyatkozás megállításának érdekében a GE vezetősége erőfeszítéseket tett a külterületi olvasókörokkal való kapcsolat javítására, megerősítésére és a tanyavilág egyesületi életbe való fokozottabb bevonására. 1927-ben az egyesület választmánya tisztújítását az olvasókörok fokozott bevonásával kívánta végrehajtani. A kezdeményezéshez harmincnégy kör csatlakozott, ami a Vásárhelyi olvasókörok jóval több, mint felét jelentette.⁵⁴¹

1924-ben a GE közbenjárására a kormány engedélyezte a saját célra történő dohánytermesztést a város központjától nyolc kilométer távolságig. 1924 őszén és 1925 tavaszán a kabinet végre kedvező kamatozású vetőmaghitelt bocsátott a gazdatársadalom rendelkezésére. A nagyságrend megállapításába azonban hiba csúszott: négyszáz vásárhelyi gazda, összesen egymilliárd korona értékben adott be igénylést, ugyanakkor Lázár Dezső közbenjárására is csak kevés híján 400 millió koronát sikerült kiutaltatni. A hitel elosztását a GE Hitelszövetkezete intézte. A következő évben a kétmilliárdnyi hitel-igényre eleinte mindössze 550-560 millió korona beruházási kölcsön érkezett, amit szeptemberben a Gazdasági Egyesület elnökének sikerült újabb 500 millió koronával megemeltetnie. Majd októberben még 1,5 milliárd korona hitelt engedélyeztek a kilenc százalékos kamatú, hosszú lejáratú mezőgazdasági kölcsönből. A háború előtt ehhez képest 4-4,5 százalékos kamatú kölcsönök is voltak. Egyes gazdák olyan sok kölcsönt vettek fel, hogy félő volt, hogy azt nem fogják tudni visszafizetni. 1927 elején GE Hitelszövetkezetén keresztül mintegy 15 milliárd korona értékben bocsátottak mezőgazdasági jelzáloghitelt a vásárhelyi gazdák rendelkezésére.⁵⁴²

1925-ben a rossz gazdasági helyzet ellenére a Gazdasági Egyesület több más helyi társadalmi egyesülettel és a várossal együttműködve 1904 után ismét részt vett egy nagyszabású, és utóbb nagysikerű hódmezővásárhelyi mezőgazdasági (termény és állat), ipari, kertészeti és kulturális kiállítás megszervezésében. Az esemény egy hét alatt harmincezer látogatót vonzott.⁵⁴³

Az 1920-as évek derekán a gazdák problémái szinte ugyanazok maradtak, mint korábban. A GE 1926-os éves közgyűlésén Lázár Dezső a gyenge állat- és terményértéke-

---

⁵⁴¹ VRÚ 1925. február 10. 1.; VRÚ 1925. március 10. 1.; VÚ 1926. január 12. 1.; VÚ 1927. február 6. 2.; VÚ 1928. november 27. 2.; Barátné Hajdu Ágnes, 2015. 12.

⁵⁴² VÚ 1925. február 20. 1.; VÚ 1925. március 20. 2.; VÚ 1926. május 15. 1.; VÚ 1926. augusztus 5. 1.; VÚ 1926. szeptember 16. 1.; VÚ 1926. október 10. 1.; VÚ 1927. február 15. 2.; VÚ 1927. január 28. 2.

⁵⁴³ VRÚ 1925. augusztus 20. 2.; VÚ 1925. augusztus 28.

sítési lehetőségekre, a magas adókra, különösen az ártéri adóra, a vízszabályozás hiányosságaira, az utak rossz minőségére és a kedvezőtlen, magas kamatú hitellehetőségekre panaszkodott. A gazdák eladósodottságát és fizetőkép telenségét mutatta, hogy 1926 őszén a városi tanács utasítására tizenkét végrehajtó indult el az adótartozások beszedésére és a lefoglalások fogyanatosítására. A Vásárhelyi Újság tudósítása szerint Vásárhely tizenötezer adófizetője közül 1926-ban tízezernél zálogoltak, közülük pedig 9300 gazda volt. A kormány által is egyre inkább szorgalmazott többlettermelésnek, – amely a nemesített vetőmagokon és a jó minőségű állatállományon alapult volna, jó utak, valamint megfelelő szakképzettség mellett – nem voltak meg a feltételei. A bajba jutott gazdákon a Gazdasági Egyesület titkári hivatala adótanácsadással próbált segíteni.⁵⁴⁴ Az ismétlődő ár- és belvív miatt kárt szenvedett és a magas ármentesítési adókkal elégedetlen gazdák 1925 végén érdekeik képviseletére a GE-n belül ármentesítő érdekeltséget hoztak létre, melynek élére szintén Lázár Dezsőt választották meg.⁵⁴⁵

1926-ban a rendőrhatalóság megkezdte a gazdáknál lévő fegyverek elkobzását, ami miatt az egyesület több fórumon is tiltakozott. A tiltakozás eredménnyel járt, és a főként sörétes puskák többsége visszakerült a tulajdonosokhoz. A GE a külterületi utak kiburkolásában is előrelépést ért el: a város nagy összegű hitelt vett fel, melynek egy részét ezekre a munkálatokra irányozta elő. Ebben az évben az OMGE Állattenyésztési vándorgyűlését Hódmezővásárhelyen rendezték meg.⁵⁴⁶

1926 szeptemberében Kovács Jenőt a GE választmányi ülése, a vezetőséget érintő sorozatos kritikai észrevételei miatt kizárta az egyesület tagjai közül. Az eset több olvasókor (Csókási, Felsőkopáncsi) tiltakozását is kiváltotta. Az egyesület belső, elnökséggel szembehelyezkedő ellenzéke jelentős kisebbségben volt, így a döntést az 1927. februári évi rendes közgyűlés megerősítette. Ezen az ülésen sor került a tisztújításra is, melyen a kétezer ötszáz tagból jelen lévő és szavazó 342-ből 317-en újabb három évre ismét a változatlan összetételű elnökségnek szavaztak bizalmat. Mint fentebb már említettük az egyesület szorosabbra kívánta fűzni kapcsolatát az olvasókörokkal, ezért választmányát a csatlakozását már korábban kinyilvánító olvasókörok képviselőivel hatvanról nyolcvan főre bővítette ki. Mayer János földművelésügyi minisztert az egyesület díszelnökévé választották, akinek vásárhelyi országgyűlési képviselővé való 1926. decemberi megválasztása tovább növelte az egyesület érdekérvényesítő képességét.

⁵⁴⁴ VRÚ 1926. február 16. 1.; VRÚ 1926. október 24. 2.; VÚ 1924. október 19. 1.; VÚ 1926. szeptember 5. 5.

⁵⁴⁵ VÚ 1925. december 1. 1.; VÚ 1929. február 19. 2.

⁵⁴⁶ VÚ 1927. február 22. 2.; VÚ 1927. február 24. 2.; VÚ 1927. február 25. 2.

Kovács Jenő az őt kizáró döntés miatt az illetékes fórumokhoz felebezett, majd jelentést tett, valamint a Vásárhelyi Reggeli Újság hasábjain is megtámadta az egyesület elnökét: „[...] mindenki előtt ismeretes, hogy az Elnök úr immár harmadszor használta ugró deszkának az Egyesületet – a képviselői szék felé. Hogy most megint pont melléugrott elképzelem, mekkora lelki fájdalmat okozhatott [...] – írta. Ezzel arra utalt, hogy Lázár Dezső csak Mayer János pótképviselője lett. Az ügy sokáig húzódott, és jelentős indulatokat kavart a vásárhelyi gazdatársadalomban, valószínűleg emiatt ebben az évben 126-an léptek ki az egyesületből. Az év végén az egyesület felett felügyeleti jogokat gyakorló Csáky Lajos helyettes polgármester megsemmisítette a közgyűlés kizáró határozatát. Ezután a választmány, majd az 1929. februári közgyűlés 170-2 szavazataránnyal ismét kizárta Kovács Jenőt az egyesületből. Ez év decemberében ért véget az a rágalmazási per is, amelyben Lázár Dezsőt – Csáky Lajost részrehajlással megvádoló 1927. decemberi cikke miatt – többszöri fellebbezés után ezer pengő pénzbüntetésre ítélték, melynek végrehatását azonban három évre felfüggesztették. 1931 decemberében a kizárása ellen ismételten fellebbező Kovács Jenő panaszának ezúttal Soós István polgármester adott helyt, és megsemmisítette a GE újabb kizáró határozatát is.⁵⁴⁷

Igen népszerűek voltak és több ezres, olykor tízezres látogatószámot vonzottak a Gazdasági Egyesület 1927 nyarától évente megrendezett, lódíjazással egybekötött lóversenyei, melyekre fogadni is lehetett. A versenyek megtekintésére általában Mayer János miniszter is Vásárhelyre utazott, sőt a mezőhegyesi és a bábolnai állami méneshirtokok lóállományának programba való bevonásával támogatta is a rendezvényt. A lovasversenyek más városokból is több száz fős közönséget vonzottak, mellyel növelték a város idegenforgalmának bevételeit.⁵⁴⁸

1928 februárjában a GE éves közgyűlésén az időközben elhunyt Kovács Sebestyén Zoltán helyére ifj. Lázár Lajost választották meg harmadik alelnöknek. Az egyesület költségvetése ebben az évben tizenhétezer pengő volt. Évértékelő beszédében Lázár Dezső szót emelt a birtokforgalom szabaddá tételeért, és a mezőgazdasági hitelkamatok leszállításáért. A GE vezetőségének a külterületek fejlesztésért folytatott erőfeszítései részleges eredményeket mutattak, de továbbra is nagy volt a tanyavilág lemaradása. Jelentős előrelépés volt, hogy Mayer János földművelésügyi miniszter tanyakirendeltséget

⁵⁴⁷ VRÚ 1926. szeptember 26. 5.; VRÚ 1927. január 14. 2.; VRÚ 1927. február 8. 1-2.; VRÚ 1927. február 13. 2.; VRÚ 1927. december 14. 2. ; VRÚ 1931. december 19. 2.; VÚ 1927. február 8. 1-2.; VÚ 1927. március 2.; VÚ 1927. december 15. 1.; VÚ 1928. március 27. 2.; VÚ 1929. február 19. 1-3.; VÚ 1929. december 5. 1-3.; VÚ 1931. december 19. 3.

⁵⁴⁸ VRÚ 1927. június 21. 3.; VRÚ 1928. június 17. 1.; VÚ 1927. június 21. 1-2.; VÚ 1929. június 23. 2.; VÚ 1929. július 14. 1-2.

hívott életre Hódmezővásárhelyen, amely a város, Szeged, illetve Csongrád és Csanád vármegyék külterületein élő majd' 170 ezer tanyai lakos szociális problémáival foglalkozott, tevékenysége jótékony hatással volt az itt élők mindennapjaira. A kirendeltséget azonban Ivády Béla a Károlyi-kormány földművelésügyi minisztere 1931 végén takarékossági okokból megszüntette.⁵⁴⁹

1928 márciusában mezőgazdasági bizottsági tagválasztásokra került sor, melyen a Függetlenségi Párthoz köthető csoport, Kovács Jenő vezetésével teljes vereséget mért a GE által favorizált listákra. A Mezőgazdasági Bizottság ezután Kovács Jenő elnökletével folytatta működését.⁵⁵⁰

A Gazdasági Egyesület 1928 novemberében gazdanapot szervezett, melyen az ország és a régió több gazdaszervezete is képviseltette magát. Az egybegyűltek a legsürgősebbnek tartott kérdésekről: a közigazgatás egyszerűsítéséről, a súlyos közterhet jelentő vagyon- és jövedelemadók eltörléséről vagy legalább mérsékléséről, a termésértékesítés válságáról, az olcsó, hosszú lejáratú hitelek szükségességéről és a vetőmag, valamint a termelési eszközök drágulásáról tanácskoztak. Az esemény összekapcsolódott Lázár Dezső megfestetett portréjának ünnepélyes leplezésével.⁵⁵¹

Az 1928-as év terméseredményei valóban nem adtak túlzott bizakodásra okot a gazdáknak: a külpiacok szűkössége a terményárakat alacsonyan tartotta, az állattenyésztésre pedig szintén válságos idők jártak. A Gazdasági Egyesület ugyanakkor Vásárhely legbefolyásosabb és politikailag megkerülhetetlen társadalmi egyesületeként fénykorát élte.

II. 3. 2. A Gazdasági Egyesület a gazdasági világválság idején

A mezőgazdaság válsága az 1929-es évben tovább mélyült. Az ország terményfeleslegét a világszintű túltermelés következtében szűkös külpiacok miatt nem lehetett értékesíteni. Ezért az agrárárak lefelé tendáltak, miközben az iparcikkek árszínvonala változatlan maradt vagy nőtt, ami az agrárolló nagyra nyílását eredményezte. Az előző év őszen megrendezett gazdanapon már felvetett problémák miatt a Gazdasági Egyesület februári éves közgyűlésén Lázár Dezső újból megkongatta a vészharangot. A válság ha-

---

⁵⁴⁹ VRÚ 1928. február 14. 1. VRÚ 1928. november 16. 2.; VÚ 1927. február 14. 1-2.; VÚ 1931. november 21. 1.

⁵⁵⁰ VRÚ 1928. március 28. 1.; VRÚ 1928. április 17. 2

⁵⁵¹ VÚ 1928. november 27. 1-3.

tását mutatta, hogy a GE költségvetése ezúttal tizenötezer pengő volt, tehát kétezerrel kevesebb az előző évinél.⁵⁵²

Az 1920-as évek végén a Gazdák Hitelszövetkezete még mindig hasonló paraméterekkel rendelkezett, mint alakításakor. 1929-ben 1000 tagja volt, akik 3500 üzletrészt birtokoltak. Fő profilját ekkor már a pénzügyletek jelentették. A belépők száma tehát nem nőtt, a szövetkezet fejlődése kissé megrekedt. Ennek ellenére továbbra is jelentős szerepe volt a kormány által kiutalt mezőgazdasági hitelek kihelyezésében. 1930-ban a taglétszám némi gyarapodást mutatott, ekkor 1157-en rendelkeztek üzletrésszel.⁵⁵³

A gazdák nagymértékű eladósodottságát és fizetéseképtelenségét mutatta, hogy az 1929 végén újabb lendületet vettek a végrehajtások. A végrehajtók jószágokat, terményt és mezőgazdasági eszközöket foglaltak le és árvereztek el. 1930-ban pedig a kamatterhek növekedése miatt százötven batidai kiskazda jutott kilátástalan helyzetbe, ügyük még 1936-ra sem oldódott meg. A mezőgazdasági munkanélküliség is jelentős emelkedést mutatott, a GE azonban a részükre kiutalt segélyt csak a családfenntartók esetében tartotta jogosnak.⁵⁵⁴

A GE és a Mezőgazdasági Bizottság közös kezdeményezése volt egy gabonaközpontár létesítése, a válság azonban elsöpörte a tervet. Az első vásárhelyi gabonaközpontárt végül a Központi Takarékpénztár és a Népbank 1935-ben létesítette.⁵⁵⁵

Az 1930-as éves közgyűlésen a GE elnöke szinte ugyanazokat a válságot okozó jelenségeket sorolta fel, mint az ezt megelőző évben. Az egyesületre jelentős terhet rótt a jórészt hitelből, 65 ezer pengő költséggel kiépített szigeti lóversenypálya törlesztő részleteinek kifizetése, melyből a vezetőség tájékoztatása szerint még 27 ezer pengőt kellett megfizetni. Ezen a közgyűlésen került sor az ötvenedik születésnapját ünneplő gazdaszervezet tisztújítására is, melyen immár negyedik alkalommal választották Lázár Dezsőt elnökké. A három alelnök – Balogh Sándor, Gregus Máté, ifj. Lázár Lajos – ugyancsak újraválasztásra került, a nyolcvantagú választmányt pedig megújították.⁵⁵⁶

1930-ban a földművelésügyi minisztérium létrehozta a gazdatitkári tisztséget. Az első hódmezővásárhelyi gazdatitkár, Barta Miklós okleveles gazda a GE székházában fogadta a szakkérdésekben hozzá fordulókat.

---

⁵⁵² VÚ 1929. február 19. 2.

⁵⁵³ VRÚ 1929. február 26. 4.; VÚ 1931. március 27. 2.

⁵⁵⁴ VRÚ 1936. április 19. 1-2.; VÚ 1929. december 17. 2.; VÚ 1930. november 9. 1-2.

⁵⁵⁵ VRÚ 1937. július 11. 3.; VÚ 1929. december 22. 2.; VÚ 1932. december 21. 1.

⁵⁵⁶ VÚ 1930. február 11. 1.

Az egyesület a válság ellenére megrendezte nagyszabású júniusi és augusztusi éves lóversenyeit, bár a közönség érdeklődése fokozatosan csökkent. A futtatásokra Mayer János és Gömbös Gyula honvédelmi miniszter is díjakat ajánlott fel. Emellett további lépéseket tett a lóversenyek felvirágoztatása érdekében, többek között belépett a Magyar Lovassport Egyesületek Országos Szövetségébe. 1931-ben azonban az augusztusi verseny már elmaradt, a szeptemberre áttett pedig kevés érdeklődőt vonzott. 1932 augusztusában a nehéz helyzetbe került GE még megrendezte nyári lóversenyei egyikét.⁵⁵⁷

A hódmezővásárhelyi GE sűrűn csatlakozott más Gazdasági Egyesületek országos mozgalommá szélesedő felterjesztéseihez, melyekben rendszerint a súlyos helyzetbe jutott mezőgazdasági termelők részére kértek különféle könnyítéseket, például részleges adómentességet. Emellett a tagság maga is kereste a válságból kivezető utat. Egyik ilyen kitörési pontnak gondolták a hússertésenyészést, melynek beindítására és felfuttatására kedvező kamatozású hitelt kértek Mayer János minisztertől. Az aszálykár miatti rossz terméseredmények arra készítették az egyesületet, hogy segítséget kérő feliratban forduljon a földművelésügyi tárca vezetőjéhez, *„mert lassanként kicsúszik a föld a gazdák lába alól”* – írták.⁵⁵⁸

A kormány intézkedéseket hozott a válság enyhítése érdekében: termésrendeletet adott ki, bevezette a bolettát, és kilencvenötezer pengő értékben 7,5 százalékos kölcsönt bocsátott a vásárhelyi gazdák rendelkezésére, ez azonban messze nem fedezte az igényeket. A boletta vagyis a gabonajegy mázsánként nyolc pengő értékű volt, ebből a termés eladásakor 3 pengőt a termelő kapott, öt pedig az export elősegítését szolgáltatta.⁵⁵⁹

Ennek ellenére a mezőgazdaság 1931-ben is az előző évihez hasonló lehangoló helyzetben maradt. Így a márciusi éves közgyűlésen Lázár Dezső csak megismételni tudta a bajok orvoslására tett javaslatait. Az ülésen Gregus Máté alelnök idős korára hivatkozva lemondott, helyére Mihály Lászlót választották meg. 1931 őszén a GE anyagi helyzete megrendült, ezért pénzügyvizsgáló bizottságot állítottak fel. Decemberben a választmány kénytelen volt az egyesület gazdálkodásában szigorú takarékosági intézkedéseket bevezetni, ami a dologi és személyi kiadások csökkentését, valamint a tagdíjhátralé-

---

⁵⁵⁷ MNL CSML HL A hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület iratai. X. 117. 1924-1948. 1. kötet. Jegyzőkönyv 1931-1940. (a továbbiakban: MNL CSML HL GE X. 117.) Titkári jelentés az 1930-as évről 1-13.; VÚ 1930. június 17. 1-2.; VÚ 1930. augusztus 14. 1.; VÚ 1930. augusztus 19. 1.; VÚ 1931. június 16. 2-3.; VÚ 1931. augusztus 9. 2.; VÚ 1931. szeptember 22. 1.; VÚ 1932. augusztus 17. 1.

⁵⁵⁸ VÚ 1930. április 8. 1.; VÚ 1930. április 24. 1.; VÚ 1930. szeptember 16. 1.; VÚ 1930. szeptember 19. 1.
⁵⁵⁹ VRÚ 1930. május 29-30. 1.

kok behajtási hatékonyságának növelését jelentette. Az egyesület rossz anyagi helyzetbe jutását a lóversenypálya építésére felvett hitelek visszafizetésének nehézségei, a Vásárhelyi Újság előállítása körüli gondok – később kiderült, hogy a lap nem a GE, hanem Lázár Dezső tulajdonában volt –, a nyomda körüli zavaros tulajdonjogi helyzet, valamint a tagdíjhátralékosok nagy száma együttesen okozták. A hátralékosok közé olyanokat is beszámítottak, akik már évek óta nem jártak gyűlésekre, és tagdíjat sem fizettek, így tartozásuk behajtására nem sok esély volt. Egy sajtóügyi bizottsági ülés jegyzőkönyvének tanulsága szerint Lázár Dezső már 1931 márciusában a lap megszüntetését javasolta. Az újság azonban továbbra is fennmaradt. A bevételi oldal hiányát növelte, hogy a székház helyiségeinek egy részét bérlő, egymást gyakran váltó vendéglősök és boltosok fizetéseképtelenség miatt sokszor adósok maradtak a bérleti díjakkal.⁵⁶⁰

A Gazdasági Egyesületet tehát egyre jobban lefoglalták belső bajai. A város mezőgazdasági életének alakítását pedig egyre inkább a Mezőgazdasági Bizottság élén álló, agilis Kovács Jenő vette át. Az 1929-es közigazgatási törvény utóbbi testületnek öt törvényhatósági bizottsági helyet biztosított a város közgyűlésében, melyet a GE vezetősége sérelmezett, de nem tudott ellene tenni. Az 1929-es választástól huszonöt törvényhatósági bizottsági tag volt egyben az egyesület tagja is. Valamikori együttes fellépésükről azonban nem rendelkezünk információkkal, az egyesületnek nem volt külön „frakciója” a város parlamentjében. 1933 elején a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara és a helyi Mezőgazdasági Bizottság gazdaértekezletet tartott a városban, melyen válságkezelő javaslatokat fogalmaztak meg, majd ezeket a miniszterelnök elé terjesztették.⁵⁶¹

1931 nyarán a búzaválság soha nem látott méreteket öltött, a felvásárlási árak az előző évi átlagár felére zuhantak. Ezen pedig az időközben hat pengőre emelt, termelőnél maradó gabonajegy-rész sem tudott érdemben javítani. 1931 augusztusában, majd szeptemberében az eladósodott és bajbajutott kiskgazdák Balogh Sándor GE alelnök vezetésével nagygyűlést tartottak, ahol csatlakoztak egy, Makón kezdeményezett országos mozgalomhoz. Ekkor a tizenötezer vásárhelyi gazda közül mintegy tízezer küzdött valamilyen mértékű adóssággal. Az érdekvédelmi szervezeteikkel elégedetlen alföldi gazdák végül október végén, Makón megalakították a Kiskgazdák Országos Egyesületét, melynek vezetőségébe több vásárhelyi GE tag is bekerült. Fő követelésük a nagyobb

---

⁵⁶⁰ MNL CSML HL GE X. 117. Jegyzőkönyv a GE sajtóügyi bizottsága által 1931. március 13-án tartott értekezletről 1-2.; Kruzslicz István Gábor, 1999. 20-23.; VRÚ 1931. március 3. 1-2.; VRÚ 1931. március 15. 5.; VRÚ 1931. december 8. 2.; VRÚ 1931. december 15. 3.; VÚ 1931. március 3. 1-2. VÚ 1931. december 8. 2.

⁵⁶¹ VÚ 1929. november 19. 1.; VÚ 1933. február 14. 1-2.; VÚ 1933. november 22. 3.

összegű, alacsony kamatozású államkölcsön kormányzati biztosítása volt. A GE ugyanakkor kinyilvánította, hogy a mozgalom politikai töltete miatt nem csatlakozik a kezdeményezéshez. Az 1932 nyarán megjelent új gazdavédelmi rendelet türelmi ideje, majd ennek 1933. október 31-ig való meghosszabbítása némi könnyítést jelentett a legrosszabb helyzetben lévő gazdáknak, de a kiterjedt válságot továbbra sem oldotta meg.⁵⁶²

1932 elején a pénzügyi válságba sodródott, hetvenezer pengő adósságot felhalmozott GE vezetőségében változások történtek: Ifj. Lázár Lajos alelnök lemondott. A februári választmányi ülésen pedig maga az egyes tagok által erősen kritizált Lázár Dezső is leköszönt az elnökségről. A márciusi éves közgyűlésen azonban – miután a jelenlévők 66-23 arányban bizalmat szavaztak neki – meggondolta magát, és mégis maradt az egyesület élén. A megüresedett alelnöki posztot nem töltötték be. Az egyesület a lóversenypálya miatt fennálló adósága rendezésére államsegélyért a földművelésügyi miniszterhez fordult. Emellett a szanálás érdekében tehetősebb tagjaitól százpengős kamatmentes kölcsönök felajánlását kérte. Ezt szeptemberig mindössze tízen teljesítették. Ezután kisebb összegeket is elfogadtak. A gazdák GE ügyeivel szembeni érdektelenségét és a vezetőséggel szembeni bizalomvesztését jól mutatta, hogy a választmány négy hónapig képtelen volt határozatképes létszámban összejönni. Az egyesület szanálásának lehetősége viszont leginkább a fő hitelező, a helyi „Nagytakaréék” vagyis a Hódmezővásárhelyi Takarékpénztár – anyaintézet: Pesti Hazai Első Takarékpénztár – igazgatójának, Vajda Bélának a jóindulatán múlt.⁵⁶³

A GE a súlyos gondok közepette is próbálta ellátni eredeti feladatát, a gazdák érdekeinek képviseletét: a bajba jutott kisgazdák megsegítése, illetve a vásárhely környéki mezőgazdasági termékek külföldi értékesítése érdekében felirattal fordult a kormányhoz. Decemberben pedig az egyesület küldöttsége memorandumot nyújtott át Farkas Béla főispán beiktatására érkező Lázár Andornak, a Gömbös-kormány igazságügy miniszterének, amelyben a vásárhelyi gazdák kritikus helyzetére hívta fel a kabinet figyelmét. 1933 nyarán pedig megváltoztatva korábbi álláspontját, mégis bejelentette csatlakozását a Makón kezdeményezett bajbajutott gazdák mozgalomához.⁵⁶⁴

---

⁵⁶² VRÚ 1931. szeptember 15. 1.; VRÚ 1931. október 29. 2.; VRÚ 1931. november 3. 2.; VRÚ 1932. július 8.; VÚ 1931. augusztus 7. 3.; VÚ 1931. augusztus 11. 2.; VÚ 1931. augusztus 18. 1.; VÚ 1931. szeptember 2. 1.; VÚ 1931. szeptember 15. 3.

⁵⁶³ VRÚ 1932. január 12. 2.; VRÚ 1932. március 15. 2.; VÚ 1932. február 23. 1.; VÚ 1932. március 15. 1.; VÚ 1932. április 19.; VÚ 1932. május 18. 1.; VÚ 1932. szeptember 28. 2.; VÚ 1933. március 7. 1.

⁵⁶⁴ MNL CSML HL GE X. 117. Jegyzőkönyv az 1932. március 13-án megtartott évzáró közgyűlésről 1-11.; VÚ 1932. április 19. 1.; VÚ 1932. szeptember 8. 1.; VÚ 1932. december 16. 1.; VÚ 1933. június 13.

Időközben a Gazdák Hitelszövetkezete 1932. november 1-jével felmondta bérletét és kiköltözött a GE székházából. A szövetkezet betétállománya 1932-ben öt százalékkal csökkent, ennek ellenére számottevő veszteség nem érte, 1933 júniusában azonban felszámolta gépraktárát. 1934 novemberében új, saját tulajdonú székházat avatott, melyet egy polgári ház átalakításával tettek pénzügyi céljára alkalmassá.⁵⁶⁵

1933. áprilisi ülésén a GE választmánya, hogy a taglétszám apadását megállítsa, határozatot hozott a tagdíjak ötvenszázalékos mérsékléséről, ezenkívül a fizető díjhátralékosoknak is jelentős összegeket engedett el. Az előző év ősztől kezdve a GE üléseinek többségét Lázár Dezső helyett Balogh Sándor alelnök vezette. A választmány által kijelölt öttagú bizottság a vezetőséggel együttműködve hónapokon keresztül készítette elő a zárszámadást, a költségvetést és a szervezet tisztújítását, melyre májusban került volna sor. Biztosnak látszott, hogy Lázár Dezső nem vállalja tovább az egyesület vezetését. A májusi éves közgyűlés azonban elmaradt, mert a rendőrség – valószínűleg Farkas Béla főispán kérésére – nem engedélyezte. Közben az új elnök személyével kapcsolatban több kombináció is felmerült. A Mezőgazdasági Bizottság és az olvasóköri vezetők Csáky Lajos tiszti főügyészt látták volna szívesen a GE élén, míg az előkészítő bizottság Mónus János ügyvédet – a Vásárhelyi Reggeli Újság cikkírója szerint a takarékpénztár kiskasszája – tartotta megfelelő jelöltnek. Júniusban a főispán vizsgálatot rendelt el, amely az egyesület ügy- és vagyonkezelését vette górcső alá. Az eredmény megszületéséig a régi vezetőség a helyén maradt. A novemberi választmányi gyűlésen ismertették a gazdasági felügyelő vizsgálatának eredményét, amely mindent szabályszerűnek talált, és a GE súlyos helyzetének fő okaként a gazdasági válságot, az államsegély elmaradását és a tagdíjak nem megfelelő beérkezését jelölte meg, és egyenesen bátorította a gazdákat a GE támogatására, valamint az egyesületbe való belépésre. A következő hozzászóló Lázár Dezső volt, aki bírálta a GE belügyeibe kívülről beleavatkozni akarók aknamunkáját, áttételesen ismét Kovács Jenőt. Végül Vajda Béla bankigazgató utasította vissza, hogy intézetét a GE belügyeibe való beavatkozással hozták hírbe. Később azonban, amint látni fogjuk napvilágra került a vezetőség felelőssége is.⁵⁶⁶

1933-ban a gazdák átvevették a lóversenyek szervezését. Létrehozták a Népies Lovassport Egyesületet, amely április közepétől, vasárnaponként több, kezdetben nagy látogatottságú versenyt rendezett a GE lóversenypályáján. A kezdeményezés azonban

---

1.

⁵⁶⁵ VRÚ 1932. december 6. 2.; VÚ 1933. április 7. 2.; VÚ 1933. június 4. 4.; VÚ 1934. november 27. 2.

⁵⁶⁶ VÚ 1933. április 19. 1.; VÚ 1933. május 2. 1.; VÚ 1933. május 5. 1.; VÚ 1933. május 7. 1.; VÚ 1933. június 13. 1.; VÚ 1933. november 14. 1-2.; VRÚ 1933. január 10. 2.; VRÚ 1933. május 6. 1-2.

nem volt hosszú életű, az érdeklődés megcsappanása miatt a versenyek ráfizetessé váltak, az egyesület pedig júliusban feloszlott. Az alapítók a befektetett alaptőkéjük visszaszerzésére pereket indítottak egymás ellen. Ugyanígy tettek a díjnyertes, ám nyeménnyükre hiába váró versenyzők is, akiknek 1937-ben a bíróság igazat adott, és megítélte számukra az elmaradt pénzdíjakat. Az új bizonyítékokat felvonultató perújítás után azonban 1938-ban keresetük mégis elutasításra került, az egyesület egykori tagjait pedig felmentették.⁵⁶⁷

1933 őszén a Gömbös-kormány új gazdavédelmi rendeletet adott ki, amely bevezette a védett, vagyis elidegeníthetetlen birtokok intézményét. A megadott határidőig 1650 vásárhelyi gazda vette igénybe a rendelet valamely kedvezményét. Sokan azonban továbbra sem tartották elégségesnek a kormány intézkedéseit.⁵⁶⁸

1934 tavaszán Lázár Dezsőnek lehetősége adódott arra, hogy visszavágjon a Kovács Jenőtől elszenvedett sérelmekért. A Mezőgazdasági Bizottság mandátuma ugyanis lejárt, ezért új választást írtak ki. A Gazdasági Egyesület által ekkor létrehozott Gazdablokk pedig a kormánypárt és a Kun Béla-féle Független Kisgazdapárt támogatását, és mozgósító erejét felhasználva többségi győzelmet aratott Kovács Jenő szociáldemokraták által is támogatott listája felett. A választás erőteljes politikai töltetet kapott, amit jól mutat, hogy a korábbi alig száz résztvevővel szemben ez alkalommal több, mint négyezer választásra jogosult adta le szavazatát. Az új személyi összetételű Mezőgazdasági Bizottság elnökévé Lázár Lajost, alelnökévé pedig Kruzslicz Flóriánt választották. Így a szabadtársulási mellett a törvényileg létrehozott gazda-érdekképviseleti szervezet élére is újra kormánypárti vezető került, ami lehetőséget teremtett a két gazdaszervezet közötti együttműködés szorosabbá tételére.⁵⁶⁹

A vásárhelyi gazdák súlyos helyzetét mutatta, hogy még 1934-ben sem tudták visszafizetni a két évvel korábban a földművelésügyi minisztériumtól felvett vetőmagkölcönöket. Ugyanakkor ettől az évtől kezdve lehetőségük volt bekapcsolódni a Svájcba irányuló gabonaexportba. A Rómában megkötött egyezmények pedig újabb külföldi értékesítési lehetőségeket teremtettek a magyar gabona számára, ezért a gabonajegyet a nyár folyamán megszüntették, a többi kedvezmény azonban érvényben maradt.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ VRÚ 1937. január 31. 4.; VRÚ 1937. január 18. 3.; VÚ 1933. április 19. 2.; VÚ 1933. május 2. 2.; VÚ 1933. május 23. 3.; VÚ 1933. július 22. 3.; VÚ 1933. november 30. 2.

⁵⁶⁸ Ungváry Krisztián, 2013. 164.; VÚ 1933. december 13. 2.

⁵⁶⁹ VRÚ 1934. április 17. 1-2.; VRÚ 1934. május 1. 1.; VÚ 1934. október 9. 1.

⁵⁷⁰ VRÚ 1934. január 25. 3.; VÚ 1934. január 23. 3.; VÚ 1934. június 24. 1-2.

1934 márciusában a GE tisztújító közgyűlése az előzetes várakozásokkal ellentétben ismét Lázár Dezsőt választotta meg az egyesület elnökének, aki székfoglalójában a gazdavédelmi intézkedések kiterjesztését, adósságrendezést és a végrehajtások felfüggesztését kérte a kormánytól. Az egyesületnek ekkor 979 tagja volt, de ebből mindössze 179-en fizették meg időben a tagdíjat. Az alelnöki gárda teljesen kicserélődött: a megjelent tagok Hegedűs Imrének, Karácsonyi Sándornak és Kruzslicz Flóriánnak szavaztak bizalmat. Bár az elnök tagadta, ezzel nőtt az egyesület átpolitizáltsága, mivel Kruzslicz a Bell-párt, Karácsonyi pedig a Kiszgazdapárt egyik vezetője volt. Az alelnökök kiválasztásánál valószínűleg a Gazdablokk folyamatban lévő szervezése is szerepet játszott. Az éves tagdíjat egységesen, a hátralékosok esetében is három pengőben határozták meg.

Májusban a GE-n belül közgazdasági bizottság alakult, melynek feladata az aktuális gazdasági kérdések nyomon követése, és az ezekre való szakszerű reagálás volt. A bizottság létrejötte után nem sokkal már két feliratot is intézett a földművelésügyi minisztériumhoz, melyekben a gabonaértékesítési rendelet minél korábbi kihirdetését és a belső földi fogyasztásra szánt gabona önköltségi árához húsz százalék termelési haszon biztosítását kérte. Az egyesület a védett és a nem védett birtokosok szaporodó árverezései ellen is próbált fellépni. A magánegyezségekre vonatkozó rendelet megszüregetése végett felirattal fordult a miniszterelnökhöz. Közben az aszálykárosultak részére vetőmagsegélyt kért, majd gondoskodott a kiutalt kontingens elosztásáról. Ugyanakkor az erre az évre visszatekintő titkári jelentés sajnálattal állapította meg, hogy a GE feliratai és átiratai a legtöbb esetben süket fülekre találtak.⁵⁷¹

1934 decemberében, a törvényhatósági választás idején megbomlott az összhang az alelnökök között. Kruzslicz Flórián alelnök, a Bell-párt vezetőjeként éles támadásokat kapott a GE decemberi választmányi gyűlésén, mert pártja önállóan, a Gazdablokkon kívül vett részt a választáson. Ezért az alelnök 1935 márciusában lemondott tisztségéről, és marasztalása ellenére sem vállalta tovább a tisztséget. Indoklásában arra hivatkozott, hogy a korábbi vezetés hibáiért nem hajlandó anyagi felelősséget vállalni.⁵⁷²

A válságba sodródott GE egyre kevesebb anyagi és erkölcsi segítséget tudott nyújtani a gazdáknak, mivel szakképzett munkaerőt csak korlátozottan tudott alkalmazni. 1935-ben mindössze 6030 pengőből gazdálkodhatott, ami az 1928-as tizenhétézer pengős

⁵⁷¹ VRÚ 1934. március 13. 1-2.; VRÚ 1934. május 8. 1.; VRÚ 1934. május 20. 3.; VÚ 1934. augusztus 2. 1.; VÚ 1934. augusztus 7. 1.; MNL CSML HL GE X. 117. Titkári jelentés az 1934-es évről. 1-5.

⁵⁷² VRÚ 1935. december 10. 1-2.; VÚ 1934. december 18. 2.; VÚ 1935. március 12. 2.

költségvetéséhez képest jóval szűkebb mozgásteret tett lehetővé.⁵⁷³ A Gazdaifjak Egyesületének aktivitása ugyanakkor agilis ügyvezető elnöküknek, Karasz Péternek köszönhetően megnőtt. Az ifjak fiókszervezeteket hoztak létre a külterületeken. 1935 januárjában pedig országos ifjúsági gazdakongresszust rendeztek a városban, ahol a fiatal gazdák problémáit vitatták meg, és országos szervezkedés megindításáról döntöttek. 1935 nyarán az egyesület a Vásárhelyi Újság mellékleteként Alföldi Gazdaifjú címmel hetilapot indított.⁵⁷⁴

1934 végén, 1935 elején lassan kedvező gazdasági folyamatok indultak el. A mezőgazdasági termelők helyzete azonban még nem indult javulásnak. Az év elején a GE gazdasági munkaközvetítőt állított fel, hogy a munkáskézre igényt tartó gazdák és a munkanélküliek egymásra találjanak. Itt áprilisban már százhusz munkás volt regisztrálva. A GE vezetősége felemelte a szavát az ínségsegélyekkel visszaélő munkások ellen, akik – véleményük szerint – inkább segélyért jelentkeztek, ahelyett, hogy tanyára mentek volna dolgozni. Csak a valóban rászorulóknak számára adtak volna segílyt, melynek megállapítására munkáskataszter létesítését sürgették, ezért beadvánnyal fordultak a városhoz. Az 1934-es cséplési statisztika szerint a gépek mellett dolgozó munkások hatvan százaléka más vidékről való volt, ők ugyanis a vásárhelyieknél kevesebb bérrel is beérték.⁵⁷⁵

Az 1935 februárjában megtartott évi rendes közgyűlésen a mindössze 83 megjelent egyesületi tag előtt Lázár Dezső keserűen állapította meg, hogy részben az előző évi aszály miatt a gazdák nyolcvan százaléka a „*legkétségbeejtőbb*” helyzetben van. Ezért vetőmag kiutalását kérte a kormánytól. A márciusban megérkezett vetőmagmennyiség azonban jóval alatta maradt a minimális igényeknek is. Ezenkívül a gazdaadósságok végleges rendezéséért emelt szót, amit az állam tavasszal a tíz holdon aluli védett birtokok adósságrendezésével el is indított. Vásárhelyen első körben 39 gazda banki adósságát vállalta át. Áprilisban a földművelésügyi miniszter az egyesület tartozásának kamatrendezésére kétezer pengő segílyt küldött.

A GE az év folyamán többször tiltakozott a földművelésügyi minisztériumnál a baromfi és a sertés alacsony átvételi ára miatt, mivel egyre több gazda próbált kiegészítő jövedelemhez jutni az állattenyésztés által, különösen a pulykatartás vált elterjedté. Az év végén a Mezőgazdasági Bizottság baromfiár-ellenőrző bizottságot állított fel, melybe

---

⁵⁷³ MNL CSML HL GE X. 117. Jegyzőkönyv az 1935. február 3-án megtartott évről szóló közgyűlésről. 1-6.

⁵⁷⁴ VRÚ 1937. február 2. 1.; VÚ 1934. május 1. 1.; VÚ 1934. október 30. 2.; VÚ 1935. január 15. 1-3.; VÚ 1935. június 23. 2.

⁵⁷⁵ VÚ 1935. április 21. 7.; VRÚ 1935. május 14. 1.; VRÚ 1935. május 30. 1.

az egyesület is tagot delegált. A jövedelmező, Németországba irányuló sertéskivitelből ugyanakkor nem tudott részesülni a város, mert vágóhídjának nem volt hűtőháza. Végül Lázár Dezső közbenjárására 1936 februárjában a Hangya Szövetkezeten keresztül mégis sikerült a kedvezőbb felvásárlási árakat jelentő német exportba bekapcsolni a vásárhelyi gazdákat. A lehetőség azonban mindössze egy hónapig állt fenn.⁵⁷⁶

A hódmezővásárhelyi Gazdák Hitelszövetkezete a Gazdasági Egyesülettől eltérően az 1930-as évek közepén, végén kedvező pénzügyi mérleggel rendelkezett. 1934-ben betétei és letétei egy év alatt megduplázódtak, ami a részjegyek után egy pengő osztalék kifizetését is lehetővé tette, mely összeg a következő évben ugyancsak kiadásra került. A szövetkezet 1936 májusáig összességében 1,7 millió pengő hosszúlejáratú hitelt nyújtott a vásárhelyi gazdák részére, tőkevagyonja pedig tíz százalékkal növekedett. A tagságának létszáma folyamatosan gyarapodott.⁵⁷⁷

A város anyagi segítsége lehetővé tette, hogy a GE bekapcsolódjon a Társadalmi Egyesületek Szövetsége hódmezővásárhelyi kerülete által szervezett 1935. júniusi Alföldi Hét rendezvénysorozatába, és a lóversenypályán tenyészállat-kiállítást rendezzen. Ugyanakkor az egyesület még mindig óriási adósságállományt görgetett maga előtt, tagsága nem volt túl aktív, szakbizottságai sem működtek. A pénzügyi helyzet javítására júliusban a vezetőség eladásra hirdette meg a székház mögötti Lehel utcán lévő négyszáz négyszögöles beépítetlen területet. A Hitelszövetkezet elköltözése után üresen maradt helyiséget pedig fotó- és festménykiállítások rendezésére hasznosították. Lázár Dezsőnek tehát tizenöt éves elnöki jubileumán semmi oka nem volt az ünneplésre.⁵⁷⁸

1936-ban a Törekvés nyomdavállalat tulajdonjogáért tovább folyt a per Kurucz János a Vásárhelyi Újság korábbi nyomdása és az egyesület között. Vele áprilisban sikerült kiegyezni, de a vállalt havi negyven pengő nyomdabér, illetve házbér fizetését nem teljesítette, ezért az egyesület végrehajtást kezdeményezett ellene. 1937 januárjában végül pont került az ügy végére annyiban, hogy Kurucz Jánosnak el kellett hagynia a GE székházát, a nyomdagépek pedig az egyesület tulajdonába kerültek. A gazdaegység és békesség jegyében csaknem tíz évvel első kizárása után az 1936. februári választmányi gyűlés egyhangú döntéssel „visszavette” Kovács Jenőt az egyesület tagjai közé. Ő

---

⁵⁷⁶ VRÚ 1935. október 16. 2.; VRÚ 1935. november 12.; VÚ 1935. január 9. 2.; VÚ 1935. február 5. 1-2.; VÚ 1935. április 6. 3.; VÚ 1935. április 16. 1.; VÚ 1935. november 12. 2.; VÚ 1935. december 25. 6.; VÚ 1936. február 6. 1.; VÚ 1936. április 7. 2.

⁵⁷⁷ VRÚ 1936. május 27. 2.; VRÚ 1939. március 1. 3.; VÚ 1935. április 13. 2.; VÚ 1936. május 27. 1.

⁵⁷⁸ VRÚ 1936. január 25. 3.; VÚ 1935. június 12. 1.; VÚ 1935. július 3. 4.; VÚ 1935. július 26. 3.; VÚ 1935. szeptember 10. 1.; VÚ 1935. november 3. 5.; VÚ 1935. november 13. 1.

azonban ilyen formában nem volt hajlandó visszatérni, mivel jogi értelemben nem volt kizárva, így véleménye szerint inkább meghívását kellett volna kérni.⁵⁷⁹

Az 1936-os éves közgyűlésen az elnök a mezőgazdasági termelők helyzetét továbbra is súlyosnak tartotta, amiért a hitelélet összeszűkülését, a nagyra nyílt agrárrollót, és az évek óta az Alföldet sújtó természeti csapásokat tette felelőssé. A tagdíjhátralékok összegét harminchétezer pengőre becsülte, ennek tulajdonította az eladósodást is. A GE évi költségvetési előirányzata erre az évre 6190 pengő volt. Beszédének végén összefogásra hívta fel a gazdákat. A taglétszám ekkor papíron 993 fő volt, azonban ebből min-dössze 164-en fizettek tagdíjat.

Az egyesület egyezséget kötött a „Nagytakarék” pesti központjával, melyben adós-ságállományát hatvanezer pengőben rögzítették, melyhez négyszázalékos kamatteher járt, így évente 2400 pengőt kellett volna megfizetni, amit még teljesíthetőnek tartot-tak. A megállapodást azonban Hocsi István, Kruzslicz Flórián és nyolc tagtársuk a pol-gármesternél, mint az egyesületek felügyeleti hatóságánál megfellebbezte. Beadvá-nyukban arra hivatkoztak, hogy a tartozás nem állhat fenn, hiszen annak felvételére a GE közgyűlése és választmánya egyszer sem adott felhatalmazást. Időközben március-ban a belügyminiszter elrendelte az egyesület ügy- és vagyonkezelésének felülvizsgálá-tát, amit a város főszámvevője folytatott le. Endrey Béla már ennek ismeretében hozta meg döntését: a bankkal kötött egyezséget előkészítetlennek találta, ezért újra a GE közgyűlése elé utalta az ügyet. A vizsgálat megállapította, hogy Hocsi Istvánék észrevé-telei helytállóak, mivel a vezetőségnek nem volt megfelelő felhatalmazása a kölcsönök felvételére. A lóversenypálya kialakítására adott 48 ezer pengős, földművelésügyi mi-nisztertől kapott államsegélynek pedig ki kellett volna futnia a beruházást. Így nem állta meg a helyét Lázár Dezső korábbi kijelentése, amely ezt a beruházást jelölte meg az eladósodás egyik fő okaként, a felvett hiteleket ugyanis másra fordították.

Közben a Hódmezővásárhelyi Takarékpénztár a Gazdasági Egyesülettel kötött meg-állapodás érvénytelenítése miatt végigvitte az egyesület ellen folyó ötezer pengős köve-telésre irányuló perét, és zár alá vétette a GE vagyonát, melynek gazdálkodását a követ-kező időszakban zárgondnok irányította. A vezetőség azonban továbbra sem ismerte el felelősségét, hanem a takarékot okolta a hitel kéretlen és alapszabály-ellenes kiutalásá-ért. Véleményük szerint a lóversenypálya 1928-ban felépült, míg a Mayer János által kiutalt negyvennyolcezer pengő a következő évben érkezett meg. Így a korábban felvett

---

⁵⁷⁹ MNL CSML HL GE X. 117. Titkári jelentés az 1936-os évről. 1-9.; VRÚ 1936. február 1.; VRÚ 1936. február 4. 3.; VRÚ 1936. február 23. 4.; VÚ 1936. február 1.; VÚ 1936. április 21. 1-2.

körülbelül ötvenezer pengő kölcsön szinte teljes egészében kiegyenlített. A Vásárhelyi Újság tizenhétezer ötszáz pengős tartozása volt az, amit „valakik” a Hitelszövetkezet közreműködésével jogosulatlanul áttettek a GE takarékpénztári számlájára. Ez az összeg hízott utána hatvanezer pengő fölé. Az utóbbi kijelentés miatt Kurucz János ismét beperelte az egyesületet. Kovács Jenőt ellen pedig az egyesület adott be keresetet, egy, az akkori vezetés felelősségét firtató cikke miatt, amely az időközben Németh Mihály tulajdonába került Vásárhelyi Újságban látott napvilágot. A novemberi rendkívüli közgyűlés határozatot hozott egy bizottság felállításáról, amely további egyezkedési tárgyalásokat kezdeményezett a pénzügyintézettel, hogy elkerülje impozáns székházának 1937. január 25-ére kitűzött elárverezését. Lázár Dezső pedig a tagok támogatását hiányolva ismét lemondott az elnökségről. Tehát ekkor már az egyesület pusztá léte került veszélybe.⁵⁸⁰

A gazdasági válság hatására az olvasókörök élete is megnehezült, aktivitásuk csökkent. A körök és a GE együttműködésének újraélesztésére Lázár Dezső még 1936 februárjában kísérletet tett. Értekezletre hívta össze az elnököket, ahol a GE vezetősége több, a körök életét megkönnyítő, a különböző vigalmi adókat mérséklő határozati javaslatot terjesztett elő, amit a megjelent körök vezetői elfogadtak, majd az egyesület beterveztette azokat az illetékes hatóságoknak. Az összejövetelen Lázár Dezső elítélően szólt a pártokról, melyek az utóbbi években igyekeztek kortestanyává zülleszteni az olvasóköröket pedig azok feladata nem a pártpropaganda szolgálata, hanem a gazdák életének megkönnyítése, kulturális gyarapítása lenne.⁵⁸¹

1936-ban újra a GE osztotta el a kedvezményes árú kukorica, illetve búzavetőmagot. Az egyesület májusi választmányi ülése tiltakozott a városi hatóságok gazdákkal szemben érvényesített kíméletlen adóbehajtási gyakorlata ellen. A gazdák az ínségmunkák eltörléséért is felléptek, mivel véleményük szerint emiatt nem lehetett munkást felfogadni, mivel a vásárhelyi mezőgazdasági munkások a könnyebben elvégezhető ínségmunkákra jelentkeztek. A gazdasági helyzet javulását ugyanakkor a jó termésnek köszönhetően ebben az évben már a vásárhelyi birtokosok is kezdték érezni.⁵⁸²

---

⁵⁸⁰ MNL CSML HL GE X. 117. Jegyzőkönyv az 1935. március 1-jén megtartott évzáró közgyűlésről. 1-13.; VRÚ 1936. március 3. 2-3.; VRÚ 1936. március 17. 3.; VRÚ 1936. április 21. 1.; VRÚ 1936. július 25. 2.; VRÚ 1936. július 26. 3-4.; VRÚ 1936. augusztus 9. 3.; VRÚ 1936. augusztus 23. 2-3.; VRÚ 1936. október 31. 2.; VRÚ 1936. november 17. 1.; VÚ 1936. február 26. 3.; VÚ 1936. március 3. 1-2.; VÚ 1936. szeptember 15. 1.; VÚ 1936. október 13. 1-2.; VÚ 1936. október 15. 3.; VÚ 1936. október 18. 1.; VÚ 1936. november 17. 1.

⁵⁸¹ MNL CSML HL GE X. 117. Jegyzőkönyv az 1936. február 16-án megtartott olvasókörök értekezletéről. 1-4.; VÚ 1936. február 18. 2.

⁵⁸² VRÚ 1934. február 20. 2.; VRÚ 1936. február 16. 3.; VÚ 1936. május 12. 1.; VÚ 1936. június 10. 1.;

II. 3. 3. A Gazdasági Egyesület megmentése

A szinte kilátástalan helyzetbe került, elnök nélkül maradt és megfogyatkozott tagságú egyesület megmentésének ügyét Kozma György főispán vette kézbe. Az egyesület élére Temesváry Imre országgyűlési képviselőt, pénzügyi szakembert javasolta, aki a gazdák egyhangú támogatása esetén hajlandó volt vállalni a felkérést és a szanálás nehéz feladatát. Temesváry megválasztását a GE választmánya is egyhangúlag támogatta. Az alelnök-jelölések kérdésében azonban csak nehezen tudtak megegyezni. A régi választmány január 22-ei ülésén végül Karasz Pétert a Gazdaifjak elnökét, Tárkány Szűcs Ferencet a Gazdaifjak alelnökét és Lénárt Jánost korábbi ügyészt jelölte a három alelnöki pozícióba. Az eljövendő elnök a tagoktól a széthúzást keltő politizálás kikapcsolását kérte. Közben a főispán és Temesváry Imre is tárgyalásokat kezdett a földművelésügyi minisztérium vezetőivel, akik a „*legnagyobb megértéssel*” és közérdekként nyilatkoztak a Gazdasági Egyesület megmentéséről. Jó szándéka jeléül a Hódmezővásárhelyi Takarékpénztár is elhalasztotta a január 25-ére kitűzött székházárverést.⁵⁸³

Az 1937 februárjában megtartott tisztújító közgyűlésen a régi elnökség leköszönt, majd a rég nem látott létszámban megjelent kétszázötven tag egyhangúlag Temesváry Imrét választotta meg a Gazdasági Egyesület elnökévé, az alelnökök pedig az újdonsült elnök által javasolt gazdák, Karasz Péter, Maczelka Gábor és Karácsonyi Sándor lettek. A vezetőség egyéves megbízatást vállalt. Az ülésen a választmány megújítására is sor került, azzal az alapszabály módosítással, hogyha valamely válaszmányi tag három választmányi ülésen nem vesz részt, tagsága megszűnik, és helyére pótképviselőt hívnak be. A pénzügyek rendbetételére szanálási bizottságot hoztak létre, melynek élére Vajda Béla a „*Nagytakaré*” igazgatója került. A taglétszám ekkor volt a mélyponton, az egyesület mindössze 99 alapító és 260 rendes taggal látott neki a talpra állítás nehéz feladatának. Márciusig, azaz alig egy hónap alatt az új vezetőség felé áradó bizalom bizonyítékeként 40 új tag kérte felvételét az egyesületbe, amely megalakította a szokásos belső bizottságokat is.

Az új elnökség a jövőbeli kölcsönös támogatás és segítségnyújtás reményében először az olvasókörokhöz fordult. A külterületi olvasóköroök többsége megértéssel fogadta a felhívást, és felújították az együttműködést az egyesülettel, mely a távoli külterületek

---

VÚ 1936. június 16. 1-2.; VÚ 1936. július 26. 2.

⁵⁸³ VRÚ 1936. december 12. 2.; VRÚ 1936. december 15. 1.; VRÚ 1937. január 5. 2.; VRÚ 1937. január 24. 3.; VÚ 1936. december 15. 1.; VÚ 1937. január 10. 1.

olvasókörökben kihelyezett panasznapok tartásába kezdett. A megújult Gazdasági Egyesület a gazdák bármilyen jellegű ügyének elintézését feladataként határozta meg, ugyanakkor a tagtoborzásban a körök és a választmányi tagok segítségét kérte, de kitérte kapuját a más foglalkozású polgárok előtt is. Áprilisban a földművelésügyi minisztérium tízezer pengő államsegélyt küldött a GE megsegítésére, amit a választmány döntése értelmében adósságtörlesztésre fordítottak. Az örömből viszont hamarosan üröm is vegyült, mert a visszaperelt nyomda tulajdonjoga miatt az OTI tizenkétezer pengő hátralékot és annak kamatait követelte az egyesülettől, ezért lefoglaltatta a nyomda felszerelését. Végül azonban tisztázódott, hogy az összeg Kurucz János tartozása volt, így a követelés törlésre került, decemberben pedig 2350 pengőért sikerült túladni a gépeken.⁵⁸⁴

Temesváry Imre rengeteg más irányú elfoglaltsága miatt csak a szeptemberi választmányi gyűlésen elnökölt először, addig az üléseket Karácsonyi Sándor alelnök vezette. Az elnök az adósság csökkentése érdekében bejelentette a lóversenypálya tribünjének eladását. A GE felkarolta a külterületi telefonközpontok megvalósításának ügyét, melyek kiépítése azonban jelentős költségekkel járt, valamint vetőmagsegélyt kért az aszály sújtotta gazdáknak, ezenkívül lépéseket tett a pulykaértékesítés egyszerűbbé tételére, a magas vasúti tarifa leszállítása érdekében pedig zónarendszer bevezetését kérte a kormányzattól. Az egyesület új elnökének egy tizenöt éve húzódó ügy végére is sikerült pontot tennie. Közbenjárására a pénzügyminiszter elrendelte a gróf Károlyné-féle földvásárlók, azaz 210 kisközgazda vagyonváltásának hetvenöt százalékos csökkentését. Az 1937-es évre vonatkozó titkári jelentés megemlíti, hogy az egyesület az elnök gyakori személyes közreműködésének köszönhetően az adott évben minden átiratára és felíratára választ kapott, ami jelentős pozitív változás volt a korábbi általános válasz nélkül maradáshoz képest. A titkári hivatal adóügyekben adta a legtöbb tanácsot a gazdáknak. Az egyesületnek az év végén körülbelül 600 tagja volt, és költségvetését is sikerült egyensúlyban tartani.⁵⁸⁵

A Gazdasági Egyesületet érintő belügyminisztériumi vizsgálat megállapításai sokáig nem kerültek nyilvánosságra. Egy sajtóper azonban, amit éppen Lázár Dezső indított Gonda József, a Népújság szerkesztője és kiadója ellen, felszínre hozta a vizsgálat egyes

---

⁵⁸⁴ VRÚ 1937. február 9. 1.; VRÚ 1937. február 14. 6.; VRÚ 1937. február 21. 5.; VRÚ 1937. április 13. 3.; VRÚ 1937. április 15. 3.; VRÚ 1937. május 11. 2.; VÚ 1937. február 9. 1-2.; VÚ 1937. március 9. 1.; VÚ 1937. március 28. 4.; VÚ 1937. április 1. 2.; VÚ 1937. április 18. 3.; VÚ 1937. április 28. 2.; VÚ 1937. május 11. 1.

⁵⁸⁵ MNL CSML HL GE X. 117. Titkári jelentés az 1937-es évről. 1-21.; VRÚ 1937. szeptember 14. 2.; VRÚ 1937. október 12. 2.; VRÚ 1937. november 28. 3.; VÚ 1937. szeptember 7. 2.; VÚ 1937. december 12. 3.; VÚ 1937. december 21. 2.

részleteit. Ezek alapján pedig a volt elnök felelőssége igencsak nyilvánvalóvá vált, – aki teljesen alapszabály-ellenesen – politikai ambíciói megvalósításának szolgálatába állította az egész Gazdasági Egyesület tárgyi és személyi állományát. Többször visszaélt utalványozási jogával, a pénzek útja nem volt megfelelően könyvelve, sokszor közgyűlési felhatalmazás nélkül cselekedett – például egyedül döntött a nyomda megvételéről is, valamint több ezer pengő értékben „*dugsegélyeket*” adott a hozzá lojális tisztviselőknek. Továbbá önkényesen hiteket vett fel, majd ezeket a több tízezer pengős összegeket különféle folyószámlák között utalgatta. Szabálytalan volt a lóversenypálya építkezése is, mert nem készült róla munkabér-kimutatás, illetve vállalkozói szerződés sem. Emellett kiderült, hogy a Vásárhelyi Újság alapításától az 1930-as évek elejéig nem az egyesület, hanem Lázár Dezső magántulajdonában volt, a lap munkatársainak pénzbüntetéseit mégis a GE kasszájából fizették. Mindezen megállapítások többségét az 1938 februárjában közreadott, a megszokottnál jóval bővebb titkári jelentés is megerősítette. Lázár Dezső vagyoni felelősségének kérdését azonban az egyesület nem vitte bíróság elé, és a hatóságok sem indítottak eljárásokat a nyilvánosságra került kétes ügyek miatt a rendszer mellett álló gazdasági főtanácsos ellen.⁵⁸⁶

Közben a kormány mérsékelte az 1920-ban földhöz juttatott gazdák törlesztőrészleteit és kamatterheit, mely intézkedés Vásárhelyen 550 törpebirtokos családot érintett. Emellett folytatta a telepítést is. Majd júliusban újabb gazdavédelmi rendelet adott ki, amely többek között a tíz holdon aluli gazdák többségének rövid lejáratú kölcsöneit hosszú lejáratúvá alakította, és megszüntette védettségüket. Azoknak a birtokosoknak, akik nem kaphattak vagy nem kértek ilyen jellegű könnyítést, de védett birtokuk volt, a következő év októberének végéig kiterjesztették a védettségét. A Vásárhelyi Reggeli Újság kimutatása szerint 1938 őszéig a város területén hétszáz földbirtokot vagy házat árvereztek el a tartozások miatt. Az időközben törvénybe iktatott birtokba való visszahelyezést lehetővé tévő egyezséget bár sokan megkísérelték, addig csupán két alkalommal volt sikeres. A gazdaadósok védettségét a mindenkori kormány még többször meghosszabbította.⁵⁸⁷

1938 elején, a két legjelentősebb vásárhelyi mezőgazdasági szervezet is tisztújítást tartott. A mezőgazdasági kamarai törvény 1937-es módosítása miatt⁵⁸⁸ január 20-án le-

---

⁵⁸⁶ MNL CSML HL GE X. 117. Titkári jelentés az 1937-es évről. 1-21; VRÚ 1937. november 27. 1-2.; VÚ 1937. november 28. 2.

⁵⁸⁷ VRÚ 1937. január 28. 1.; VRÚ 1937. július 18. 1-2.; VRÚ 1937. július 25. 5.; VÚ 1937. július 17. 1.; VÚ 1937. július 20. 2.; VRÚ 1938. október 2. 6.; VRÚ 1940. november 3. 5.

⁵⁸⁸ 1937. évi XVII. törvénycikk a mezőgazdasági érdekképviselletekről szóló 1920:XVIII. törvénycikk

járt a Mezőgazdasági Bizottság tagjainak mandátuma, ezért új választásokra került sor.⁵⁸⁹ Ugyanebben a hónapban a Gazdasági Egyesület tisztújításának előkészítése is megindult, mivel az elnökség legutóbb csak ideiglenes jelleggel, egy évre vállalta el a vezetést. Az egyesület választmányi ülésén úgy határozott, hogy listát állít a Mezőgazdasági Bizottsági választáson, melyen Kovács Jenő és gazdátársai is indulni akartak. A két oldal tárgyalásokat kezdett egy megegyezéssel a lajstromról, melynek összetételéről az április 20-ai választás előtt sikerült megállapodni. A valóban minden politikai oldalt reprezentáló listát, amely a gazdák érdekeinek képviseletéért félretette személyes ellentéteit azonban – a rajta egyébként helyet kapott – Lázár Lajos és köre nem fogadta el, és egy másik, ún. jobboldali listát állított. A szavazás napján ugyanakkor Lázár Lajos visszalépett a jelöltségtől, a választáson pedig a közös lista teljes győzelmet aratott. A május 1-jén megalakult új összetételű Mezőgazdasági Bizottság négy év után újra Kovács Jenőt választotta elnökévé, akit a GE áprilisi választmányi ülése az együttműködés jegyében visszahívott tagjai sorába. A bizottság június elején megválasztotta azon öt képviselőjét, akiket a törvényhatósági bizottságba küldött, az igazoló választmány pedig még ugyanebben a hónapban jóváhagyta mandátumukat.⁵⁹⁰

A GE tisztújító közgyűlése előtt nem sokkal, Temesváry Imre a belső személyi torzalkodások kiéleződése miatt váratlanul bejelentette lemondását, és csak béke helyreállása esetén vállalta a folytatást. A tisztújító közgyűlés ismét egyhangúlag Temesváryt hívta meg az elnöki székbe, aki némi kivárás után végül ismét vállalta a megbízatást. A három alelnök közül Karácsonyi Sándor és Karasz Péter újraválasztásra került, Maczelka Gábort pedig Török Imre váltotta. Rájuk várt a feladat, hogy a százezer pengőre becsült, főként ingatlanokból álló egyesületi vagyon lehetőleg minél nagyobb részét megőrizve rendezzék a több mint hatvanháromezer pengőt kitevő takaréki adósságot. A számvizsgáló bizottságot továbbra is Vajda Béla bankigazgató vezette. A „*Nagytakarék*” kedvező alkut kínált: ötvenezer pengő kiegyenlítésével a fennmaradó tartozást hajlandó volt elengedni. A márciusi választmányi gyűlésen négy gazda is száz-száz pengő felajánlást tett az egyesület megmentésére, mely akcióhoz később többen is csatlakoztak. Emellett a földművelésügyi minisztérium az adósság törlesztésére két alkalommal összesen négyezer pengő segítyt küldött. A szeptemberi rendkívüli közgyűlés

---

kiegészítéséről és módosításáról. In: www.1000ev.hu

⁵⁸⁹ VRÚ 1938. január 4. 2.; VRÚ 1938. február 4. 1-2.; VRÚ 1938. március 9. 1-2.; VÚ 1936. november 14. 1.

⁵⁹⁰ VRÚ 1938. január 11. 1.; VRÚ 1938. január 18. 2.; VRÚ 1938. április 17. 3.; VRÚ 1938. április 20. 2.; VRÚ 1938. április 21. 1.; VRÚ 1938. május 3. 1.; VRÚ 1938. június 3. 2.; VRÚ 1938. június 14. 2.; VRÚ 1938. június 25. 3.; VÚ 1938. április 12. 1-2.; VÚ 1938. április 22. 1.

megválasztotta a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamarába delegálandó két tagot, mely testületbe az új kamarai törvény előtti időkben automatikusan az elnök és általában az egyik alelnök került be.

Közben a GE a Mezőgazdasági Kamarával együtt tiltakozott a gyermektelen, illetve az egy- vagy kétgyermekes gazdák örökösödési illetékének tervbe vett nagyarányú felemelése ellen. Temesváry Imre június végén interjút adott a Vásárhelyi Újságnak, melyben a külterületi utak jelentős részének burkolattal való ellátását jelentette be. Közbenjárásának eredményeként a városnak kétharmad helyett csupán egyharmadnyi pénzösszeggel kellett hozzájárulnia a százezer pengőt jóval meghaladó költségekhez, a nagyobb részt az állam finanszírozta. A munkálatok ősszel meg is kezdődtek. 1938 végén az egyesület a honvédelmi minisztériumnak húszezer pengőért eladta a lóversenytér tribünjének faanyagát, az összeget pedig adósságrendezésre fordította. Így a „Nagytakarékok” követelése harmincezer pengőre csökkent, mivel a csaknem tizenötezer pengő kamatról a pénzügyintézet lemondott.⁵⁹¹

Az új vezetőség színre lépésével a kulturális élet is új lendületet kapott. Különösen az ifjúsági csoport volt aktív szabadegyetemi előadássorozatok, alkalmi ismeretterjesztő előadások és továbbképző tanfolyamok szervezésében, melyek ezután minden évben megrendezésre kerültek. Nagy veszteséget jelentett, hogy tevékeny elnökük, Karasz Péter 1938 szeptemberében váratlanul elhunyt. A gazdaiifjak aktivitása azonban nem csökkent. Novemberben nagyszabású, jótékony célú estet rendeztek a visszatért felvidéki részek megsegítésére, melyen jelen volt és elszólalt Jaross Andor felvidéki ügyekért felelős tárca nélküli miniszter is. Emellett vetőmaggyűjtést kezdeményeztek az ottani különböző gazdák megsegítésére.⁵⁹²

Az egyesület néhány új ötlettel is előhozakodott, melyek megvalósításához a régió gazdaszervezeteinek támogatását kérte, valamint a földművelésügyi minisztériummal is megosztotta elképzeléseit. A gazdálkodás képesítéshez kötése, a gazdák és a bérlők kötelező egyesületi tagsága, valamint a gazdasági cselédek és a gazdák közötti vitás ügyekben a gazdasági egyesület bírósághelyett, azaz cselédügyi hatósághelyett való közreműködése igen merész elgondolásnak tűnt. A kezdeményezéshez azonban több gazda-

⁵⁹¹ MNL CSML HL GE X. 117. Jegyzőkönyv az 1938. február 13-án megtartott évvégé közgyűlésről 1-7.; VRÚ 1938. február 8. 2.; VRÚ 1938. február 9. 2.; VRÚ 1938. február 15. 1-2.; VRÚ 1938. március 1. 3.; VRÚ 1938. február 15. 1-2.; VRÚ 1938. augusztus 16. 2.; VRÚ 1938. szeptember 13. 4.; VRÚ 1938. december 13. 3.; VÚ 1938. március 18. 2.; VÚ 1938. március 22. 2.; VÚ 1938. május 17. 1.; VÚ 1938. július 1. 1.; VÚ 1938. november 16. 3.

⁵⁹² MNL CSML HL GE X. 117. Titkári jelentés az 1938-as évről. 1-5.; VRÚ 1938. szeptember 23. 2.; VÚ 1938. január 25. 3.; VÚ 1938. március 6. 3.; VÚ 1938. november 15. 3.; VÚ 1938. november 22. 1-2.; NÚ 1940. február 29. 4.

sági egyesület, így a szentesi és a Csongrád vármegyei is csatlakozott. Az elképzelések azonban nem váltak valóra.⁵⁹³

Az 1939 februárjában tartott évi közgyűlésen az elnök elégedetten számolt be arról, hogy az egyesület adóssága harmincezer pengő alá csökkent és a zárgondnokság alól is feloldották, a költségvetést pedig sikerült rentábilissá tenni. A Karasz Péter halálával megüresedett alelnöki tisztségre Győri Sándort választották meg, aki a Gazdaiifjak élén szintén az elhunyt utódja lett. Márciusban a GE kiviteli engedélyt szerzett, így újrakezdődhettek a kedvező felvásárlási árú sertésszállítások Németországba és Olaszországba, melyet a tagok tulajdonában lévő Karasz, Győri és Szűcs exportcégen keresztül tavasztól őszig húsz vagon feletti mennyiségben bonyolítottak. Júniusban a szarvasmarhaexport is megindult. Az exporttevékenység javítására a GE válaszmánya a vágóhíd áthelyezését, és egy hozzá vezető vasútvonal kiépítését kérte a várostól. Emellé pedig egy hűtőház és egy gyümölcsfeldolgozó üzem, konzervgyár létesítését tervezte. A gazdaszervezetek által propagált beruházások azonban fedezet hiányában nem valósultak meg. Júniusban a GE részére újabb háromezer pengő kormánysegély érkezett. Az egyesület érdekérvényesítő képessége és befolyása az 1939-es országgyűlési képviselőválasztások után jelentősen megnövekedett, mivel Hódmezővásárhely mindkét országgyűlési követe tagjai közül került ki. Temesváry Imre GE elnök és Lénárt János korábbi ügyész együtt ezután még többet tudott tenni az egyesületért. A háború azonban csakhamar leszűkítette a mozgásteret. A GE egyes nem romlandó cikkek nagy tételben való, kedvezményes árú beszerzésével is a gazdák érdekeit szolgálta. Az év végén sikerült eladni a lóversenytribün maradék bontási anyagát, melyből további 3341 pengő bevétel származott.⁵⁹⁴

1939-ben a GE mozgalmat indított egy középfokú gazdasági iskola felállításáért, melynek megvalósítását a földművelésügyi minisztertől kérte. Vásárhelyről ugyanis harminc növendék volt kénytelen nap, mint nap az orosházi középfokú iskolába átjárni. Az ötlet nem volt új keletű, már 1922 októberében felvetődött. A tanoda ügyét akkoriban szintén a Gazdasági Egyesület és Lázár Lajos karolta fel, de megvalósítása végül a

⁵⁹³ VÚ 1938. január 27. 2.; VÚ 1938. február 13. 4.

⁵⁹⁴ MNL CSML HL GE X. 117. Titkári jelentés az 1939-es évről. 1-4.; MNL CSML HL GE X. 117. Jegyzőkönyv az 1939. február 19-én megtartott évről. 1-9.; VRÚ 1939. február 21. 2.; VRÚ 1939. március 10. 2.; VRÚ 1939. április 4. 2.; VRÚ 1939. április 18. 1-2.; VRÚ 1939. június 20. 3.; VRÚ 1939. július 2. 3.; VRÚ 1939. szeptember 7. 3.; VRÚ 1940. február 11. 2.; VÚ 1939. február 15. 2.; VÚ 1939. február 21. 1.; VÚ 1939. március 14. 2.; VÚ 1939. április 4. 7.; VÚ 1939. április 9. 2.; VÚ 1939. április 12. 2.; VÚ 1939. április 30. 3.; VÚ 1939. június 2. 3.; VÚ 1939. június 21. 3.; NÚ 1940. január 17. 2.

nem egyértelmű kormányzati szándék és a helyszín kijelölése körüli viták miatt nem történt meg.⁵⁹⁵

A Gazdasági Egyesület 1940. évi közgyűlésén Endrey Béla polgármester és Simkó Elemér főispán is megjelent. A vásárhelyi gazdák a Karasz, Győri és Szűcs exportcégen keresztül egy év alatt összesen hatvannégy vagon sertést és tizenhat vagon szarvasmarhát adtak el külföldre összesen 558 ezer pengő értékben. A szállítások a háborús konjunktúra miatt tovább folytatódtak. A kedvező lehetőség a taglétszámot is gyarapította. Az egyesületnek 1940 elején 568 rendes és 93 alapító tagja volt. Anyagi helyzete tovább javult, tartozása huszonötezer pengő alá csökkent, előző évi bevételei pedig több ezer pengővel meghaladták a kiadásokat. A kedvező mérleg lehetővé tette, hogy a következő évi költségvetést csaknem tizennégyezer pengőben állapítsák meg. 1940-ben azonban ismét ár- és belvizek, valamint jégkárok sújtották a gazdákat. Ezért a GE a károk adótörlesztés formájában való kompenzációjáért, és kedvezményes árú vetőmagbúza biztosításáért a földművelésügyi minisztériumhoz fordult. Emellett a védművek megerősítésére és kiépítésére az Ármentesítő Társulat javára is forrásokat kért. A helyzet súlyosságát mutatta, hogy Simkó Elemér főispánt novemberben vízügyi kormánybiztossá nevezték ki. Az export a rossz gazdasági év miatt visszaesett, és veszélybe került a következő évi termés is. A belvíz és aszálykárok a következő két évben megismétlődtek.⁵⁹⁶

1940-ben már folyt a második világháború, egyre többen kaptak katonai behívót, ami azonban a mezőgazdasági munkák elvégzésében ekkor még nem okozott számottevő fennakadást. A kormány már békeidőben fokozatosan bevezette az irányított gazdálkodást, az elosztást is központosították, ezért a gazdatársadalom érdekképviselőinek lehetőségei beszűkültek. Hamarosan megkezdődött a termények beszolgáltatása, valamint jegyrendszer lépett érvénybe.⁵⁹⁷

A Gazdasági Egyesület a két világháború között a város gazdasági, társadalmi és kulturális életében meghatározó szerepet töltött be. Befolyása jelentékeny volt a gazdatársadalomban. Sőt stabil működése idején – főként az 1920-as években – a város politikai

---

⁵⁹⁵ VRÚ 1923. február 21. 1.; VÚ 1925. október 7. 1.; VRÚ 1926. április 14. 1.; VÚ 1939. január 29. 1.; NÚ 1939. január 17. 3.

⁵⁹⁶ MNL CSML HL GE X. 117. Jegyzőkönyv az 1940. március 10-én megtartott évzáró közgyűlésről 1-9.; VRÚ 1940. március 12. 1-2.; VRÚ 1940. november 12. 3.; VRÚ 1940. november 17. 3.; VRÚ 1940. november 29. 3.; VRÚ 1940. december 10. 2.; NÚ 1940. március 11. 1-2.; Varsányi Attila, 2010. 307.

⁵⁹⁷ Százharminc éves a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület. Szerk.: Varga Tóth Bálint. Hódmezővásárhely, 2009, Kiadja a hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület. 30.; Ungváry Krisztián, 2013. 220., 394., 396-397., 417.

életére is hatással volt, miként a kormánypárti nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselőjelöltek kiválasztásába is beleszólt.

III. A hódmezővásárhelyi közélet főbb epizódjai a Horthy-korszakban

III. 1. Az ÉME, a MOVE és a szélsőjobboldali pártok tevékenysége Vásárhelyen

Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME), 1918 telén alakult meg Budapesten. Vezetői a szervezetet keresztény alapon álló társadalmi, gazdasági és kulturális egyesülésként határozták meg, mely párttá sem ekkor, sem később szándékosan nem alakult. Hivatalos célja a keresztény közszellem és a nemzeti öntudat erősítése volt. Valódi törekvései azonban a királyság intézményének védelme, az irredentizmus, és a fajvédelem nyomvonalán haladtak. Hamarosan jelentős, több százezres taglétszámú radikális, antiszemita ihletettségű tömegmozgalommá nőtte ki magát. Tagjai között túlsúlyban voltak a világháború legnagyobb vesztesei: a megszállt területekről érkezett menekültek, az egzisztenciájukat veszített tisztviselők és katonatisztek. Alapítói között találjuk Eckhardt Tibort és Gömbös Gyulát éppúgy, mint a legismertebb tiszti különítményeket életre hívó, és azokat vezető Héjjas Ivánt és Prónay Pált. Az ÉME legaktívabb évei az 1920-as évek elejére tehetők. 1920 tavaszán, a szervezet első elnöki konferenciáján megfogalmazott, és a kormány figyelmébe ajánlott legfontosabb céljai a háborús vagyonok elkobzása, a földreform megvalósítása, a szövetkezetesítés, a numerus clausus keresztülvitele, valamint a zsidóság visszaszorítása voltak. A legtöbb elképzelés tehát valamilyen formában hátrányosan érintette a zsidóságot, kulturális vagy gazdasági visszaszorításukat szorgalmazta. Az egyre radikálisabb tetteket, merényleteket végrehajtó ébredőket 1920 őszén a Teleki-kormány regulázta meg.⁵⁹⁸

Az ÉME 1919 decemberében kezdett országos szervezkedésbe. Vásárhelyi csoportja 1920. május 17-én jött létre, melynek ideiglenes vezetője Deák Ferenc lett. Tagjai között olyan ismert korabeli vásárhelyi közéleti személyiségeket találunk, mint Lázár Dezső, Lázár Lajos vagy Endrey Antal.⁵⁹⁹ A hivatalos alakuló ülést egy nappal korábban, 1920. május 16-án nagygyűlés előzte meg. A következő, augusztusi gyűlés résztvevői határozatilag mondták ki, hogy *„az Ébredők egyesülete – mint a város éber lelkiismerete – figyelemmel kísér minden olyan egyéni ténykedést és hatósági intézkedést, mely a keresztyén és nemzeti társadalom érdekeivel ellenkezik.”* Szombatonként a Tisza szálló éttermében tartottak összejövetelt. Egyik ilyen alkalomkor az összegyűlt tagok elhatá-

⁵⁹⁸ Paksa Rudolf, 2012. 44-45., 49-50., 52., 56., 59.

⁵⁹⁹ Paksa Rudolf, 2012. 51.; Ungváry Krisztián, 2013. 73. 79. 97. 99.; MNL CSML HL Az Ébredő Magyarok Egyesülete Hmvhelyi Csoportjának iratai 1920-1922. X. 2. 1.; VRÚ 1920. július 28. 1.

rozták a „gabonaüzérek” elleni „legerőteljesebb akciót”, ugyanis, mint felháborodottan megállapították a gabonafelvásárlók között nincs „keresztény ember”. Ezért felhívást intéztek a gazdákhoz és a gazdaszervezetekhez, hogy terményüket csakis keresztény szövetkezeteknek és malmoknak adják el. Emellett a nyári és a téli színkör, a mozi és tűzifakiosztás keresztény kézbe adásának érdekében a város illetékes hivatalaihoz fordultak, valamint bojkottot hirdettek a zsidó kereskedőkkel és iparosokkal szemben. 1920 augusztusában a vásárhelyi ÉME taglétszáma elérte az ezer főt. Szeptember 1-jétől az egyesület a Nemzeti Szállodába költözött.⁶⁰⁰

1921-ben a helyi szervezet már nem volt olyan aktív, mint alapításának évében. Áprilisi, majd júniusi nagygyűlése is elmaradt, bár utóbbit végül október elején pótolták. A vásárhelyi egyesület utolsó nagyobb szabású rendezvényét, „nemzetvédelmi sajtó-nagygyűlését” 1922. július 16-án, a Kossuth téren tartotta. A meghívott szónokok közül végül a leginkább várt Prónay Pál és Héjjas Iván nem jött el. Ezzel a vásárhelyi ÉME nyilvános közéleti tevékenysége gyakorlatilag befejeződött. Elsorvadásában valószínűleg az is szerepet játszott, hogy a Bethlen-kormány időközben megrendszabályozta a szélsőjobboldali egyesületeket és különítményeket, valamint gátat vetett az erőszakos antiszemita megnyilvánulásoknak. Az országos szervezetet 1923 végén a kormányzat átszerveztette, és eltiltotta a politizálástól. Az ÉME és tagegyesületeinek hivatalos feloszlatására 1945 februárjában az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete által került sor.⁶⁰¹

A Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) 1918 novemberében alapították. Kezdetben szinte kizárólag katonatiszteket tömörített, így célkitűzései is ennek megfelelően alakultak: Magyarország területi integritásának védelme, forradalom és kommunistaellenesség. A szervezetet szelektív antiszemitizmus jellemezte. Élére nemsokára Gömbös Gyula került, így az addig is erőteljes fajvédő jelleg tovább erősödött. A MOVE-t az ÉME-hez hasonlóan a Tanácsköztársaság feloszlatta, de annak bukása után rögtön újjászerveződött. 1920-ban országszerte már több mint 15 ezer tagja volt.⁶⁰²

A MOVE vásárhelyi osztálya valószínűleg 1919 elején alakult meg, mivel alapításának huszonötödik évfordulóját 1944-ben ünnepelte. A helyi MOVE-ről 1920 márciusában adott hírt először a vásárhelyi sajtó: „a magyar nemzeti öntudat és eszme ápolására

⁶⁰⁰ VRÚ 1920. május 16. 2.; VRÚ 1920. július 6. 3.; VRÚ 1920. július 27. 1.; VRÚ 1920. augusztus 5. 3.; VRÚ 1920. augusztus 18. 1-2.; VRÚ 1920. augusztus 25. 2.

⁶⁰¹ Ungváry Krisztián, 2013. 107., 109., 116.; VRÚ 1921. április 2. 3.; VRÚ 1921. június 5. 2.; VRÚ 1921. október 4. 1.

⁶⁰² Paksa Rudolf, 2012. 44-45.; Püski Levente 2006. 59.

és fejlesztésére, valamint tudományok, szépirodalom és művészet minél szélesebb rétegben való terjesztésére hetenként egyszer MOVE napot tart [...] a Sas vendéglő nagytermében.” Az első ilyen alkalomra március 28-án került sor, amely hazafias és irredenta műsorprogrammal zajlott. A MOVE közművelődési kör vezetője Erneyi István főgimnáziumi tanár volt.⁶⁰³

A helyi szervezeten belül aktivitásával főként a nőcsoport tűnt ki. Tagjai 1920 novemberének végén jótékony célú karácsonyi vásárt rendeztek. A befolyt majd tizenhat-ezer koronát a hadifoglyok hazaszállításának költségeire fordították. 1921 decemberében jótékony célú hazafias hangversenyt tartottak a Kaszinóban, melynek bevételéből a rokkantak, a Kolozsvárról menekült egyetemi ifjak, és a helyi cserkészek részesültek.⁶⁰⁴

A vásárhelyi szervezet tevékenységéről ezután egészen 1942 januárjáig nem rendelkezünk információval. Ekkor a Hódmezővásárhelyi MOVE Társadalmi és Sportegylet táncsal egybekötött műsoros estélyt rendezett a Kálvin téri Levente Otthonban. Az est jövedelméből az országosan is jegyzett lövészcsapat részére akartak versenypuskát vásárolni. Láthatóan a helyi MOVE az országos szervezettel szinkronban már az 1920-as évek közepén a belügyminisztérium által ellenőrzött Nemzeti Munkavédelmi Hivatal fennhatósága alá került, így tevékenysége depolitizálódott. Az 1940-es évek elején sportegyesületként működött, melynek elnöke Endrey Béla polgármester, ügyvezető elnöke pedig Osváth Gábor volt.⁶⁰⁵ A MOVE központi és társszervezeteit 1945-ben ugyancsak az Ideiglenes Nemzeti Kormány oszlatta fel.

A hódmezővásárhelyi politikai palettán 1929-ben jelent meg az első szélsőjobboldalinak tekinthető párt. Az 1927 áprilisában megkötött magyar-olasz barátsági szerződés, és a két ország közeledése ismét divatba hozta a fasizmus magyarországi politikai életbe való átültetésének kísérleteit.⁶⁰⁶ 1928-ban megalakult a Magyar Fascista Párt, melynek vásárhelyi szervezete 1929 januárjában jött létre. Februári gyűlésüket az Iparegyletben tartották, ahol a központi irodájuk is volt. Első „táborozásukon” jelen volt és felszólalt Liptay Árpád szegedi illetőségű kerületi szervezőelnök. A párttagok létszáma ekkor már kétszáz fő felett volt. Az olasz mintára felépült szervezet külsőségekben is igyekezett a fasizmus irányvonalát követni. Tagjai fekete inget és sapkát hordtak, sőt egyenruha ké-

---

⁶⁰³ VRÚ 1920. március 27. 2.; VRÚ 1920. március 30. 2.; VRÚ 1944. január 25. 1.

⁶⁰⁴ VRÚ 1920. szeptember 2. 1.; VRÚ 1920. november 20. 1.; VRÚ 1920. december 22. 1-2.; VRÚ 1921. december 17. 1-2.

⁶⁰⁵ Püski Levente, 2006. 61.; VRÚ 1942. január 4. 5.

⁶⁰⁶ Paksa Rudolf, 2013. 53.

szíttetését is tervbe vették.⁶⁰⁷ Programjukba a fasiszta ideológia terjesztése – korporatív állam, szociális követelések – mellett magyar elemek is vegyültek: céljuk Magyarország és a békerevízió „*kiharcolása*”, valamint a nemzetköziség elleni küzdelem volt.⁶⁰⁸ A vitéz Csíky György vásárhelyi főtitkár által nagy lendülettel elkezdett pártépítésnek 1929 márciusában a rendőrség vetett véget, amikor feloszlatta a szegedi szervezetet, Liptay Árpád nyugalmazott rendőrtisztet pedig felügyelet alá helyezte. Ezután a vásárhelyi csoport tevékenysége is ellehetetlenült.⁶⁰⁹ A Bethlen-kormány tehát már az 1920-as évek végén a fennálló rendszerre veszélyt jelentőnek tekintette a nyugatról importált szélsőjobbboldali eszmék híveit és szervezeteiket, ezért a közigazgatás és a karhatalom bevetésével igyekezett gátat szabni megerősödésüknek, sőt ellehetetleníteni működésüket. Ami ellen a szélsőjobbboldali pártok megújulással, új politikai alakulatok alapításával próbáltak védekezni.⁶¹⁰

Ennek megfelelően már április közepén az Iparegylet nagytermében egy újabb szélsőjobbboldali pártalakulat bontott zászlót Magyar Nemzeti Munkáspárt néven, ennek ügyvezető elnöke vitéz Csíky György volt fascista párti főtitkár lett. Az új szerveződés munkaközvetítőt működtetett az Iparegyletben. Májusban még egy, a volt Fascista Pártból kinövő szervezet jött létre a városban Nemzeti Munkások Országos Egyesülete néven, melynek titkára Balla (vagy Bolla) Sándor az új formációhoz való csatlakozásra szólította fel a volt Fascista Párt tagjait. Mindezek alapján a helyi szélsőjobbboldalon belül korábbra visszanyúló belső ellentéteket feltételezhetünk. Az új alakulatok további sorsáról nem rendelkezünk információkkal, valószínűleg az országos tendenciákhoz hasonlóan hamarosan jelentéktelenné zsugorodtak, majd megszűntek.⁶¹¹

1933 áprilisának végén, a gazdasági válság idején Hódmezővásárhely belvárosában a gróf Bethlen István és a Petőfi utca főként zsidó tulajdonban lévő házainak falain horogkeresztek jelentek meg. Ez az akció már előrevetítette a vásárhelyi horogkeresztesek nyári színrelépését. A korábban kisgazdapárti Meskó Zoltán országgyűlési képviselőt követő helyi mozgalom elnöke Hegedűs Imre földbirtokos volt. Összejöveteleiket az Iparegyletben lévő hivatalos helyiségükben tartották. Az 1932 júniusában alapított

---

⁶⁰⁷ VRÚ 1929. január 11. 3.; VRÚ 1929. február 6. 2.; VRÚ 1929. február 12. 2.; VRÚ 1929. február 13. 2.;

⁶⁰⁸ Paksa Rudolf: Szélsőjobbboldali mozgalmak az 1930-as években. In: Romsics Ignác (szerk.): A magyar jobbboldali hagyomány 1900-1948. Budapest, 2009, Osiris Kiadó. 282.; Vonyó József: Jobbboldali radikálisok Magyarországon 1919-1944. Pécs, 2012, Kronosz Kiadó. 206.

⁶⁰⁹ Ungváry Krisztián, 2013. 117.; VRÚ 1929. március 20. 3.

⁶¹⁰ Paksa Rudolf, 2013. 81.

⁶¹¹ VRÚ 1929. április 14. 4.; VRÚ 1929. április 27. 3.; VRÚ 1929. május 4. 3.; VRÚ 1929. május 11. 2.; Paksa Rudolf, 2013. 59.

Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkáspárt⁶¹² 1933. július 30-án tartotta hivatalos vásárhelyi zászlóbontó nagygyűlését a Fekete Sasban, ahol beszédet mondott Meskó Zoltán országos vezér is. A főként munkásokból, gazdákból, iparosokból és kereskedőkből álló négyszáz fős hallgatóság soraiban Karácsonyi Ferenc törvényhatósági bizottsági tag vezetésével a vásárhelyi szociáldemokraták egy nagyobb csoportja is helyet foglalt. Hegedűs Imre beszédében a mozgalom nemzetközi nagytőke ellenességét emelte ki. Ezután Meskó Zoltán ismertette a párt célkitűzéseit: „*Mi elsősorban a munkásságért harcolunk [...] (A) jogos magántulajdon alapján állunk. [...] A nemzeti gondolatot hirdetjük [...] a nemzetközi szociáldemokráciával is le akarunk számolni, mert azt a munkásság félrevezetésének tartjuk.*” A „*zsidókérdésben*” viszonylag visszafogott álláspontot fogalmazott meg: „*A nemzetiszocialista mozgalom [...] elítél minden erőszakoskodást. Nem antiszemita. [...] Azt akarja, hogy [...] minden foglalkozási ágban legyen zsidó a számaránynak megfelelően. [...] Mi gazdasági harcot folytatunk, s nem tűrjük, hogy közülünk akárki is horogkereszttel rajzolja tele a zsidó templomok falát.*” – mondta, mintegy felmentve pártját a tavaszi falfirkálás gyanúja alól. Ezután szólt még a földreform, és a titkos választójog szükségességéről is. Beszédét a szociáldemokraták közbeszólásai miatt többször meg kellett szakítania. De az esemény végül – Vad János szociáldemokrata malommunkás előállításán kívül – nagyobb atrocitás nélkül fejeződött be.⁶¹³ Meskó beszédéből kitűnt, hogy a párt elsősorban a munkásságot igyekezett megszólítani, hozzájuk próbált közeledni, bennük potenciális szavazóbázist látott.

A gyűlés után Hegedűs Imre a következő felhívással fordult a párt tagjaihoz: „*Min-den [...] rendzavarástól, párttagok gyűjtése alkalmával mindennemű erőszakoskodástól, úgyszintén vallási és faji gyűlölet szításától mindenkor tartózkodjanak.*” Ennek ellenére néhány napon belül az izraeliták által lakott belvárosi házakon és az előttük lévő járdákon lemoshatatlan kátránnyal festett horogkeresztek jelentek meg. 1933 szeptemberében Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter rendelete betiltotta a horogkereszt viselését és használatát. Szeptember végén a párt már Magyar Nemzeti Szocialista Párt néven politizált, jelképe a betiltott horogkereszt helyett a nyilaskereszt lett.⁶¹⁴

A nyilaskeresztes volt az első szélsőjobboldali alakulat, amely országos pártszervező munkába kezdett, de a vezetőség erőfeszítései ellenére továbbra is inkább Nyugat-Magyarországon – Zala, Győr-Moson-Pozsony és Veszprém megyében – bírt számotte-

⁶¹² Paksa Rudolf, 2013. 73.

⁶¹³ VRÚ 1933. május 2. 3.; VRÚ 1933. július 25. 3.; VRÚ 1933. július 30. 6.; VRÚ 1933. augusztus 1. 2.;

⁶¹⁴ VRÚ 1933. augusztus 1. 3.; VRÚ 1933. augusztus 6. 4.; VRÚ 1933. szeptember 12. 4.; VRÚ 1933. szeptember 29. 3.; Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 268.

vő támogatottsággal.⁶¹⁵ A Viharsarokban jelentős támogatói bázissal rendelkező másik szélsőjobboldali alakulat, a Böszörmény Zoltán által vezetett Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt (Kaszáskeresztes Mozgalom)⁶¹⁶ ugyanakkor Vásárhelyen nem tudott gyökeret verni.

1933 decemberében Hegedűs Imre vezetésével egy vásárhelyi szélsőjobboldali küldöttség kereste fel Farkas Béla főispánt, hogy tiltakozását fejezze ki az ínségmunkák igazságtalan elosztása miatt. Megítélésük szerint ugyanis ezekből a lehetőségekből csak a szociáldemokraták részesültek. A főispán kijelentette, igyekszik odahatni, hogy a „nemzeti gondolat katonái” elsőbbséget élvezzenek. 1934. január 13-ának reggelére ismeretlenek engedély nélkül több ezer nyilaskeresztes röpcédulával ragasztották tele a várost, melyek zsidóellenes jelszavakat tartalmaztak. A tettesek felderítésére nyomozás indult.⁶¹⁷

1934. elején vezetőváltásra került sor, a vásárhelyi csoport élére Meskó Zoltán – a régi vezetőségen belüli ellentétek miatt – Hódi Andrást nevezte ki. A párt „tisztikara” is teljesen kicserélődött, ekkor kizárólag 25 évnél fiatalabbakból állt. Az országos vezetők részvételével beharangozott áprilisi nagygyűlésük megrendezését viszont a rendőrség nem engedélyezte. Jelentősen meggyengítette a vásárhelyi szervezetet, hogy augusztusban az egész vezetőség lemondott, és kilépett a nyilaskeresztes pártból. Távozásuk okaként az országos mozgalmon belüli ellentéteket – többek között az egyik vezető, Festetics Sándor kiválását 1934 júniusában⁶¹⁸ – és az eluralkodó fejletlenséget jelölték meg. Ezután a helyi párt aktivitása visszaesett. 1935-ben a szervezet élére Katona Lajos került, aki meg sem kísérelte a pártszervezet 1935-ös országgyűlési választáson való elindítását. Hozzátehetjük, hogy ekkor a szélsőjobboldali pártok a feloszlítás határán álltak. A Böszörmény Zoltán vezette kaszáskeresztes pártot 1937-ben a Darányi-kormány államellenes szervezkedés miatt az 1921. évi III. törvénycikkre hivatkozva be is tiltotta.⁶¹⁹

A különféle szélsőjobboldali pártok elnevezései a folyamatos betiltások, pártszakadások, fúziók, kilépések és belépések következtében az egész korszak folyamán gyakran változtak. Ezért ezek pontos elkülönítése mind országos, mind helyi szinten igen nehéz, sőt szinte lehetetlen.⁶²⁰ A vásárhelyi szervezetek képlékenységét szintén jól mu-

---

⁶¹⁵ Paksa Rudolf, 2013. 61., 98.

⁶¹⁶ Bővebben lásd: 335 lábjegyzet, 118.

⁶¹⁷ VRÚ 1933. december 12. 3.; VRÚ 1934. január 13. 1.

⁶¹⁸ Paksa Rudolf, 2013. 85.

⁶¹⁹ VRÚ 1934. január 21. 8.; VRÚ 1934. január 25. 3.; VRÚ 1934. április 21. 3.; VRÚ 1934. augusztus 8. 2.; VRÚ 1935. január 24. 3.; VRÚ 1935. szeptember 29. 7.; VRÚ 1936. június 5. 3.

⁶²⁰ Paksa Rudolf, 2013. 17.

tatja a pártközpontok gyakori áthelyezése, székhelyváltogatása, ami a következő időszakban is jellemző maradt.

1937 májusában egy tettelegességig fajuló utcai perpatvar elszabadította az indulatokat Vásárhelyen. Nyéki József volt makói nemzetgyűlési képviselő özvegye és Wollner Sándor zsidó származású Kállay utcai lakos különbözött össze. A történetek után néhány nappal egy kétszáz fősre tehető, szélsőjobboldali tömeg beverte Wollner házának, majd rokonságának ablakait. A tömeg élére Fázsi Dezső, a budapesti Szittyakürt című nyilaskeresztes hetilap újságírója állt, aki előző nap előfizetők toborzásának ürügyén érkezett a városba. Ez a momentum előre megtervezett provokációt sejtetett. A további rendbontást a rendőrség kiérkezése akadályozta meg. Ezután a szétszéledő tömegből kivált csoportok több zsidók által lakott ház ablakait is bezúzták. A következő éjjel bedobták Gonda Józsefnek az eseményekről részletesen tudósító Népújság című lap főszerkesztőjének ablakait, és verekedést provokáltak id. Lindenfeld Albert ócskavas-kereskedő házában. Időközben Fázsi Dezső elutazott Vásárhelyről. A rendőrkapitány további intézkedésig rendeletben tiltotta be az utcai felvonulásokat, csoportosulásokat, tömeges sétákat, miután a kedélyek lassan lecsillapodtak. A hatóságok a nyugalom fenntartására hivatkozva az augusztusi nyilaskeresztes sajtógyűlést sem engedélyezték. Az ablakbeverések ügyében egy év múlva zárult a nyomozás, mely során tíz rendbontót – zömmel szegény napszámost, iparossegédet és tanoncot – azonosítottak. Ellenük bűnvádi eljárás indult.⁶²¹

A Nemzeti Front Magyar Szocialista Néppártot 1936-ban alapították fajvédő programmal, vezetői Rajniss Ferenc és Salló János voltak.⁶²² Vásárhelyi tagszervezete 1938. június 11-én alakult meg az Iparegylet nagytermében, élére Lázár Béla került. A párt augusztusi ismeretterjesztő előadását azonban a rendőrkapitányság már nem engedélyezte, ugyanez történt szeptemberre hirdetett gyűlésével is, melyre Rajniss Ferencet várták. Októbertől a Nemzeti Front pártirodája a Lázár utca 1. szám alá költözött.⁶²³ Az országos szervezet 1939 márciusában, az országgyűlési választások előtt Nemzeti Front néven egyesült a Matolcsy Mátyás által vezetett Keresztény Nemzetiszocialista Fronttal⁶²⁴, és Vásárhelyen is képviselőjelölteket állított.

⁶²¹ VRÚ 1937. június 2. 3.; VRÚ 1937. június 4. 1-2.; ; VRÚ 1937. június 5. 1-2.; VRÚ 1937. augusztus 15. 6.; NÚ 1937. június 5. 1-2.; NÚ 1937. június 6. 1., 3.; NÚ 1937. június 8. 1.; NÚ 1938. június 3. 2.

⁶²² Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 362.; Paksa Rudolf, 2013. 102.

⁶²³ VRÚ 1925. szeptember 25. 7.; VRÚ 1938. június 9. 2.; VRÚ 1938. augusztus 7. 7.; VRÚ 1938. szeptember 21. 3.; VRÚ 1938. október 6. 3.; VÚ 1938. május 8. 6.; VÚ 1938. október 6. 3.

⁶²⁴ Paksa Rudolf, 2013. 256.

1938 végén a Szálasi Ferenc és Hubay Kálmán által nyáron létrehozott Magyar Nemzetiszocialista Párt – Hungarista Mozgalom szintén megjelent a városban, vezetője vitéz Széll Bálint volt. Novembertől a hungaristák szintén a Lázár utca 1. alatt székeltek, ami a Nemzeti Fronttal való bizonyos együttműködést, talán fúzióra való törekvést is valószínűsített. A párt azonban nem volt hosszú életű. 1939 februárjában Keresztes-Fischer belügyminiszter alkotmányellenes szervezkedés miatt, az 1921. évi III. törvény-cikk értelmében feloszlatta, Szálasi pedig hamarosan börtönbe került.⁶²⁵ Ezután a Nemzeti Front maradt az egyetlen szélsőjobboldali alakulat a városban, azonban gyűléseit a hatóságok rendre betiltották, a május végi országgyűlési választás előtti kampányrendezvényeit viszont engedélyezniük kellett. A választáson a helyi csoport általános meglepetést keltve igen jól szerepelt; csak néhány száz szavazattal szorult a harmadik helyre. 1940 tavaszán még létezett a városi pártszervezet. Az országos párt azonban éppen ebben az időszakban szűnt meg, így valószínűleg a helyi alakulat sem volt ezután hosszú életű.⁶²⁶

A Hungarista Mozgalom – Nyilaskeresztes Párt néven – már 1939 márciusában újjáalakult, vásárhelyi szervezetét azonban csak novemberben hozták ismét létre, így a helyi országgyűlési választáson nem vett részt. Az országos pártot 1940 szeptemberétől újra a börtönből kiszabadult Szálasi Ferenc irányította. 1944-ben a nyilasok vásárhelyi „parasztszéktartója” Maczelka Imre volt. Ekkor még egy szélsőjobboldali alakulat volt jelen a városban: a Szálasi által pártjából még 1942-ben kizárt Hubay Kálmán, Pálffy Fidél és Bakó László vezette Magyar Nemzeti Szocialista Párt, amely a sajtóban közzétett tagtoborzó felhívásokkal fordult a város közönségéhez. A párt helyi vezetője György Vilmos villanytelepi igazgató volt.⁶²⁷

Összefoglalva megállapítható, hogy a szélsőjobboldali politikai alakulatok az 1930-as évek végén voltak a legerősebbek a városban. Legnagyobb sikerük az 1939-es országgyűlési választáson elért harmadik hely volt. A város törvényhatósági bizottságában viszont nem rendelkeztek frakcióval, mivel az utolsó, 1934-es törvényhatósági választás idején még nem volt jelentősebb támogatottságuk.

---

⁶²⁵ Paksa Rudolf, 2013. 120., 135.

⁶²⁶ VRÚ 1939. február 25. 1-2.; VRÚ 1939. április 2. 4.; VRÚ 1939. május 5. 3.; VRÚ 1939. július 2. 6.; VRÚ 1940. március 3. 7.; VRÚ 1939. november 6. 6. Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 415.; Ungváry Krisztián, 2013. 296.; Paksa Rudolf, 2013. 338.

⁶²⁷ Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc, 2003. 424.; Paksa Rudolf, 2013. 235-236.; VRÚ 1939. november 19. 7.; VRÚ 1940. augusztus 11. 2.; VRÚ 1944. január 9. 9.; VRÚ 1944. április 23. 7.; VRÚ 1944. április 25. 1.

III. 2. A vásárhelyi szociáldemokraták

A Hódmezővásárhelyen nagy hagyományokkal rendelkező Magyarországi Szociáldemokrata Párt helyi szervezete 1922 áprilisának elején – más források szerint 1921 februárjában – alakult meg ismét, hogy a május végén esedékes nemzetgyűlési választáson fellépő jelöltjét támogatni tudja. Ez olyan jól sikerült, hogy Szeder Ferenc meglepetésszerű győzelmet aratott. 1923-ban a helyi csoport válságba került, taglétszáma 250 főről 140-re csökkent. A párt elnöke ekkor Nagy Lajos volt.⁶²⁸

A vásárhelyi szervezet 1924-ben határozta el, hogy a párt és a szakszervezetek székhelyéül szolgáló, kulturális célokat is kielégíteni képes, saját tulajdonú központot, Munkás Otthont hoz létre. Az ügynek megnyerték a polgármester és a törvényhatósági bizottság hozzájárulását is, amely háromszázmillió korona támogatást szavazott meg számukra. A többször megerősített támogató határozatot azonban a belügyminisztérium egyszer sem hagyta jóvá. Végül a cél érdekében korábban megalakított Munkás Otthon Szövetkezet 1931-ben, részben a munkásság adományaiból, részben kedvező feltételű évenkénti törlesztéssel megvásárolta a Cipőipari Szövetkezet Ferenc József (volt Szentesi) utca 20. szám alatti ingatlanát. Az MSZDP-hez kötődő szervezetek átépítése után, 1931. október 1-én vették birtokba a Munkás Otthont.⁶²⁹

A vásárhelyi szociáldemokraták és a velük együttműködni kész polgárság 1924-ben megalakította a Városi Haladó Pártot. Az együttműködés a majdani törvényhatósági választásra való hatékonyabb felkészülés érdekében jött létre. Az 1927-es időközi törvényhatósági választáson a Haladó Párt két szociáldemokrata jelöltje került be a város parlamentjébe. A helyi MSZDP 1928 elején a kisiparosok, az ifjúság és a nők megszólítására szervezőbizottságokat hozott létre. A tagtoborzás felélénkült, több nagygyűlést is tartottak, melyeken alkalmanként 1000-1500 párttag vett részt. Ezek egyikén László Jenő törvényhatósági bizottsági tag a kormánypárti Vásárhelyi Újság támadásaira reagálva – miszerint a vásárhelyi szociáldemokraták vezetői nem voltak jelen Lord Harmsworth szegedi ünneplésén – ismertette a párt revíziós álláspontját: „A Szociáldemokrata Párt

⁶²⁸ Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1919-1944. Szerk.: Serfőző Lajos. Szeged, 1977, MSZMP Csongrád megyei Bizottsága. (a továbbiakban: Serfőző Lajos, 1977.) 134-135., 140.; MNL CSML HL Takács Ferenc szoc. dem. képviselő, miniszter, államtitkár iratai, 1908-1944 XIV. 23. 11. doboz (a továbbiakban: MNL CSML HL TF 11. d.)

⁶²⁹ VRÚ 1923. július 3. 1.; VRÚ 1924. január 26. 1.; VRÚ 1924. február 27. 2.; VRÚ 1924. július 1. 1.; VRÚ 1924. december 14. 2.; VRÚ 1925. március 20. 1.; VRÚ 1925. október 11. 1.; VRÚ 1926. február 12. 3.; VRÚ 1926. március 27. 3.; VRÚ 1926. október 27. 2.; VRÚ 1927. március 27. 1.; VRÚ 1927. október 30. 1-2.; VRÚ 1928. május 3. 1.; VRÚ 1931. április 28. 2.; VRÚ 1931. május 1. 2.; VRÚ 1931. május 24. 5.; VRÚ 1931. október 11. 3-4.; VRÚ 1933. január 31. 1.

[...] a ránk erőszakolt trianoni békét igazságtalannak, rablónak, jogfosztónak tekinti. De tudni kell mindenkinek, hogy Trianon sorsa össze van nőve a demokrácia sorsával, ha a demokrácia győz, bukik Trianon és győzedelmeskedik az igazságos béke.” Az 1920-as évek második felében és az 1930-as évek elején a helyi pártszervezet elnöke Papp Lajos, titkára pedig Erdei István volt.⁶³⁰

A vásárhelyi csoport kulturális missziót is teljesített. Ismeretterjesztő előadásokat szervezett, a dalkultúra fejlesztésére pedig 1923 júliusától Általános Munkás Dalegyletet működtetett, amely dalestélyeken lépett a közönség elé.⁶³¹

1929 januárjában az MSZDP évenként megrendezett Alföldi Kongresszusának adott otthont Hódmezővásárhely. 74 településről 204 küldött érkezett a városba. A városi tanács jóindulata jeléül ingyen engedte át a Fekete Sas nagytermét. A kétnapos rendezvényen országosan ismert szociáldemokrata politikusok – Farkas István, Györki Imre, Kéthly Anna, Peyer Károly, Szeder Ferenc, Takács József – is részt vettek. A küldöttek az aktuális politikai és gazdasági helyzetről, szociálpolitikai és oktatási kérdésekről tanácskoztak. A fasiszták vásárhelyi megjelenését és szervezkedését látva a vezetőség kerületi gyűlések tartását határozta el. Vélhetően tartottak a szélsőjobboldali agitáció sikerétől. Az 1929-es törvényhatósági választáson a Haladó Párt jelentős sikert ért el: tíz, többségében szociáldemokrata képviselőt juttatott be a törvényhatósági bizottságba.

1930-ban már érezhetően romlott a gazdasági helyzet, súlyosbodott a munkanélküliség. A gazdasági válság a pártnak – kezdetben legalábbis – jelentős tömegbázis-növekedést hozott. Az MSZDP törvényhatósági frakciója, élén Takács Ferencel igen aktívan képviselte a kereset nélkül maradt tömegek érdekeit a közgyűléseken, valamint a főispán és a polgármester előtt. Februárban 1700 munkanélküli részvételével, erős rendőri biztosítás mellett nagygyűlés volt a Munkás Otthonban, ahol a szónokok munkaalkalmakat követeltek a várostól. A júliusi építőmunkás gyűlésen mindez megismétlődött. Ezért Soós István polgármester több alkalommal levélben kért rendkívüli államsegélyt a földművelésügyi és a népjóléti minisztertől, hogy legalább közmunkákat tudjanak biztosítani a városban élő nyomorgó tömegnek. A beérkezett összegek viszont nem bizonyultak elegendőnek. 1931-ben is több ezer föld- és építőmunkás volt munka nélkül a városban, ami tavasszal már tüntetetésekhez, felvonulásokhoz vezetett.⁶³²

⁶³⁰ VRÚ 1928. március 18. 2.; VRÚ 1928. június 1. 2.; VRÚ 1928. november 20. 2.; VRÚ 1931. május 14. 2.

⁶³¹ Serfőző Lajos, 1977. 92.; VRÚ 1928. október 3. 2.; VRÚ 1928. december 8-9. 2.; VRÚ 1929. február 6. 3.

⁶³² MNL CSML HL A Magyarországi Szociáldemokrata Párt /Szocialista Párt/ hódmezővásárhelyi

1931 elején ismét Vásárhelyen a Fekete Sasban került megrendezésre az „*Alföldi Értekezlet*”, melyre az ország minden tájáról, de főként a szomszédos megyékből, 450 munkásvezetőt vártak. A pártközpontból Kéthly Anna, Peyer Károly, majd Takács József és Szeder Ferenc, a párt agrárprogramját kidolgozó két szakpolitikus tartott előadásokat. A helyi szervezet képviselőjében Takács Ferenc törvényhatósági bizottsági tag az alföldi községpolitikáról beszélt. A novemberben megrendezni kívánt újabb kongresszust a vásárhelyi rendőrkapitány a statáriumra, az általános gazdasági helyzet romlására, valamint a munkanélküliség és a vele járó elégedetlenség növekedésére hivatkozva már nem engedélyezte.⁶³³

1932 elején Erdei István távozott a párttitkári pozícióból, helyére Takács Ferenc került, aki ekkoriban már a helyi szervezet meghatározó politikusának számított. Októberben megalakult az MSZDP belvárosi csoportja. Gömbös Gyula októberi miniszterelnöki beiktatása után 6050. számú rendeletével enyhített a gyűléseket korlátozó hatósági intézkedéseken, engedélyezte a parlamenti pártok zárt térben megrendezett összejöveteleit. November elején a szociáldemokraták a város belterületén hat népgyűlést is tarthattak, melyeket a párt népszerűsítésére használtak fel. A télen esedékes törvényhatósági közgyűlés előtti szokásos tanácskozássra összegyűlő szociáldemokrata törvényhatósági bizottsági tagokat és a közvetlen pártvezetőséget azonban addig példanélküli módon egy, a Munkás Otthonban megjelenő rendőri különítmény feloszlatta. A rendőrség betiltotta a decemberi, Csongrád és Csanád megye MSZDP szervezeteinek részvételével megrendezni kívánt értekezletet is. Ezen lépések mögött valószínűleg az új főispán, Farkas Béla állt, aki egész hivatali ideje alatt a szociáldemokraták kérelmelhetetlen ellenségeként viselkedett. 1933 januárjában szociáldemokrata küldöttség kereste fel a főispánt, és a gyűlésezési tilalom feloldását kérte tőle. Ennek eredményeként ezután a belső, vezetői összejöveteleket megtarthatták, de a nyilvános nagyobb rendezvények, sőt az ismeretterjesztő előadások többségét a hatóság a súlyos gazdasági helyzetre hivatkozva továbbra sem engedélyezte. Erre a sorsra jutott az 1933-ban esedékes Alföldi Kongresszus is. Az MSZDP júniusban tarthatott legközelebbi gyűlést a Fekete Sasban, ahol Takács Ferenc bejelentette, hogy nagyszabású pártszervező tevékenységbe kezdenek. Erdei István a gyűlés-engedély késedelmes kiadása miatt keményen bírálta a hatóságot, ezért a jelenlévő rendőrfogalmazó feloszlatta a rendezvényt. A novemberi, hasonlóra

---

szervezetének iratai 1919-1931. X. 11.; VRÚ 1929. január 16. 2.; VRÚ 1929. január 22. 2.; VRÚ 1930. február 14. 2.; VRÚ 1930. július 22. 2.; VRÚ 1931. április 14. 2.; Serfőző Lajos, 1977. 351-352.

⁶³³ VRÚ 1931. február 1. 2.; VRÚ 1931. február 4. 1-2.; VRÚ 1931. november 21. 3.

tervezett népgyűlés megtartásához Vozáb József rendőrtanácsos arra, hivatkozva, hogy az „engedélyezés esetén igen könnyen a közrend és a köznyugalom megzavarásának lehet az előidézője” már nem járult hozzá. Ezután csak fél év múlva, 1934 januárjában sikerült újra összejövetelt tartani. Takács Ferenc februári vezetőségi beszámolója szerint 1933-ban összesen harmincegy tudományos előadást, ünnepséget és gyűlést tiltott be a hatóság és mindössze hármat engedélyezett. 1934-ben sem a március 15-ei, sem a május elsejei, sem más szociáldemokrata rendezvényt nem hagytak jóvá. Emiatt a nyári rendkívüli közgyűlésen Takács a polgármesterhez fordult, ám ez sem hozott eredményt; a második félévben sem tarthattak gyűléseket. A hatósági szigor csak 1935-ben enyhült valamelyest.⁶³⁴

Közben 1934. december 2-án törvényhatósági választásokat rendeztek Hódmezővásárhelyen. A kisorsolt öt szociáldemokrata küldött helyett elviekben hét – Takács egyik mandátuma ellen beadott panasz, és az eljárás évekig való elhúzódása miatt azonban gyakorlatilag hat – jutott vissza a város parlamentjébe. A hatósági presszió tehát nem érte el remélt célját, a helyi szervezet meggyengítését, sőt ennek ellenkezője történt.⁶³⁵

1935 januárjában a vásárhelyi sajtó szenzációként tálalta, hogy a helyi rendőrség kommunista összeesküvést leplezett le. A „szerteágazó vörös frontot” a volt vásárhelyi, de már szegedi illetőségű Szőke (Schönfeld) Dezső magántisztviselő irányította. Vallo-mása alapján, Vásárhelyen előállították Székely István ügyvédet, Erdei István volt szociáldemokrata párttitkárt, Pauker Ibolya magántisztviselőt, Vad János malommunkást és Fekete Mária napszámost. A házkutatások során kommunista propagandaanyagokat foglaltak le. Szőke Dezsőt, Vad Jánost és Fekete Máriát előzetes letartóztatásba helyezték, a többiek szabadlábon védekezhettek. Február végén az ügyészség a szabadlábon lévő gyanúsítottak ellen – bizonyítékok hiányában – megszüntette az eljárást. A szegedi törvényszék márciusi ítéletében államellenes szervezkedés vétségéért Szőke Dezsőt hét hónap, Vad Jánost és Fekete Máriát pedig egy hónap és húsz nap fogházra ítélte. A tárgyaláson tizenhat tanút, köztük a vásárhelyi szociáldemokrata párt vezetőségét is kihallgatták. Ők azt vallották, hogy Szőke Dezsőt és Vad Jánost „pártbontó cselekmények” miatt már 1932-ben kizárták az MSZDP-ből. Az enyhe ítéletekből és az elmarasztaltak

---

⁶³⁴ Püski Levente, 2006. 2019.; VRÚ 1932. január 17. 4.; VRÚ 1932. október 21. 3.; VRÚ 1932. november 6. 5.; VRÚ 1932. november 22. 3.; VRÚ 1932. november 26. 2.; VRÚ 1933. január 21. 3.; VRÚ 1933. január 27. 2.; VRÚ 1933. március 18. 3.; VRÚ 1933. április 29. 2.; VRÚ 1933. június 27. 3.; VRÚ 1933. november 15. 3.; VRÚ 1934. január 30. 3.; VRÚ 1934. február 7. 3.; VRÚ 1934. március 18. 8.; VRÚ 1934. április 28. 4.; VRÚ 1934. június 2. 4.; VRÚ 1934. június 13. 4.; VRÚ 1934. november 11. 7.

⁶³⁵ MNL CSML HL TF 11. d.

csekély számából arra következtethetünk, hogy az ügyet a sajtó erőteljesen felnagyítva és eltúlozva tárta a nyilvánosság elé.⁶³⁶

A per nem ártott a vásárhelyi MSZDP népszerűségének, mivel az áprilisi országgyűlési választáson Takács Ferenc a párt listavezetőjeként képviselői mandátumot szerzett. Párttitkári pozícióját ekkor Karácsonyi Ferencnek engedte át. Takács megválasztásával és Kozma György 1935 nyarán történt főispáni kinevezésével a hatósági szigor a következő években érezhetően enyhült, bár gyűlésbetiltások még mindig előfordultak. Takács rendszeresen interpellált a főispánhoz és a város vezetőihez a közmunkák megindításáért, és az ínségmunkások munkabéreik emeléséért. 1937-ben a törvényhatósági bizottságban és a szociáldemokrata rendezvényeken is a szélsőjobboldal érezhető előretörésének veszélyeire figyelmeztette a város közvéleményét. 1939-ben nem választották újra országgyűlési képviselővé, a törvényhatósági bizottságnak viszont tagja maradt.

A második világháború éveiben a szociáldemokraták politikai lehetőségei még jobban beszűkültek. Olyannyira, hogy Karácsonyi Ferenc városi párttitkárt, törvényhatósági képviselőt 1942 márciusában internálták. 1943 második felében újra nagyszabású tagtoborzó munka indult meg a külterületeken élő földmunkások, az ipari munkásság, sőt a köztisztviselők között, majd 1944 elején az építőmunkások körében is. Karácsonyt 1944 márciusában újra őrizetbe vették, és néhány hét múlva más helyi vezetőkkel, Posztós Sándorral és Borsi Jánossal együtt internálták. A vád ellenük – nem alaptalanul – kommunista sajtótermékek terjesztése volt. 1944. március 19-én kezdődő német megszállás után a kormány betiltotta az addig legálisan működő baloldali mozgalmakat, így a Szociáldemokrata Pártot is. A vásárhelyi szervezetet 1944. március 28-án oszlatták fel. Iratait és vagyonát lefoglalták, helyiségeit lepecsételték.⁶³⁷

Az 1920-as években a vásárhelyi szociáldemokraták újjáépítették és megerősítették a helyi pártszervezetet, amit az 1929-es törvényhatósági választáson elért siker is igazolt. A saját székházért, Munkás Otthonért folyó küzdelem 1931-ben hozott kézzel fogható eredményt. A harmincas évek első felében a hódmezővásárhelyi MSZDP a fokozódó hatósági nyomásgyakorlás ellenére – nagyrészt Takács Ferenc szervezőmunkájának köszönhetően – nagy taglétszámú, erős közösséggé vált, mely az MSZDP regionális szer-

⁶³⁶ Serfőző Lajos, 1977. 495-497.; VRÚ 1935. január 23. 3.; VRÚ 1935. január 24. 1.; VRÚ 1935. február 28. 3.; VRÚ 1935. március 20. 3.

⁶³⁷ VRÚ 1935. június 23. 5.; VRÚ 1935. szeptember 5. 3.; VRÚ 1935. szeptember 24. 3.; VRÚ 1935. október 27. 4.; VRÚ 1935. december 21. 3.; VRÚ 1937. március 4. 2.; VRÚ 1937. december 14. 2.; VRÚ 1938. március 19. 3.; VRÚ 1940. január 21. 4.; VRÚ 1942. március 31. 4.; VRÚ 1942. október 4. 3.; VRÚ 1944. március 23. 2.; VRÚ 1944. március 24. 2.; VRÚ 1944. március 30. 2.; Serfőző Lajos, 1977. 720-721., 734-735.; Hódmezővásárhelyi Levéltár Polgármesteri Bizalmas Irat 9/1944 In: MNL CSML HL TF 11. d.

vező központjaként is működött. Erejének, széles körű társadalmi támogatottságának fő bizonyítékeként az 1935-ben elnyert országgyűlési képviselői mandátumot említhetjük. A harmincas évek végén a kormányzati politikában bekövetkezett fokozatos jobbratolódás és ennek következményeként a szociáldemokratákkal szembeni erőteljesebb fellépés – például a Teleki-kormány szakszervezetek ellen irányuló intézkedései –, a szélsőjobboldal térhódítása, és a világpolitika a szociáldemokrácia számára kedvezőtlen alakulása a vásárhelyi szervezet helyzetét is megingatta, ám városi szinten – az országos párttól eltérően – egészen 1944-es betiltásáig meghatározó ellenzéki erő maradt.

III. 3. Takács Ferenc, a vásárhelyi szociáldemokrácia emblemikus alakja

Takács Ferenc 1893. október 22-én született Hódmezővásárhelyen, református vallású, négygyermekes kisparaszti családban. Szülei, hogy birtokuk ne aprózódjon el, kőműves tanoncnak adták az egyébként kitűnő tanuló fiukat, akinek politika iránti érdeklődése és pártszimpátiája már korán kialakult. 1908-ban belépett az Építőmunkások Szakszervezetébe és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt hódmezővásárhelyi ifjúsági szervezetébe is. A párt ifjúsági tagozatában kezdettől fogva élénk kulturális és politikai tevékenységet folytatott, mint egyik levelében fogalmazott: „*egy eszmének fanatikus*” lett. Kőműves bizonyítványát 1910. július 31-én kapta meg.

Az első világháború kitörésének híre Erdélyben érte. 1914 augusztusában vonult be az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregébe, ahol egy utász zászlóaljban szolgált. 1915. március 25-én a kárpáti harcokban megsebesült, kettős térdlövés érte. Ezután Pozsonyba szállították, ahol megkezdődött hosszú, hónapokon át tartó rehabilitációja. Újra kellett tanulnia járni, de egyik lábának térdízülete a gondos ápolás ellenére is merev maradt. Magánlevelezéséből kitűnik, hogy megtapasztalva a háború pusztításait, egyre inkább háborúellenessé vált. Leveleiből kiviláglik rendkívüli olvasottsága, és Ady Endre költészetének szeretete. A könyvek iránti vonzalma egész élete során fennmaradt. 1916 októberében Pozsonyban megszerezte a kőművesmesteri bizonyítványt.⁶³⁸

A hosszúra nyúlt rehabilitáció után 1916 decemberében ötven százalékos rokkantként szerelték le. Hazatért Hódmezővásárhelyre, ahol ismét bekapcsolódott a Szociáldemokrata Párt munkájába. 1918 októberében a helyi pártszervezet titkára és az Építőmunkások Szakszervezet elnöke lett. Az őszirózsás forradalom győzelme után 1918. november 1-

---

⁶³⁸ MNL CSML HL TF 11. d. Bizonyítványai megtalálhatók. Az elemi népiskola hat osztályát végezte el.

jén tagja lett a városban megalakult Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottságának. Ezzel párhuzamosan jelentős pártszervező tevékenységet folytatott. Munkájának köszönhetően sorra alakultak a kerületi pártszervezetek és a különféle szakszervezetek. Az MSZDP vásárhelyi tagsága több ezer főre emelkedett. Kezdetől fogva a szegények és a munkások érdekében politizált. Részt vett az 1919 januárjában elindított Munkás Újság szerkesztésében is.

1919 első felében megalakult a hódmezővásárhelyi Munkástanács, melynek a kommunisták mellett a velük együttműködő szociáldemokraták – Takács Ferenc és néhány társa – is tagjai lettek. Takács a Tanácsköztársaság március 21-ei kikiáltását követően komoly tisztségeket vállalt: 1919. március 25-én a helyi Munkás és Katonatanács nagygyűlésén direktóriumi taggá választották, ugyanakkor titkára maradt az egyesült munkáspártnak is. Az 1919. április 10-én tartott tanácsválasztáson a kőműves szakcsoportból választották tanácstagnak, majd a húsztagú intézőbizottságban a lakásügyek intézését bízta rá. Közben több nagygyűlés szónokaként is fellépett, melyeken kinyilvánította a helyi egyesült munkáspárt Forradalmi Kormányzótanácshoz való hűségét. 1919. április 16-án a Vörös Hadsereg és a Nemzetőrség megsegítésére többedmagával munkászászlóaljat állított fel a városban. Politikai tevékenysége mellett kulturális programokat, előadásokat és hangversenyeket szervezett.

1919. április 28-án francia csapatok szállták meg Hódmezővásárhelyt, másnap pedig a román haderő is bevonult a városba. A rend fenntartására létrejött Nemzetőrséget a megszálló csapatok meghagyták, melynek ideiglenes parancsnoka Takács Ferenc lett. A román parancsnokság engedélyezte a május elseje megünneplését. Takács a rendezvényen jelentős tömeg előtt lelkesítő beszédet mondott. Ennek is szerepe lehetett abban, hogy május 17-én a románok elfogták és Orosházára vitték, végül május 25-én térhetett vissza otthonába. Július 20-án a magyar Vörös Hadsereg egy kisebb egysége vonult be Vásárhelyre, ahonnan a románok előzőleg Makó irányába elmenekültek. Július 22-én azonban – értesülvén a magyar csapat csekély létszámáról – visszatértek. Megtorlásul a Nagy Dezső-féle tanyánál ötvenhárom vásárhelyi polgárt végeztek ki. A románok elől Takács Ferenc előbb Sándorfalvára, majd Szegedre menekült. A Tanácsköztársaság 1919. augusztus 1-ei bukása után néhány héttel, szeptember 8-án a magyar ellenforradalmi hatóságok letartóztatták.⁶³⁹ E naptól kezdve „személyes szabadság megsértése” miatt a szegedi Csillag Börtönben volt vizsgálati fogságban, ahonnan 1921. június 23-án

---

⁶³⁹ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 1-4.

amnesziával szabadult. Szabadon bocsátását követően sokáig rendőri felügyelet alatt állt, és politikailag megbízhatatlannak nyilvánították. *„Bizonyítatik, hogy a tanácsköztársasági uralom alatt, mint párttitkár működött a szocialista pártban. A forradalom után politikával foglalkozott s a communista elvek mellett és a párt érdekében agitált.”* – állt hatósági bizonyítványában. Pertörlést csak évek múlva kapott.⁶⁴⁰

A vásárhelyi Szociáldemokrata Párt 1921 februárjában alakult újjá. Szabadulása után Takács Ferenc újból bekapcsolódott a szervezet munkájába. Az 1922. május 28-29-én megtartott nemzetgyűlési képviselő-választásokon a fentebb már ismertetett módon a hódmezővásárhelyi második választókerületben Szeder Ferenc szociáldemokrata jelölt győzött. Szeder azonban hamarosan lemondott a vásárhelyi képviselőségről, az 1922. augusztus végén megtartott időközi választáson, majd az azt követő szeptemberi pótválasztáson pedig az új szociáldemokrata jelölt szoros küzdelemben vereséget szenvedett Kun Bélától, a polgári ellenzék jelöltjétől.⁶⁴¹ A történetek igazolták Zombori Károly szociáldemokrata párttag félelmét, aki 1922. július 2-ai levelében a következőket írta Takács Ferencnek: *„ha Szeder lemond, akkor jó időre befellegzett a szocialista képviselő esélyének az országgyűlési választásokon.”* A kudarc fő oka az volt, hogy a gazdatársadalom szociáldemokratákkal szimpatizáló része Szeder lemondása miatt csalódott a pártban, és szeptemberben inkább régi kedvencére, az 1910 után először újrainduló Kun Bélára szavazott.⁶⁴²

Takács Ferenc Hódmezővásárhelyen – feltehetően forradalmi múltja miatt – nem kapott munkát, ezért más településeken – többek között Helvéción és Tokodon – kőműves segédként dolgozott. Időközben szorgalmasan tanult. A polgári iskola első két osztályának tananyagából magánúton szeretett volna vizsgát tenni. A Csongrád megyei tanfelügyelő azonban 1923. február 17-én kelt levelében, politikai megbízhatatlanságára hivatkozva, nem engedélyezte a vizsga letételét. Takács fellebbezést adott be az Oktatásügyi Minisztériumba, valamint Szeder Ferenc közbenjárását kérte, hogy sürgesse a kérvény elbírálását. A vizsgát végül erőfeszítései ellenére sem sikerült engedélyeztetnie, kérelmét a minisztérium is elutasította. Politikai múltja miatt ugyancsak sikertelen volt a földszerzésre tett kísérlete, pedig a város az ő 1919-ben felvetett javaslatát hajtotta vége: a hadiözvegyek és a hadirokkantak, évi kétszeri törlesztéssel, négyezer négyszögöl föl-

⁶⁴⁰ 16832/1922 t. ü. Hatósági bizonyítvány. In: MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁴¹ Az 1922-es választási jegyzőkönyv alapján. In: MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.

⁶⁴² MNL CSML HL TF 11.

det kaptak Hódmezővásárhely földjeiből.⁶⁴³ A Mezőgazdasági Bizottság kormánypárti többsége azonban Takácsot, mint kifogásolt földigénylőt, titkos szavazással kizárta a jogosultak köréből.⁶⁴⁴

1923. október 20-án megnősült, feleségül vette Balla Erzsébetet. 1924-ben megszületett fia, Ferenc, majd egy évre rá – 1925-ben – lánya, Judit. 1924 augusztusában kiváltotta a hódmezővásárhelyi kőműves iparendélyt. Ennek ellenére a húszas évek második felében is inkább a környező településeken: Nagymágocson, Tömörkényen, Kakaszáken és Mindszenten⁶⁴⁵ dolgozott. Családjával szerény körülmények között élt, sok időt volt kénytelen távol lenni tőlük. 1925-től kisebb összegű hadirokkant-járadékot kapott, negyvenszázalékos keresőképtelenséget állapítottak meg nála.⁶⁴⁶

Az 1925-ben elfogadott új választási törvény alapján lebonyolított 1926-os országgyűlési választáson Takács Ferenc a hódmezővásárhelyi szociáldemokrata lista negyedik helyén szerepelt. Ez alkalommal a párt még mandátum nélkül maradt.⁶⁴⁷ 1927 decemberében a megüresedett törvényhatósági bizottsági helyekre kiírt választáson azonban két szociáldemokrata képviselő is bejutott a törvényhatósági bizottságba.⁶⁴⁸ Az igazi áttörés azonban az 1929-es törvényhatósági választáson történt, amikor tíz szociáldemokrata és velük szövetséges polgári képviselőt választottak be a törvényhatósági bizottságba. Köztük volt Takács Ferenc is, aki az első törvényhatósági ülésen elmondott beszédében hitet tett a szegények és a leszakadó rétegek képviselete mellett. Ugyanakkor hangsúlyozta együttműködési szándékát a polgári többséggel, olyan ügyekben, amelyek a város lakosságát egyformán érintik: *„rendkívül sok teendő van, olyan teendők, amelyeket csak akkor tudunk elvégezni jól és helyesen, ha nem egymásnak, hanem egymás mellett megyünk.”* – vélekedett.⁶⁴⁹ Takács Ferenc Vásárhely törvényhatósági bizottságának 1929-től – csaknem húsz esztendőn keresztül – egészen 1948-ig tagja maradt. Itt végzett munkáját politikai ellenfelei is elismerték. *„Közigyűlési felszólalásaiban mindenkor felkészültséget és határozottságot áruolt el [...] Minden felszólalásában a kisemberekért szállt síkra, keményen, megalkuvást nem tűrően. Azt is tudom, hogy ha Takács*

⁶⁴³ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 5.

⁶⁴⁴ Köpösdí Ödön levele Takács Ferenchez. 1923. április 18. In: MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁴⁵ A településen 1927 és 1929 között három iskolát épített. Ajánlólevél Losonci Endre református lelkészétől. In: MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁴⁶ MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁴⁷ Az 1926-os választási jegyzőkönyv alapján. MNL CSML HL Hmvh. v. Közp. Vál. jkv. 3. d.

⁶⁴⁸ MNL CSML HL Hmvh. v. Ig. Vál. ir. 4. d. 96/1927.

⁶⁴⁹ Az 1929-es első törvényhatósági bizottsági ülésen elmondott beszédének részlete. In: MNL CSML HL TF 11. d.

Ferenc mond valamit, azt mondja, amit gondol.” – fogalmazta meg véleményét róla Kovács Jenő függetlenségi párti városatya.⁶⁵⁰

Az 1930-as évek elején Takács Ferenc erőfeszítései elsősorban a földmunkások megszervezésére irányultak. Hódmezővásárhelyen és a környező falvakban kerületi földmunkás konferenciákat szervezett. Emellett aktívan politizált a város törvényhatósági bizottságában is.

Az 1929-ben kezdődő és hosszú évekig tartó gazdasági világválság tartós kedvezőtlen hatással volt Hódmezővásárhely gazdaságára és társadalmára is. A válság elején a recesszió főként a mezőgazdaságot sújtotta. Az alacsony terményárak miatt a parasztság vásárlóereje nagymértékben csökkent, így a kézműiparosok és a kiskereskedők szintén nehéz anyagi helyzetbe kerültek, mivel a földművesek nem tudták megvásárolni termékeiket. Az agrárrolló nagyra nyílt. Az építkezések többsége leállt. Hamarosan több ezer vásárhelyi család került súlyos anyagi helyzetbe.

Takács Ferenc és az általa vezetett szociáldemokrata törvényhatósági frakció komoly erőfeszítéseket tett Vásárhely elszegényedő rétegeiért. 1929 végén Takács tagja lett a Munkanélkülieket Segélyező Bizottságnak. A testület feladata a rászorulóknak részére beérkező természetbeni és pénzbeli adományok elosztása volt. A törvényhatósági bizottság szociáldemokrata csoportjának sikerült elérnie, hogy a város vezetése hatvanezer pengő kerettel, segélyezési alapot létesítsen. Az alap pénzügyi fedezetét a pótható és a kereseti adó felemelése biztosította. Emellett felléptek a bérredukció egyre terjedő gyakorlata ellen. Takács és társai memorandumok sorozatát küldték a közigazgatás különböző szintjeire, sőt a városi középítkezések megindítása és a közegészségügyi helyzet javítása érdekében a népjóléti miniszterhez is emlékiratot intéztek. 1930 nyarán a hódmezővásárhelyi ipari munkásság, a kézműiparosok és a mezőgazdasági munkások többsége munka nélkül volt. A szociáldemokraták a munkanélküliség enyhítésére a közmunkák – főként az építkezések – minél előbbi megindítását szorgalmazták, valamint az ínségmunkások számára megfelelő összegű fizetést kértek. Ezenkívül követelték a Kakasszéki Szanatórium késlekedő építésének mielőbbi elkezdését is. Az építkezés annak ellenére szünetelt, hogy a kétszázötvenezer pengő állami forrás a város rendelkezésére állt.

Az 1931 júniusában tartott hódmezővásárhelyi országgyűlési választáson Takács Ferenc már a szociáldemokrata lista második helyén szerepelt, de a lajstrom ismét mandátum nélkül maradt. Az általános és titkos választójog alapján megválasztott „népparla-

---

⁶⁵⁰ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 14.

ment” felállításának igényét – amely a Horthy-rendszerben az MSZDP egyik fő követelése volt – Takács is magáénak vallotta. Az általános és titkos választójog még sokáig nem valósult meg, bár 1932 végén Hódmezővásárhely törvényhatósági közgyűlése bevezetése mellett foglalt állást.

A szociáldemokraták a törvényhatósági közgyűléseken benyújtott indítványok számát tekintve igen aktívak voltak. A földadó-kataszter kiigazítása, a progresszív adóztatás és az adómentes létminimum terve nagy vitákat generált a testületben. Takács a jelentős adótartozások miatt szorgalmazta, hogy a kisiparosok és a kereskedők a gazdákhoz hasonlóan tízéves részletfizetési kedvezményt kapjanak.⁶⁵¹ Indítványai többségét a közgyűlés általában elutasította, néhányat viszont megszavazott közülük. Ilyen volt például az 1932 tavaszán a népjóléti miniszterhez benyújtott, kisiparosok részére igényelt tizenötezer pengős államsegély kérelem. A szociáldemokrata városatyák közül egyedül az ő felkészültsége volt elegendő arra, hogy eredményesen vitázzon a polgári oldal képviselőivel.⁶⁵²

1932 elején Erdei István helyett Takács Ferencet választották a helyi MSZDP párt-szervezet titkárává. Munkájáért minimális, hatvanpengős fizetést kapott. Ekkor már felhagyott a kőművesmesterséggel, kizárólag a párt és a lakosság ügyes-bajos dolgaival foglalkozott. Emellett hosszú évek óta végzett szervezőmunkát, nemcsak a Munkás Otthonban, hanem a kézműiparosok körében és a környező falvakban is. 1932 és 1936 között a Gömbös-kormány és Farkas Béla vásárhelyi főispán több intézkedést hozott a Magyarországi Szociáldemokrata Párt országos és helyi szervezetei, valamint a szak-szervezetek ellen.⁶⁵³ A tilalmak és betiltások a helyi pártszervezetet is érzékenyen érintették, mivel korábban Takács Ferenc olyan írókat és költőket látott vendégül a Munkás Otthonban, mint Móricz Zsigmond, Veres Péter vagy éppen József Attila, akit barátjának tudhatott. Takács a vásárhelyi MSZDP titkáráként több időszak kiadványt jelentetett meg: ilyen volt a fiataloknak szóló Napfény vagy a komolyabb hangvételű Jövő útja című újság. A Magyar Alföld – később Nagy Magyar Alföld – című társadalmi, politikai, közgazdasági, irodalmi és művészeti szemle szintén az ő szerkesztésében, 1935-ben jelent meg először, majd évente tíz alkalommal került kiadásra.

Jó példája volt a kormány és a közigazgatás MSZDP elleni fellépésének a vásárhelyi Ipartestület működésének 1933-ban történt felfüggesztése. Takács Ferencet 1933 febru-

---

⁶⁵¹ MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁵² MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 7.; Marjanucz László: Takács Ferenc, a városatya. In: Tiszatáj. LX. évf. 10. sz. 2006. okt. 26-33.

⁶⁵³ Bővebben lásd: 257-258.

árjában csaknem kétharmados többséggel az Ipartestület elnökévé választották.⁶⁵⁴ Június másodikán azonban – az Iparkamara és az IPOK⁶⁵⁵ javaslatára – a Kereskedelmi Minisztérium „a választásoknál előfordult szabálytalanságok miatt” felfüggesztette a testület működését.⁶⁵⁶ Takács, aki az IPOK elnökével, Papp Józseffel jó viszonyt tartott fenn, többszöri levélváltásban kérte, hogy az elnök személyesen jöjjön Vásárhelyre, és segítsen helyreállítani az Ipartestület autonómiáját. Papp azonban nem tett eleget felkérésének, sőt azzal vádolta meg, hogy pártpolitikát vitt a testületbe. Takács természetesen visszautasította az elnök kritikáját.⁶⁵⁷ Végül 1933. október 27-én mégis kénytelen volt engedni a politikai nyomásnak, és lemondott az Ipartestület elnöki tisztéről.⁶⁵⁸

Takács Ferenc az 1930-as években nem csak a hódmezővásárhelyi Ipartestületnek, hanem több iparos és mezőgazdasági szervezetnek is tagja volt: A Magyar Kőművesek Országos Szövetsége 1933. augusztusi tisztújító közgyűlésén választmányi tagjává választotta. Ezenkívül tagja volt még a szegedi Kereskedelmi és Iparkamarának, valamint 1934-től a kecskeméti Mezőgazdasági Kamarának is.⁶⁵⁹

1934. december 2-án Hódmezővásárhelyen ismét törvényhatósági választást rendeztek, amit fentebb már részletesen ismertettünk. Ezen a szociáldemokraták jól szerepeltek. A kisorsolt öt szociáldemokrata küldött – egyikük Takács Ferenc volt – helyett heten jutottak vissza a város parlamentjébe. Így a törvényhatósági bizottság szociáldemokrata csoportja tizenkét főre bővült.⁶⁶⁰

Az 1935-ös országgyűlési választáson a hatósági nyomásgyakorlás, és Farkas főispán pártgyűléseket akadályozó tevékenysége ellenére az ezúttal kizárólag hódmezővásárhelyi jelölteket indító szociáldemokraták tizenhárom év után újabb győzelmet arattak. A két mandátum egyikét az MSZDP listavezetője, Takács Ferenc nyerte el. Országgyűlési képviselőként folytatott tevékenységét a párt szimpatizánsai a Magyar Alföldben követhették nyomon. A kiadvány a választási küzdelemben is fontos szerepet játszott, csakúgy, mint a Népszava „Vásárhely választ” című négyoldalas melléklete. Takács Ferenc választási győzeleméhez nagyban hozzájárult jó kapcsolata a tanyákon élő szegé-

---

⁶⁵⁴ Takács 313 szavazattal nyert, míg jobboldali ellenfele Kruzslitz Mihály 162 szavazatot kapott. In: Jövő Útja 1933. március.

⁶⁵⁵ Ipartestületek Országos Központja.

⁶⁵⁶ VFÜ 1933. június 24.

⁶⁵⁷ Papp Lajos IPOK elnök levele Takács Ferenchez 1933. június 15.; Takács Ferenc levele Papp Lajoshoz 1933. június 19. In: MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁵⁸ Jövő Útja 1933. november 1. In: MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁵⁹ MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁶⁰ MNL CSML HL TF 11. d.

nyebb paraszti rétegekkel, akik ismerték és elismerték törvényhatósági munkáját.⁶⁶¹ Képviselői megbízólevelét 1935. április 9-én vette át. „Itt születtem ebben a városban, itt élek. Különösen jól esik nekem, hogy a város és a tanya dolgozói egyformán lehajoltak hozzám [...] Hűségért hűséggel fizetek: továbbra is mindenkor bátran és következetesen harcolni fogok a város és az ország népnek emberibb, szebb, boldogabb életéért.” – mondta nagy tömeg előtt a városháza erkélyéről tartott beszédében.⁶⁶² A hódmezővásárhelyi Szociáldemokrata Párt titkári pozícióját megválasztása után átengedte Karácsonyi Ferencnek.

A városi politikán edződött Takács Ferencnek tehát lehetősége nyílt arra, hogy országos szinten képviselje a szociáldemokrata érdekeket és Hódmezővásárhely városát. Tagja lett a parlament Földművelésügyi Bizottságának, valamint a Közgazdasági és Közlekedésügyi Bizottságának is. Az országgyűlésben főként a mezőgazdasági munkásság és a szegényparaszti réteg szószólójaként tevékenykedett. A költségvetési vitákban a mezőgazdasági népesség mellett emelt szót. Sürgette a földreformot, az utak állapotának javítását, az öntözés kiterjesztését, a komoly közmunkák elindítását, az intenzív mezőgazdasági termelésre való áttérést, és az ehhez szükséges konzervüzemek létrehozását. A kézműiparosok helyzetének rendezését követelve mellettük is több felszólalást tett. Az ipari munkásság érdekében a bérredukció, és a rossz munkakörülmények miatt interpellált. Az országos jelentőségű ügyek mellett nem feledkezett meg Hódmezővásárhelyről sem. Felszólalásaiban szorgalmazta a város csatornázását és a lakásviszonyok rendezését, valamint a városi és a tanyai lakosság közegészségügyi helyzetének javítását.⁶⁶³ Takács Ferenc nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy országgyűlési képviselői munkájáról rendszeresen tájékoztassa választóit. Ezért minden év őszén, Hódmezővásárhely belterületén és külterületén is több képviselői beszámolókörtutat tartott.⁶⁶⁴ Megválasztásával anyagi helyzete javult, de nem gazdagodott meg. Képviselői tiszteletdíja negyven százalékról az MSZDP javára le kellett mondania, ugyanakkor folyamatosan támogatta a hozzá forduló rászorulókat is.⁶⁶⁵

Amennyire országgyűlési munkája engedte továbbra is részt vett a vásárhelyi politikai és kulturális életben. 1935 augusztusában jelen volt a népi írók többnapos vásárhelykutasi találkozóján. Itt ismerkedett meg Illyés Gyulával, Szabó Pállal és Féja

⁶⁶¹ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 15.

⁶⁶² MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 16.

⁶⁶³ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 25.

⁶⁶⁴ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 17-18.; Takács Ferenc országgyűlési képviselő költségvetési beszéde 1936. május 13. In: Nagy Magyar Alföld melléklet. 1936. május 26.

⁶⁶⁵ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 17.

Gézával. 1936 tavaszán Csehszlovákiában járt, majd szeptemberben kéthetes dániai tanulmányúton vett részt, ahol az ottani szövetkezetek gazdálkodását tanulmányozta. 1936 végén a gazdatartozások rendezéséről és a hitbizományokról szóló törvények képviselőházi vitáiban többször hivatkozott dániai tapasztalataira. A dán birtokszerkezetre követendő példaként tekintett. Egyedüli járható útnak életképes kisbirtokok létrehozását tartotta.⁶⁶⁶ 1938-ban az új választójogi törvényről folyó képviselőházi vitában a tervezet bírálói között volt.⁶⁶⁷

1937-től az MSZDP alföldi kerületi titkáráként – Erdei Ferenc segítségével – a csendőrök folyamatos zaklatása ellenére, Hajdú, Szolnok, Békés, Csongrád és Szabolcs megyében eredményes pártszervező munkát végzett. Részben ennek, valamint közvetlen személyiségének köszönhető, hogy Csongrád megyében és a Hódmezővásárhellyel szomszédos városokban is jelentős népszerűsége tett szert.⁶⁶⁸

Takács Ferenc neve az 1939-es országgyűlési választáson ismét a hódmezővásárhelyi szociáldemokrata lajstrom első helyén szerepelt, de elsősorban Karácsonyi Ferenc áruháza miatt ezúttal mandátum nélkül maradt. A történetek után Takács és Karácsonyi között fokozatosan megromlott a baráti viszony.⁶⁶⁹ Utóbbi továbbra is a helyi pártszervezet titkáráként tevékenykedett. A második világháború idején pedig kommunistagyanúsként folyamatos rendőri megfigyelés alatt állt.⁶⁷⁰

A parlamentből való kiesése után Takács Ferenc a hódmezővásárhelyi törvényhatósági bizottságban és a helyi szociáldemokrata szervezetben folytatta munkáját. A pártjára nehezedő, egyre erősödő kormányzati nyomás légkörében is kiállt az általa képviselt rétegekért. A második világháború alatt néhány hektáros földjén gazdálkodott. 1940-ben feleségével együtt egy budapesti szövetkezetnek segített háziipari jellegű telephelyet létesíteni a városban. Az üzemben gyékényből és csuhéból font szandálokat és papucsokat készítettek, mellyel munkaalkalmat teremtettek a szegényeknek, kiknek helyzetén a háborús konjunktúra javított valamelyest. Időközben a szakszerű konzerválási technikák megismerése érdekében Budapestre járt tanfolyamra, majd egy kisebb, gyümölcsfeldolgozásra szakosodott konzervüzemet létesített. Száraz utcai, városszéli háza – mely családi öröksége volt – mindig nyitva állt a rászorulóknak előtt.

---

⁶⁶⁶ MNL CSML HL TF 11. d.; MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 19-20.

⁶⁶⁷ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 26.

⁶⁶⁸ MNL CSML HL TF 11. d.

⁶⁶⁹ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 27-29.

⁶⁷⁰ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 31.

1942-ben a Kállay-kormány hatalomra kerülésével egy időre enyhült a politikai nyomás. A helyi SZDP újra aktívabbá vált, felpozíciót a politikai élet. Takács a helyi szervezet szellemi vezetőjeként továbbra is jó kapcsolatot ápolt a falukutató népi írókkal és Hódmezővásárhely baloldali értelmiségével. Gyakran találkozott és vitatkozott velük politikai vagy éppen irodalmi kérdésekről. Szoros kapcsolatot tartott fenn a földművelés szervezésében élenjáró Szabad Szó című újság holdudvarával is.⁶⁷¹ Kialakult elképzelései voltak a parasztság háború utáni szerepéről, melyeket ezen újság hasábjain adott közre.⁶⁷²

III. 4. Horthy Miklós hódmezővásárhelyi látogatása

Horthy Miklós kormányzó 1920 augusztusában hivatalosan a Csongrád és Szentes közötti Tisza híd újraavatására utazott Csongrád megyébe. A látogatás fő célja azonban az ellenforradalmi rendszer legitimációjának térségbeli megerősítése lehetett. Ne feledjük, mindössze fél év telt el a román megszállás óta, és a trianoni békediktátum aláírása is a közelmúlt gyászos eseménye volt. Horthy kíséretével 1920. augusztus 29-én vasárnap délután fél ötkor különvonattal érkezett Hódmezővásárhelyre. A pályaudvaron katonai tiszteletadás mellett Soós István polgármester vezetésével a város, Szeged és a megye notabilitásai fogadták. Itt-tartózkodása során a protokolláris jelleg dominált. Az állomásról a fellobogózott Andrássy és Kállay utcákon keresztül lovasbandérium kísérte a központba. A Kossuth téren megtartott díszszemle után a városháza közgyűlési termében először a város tisztviselői kara nevében a polgármester, majd az egyházak és a tanintézetek képviselőiben Pap Imre református elnöklelkész, végül pedig a társadalmi egyesületek szónoka Ernyei István főgimnáziumi tanár, a Kaszinó elnöke köszöntötte az államfőt. Válaszában Horthy felemlgette, hogy Vásárhelyen és környékén korábban sok volt a „*felforgató elem*”, de mindenki láthatta, hogy a kommunizmus eszméi meg-

---

⁶⁷¹ MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 30.

⁶⁷² 1944. október 8-án a szovjet csapatok elfoglalták Hódmezővásárhelyt. 1944 végén Takács Ferenc az Ideiglenes Nemzetgyűlés szociáldemokrata képviselője, majd az Ideiglenes Nemzeti Kormány iparügyi minisztere lett. Ezután 1945 novemberétől 1948 áprilisáig a Földművelési Minisztérium politikai államtitkára volt. Lemondása után nem sokkal az SZDP visszahívta a parlamentből is, mert „régimódi szociáldemokrataként” nem támogatta a két munkáspárt egyesülését. Ezután visszavonult a politikától. Ennek ellenére 1950-ben letartóztatták és tizenkét év börtönre ítélték. 1955-ben amnesztiával szabadult, azonban a börtönben szerzett súlyos betegsége 1956 májusában belehalt. In: Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja 1944-1945. 454. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1944-45/index.htm; MNL CSML HL Takács Ferenc szoc. dem. képviselő, miniszter, államtitkár iratai 1945–1956 XIV. 23. 12. doboz; MNL CSML HL Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 31-35.

valósíthatatlanok és zsákutcába vezettek. Biztosította hallgatóságát arról, hogy „*ami volt ebben az országban az soha többé vissza nem jön.*” Kijelentette, hogy a magyarságnak összefogásra van szüksége. Ezután a vitézi cím és a vitézi telkek létesítéséről szólt, majd az „*egykezés*” földreform segítségével történő visszaszorításáról beszélt.⁶⁷³ Ezután fogadás, majd a Fekete Sas nagytermében díszvacsora következett, ahol Horthy Szathmáry Tihamér főispán pohárköszöntőjére adott válaszában az ország pénzügyi helyzetének stabilizálását nevezte a Teleki-kormány előtt álló legfontosabb feladatnak, és a küszöbön álló vásárhelyi nemzetgyűlési képviselőválasztáson Bethlen István megválasztása mellett érvelt. A vacsora után hosszabban elbeszélgetett a helyi földbirtokok egy csoportjával, majd visszavonult különvonatára, és másnap reggel Makóra utazott.⁶⁷⁴ A kormányzó a következő évtizedekben már nem látogatott el újra Vásárhelyre.

III. 5. Habsburg József főherceg és Vásárhely kapcsolata

Habsburg József főherceg az első világháborúban a temesvári VII. hadtest parancsnokaként az orosz, majd az olasz fronton teljesített szolgálatot. A vásárhelyi bakák többsége a temesvári csapattestek mellett a szegedi 46-os közös, a szegedi 5-ös honvéd gyalogezredbe vagy a szegedi 3-as honvéd huszárezredbe vonult be. Jelentős hányaduk hosszabb-rövidebb ideig a főherceg parancsnoksága alá tartozott, így sokan ismerték őt a városban.⁶⁷⁵ Közvetlen személyisége, és katonáival való emberséges bánásmódja miatt pedig általános tisztelet övezte. Az 1920-as években több megkeresést kapott, hogy vegyen részt egyes vásárhelyi hősi emlékművek felavatásán, revíziós gyűléseken, vagy éppen a frontharcosok rendezvényein.

Régóta várt első látogatására 1930 júliusában került sor, amikor a Magyar Úszószövetség és a Hódmezővásárhelyi Torna és Vívó Egylet (HTVE) meghívására a HTVE által szervezett kétnapos országos úszóversenyre a városba érkezett. A közgyűlési teremben Vásárhely notabilitásai fogadták, majd Soós István polgármester tartott üdvözlő beszédet. Válaszában a főherceg egykori bajtársait köszöntötte: „*eljöttem, hogy a vérzivatárban, a világégésben elválaszthatatlanul összeforrott hős katonáimat újra üdvözölhessem. [...] s megmondjam nekik, hogyha kell, újra együtt megyünk ki oda, hol Magya-*

⁶⁷³ Az egykezés főként a református parasztságra volt jellemző, akik, hogy birtokuk ne aprózódjon el, csak egy gyermeket vállaltak. A jelenség Vásárhelyen is terjedőben volt. In: Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete. 15.

⁶⁷⁴ VRÚ 1920. augusztus 29. 1-2.; FH 1920. augusztus 27. 1.; FH 1920. augusztus 28. 1.; FH 1920. augusztus 29. 2.; FH 1920. augusztus 31. 1-3.; MN 1920. augusztus 31. 1-2.

⁶⁷⁵ Szabó Ferenc, 1993. 870.

rország feltámadása születik meg.” Ezután a népkerti sportpályára ment, ahol a vitézek, a hadirokkantak és a frontharcosok díszszázadai tisztelegtek volt parancsnokuk előtt. *„Örömmünnepezték ez nekem, vitéz bajtársak, hogy veletek, köztetek lehetek.”* – szólt a veteránokhoz, majd elvegyült közöttük, és beszédbe elegyedett velük. Az eseményről filmfelvétel is készült. Az Iparegyletben az előkelő vendég tiszteletére 320 terítékes díszebédet rendeztek. Itt a főherceg a pohárköszöntőkre adott válaszában ismét katonáit méltatta. Délután, elutazása előtt még megtekintette az úszóversenyek egy részét és a vízipóló-mérkőzéseket, majd visszautazott a fővárosba.⁶⁷⁶

A következő főhercegi vizit ideje 1934. május 20-án, Pünkösdi vasárnapján érkezett el. József főherceg az országzászló avatására, és a vele egy napon tartott Országos Frontharcos találkozóra utazott Vásárhelyre. Utóbbi, lóversenytéren rendezett ünnepségen gróf Takách-Tolnay József altábornagy, a frontharcosok országos elnöke is megjelent.

Az országzászló avatás után a főherceg megtekintette az ipari vásárt, majd kíséretével a lóversenytérre ment. Itt először díszszemlélt tartott a frontharcosok sokasága felett, majd megkoszorúzta az ez alkalomra hősi emlékmű gyanánt kihozott, és emelvényre állított Fahonvédet. Ezután a szónoki emelvényre lépett, és újra felidézte volt katonái hősiességét, valamint utalt a revízió szükségességére is: *„Mélységes szeretetet vert ekkor lelkemben gyökeret irántatok. [...] Mint a poklok kapujában, Doberdón, tartsatok ki erős és szent akarással, legyetek igaz testvérek, olyan egyek, amilyennek odakint láttalak benneteket s akkor [...] a magyar fel fog támadni s hiszem, hogy valósággá fog válni a mi legszentebb óhajunk.”* A környékbeli városok veteránjainak részvételével zajlott nagyszabású eseményen huszonhárom frontharcos zászlót szenteltek és avattak fel.⁶⁷⁷

1934 novemberében ünnepélyes külsőségek között alakult újra a Baross Szövetség vásárhelyi fiókja. Ez alkalomból, mint az országos szervezet fővédnöke, a városba látogatott József főherceg fia, József Ferenc. A város vezetői a nagyállomáson fogadták az esemény okán összeállított filléres gyorshoz kapcsolt *„Baross-szerelvénnel”* érkező főherceget, aki előbb a városi majolikatelepet, majd Tornyai János kiállítását tekintette meg, délután pedig a Baross Szövetség nagygyűlésén vett részt.⁶⁷⁸

1937. április 25-én a hazai ipar és mezőgazdaság pártoló mozgalom vásárhelyi fogadalmi ünnepségére mindkét királyi herceg a városba érkezett, velük tartott Bornemissza Géza kereskedelmi miniszter is. A mozgalom célja a magyar termékek vásárlásának

⁶⁷⁶ VRÚ 1925. május 31. 5.; VRÚ 1930. július 9. 1.; VRÚ 1930. július 22. 2.; VRÚ 1930. július 27. 1.; VRÚ 1930. július 29. 1-2.

⁶⁷⁷ VRÚ 1934. május 18. 1.; VRÚ 1934. május 22. 1-2.

⁶⁷⁸ VRÚ 1934. november 2. 1.; VRÚ 1934. november 9. 2.; VRÚ 1934. november 20. 1-3.

ösztönzése volt. Mivel a hősi emlékmű tervezett hivatalos felavatására sem 1938-ban, sem később nem került sor, József főherceg ekkor járt utoljára egykori katonái között.⁶⁷⁹

1937 novemberében József Ferenc feleségével, Anna hercegnővel a Stefánia Szövetség sokgyermekes anyákat köszöntő ünnepségére látogatott a városba.⁶⁸⁰ József főherceg fia utoljára 1938 júliusának közepén jött Hódmezővásárhelyre. A helyi Gazdaiifjak Egyesületének meghívására tanyákat, gazdaságokat keresett fel.⁶⁸¹

III. 6. A hősök emlékezete

Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága már az első világháború idején, 1915. január 27-ei ülésén kimondta, hogy „a hazáért elvérzett hősök emlékének megfelelő módon való megörökítése iránt annak idején intézkedni fog.” Az 1917. évi VIII. törvény-cikk pedig a hősök emlékének megörökítésére országszerte megnyilvánuló társadalmi igényt emelte hivatalos szintre. Az 1918-1919-es forradalmi események, az ellenforradalom, majd a Trianon utáni rendkívül súlyos gazdasági helyzet azonban évekig nem tette lehetővé, hogy az új országhatárokon belül maradt települések e kérdéssel érdemben foglalkozzanak.⁶⁸²

A hősök emlékének megörökítését Hódmezővásárhelyen először a külterületi városrészek olvasókörokbe szerveződött gazdatársadalma kezdte el. 1923 áprilisában a belső-erzsébeti iskola falán került sor az Erzsébeti gazdák által adományozott emléktábla felavatására, melyre tizenhét hősi halott nevét vésték.⁶⁸³ Júliusban az izraelita hitközség a zsinagóga falán avatott márványtáblát huszonkilenc hősi halált halt hitsorsosának.⁶⁸⁴ Decemberben a helyi református templomban negyvenkét újbárosi hősi halott emléktábláját leplezték le.⁶⁸⁵ 1924 márciusában a Külsőerzsébeti Olvasóköri tizenöt környékbeli hősi halottnak állított márványtáblát. Ugyanezen év májusában a kutas, a pusztai és a csicsatéri hősök emlékére állították fel az első nagyobb szabású, százhatvannégy nevet tartalmazó, öt méter magas emlékoszlopot. Az avatóünnepségen több ezren vettek részt. Az évekig tartó adománygyűjtést az emlékbizottság elnökeként Gregus Máté kutas mintagazda, a Gazdasági Egyesület alelnöke irányította. Az emlékoszlop névsorát ki-

⁶⁷⁹ VRÚ 1937. április 8. 1.; VRÚ 1937. április 15. 1.; VRÚ 1937. április 20. 2.; VRÚ 1937. április 23. 2.; VRÚ 1937. április 27. 1., 3.

⁶⁸⁰ VRÚ 1937. október 26. 3-4.

⁶⁸¹ VRÚ 1938. július 14. 2.; VRÚ 1938. július 17. 3.

⁶⁸² Makó Imre, 1998. 76-77.

⁶⁸³ VRÚ 1923. április 27. 1.; VRÚ 1942. június 2. 1-2.; VRÚ 1942. november 17. 1.

⁶⁸⁴ Makó Imre, 1998. 79.; VRÚ 1923. július 10. 2.

⁶⁸⁵ VRÚ 1923. december 11. 1-2.

egészítendő júniusban a belsőkutasi Orovecz-féle iskolánál is elhelyeztek egy emléktáblát, amely további húsz elesett hős nevét tartalmazta.⁶⁸⁶ Novemberben a barackosi temetőben leplezték le a pusztai hősök emlékoszlopát, melyre ötvenhárom név került fel.⁶⁸⁷ 1925 júniusának elején a belsőszőrháti iskola kertjében egy újabb grandiózus emlékmű felállítására került sor. Az emlékoszlop a Vereskutasi Olvasókör megrendelésére készült és ötvenhét nevet véstek rá.⁶⁸⁸ Még ugyanebben a hónapban újabb emlékművet állítottak hetvenhárom hősi halottnak az Orosházához közeli, de Vásárhelyhez tartozó határszélen, a Kardoskúti temetőben.⁶⁸⁹ A külterületi alkotások többségét a Kriván testvérek készítették, és közadakozásból a helyi olvasókörök állították fel. 1926 júniusában a főgimnázium hősi halottainak magyar címerrel és turulmadárral díszített márvány emléktábláját avatták fel, melyre harminckilenc nevet írtak. Az emléktáblát Pásztor János a gimnázium korábbi tanulója, országos elismertségű szobrászművész készítette.⁶⁹⁰ Októberben két emlékművet állítottak: elsőként Mátyáshalmon avattak fel egy negyvenhárom hősi halottnak emléket állító szoborkompozíciót, majd a pusztafeketehalmi iskola falán leplezték le egy huszonhat nevet tartalmazó emléktáblát.⁶⁹¹ A református ótempomban 1926-ra már három emléktábla és egy síremlék idézte az elesett hősök emlékét. A katolikus temetőben kilenc hősi halottnak állítottak síremléket. A téglási iskola falán márványtábla hirdette a környékbeli hősi halottak neveit.⁶⁹² 1927 októberében a héjjahalmiak negyvenkét elesett földijüknek állítottak turulmadaras, Szent Koronával díszített emlékoszlopot.⁶⁹³ 1928 elején pedig az Iparegylet nyolc háborúban elesett egykori tagjának avatott emléktáblát.⁶⁹⁴

1929 márciusában a városi tanács engedélyt adott a leventéknek, hogy egy országos mozgalom keretében emlékfákat ültessenek az elesett hősöknek. A fatelepítésre októberben került sor a Hódmezővásárhelyi Torna és Vívó Egyesület népkerti sporttelepén.⁶⁹⁵ 1930 novemberében a villanytelepen állítottak emléktáblát a világháborúban elhunyt hat egykori munkatársnak.⁶⁹⁶ 1931 őszén a Csókási Olvasóegyesület avatott emléktáblát a határrész hősi halottainak emlékére. 1932 novemberében Shovy Kálmán al-

⁶⁸⁶ Makó Imre, 1998. 80-81.; VRÚ 1924. május 20. 1.; VRÚ 1924. június 3. 1-2.

⁶⁸⁷ VRÚ 1924. november 25. 1-2.

⁶⁸⁸ VRÚ 1925. június 3. 1-2.

⁶⁸⁹ VRÚ 1925. június 16. 1-2.

⁶⁹⁰ VRÚ 1926. június 29. 1.; Makó Imre, 1998. 83.

⁶⁹¹ VRÚ 1926. október 5. 1-2.; VRÚ 1926. november 3. 1.

⁶⁹² Makó Imre, 1998. 84.

⁶⁹³ VRÚ 1927. október 25. 1.

⁶⁹⁴ VRÚ 1928. január 31. 1.

⁶⁹⁵ VRÚ 1929. március 7. 3.; VRÚ 1929. október 10. 2.

⁶⁹⁶ Makó Imre, 1998. 85-86.; VRÚ 1930. október 30. 2.

tábornagy jelenlétében több mint tízezer ember előtt került sor a Szigetben épült új lak-tanya átadására, és a falán elhelyezett világháborús emléktábla leleplezésére.⁶⁹⁷

A gazdasági válság erősödése nem kedvezett újabb hősi emlékek felállításának. A következő elkészültére majdnem öt évet kellett várni. 1937 júniusában a vásárhelyi pol-gári fiúiskola előcsarnokában a háborúban elesett negyven volt növendék tiszteletére avattak domborművel díszített emléktáblát.⁶⁹⁸ A Kutasi út mentén található Mezőgazda-sági Szakiskola 1938 augusztusában kettős ünnepet ült: emlékoszlopot állított az első világháborúban odaveszett tizenegy egykori diákjának, és országzászlót szentelt.⁶⁹⁹ 1939 márciusában a vásárhelyi volt 4-es huszárok ezrednapjukon, elesett bajtársaik ne-veit megörökítve, egy-egy emléktáblát helyeztek el a református újtemplom falán és a katolikus templom erkélye alatt.⁷⁰⁰ 1943 decemberében avatták fel a korszak utolsó első világháborús emléktábláját, mely a Gazdasági Egyesület hősi halottainak állított emlé-ket.⁷⁰¹

Az emlékművek leleplezése minden alkalommal ünnepélyes keretek között zajlott. Az avatásokon az emlékezők mellett általában az állami, katonai, és városi tisztségvise-lők, az egyházak, az iskolák és a társadalmi egyesületek képviselői is jelen voltak. De gyakran tiszteletét tette a főispán, a polgármester, sőt nem egyszer a város országgyűlési képviselői is megjelentek. Az ünnepi beszédet többnyire közülük mondta valaki. Az ün-nepséget általában díszebéd követte. A város területén felállított hősi emlékművekre azonban az elesett vásárhelyi katonák mindössze negyedének, kicsivel több, mint hét-száz főnek a neve került fel. Ezért is volt elemi igény egy központi emlékműre, ahol va-lamennyi hősi halott hozzátartozója leróhatta volna kegyeletét.⁷⁰²

A vásárhelyi törvényhatósági bizottság 1921-ben tűzte ismét napirendjére a hősök emlékének méltó módon való megörökítését. Ennek érdekében egy központi emlékmű felállítását határozta el, melyre a város költségvetésébe 1922-től, négy év alatt százezer koronát irányzott elő. A városi tanács 1923 októberében felhívást bocsátott ki, melyben kérte, hogy a lakosság járuljon hozzá a hősi emlékmű költségeihez. A pénzbeli adomá-nyok mellett a búzában történő felajánlásokat is elfogadták. Az összegyűlt pénz azon-ban az infláció miatt fokozatosan értékét veszítette.

---

⁶⁹⁷ Makó Imre, 1998. 86.; VRÚ 1931. október 6. 2.

⁶⁹⁸ VRÚ 1937. június 8. 1.

⁶⁹⁹ VRÚ 1938. augusztus 16. 1.

⁷⁰⁰ VRÚ 1939. március 19. 2.

⁷⁰¹ VRÚ 1943. december 12. 5.

⁷⁰² Makó Imre, 1998. 96-97.

Az emlékmű ügye 1925 decemberében vetődött fel újra. Ekkor e célra – a Vásárhelyi Reggeli Újság tudósítása szerint – Vásárhely 1926-os költségvetésből kétszázötvenmillió korona lett elkülönítve. 1927 októberében a lap arról tudósított, hogy ötszáz-hatszázmillió korona már összegyűlt – ez átváltva körülbelül negyven-negyvenötezer pengőnek felelt meg –, így a következő évben megvalósulhat a szobor felállítása. 1928-ban a város valóban felvette a kapcsolatot Pásztor János szobrászművésszel, aki két szobormintát készített, és az elfogadott tervtől függően ötven és hatvanötezer pengő közötti összegben állapította meg az emlékmű felállításának teljes költségét. Az alkotó ekkor lovas szoborban gondolkodott. 1929. június 26-án a törvényhatósági bizottság pályázat nélkül, határozatban erősítette meg Pásztor János felkérését, és a hatvanötezer pengőhöz még hiányzó tizenötezer pengőt felvette a következő év költségvetésébe. 1930 őszén a művész egy 1:10 nagyságú modellt készített, majd a vásárhelyi közönség elé tárta elképzelését. A központi emlékmű elkészítése azonban a gazdasági világválság és a város súlyosbodó anyagi helyzete miatt még sokáig váratott magára. Hódmezővásárhely folyó kiadásainak fedezésére a szoboralapból több alkalommal pénzt vett „kölcsön”, amit csak 1935-re sikerült teljesen visszafizetni. Így az 1935. márciusi közgyűlés elé Soós István polgármester már előterjesztést tehetett a hősi emlékmű felállításáról, és az előkészítő bizottság is megalakulhatott. Pásztor Jánost pedig felkérték, hogy készítsen két új – egy huszonöt-harmincezer és egy ötvenöt-hatvanezer pengő költségvetésű – szobortervet. A szobrász július végén három gipszmintát mutatott be, melyek közül a decemberi törvényhatósági közgyűlés a lovas szobor tervét fogadta el, felállítási helyül pedig a Kossuth teret választották.

Az emlékmű avatását eredetileg országos ünnepségnek tervezték, melyre 1938. május utolsó vasárnapján, vagyis a hősök napján került volna sor. Felmerült Horthy Mikós kormányzó és Darányi Kálmán miniszterelnök meghívása is. A szobor Kossuth téren kiválasztott helyével azonban nem mindenki értett egyet. Több hónapon át tartó huzavona kezdődött, így a májusi végi ünnepélyes avatás terve lekerült a napirendről. A júniusi törvényhatósági közgyűlés, immár véglegesen a szobor városháza előtti területen való felállítását erősítette meg. Augusztusban sor került pontos helyének kijelölésére, szeptemberben pedig Szabó Sándor építőmester vezetésével elkezdődött az alap kiásása és a talapzat építése, október 18-án pedig helyére emelték a több mint negyven mázsás lovas szobrot. A talapzatra a város címere alá *„Azoknak kik mindent áldoztak 1914-1918”* felirat került. A vásárhelyi hősi emlékmű felavatása végül hivatalosan nem tör-

tént meg, a sajtó az 1939-es hősök napi ünnepséget tekintette egyfajta nem hivatalos átadó ceremóniának.

A szoborállításhoz kapcsolódva október közepén kezdődött el a vásárhelyi hősi halottak összeírásának munkája, hogy neveik egy majdani emlékkönyvben megörökítésre kerüljenek. Így kompenzálva, hogy sokak elvárása ellenére a hősi emlékre az elesettek nevei nem kerültek fel, ugyanis fizikai képtelenség lett volna a város majd háromezer hősi halottjának név szerinti felvétele, bár mindezt törvény⁷⁰³ írta volna elő. A kutatómunkát Fejérváry József, Bibó Dezső és Pákozdy Ferenc végezte. A vásárhelyi hősök könyve József főherceg előszavával 1939 januárjában jelent meg. A művészi kivitelű album 2520 elesett vásárhelyinek állított emléket.⁷⁰⁴

1940-ben Hódmezővásárhely népe az Erdélybe induló katonákat a hősi emlékmű előtt búcsúztatta, és 1941-ben itt fogadták a Délvidékről hazatért zászlóaljat. A második világháború alatt a katonák Kossuth téri búcsúztatása bevett szokássá vált. A szobor, felállítása után gyakran szolgált háttérül a tanintézetek, a levonték vagy a társadalmi egyesületek különböző ünnepségeinek, megemlékezéseinek. Az ország második világháborúba való bekapcsolódása új lendületet adott a hőskultusznak is. 1942-ben egy belügyminiszteri rendelet írta elő a városnak az 1938 óta hősi halált haltak neveinek összegyűjtését, és az emlékművön történő megörökítését. Endrey Béla polgármester emellett az első világháborúban elesettek neveinek összegyűjtésére is utasítást adott. A hozzátartozók bejelentéseire alapozott munka azonban a katonai ügyosztály többszöri felhívása ellenére nagyon lassan haladt. Végül 974 nevet gyűjtöttek össze, melyek felvételére már nem kerülhetett sor.⁷⁰⁵

1922-től Hódmezővásárhely hivatalosan a halottak napjához kapcsolódva róttá le a kegyeletét a hősi halottak előtt. Az ünnepséget évekig a városháza közgyűlési termében rendezték, ahol a Fahonvédre⁷⁰⁶ minden alkalommal virágcsokrot helyeztek. 1924-ben a

---

⁷⁰³ 1917. évi VIII. törvénycikk a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről.

In: www.1000ev.hu

⁷⁰⁴ Makó Imre, 1998. 79., 90-93.; VRÚ 1923. október 13. 1.; VRÚ 1924. november 16. 2.; VRÚ 1925. december 19. 1.; VRÚ 1927. október 26. 2.; VRÚ 1928. július 22. 4.; VRÚ 1935. március 7. 3.; VRÚ 1937. május 11. 3.; VRÚ 1937. június 15. 3.; VRÚ 1937. június 18. 7.; VRÚ 1938. január 13. 3.; VRÚ 1938. április 27. 2.; VRÚ 1938. május 4. 2.; VRÚ 1938. május 8. 3.; VRÚ 1938. május 20. 3.; VRÚ 1938. június 3. 2.; VRÚ 1938. június 15. 1.; VRÚ 1938. június 29. 2.; VRÚ 1938. augusztus 24. 1.; VRÚ 1938. szeptember 8-9. 1.; VRÚ 1938. október 16. 8.; VRÚ 1938. október 19. 2.; VRÚ 1938. október 23. 5.; VRÚ 1939. január 6. 2.; VRÚ 1939. május 23. 1.

⁷⁰⁵ VRÚ 1940. szeptember 3. 3.; VRÚ 1940. szeptember 7. 3.; VRÚ 1940. október 8. 2.; VRÚ 1941. május 4. 2.; VRÚ 1942. szeptember 27. 12.; VRÚ 1942. november 19. 4.; VRÚ 1943. június 3. 1.; VRÚ 1943. november 4. 1.; VRÚ 1943. december 15. 1.

⁷⁰⁶ A Fahonvédet 1918-ban Pásztor János szobrászművész ajándékozta Vásárhelynek. In: Makó Imre, 1998. 100.

nemzetgyűlés május utolsó vasárnapját a „*Hősök emlékünnepévé*” nyilvánította. Ezután minden településen, iskolában, egyesületben és templomban ekkor kellett megemlékezni a világháborúban elesett katonákról. Vásárhelyen az első ilyen ünnepségre 1925. május 31-én, a Kossuth téren került sor. Emlékbeszédében Soós István polgármester hitet tett „*a magyar nemzet a magyar haza feltámadása*” mellett. A hősök napját ezután minden év májusának utolsó vasárnapján megrendezték. A megemlékezéseken az iskolák, a társadalmi egyesületek, a hatóságok és a tisztviselői kar képviselői, valamint a város polgárságának jelentős része is megjelent. Az ünnepségek végén rendre megkoszorúzták a városháza épületéből erre az alkalomra kihozott honvédszobrot. Ugyanakkor Vásárhely a halottak napjához kapcsolódó városi megemlékezést is megtartotta. 1938-tól ehhez a dátumhoz közeledve a város minden évben az elesett katonák nemzetiségétől függetlenül rendbe hozatta a területén fellelhető mintegy négyszáz elesett katona sírját.⁷⁰⁷

A hősökre való megemlékezések a nemzeti tudat helyreállításának, erősítésének színterei voltak. A szónokok hangsúlyozták, hogy az elesettek „*történelmi Magyarországunkért*” adták életüket, és példát mutattak a jelen generációinak. Ezért áldozatuk nem volt, nem lehetett hiábavaló. A rendezvényeken általában irredenta és hazafias szavaltatok is elhangoztak. A közönség legtöbbször a „*Magyar Hiszekegyet*” és a „*Csak egy éjszakára*” című Gyóni Géza verset hallhatta.⁷⁰⁸

III. 7. A revízió Vásárhelyen

Az elesett hősök tiszteletére tartott megemlékezéseken felszólalók már az 1920-as évek elejétől „*Magyarország feltámadását*” is hirdették. Ezért ezek a rendezvények a revíziós propagandagyűlések előzményeinek, idővel kiegészítőinek tekinthetők. A trianoni békediktátum ugyanis tiltotta a revíziós és irredenta agitációt, így az – kezdetben legalábbis – bujtatott formában folyt. A tiltás ellenére a Bethlen-kormány a hivatalos külpolitikai irányvonalat támogatandó és kiegészítendő már 1921-ben több központilag irányított és finanszírozott – bár látszólag független – társadalmi szervezetet hozott létre, illetve alakított át saját céljainak megfelelően. Ezek az egyesületek olyan revíziós propagandatevékenységet folytathattak és folytattak is, amit a hivatalos politikum nem

⁷⁰⁷ VRÚ 1922. október. 31. 1.; VRÚ 1923. november 3. 2.; VRÚ 1924. november 4. 2.; VRÚ 1925. május 8. 1.; VRÚ 1925. június 3.; VRÚ 1926. június 6.; VRÚ 1927. május 31. 1.; VRÚ 1937. november 2. 2.; VRÚ 1939. október 13. 2.; VRÚ 1939. november 3. 2.; VRÚ 1943. november 3. 2.

⁷⁰⁸ VRÚ 1929. május 28. 2.; VRÚ 1939. május 23. 2.

engedhetett meg magának. Működésüket a miniszterelnök a Társadalmi Egyesületek Szövetségén (TESZ), mint csúcsszervükön keresztül maga koordinálta. Belpolitikai és külpolitikai tevékenységük az 1920-as évek második felében élénkült meg igazán, amikor Magyarország gazdaságilag stabilizálódott, és kikerült külpolitikai elszigeteltségéből, így a revizionizmus mozgásterére is megnövekedett.⁷⁰⁹

Hódmezővásárhely társadalmának vélekedése semmiben nem maradt el az országos revizionista közhangulattól. A városban már 1920 decemberében irredenta esteket rendeztek. A szórakoztató, műsoros programok bevétele általában hazafias, propaganda vagy jótékony célokat szolgált. 1921 áprilisában például a Honvédelmi Alap javára rendeztek irredenta táncestélyt a Fekete Sasban.⁷¹⁰ 1921-től az iskolákban is irredenta ünnepélyeket tartottak, ahol a tanulók és az énekkar hazafias műsorokat adtak elő. Ilyetén aktivitásával főként a Nyár utcai állami elemi iskola és a polgári leányiskola tűnt ki. De a külterületek (Vásárhelykutas) egyesületei és a daloskörök (Iparos Daloskör) is kivették részüket az irredenta műsorok, programok szervezéséből. A Fecskésparti Olvasókör például trianoni gyászszászlót készített.⁷¹¹

1921. január 16-án a budapesti Szabadság téren leplezték le az elszakított területeket jelképező Észak, Dél, Kelet és Nyugat irredenta szoborcsoportját. Ezzel egy időben, a vásárhelyi templomokban Magyarország területi integritásának helyreállásáért felajánlott istentiszteleteket tartottak, a város pedig zászlódíszbe öltözött.⁷¹² A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének (MANSZ) helyi tagozata a közelgő trianoni évfordulóra több gyászünnepséget rendezett. Az első évforduló napján, június 4-én, a középületeken és az iskolákon gyászlobogók jelentek meg. A templomok pedig délután négy órától fél óra harangzúgással emlékeztettek a Magyarország számára oly tragikus döntésre.⁷¹³

A revízió ügyének új lendületet adott, és a nemzetközi figyelmet is felkeltette Sidney Harold Harmsworth, ismertebb nevén Lord Rothermere brit sajtómágnás magyar sugalmazásra született, 1927. június 21-én megjelent híres cikke – Magyarország helye a nap alatt – saját, Daily Mail című napilapja hasábjain, melyet több hasonló témájú írás követett. A magyar külpolitika mozgásterének bővülését, és aktivitásának megélénkülését mutatta a még áprilisban megkötött olasz-magyar barátsági szerződés is. 1927 júliusában megalakult a Magyar Revíziós Liga, amely az évtized végére a külföldi és a bel-

⁷⁰⁹ Zeidler Miklós, 2004. 12-13., 90-91.; Romsics Ignác, 1999. 188.

⁷¹⁰ VRÚ 1920. december 5. 1.; VRÚ 1921. április 16. 1.

⁷¹¹ VRÚ 1924. június 21. 3.; VRÚ 1927. június 3. 2.; VRÚ 1928. április 15. 2.; VRÚ 1930. március 1. 3.; VRÚ 1931. március 6. 2.; VRÚ 1933. november 5. 9.

⁷¹² VRÚ 1921. január 15. 2.; VRÚ 1921. január 18. 2.

⁷¹³ VRÚ 1926. június 3-4. 2.; VRÚ 1926. június 5. 2.

földi revíziós propaganda irányítójává, csúcsszervévé vált. Vásárhely közönsége csatlakozott ahhoz a Herczeg Ferenc író – a Liga vezetőségi tagja, majd elnöke – által kezdeményezett országos mozgalomhoz, amely a magyar nemzet hálája jeléül minél több aláírás összegyűjtését és eljuttatását tűzte ki célul Lord Rothermerének. Az aláíró íveket végül több mint tízezer vásárhelyi látta el kézjeggyel. A törvényhatósági bizottság júniusi közgyűlése pedig felállva tisztelgett az „újságkirály” előtt, és táviratban üdvözölte őt. A sürgöny szövege a következő volt: „A 65.000 színmagyar lakosságú Hódmezővásárhely város törvényhatósági bizottsága mély tisztelettel, forró hálával üdvözli Önben az alkotmányos szabad nagy Anglia kiváló fiát, ki az eltiport ezeréves Magyarország jogai és a tiszta igazság védelmére az egész világot átjáró hatalmas szavát felemelte. – Isten áldása szálljon önre, Anglia felséges királyára és a dicső, hatalmas angol birodalomra.” A vásárhelyi majolikatelep három vázából, egy dohánytartóból és két hamutálcából álló kollekciót, egy vásárhelyi özvegyasszony pedig egy maga készítette magyar ruhás, pártás babát küldött ajándékba a Lordnak. A Bercsényi Sport Egyesület díszelnökévé választotta, amit később köszönettel elfogadott. Válaszlevele volt az első személyes visszajelzés, amit vásárhelyi megkeresésre küldött. 1928-ban az Iparos Nőegylet bronz rózsacsokrot küldött neki, majd a következő évben örökös díszelnökéül választotta. Az ezt tanúsító, iparművész által 1930-ban készített oklevelet azonban csak évekkel később, 1937-ben küldték el számára.⁷¹⁴

Csongrád megye első revíziót követelő nagygyűlésére és felvonulására 1928. május 20-án, Szegeden került sor. A gyűlést Rothermere fiának Esmond Harmsworthnak a látogatására időzítették, aki a Ferenc József Tudományegyetem Jogtudományi Kara által édesapjának felajánlott díszdoktori oklevél átvételére érkezett a városba. A régióból számos település küldöttsége képviseltette magát, Vásárhelyről különvonattal Mokcsay Zoltán főispán, Soós István polgármester, és Kun Béla országgyűlési képviselő vezetésével több ezer fős delegáció vett részt az ünnepségen. A vásárhelyiek a szeged-rókusi állomásról a Széchenyi térre egy hatalmas „Hódmezővásárhely” feliratú molinó alatt vonultak. A Rothermere-kultusz csúcspontjaként a május 30-ai vásárhelyi törvényhatósági közgyűlés a Szentesi utca (Ferenc József sugárút) első, belvárosi szakaszát (az Andrássy út és a Deák Ferenc utca közötti szakaszt) egyhangúlag a Lordról nevezte el. Kun Béla képviselő szavaival: „legyen a magyar reménység utcája és az út, mely a di-

---

⁷¹⁴ Zeidler Miklós, 2004, 96-97., 103.; VRÚ 1927. június 29. 1.; VRÚ 1927. július 1. 1.; VRÚ 1927. július 21. 2.; VRÚ 1927. augusztus 12. 1.; VRÚ 1927. november 13. 2.; VRÚ 1928. február 22. 1.; VRÚ 1928. május 19. 2.; VRÚ 1929. június 4. 3.; VRÚ 1937. szeptember 4. 1.

cső, új, Nagy-Magyarországhoz elvezet!” Az új utcanévtáblákat július 26-án helyezték ki. Soós István polgármester a helyi Revíziós Liga elnöki minőségében a következő években többször fejezte ki írásban köszönetét Rothermerének egy-egy revíziót pártoló cikkéért, melyre rendszerint nem maradt el az udvarias hangnemű választávirat sem.⁷¹⁵

1928. november 18-án a MANSZ helyi csoportja, az Ipartestület, az Iparegylet, és a munkásság képviselői, valamint Kun Béla szervezésében először rendeztek revíziós nagygyűlést a városban. A több ezres tömeg – köztük a különféle bajtársi és szakmai egyesületek tagjai, továbbá az iskolák tanulói ifjúsága – a városháza előtt követelte a trianoni határok megváltoztatását. A helyi gazdáknak és iparosoknak, a határon túlra került déli piacaik többségének elvesztésével gazdasági kára is származott a békediktátumból. A gyűlés határozati javaslatban rögzített tiltakozását – a hamarosan gyakorlattá váló forgatókönyv szerint – a Népszövetségnek és a kormánynak is elküldték.

1930. június 1-jén a békediktátum tizedik évfordulójára emlékezve a Társadalmi Egyesületek Szövetsége és a Magyar Revíziós Liga az egész országban, így Vásárhelyen is nagyszabású tiltakozó megmozdulást szervezett. Felhívásukban a város hazafias közönségét egy gyászszalag két héten át tartó viselésére kérték. Az évforduló napján, tizenegy órakor megkondultak a templomok harangjai, negyedórára bezártak az üzletek, munkaszünet lépett érvénybe és leállt a forgalom. 1931 áprilisában – az ország több nagyobb városához hasonlóan – hétszáz fő részvételével a Fekete Sas nagytermében tartott gyűlésen alakult meg a Revíziós Liga vásárhelyi csoportja, melynek elnöke az előzetes szervezőmunkában tevékenyen részt vevő Soós István polgármester lett. A rendezvény fő szónoka Lukács György volt kultuszminiszter, a Liga országos elnöke volt. A szervezetnek magánszemélyek mellett társadalmi egyesületek is tagjai lehettek. A tagoknak évente jelképes tagsági díjat – magánszemélyeknek egy pengőt – kellett befizetniük. Május 17-én, a népszövetségi ülésszak kezdetéhez igazítva a Revíziós Liga központi szervezete a fővárosban, az egész országban, sőt külföldön is tiltakozó gyűlésekre hívott fel. A gyűléseken, így a hódmezővásárhelyin is elfogadták a szokásos tiltakozó jegyzéket, majd elküldték a Népszövetség genfi központjába. A következő revíziós tiltakozó nagygyűlésre, mind országosan, mind pedig Vásárhelyen szinte napra pontosan egy év múlva, 1932. május 22-én került sor. Előtte a törvényhatósági bizottság közgyűlése feliratban fordult a kormányhoz, hogy külföldön is tegyen meg mindent a trianoni békeszerződés revíziója érdekében. Ezt az igényt a másnapi rendezvény ezerfőnyi résztve-

---

⁷¹⁵ VRÚ 1932. június 29. 1.

vője egyhangúlag erősítette meg. Az 1932. december 1-re meghirdetett kolozsvári román revízióellenes tüntetésre válaszul a vásárhelyi TESZ és a helyi Turul, vagyis a vásárhelyi egyetemi és főiskolai hallgatók Gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Egyesülete⁷¹⁶ (BMBE) ugyanezen a napon tiltakozó gyűlést szervezett. Az itt elfogadott memorandumban ismételten a revízió minél aktívabb képviselésére kérték a kabinetet. 1933. október 22-én Csehszlovákia magyar nyelvhasználatot korlátozó intézkedéseit a TESZ és a Revíziós Liga felhívására összegyűlt hazafias közönség újabb nagygyűlésen ítélte el. Ebben a hónapban alakult meg a zömmel a BMBE tagjaiból verbuválódott Ifjúsági Revíziós Blokk, amely a helyi Revíziós Liga keretein belül működött. Az ifjúság új lendületet adott a szervezetnek. A frissen alakult társaság nem tétlenkedett: november 13-án, a trianoni békediktátum becikkelyezésének napján máris revíziót követelő felvonulást és szabadtéri gyűlést tartott, melyhez további tizennégy városi ifjúsági szervezet csatlakozott. A rendezvény zárásaként Thuróczy Miklós a BMBE vezére elégette a trianoni békeszerződést tartalmazó törvénykönyvet. A következő Trianon ellenes megmozdulásra 1934. június 10-én a Fekete Sas nagytermében került sor. Érdekesség, hogy ez alkalommal a városi szociáldemokrata pártszervezet vezetősége felhívásban biztatta részvételre a munkásságot. A gyűlésen a „nemzeti szocialistapárt” küldötte mellett a szociáldemokraták képviselője, Takács Ferenc is felszólalt, aki Trianont „az egész magyar Nép boldogtalanságának” nevezte. A revízió valamilyen formájának elfogadása és propagálása tehát össz nemzeti ügy volt. 1938. április 3-án ismét a helyi Revíziós Liga által rendezett nagygyűlésnek adott otthont a Fekete Sas nagyterme, ahol Nagy Emil a központi Liga társelnöke és Fall Endre országos ügyvezető igazgató mondott beszédet.⁷¹⁷

A Revíziós Liga általában a Fekete Sasban, míg az ifjúsági szervezetek szabadtéren, elkészülte után pedig az országzászló előtt tartották gyűléseiket. A revizionista programok nélkülözhetetlen elemei voltak a dalárdák intonálásában előadott „Magyar Hiszekegy” és a „Nem, nem, soha!” című költemények. A revíziós propagandát államilag támogatott szervezetek irányították. Ezért a Trianon igazságtalanságai ellen tiltakozó

⁷¹⁶ A helyi Turul hivatalos neve 1933 novemberéig Gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Vegyes Törzs volt. Ezután Gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Egyesület (BMBE) néven működött. A könnyebb érthetőség kedvéért azonban a korábbi időszakra vonatkozóan is az utóbbi elnevezést és rövidítést használtuk.

⁷¹⁷ VRÚ 1928. május 6. 1-2.; VRÚ 1928. május 16. 1.; VRÚ 1928. május 22. 1-2.; VRÚ 1928. május 31. 1-2.; VRÚ 1928. július 27. 2.; VRÚ 1928. november 17. 1.; VRÚ 1928. november 20. 1.; VRÚ 1930. június 1. 3.; VRÚ 1930. június 4. 1.; VRÚ 1931. április 19. 2.; VRÚ 1931. április 28. 1.; VRÚ 1931. május 5. 1.; VRÚ 1931. május 19. 1.; VRÚ 1932. május 22. 2.; VRÚ 1932. május 24. 2.; VRÚ 1932. december 2. 2-3.; VRÚ 1932. december 9. 2.; VRÚ 1933. október 12. 1.; VRÚ 1933. október 31. 3.; VRÚ 1933. november 11. 3.; VRÚ 1933. november 14. 1.; VRÚ 1934. június 9. 3.; VRÚ 1934. június 12. 2.; VRÚ 1938. április 5. 3-4.

rendezvények többnyire a Revíziós Liga által szervezett, nem spontán jellegű megmozdulások voltak. Ugyanakkor a propaganda találkozott a társadalom irredenta közhangulatával. Az emberek többségének igazságérzetét mélyen sértette, sokak személyes sorsára volt negatív hatással Magyarország megcsonkítása. Ezért a békediktátum valamilyen mértékű kiigazítására széleskörű igény mutatkozott.

1928. augusztus 20-án a budapesti Szabadság téren az irredenta szoborcsoporttal szemben több tízezer ember előtt avatták és szentelték fel az ereklyés országzászlót, amely a történelmi Magyarországot és a feltámadásába vetett hitet szimbolizálta. A majd tizenkilenc méter magas rúdon a zászlót félárbocra engedték, így hirdette az ország megcsonkított voltát. A központi emlékmű mintájára vidéken is országzászló állítási mozgalmak indultak. Az első ilyen országzászlót 1931-ben Nagykanizsán leplezték le.

Vásárhelyi felállításának terve 1932 augusztusában merült fel először. Az országzászló mozgalom élére a BMBE állt. 1932 őszén megkezdődött a szükséges pénzösszeg gyűjtése, eleinte az egyesület rendezvényeinek, előadásainak keretein belül. 1933 februárjától azonban már a szélesebb közönségtől is fogadtak adományokat. Az országzászló tervét eredetileg Pásztor János készítette volna el, de ebben betegsége, majd más megbízásai végül megakadályozták. Ezért az emlékmű megvalósítására Kriván Ferencet kérték fel. Ekkor még a tervbe vett áprilisi avatás elképzelhetőnek tűnt. Az emlékmű költségét ezerkétszáz pengőre becsülték, melyből nyolcszáz már rendelkezésre állt. A hiányzó összeg azonban nagyon lassan gyűlt, így az avatást el kellett halasztani. Nyáron Ratsek Rafael elemi iskolai tanító, a BMBE egyik pártoló tagja a frissen megjelent verseskötetéből származó bevétel felét az országzászló-alap javára ajánlotta fel, az egyetemi hallgatók pedig utcai és külterületi gyűjtéseket rendeztek. Mindezen erőfeszítések ellenére a szükséges pénz csak 1934 márciusára gyűlt össze. Ekkor viszont a helyszín kiválasztásában alakult ki nézeteltérés. Végül az áprilisi kisgyűlés a BMBE, a Városi Szépészeti Bizottság (VSZB) és a Mérnöki Hivatal által javasolt, a Kossuth szobor és a Fekete Sas főbejárata közötti területen jelölte ki az emlékmű helyét. A korábban elfogadott küllem sem nyerte el mindenki tetszését. Kriván Ferenc még 1933 márciusában három különböző emlékműváltozatot is bemutatott egy, a BMBE és a város előjáróiból álló bizottságnak, akik tetszéssel fogadták a terveket. Ennek ellenére a hősök emlékművéhez hasonlóan ezúttal is nagyon nehezen sikerült megegyezésre jutni. 1933 júliusában Vértesszent Ágost a Majolikagyár igazgatója egy újabb országzászló mintát mutatott be a Kossuth téren. 1934 márciusában a BMBE mégis pályázat kiírása mellett döntött. A

március 24-ei határidőig nyolc pályamunka érkezett be, melyből a BMBE Országzászló Bizottsága szakértők véleményét kikérve végül Kriván Ferenc szobrászművész és ifj. vitéz Koncz Péter építész elképzelését választotta ki. A nyertes pályamunkát a polgármester által elnökölt VSZB – bár kezdetben egy másik elgondolást is ajánlott – szintén elfogadta.

Az országzászló felavatására május 20-án, Pünkösöd vasárnapján került sor. Az eseményen a vásárhelyi társadalmi egyesületek és a helyi iskolák mellett az ugyancsak ezen a napon tartott Országos Frontharcos Találkozó résztvevői, vagyis az első világháború veteránjai – köztük Habsburg József főherceg, a volt szegedi 46-os közös és 5-ös honvéd gyalogezred egykori parancsnoka – is tiszteletüket tették. Az impozáns, több ezer ember részvételével megtartott ünnepségre Vásárhelyre érkezett Urmánczy Nándor, az Ereklyés Országzászló Nagybizottság elnöke. *„Nagymagyarországot nem fogják nekünk visszaajándékozni, Nagymagyarországot nekünk magunknak kell visszaszereznünk. [...] magyar zászló [...] kezd meg nemzetépítő munkát és figyelmeztess mindenkor ennek a városnak a népét, de különösen az ifjúságot kötelességeire.”* – zárta beszédét Urmánczy, majd az emlékművet az egyetemi hallgatók megbízásából szimbolikusan a város tulajdonába adta.⁷¹⁸

Felállítása után az országzászló a revíziós nagygyűlések és más megemlékezések kedvelt háttére lett. Az avatás után bő egy hónappal a BMBE és az Ifjúsági Revíziós Blokk tiltakozó felvonulást szervezett az országzászló elé, ahol Barthou francia külügyminiszter szerb parlamentben tett kijelentései ellen, és a revízió mellett tüntettek. A trianoni békediktátum tizenötödik évfordulóján Soós István polgármester felhívására a város polgársága virágokat helyezett az emlékmű talapzatára. 1935. augusztus 20-án a budapesti ereklyés országzászló felállításának hetedik évfordulóján a frontharcosok rendezésében az iskolák tanulói, az egyetemi hallgatók, a leventék, a cserkészek és a dalárdák bevonásával ünnepélyes őrsegváltást rendeztek. 1936. június 4-én a Mária Valéria utcai iskola növendékei adtak revíziós műsort az emlékműnél, és több belvárosi iskola tanulóival együtt virágba borították a talapzatát. November végén a Revíziós Liga országos központjának felhívására a helyi tagozat és a BMBE – a kormányzó olaszországi látogatását üdvözölve – tisztelgő, zenés őrsegváltást és ünnepélyt rendezett az

---

⁷¹⁸ Kovács Ferenc, 2004. 9-28.; VRÚ 1933. március 15. 3.; VRÚ 1933. augusztus 20. 3.; VRÚ 1934. március 29. 3.; VRÚ 1934. április 1. 1.; VRÚ 1934. április 18. 2.; VRÚ 1934. május 13. 4.; VRÚ 1934. május 20. 4.; VRÚ 1934. május 22. 1.

országzászlónál. A következő években több ilyen zenés őrsekváltásra is sor került, melyeket az időközben létrehozott országzászló bizottság koordinált.⁷¹⁹

1938. augusztus 14-én a Mezőgazdasági Szakiskola kettős funkciójú emlékművet, hősi mementót és országzászlót emelt. Ez volt a második országzászló Hódmezővásárhely területén, melyet szintén a Kriván testvérek készítettek.⁷²⁰ 1938-ban egy harmadik országzászló felállításának terve is körvonalazódott. Az emlékművet a Malom utcai református elemi iskola tantestülete az intézmény udvarán szándékozott elhelyezni. A cél érdekében több, gyűjtéssel egybekötött műsoros ünnepélyt rendeztek. Az átadás időpontja az 1939 évi hősök napjára volt kitűzve. Az emlékmű elkészültére azonban eddig nem került elő hitelt érdemlő bizonyíték. 1940 júniusában egy másik országzászló felavatására viszont bizonyosan sor került, melyet a mai Kardoskút és Tótkomlós között található, ekkor még Vásárhely határához tartozó aranyadalmi tanyasi iskola kertjében állítottak fel.⁷²¹

1938. szeptember 25-én országszerte, így a vásárhelyi Kossuth téren is a TESZ szervezett revíziós nagygyűlést, melyen a világpolitikai erőviszonyokban bekövetkezett változásnak megfelelően már a „*Felvidék felszabadítását*” követelték. A kívánság hamarosan – legalábbis részben – teljesült: 1938. november 2-án az első bécsi döntés a Felvidék magyarlakta területeinek nagy részét visszaadta Magyarországnak. A magyar honvédség november 5-ei bevonulásának időpontjában tíz órától tizenegy óráig zúgtak Vásárhely harangjai. A város tisztviselői kara kivonult, és rövid ünnepséget tartott az országzászlónál, melynek lobogóját először vonták fel teljesen, ami ezután tíz napig a zászlórúd tetején maradt. Ezután a leánygimnázium tanulói, majd a közeli elemi iskolák növendékei virágozták fel az emlékművet. November 6-án, vasárnap országszerte örömmünnepeket rendeztek. A vásárhelyin csaknem minden társadalmi egyesület – ifjúság, vitézek, frontharcosok, szakmai érdekképviselések, iskolák – és magánemberként 10 ezernyi polgár vett részt. Este fáklyás felvonuláson követelték a magyar-lengyel közös határt.

A november 10-ei kassai bevonulási ünnepségen Hódmezővásárhely küldöttsége is részt vett, ahol átadták – a Magyar Városok Állandó Kongresszusának felhívására – a kassai városháza számára készített, Vásárhely címerével ékesített magyar zászlót. A fel-

⁷¹⁹ VRÚ 1934. június 27. 3.; VRÚ 1935. augusztus 18. 1.; VRÚ 1936. június 5. 1. 3.; VRÚ 1936. december 1. 3.; Kovács Ferenc, 2014. 24., 29.

⁷²⁰ Az emlékmű átvészelte a szocialista időszakot, bár tetejéről a Szent Korona kőmását eltávolították. 2001 augusztusában visszahelyezték rá a Szent Koronát, azóta ismét eredeti formájában látható.

⁷²¹ Kovács Ferenc, 2004. 44-48.; VRÚ 1938. augusztus 16. 1.; VRÚ 1939. február 19. 3.; Kovács Ferenc, 2014. 57.; 63-66.

vonulásokkal tarkított díszünnepség impozáns keretek között zajlott. 1938. november 20-án a Gazdasági Egyesület jótékony célú magyar estjén Jaross Andor, a felvidéki ügyek minisztere is részt vett. Az est bevétele a rászoruló felvidékiek javára lett elkülönítve. A „*Magyar a magyarért*” akció keretében a belvárosban tizennyolcezer pengőt gyűjtöttek össze, a külterületekről az olvasókörök szervezésében pedig további jelentős pénzbeli és terményfelajánlás érkezett be. A jótékony célú gyűjtés összesen huszonegyezer pengő értékű adományt eredményezett. Az iskolák és az egyesületek szintén zászlókat készítettek, melyeket a visszatért felvidéki településeknek és iskoláiknak ajánlottak fel.

1939. március közepén Kárpátalja visszafoglalását ugyancsak harangzúgás hirdette, valamint fellobogózták a várost. A második bécsi döntéssel 1940. augusztus 30-án Észak-Erdély tért vissza Magyarországhoz, melynek tiszteletére ismét zászlódíszolt öltött Vásárhely. Szeptember 5-én a bevonulás kezdetének napján, reggel hét órakor megszólaltak a templomok harangjai. Az Endrey Gyula utcai állami iskola tanulói már az első napon virágokkal borították be a hősi emlékmű és az országzászló⁷²² talapzatát. Szeptember közepén Észak-Erdély visszatérése alkalmából Vásárhelykutas ifjúsága a kutasi hősi emlékműnél rendezett hazafias ünnepélyt. Hasonló ünnepségre került sor szeptember 22-én a Kossuth téri hősi emlékműnél, ahol a leánygimnázium növendékei adtak rövid műsort, majd megkoszorúzták a szobrot. Hamarosan „*Erdélyért*” jótékonyági akció indult, az összegyűlt adomány mértékéről azonban ezúttal nem rendelkezünk pontos adatokkal. 1941 júniusában százhárom dél-erdélyi menekült nyert elhelyezést a Vigadó épületében. Az utolsó családok november közepén távoztak.

1941. május 1-jén a Délvidékről visszatérő vásárhelyi honvédszászlóaljat ünnepelte a város népe. A katonák magukkal hoztak egy Szabadkánál ledöntött trianoni határkövet, amit Endrey Béla polgármester rendelkezésére – egyfajta mementóul – a hősi emlék elé helyeztek.⁷²³

A magánkezdeményezések közül kiemelendő a Hódmezővásárhelyre visszatelepült Nagy Jenő, New York város nyugalmazott főmérnökének tevékenysége, aki kiváló angol nyelvtudását és tengerentúli kapcsolatrendszerét felhasználva levelekben igyekezett

⁷²² A második világháború után a főtéren álló országzászló már nem tölthette be eredeti rendeltetését. 1949 márciusában szovjet felszabadulási emlékművé alakították, majd 1956 áprilisában teljesen elbontották. 2014-ben – bár nem eredeti formájában, és nem régi helyén – ismét felállították. In: Kovács Ferenc, 2004. 42-44.

⁷²³ Kovács Ferenc, 2004. 29-42.; Kovács Ferenc, 2014. 38., 46-47.; VRÚ 1938. november 5. 1.; VRÚ 1938. november 20. 3.; VRÚ 1938. november 23. 2.; VRÚ 1938. december 15. 3.; VRÚ 1939. március 18. 1.; VRÚ 1940. augusztus 31. 1.; VRÚ 1940. szeptember 5.; VRÚ 1940. szeptember 11. 3.; VRÚ 1940. szeptember 24. 3.; VRÚ 1941. május 2. 1.; VRÚ 1941. május 4. 2.; VRÚ 1941. november 21. 5.

felhívni az amerikai szenátorok figyelmét Trianon igazságtalanságára. Sőt Sir Robert Gower magyarbarát angol képviselővel is levelezésben állt. Kiss Antal, aki vásárhelyen élő olasz állampolgár volt, olaszbarát egyesület létrehozását kezdeményezte, mely a revíziós gondolat jegyében folytatott volna bel- és külföldi propagandatevékenységet. Kezdeményezése további sorsáról viszont nem rendelkezünk több információval.⁷²⁴

Egyes helyi cégek a békerevízió mellett való állásfoglalásként irredenta kirakatokat rendeztek be. A maga nemében egyedülálló volt Szakáts János Szentesi utcai hentesüzletének kirakata, melyben egy zsírból készült, turulmadarat ábrázoló irredenta szoborcsoport kapott helyet. A Hódi Pál utcai Magyarház étterem „*irredenta színezetű*” kert-helyiségében várta vendégeit. A felvidéki területek visszatérésének tiszteletére pedig a Konstantin Áruház a megnagyobbodott területű Magyarország kivilágított térképét helyezte kirakatába.⁷²⁵

III. 8. „Igricek, táltosok, lantosok jöttek...”⁷²⁶ Írók látogatása a vásárhelyi tanyavilágban

A népi írók mozgalma az 1930-as évek egyik legnagyobb hatású szellemi irányzata volt. Tagjai szemben álltak a kurzus konzervatív „maradiságával”, széles körű társadalompolitikai reformokat és egyedi, a magyar sajátosságokat messzemenően figyelembe vevő nemzetpolitikát követeltek. A magyarság felemelkedésének zálogát a legnépesebb társadalmi réteg, a parasztság életkörülményeinek javításában, kulturális és egzisztenciális felemelésében látták. Ennek érdekében radikális földreformot szorgalmaztak.⁷²⁷

1935 nyarán Simándi Béla író, pusztai tanító, a Tanyai Írások szerkesztőjének szervezésében országosan ismert írók és újságírók érkeztek a vásárhelyi tanyavilágba, hogy három napig tanulmányozzák, betekintést nyerjenek az itt élők mindennapjaiba. A „*magyar írók tanyai konferenciájának*” megszervezésben Karasz Péter a Gazdaifjak Egyesületének vezetője és Hollósi Antal a Gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Egyesület magisztere, valamint e szervezetek tagsága is közreműködött. A kezdeményezést a város vezetősége, és Soós István polgármester is támogatta.⁷²⁸

⁷²⁴ VRÚ 1929. augusztus 15-16. 1.; VRÚ 1932. július 10. 2.; VRÚ 1933. augusztus 6. 3.

⁷²⁵ VRÚ 1929. szeptember 10. 2.; VRÚ 1933. március 15. 3.; VRÚ 1934. január 7. 5.; VRÚ 1939. július 23. 3.; VRÚ 1938. november 11. 3.

⁷²⁶ VRÚ 1935. augusztus 28. 3.

⁷²⁷ Püski Levente, 2006. 253-254.

⁷²⁸ VRÚ 1935. július 12. 3.; VÚ 1935. augusztus 14. 1.; VÚ 1935. augusztus 18. 2.; Alföldi Gazdaifjú (a továbbiakban AG). A Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület ifjúsági csoportjának hivatalos közlönye.

A mintegy húsz főből álló, főként népi írókat soraiban tudó csoport⁷²⁹ nagyobb része augusztus 25-én, vasárnap hajnalban érkezett meg Vásárhelykutasra, ahol többek között Endrey Béla polgármester-helyettes, Takács Ferenc szociáldemokrata országgyűlési képviselő, és id. Gregus Máté gazdasági tanácsos fogadta őket. Az írókat a vásárhelykutasi gazdák látták vendégül és szállásolták el. Az első nap a tanyavilágot és az olvasóköroket járták be, valamint a kakasszéki fürdőbe látogattak el. A második napon az írók és a helyi közéleti személyiségek – köztük Endrey Béla, id. Gregus Máté, Kun Béla, Lázár Dezső, Hollósi Antal, Takács Ferenc – a tanyavilág gazdasági, szociális, kulturális és közigazgatási problémáiról, valamint a tanyasi ifjúság helyzetéről tanácskoztak. Ezután a vendégek a városba mentek, ahol a strandon időztek, majd este magánházaknál szálltak meg. A harmadik napon a városnézés után pedig nagyszabású irodalmi estet tartottak a városháza közgyűlési termében. Látogatásuk során az írók a mintagazdák virágzó gazdaságai mellett az eladósodott parasztság nyomorával és nélkülözésével is szembesültek. Az esemény országos sajtóvisszhangot keltett.⁷³⁰

Több hasonló találkozóra nem került sor, mert megálmodóját, Simándi Bélát – három év vásárhelyi szolgálat után – még szeptemberben Lajosmizsére helyezték át. A kultuszminisztérium jelen lévő képviselőjének Nevelős Gyula miniszteri tanácsosnak feltehetően nem tetszett a pusztai tanító szervezőkészsége és aktív közéleti tevékenysége, valamint a nyomorúság kendőzetlen bemutatása, ezért eltávolította Vásárhelyről.⁷³¹

A Vásárhelyi Újság ingyenes mellékelte. 1935. augusztus 18. 1.

⁷²⁹ Akik biztosan eljöttek: Bakó József, Balázs Árpád, Budai György, Féja Géza, Illyés Gyula, Katona Jenő, Kovács Imre, Matolcsy Mátyás, Nagy Lajos, Nyisztor Zoltán, Oláh György, Pákozdy Ferenc, Rozványi Vilmos, Sértő Kálmán, Simándy Pál, Sinka István, Szabó Pál, Számadó Ernő

⁷³⁰ VRÚ 1935. augusztus 18. 1.; VRÚ 1935. augusztus 27. 3.; VRÚ 1935. augusztus 28. 2.; VÚ 1935. augusztus 27. 2.; VÚ 1935. augusztus 28. 2.; AG 1935. szeptember 1. 1.

⁷³¹ VRÚ 1935. augusztus 27. 3.; VRÚ 1935. szeptember 29. 5.; VRÚ 1935. november 17. 3-4.

IV. Összegzés

IV. 1. Az értekezés tartalmi összefoglalása

Dolgozatom első – legnagyobb terjedelmű – részében a két világháború közötti Hódmezővásárhelynek, ennek a korszakban jelentős, kétmandátumos törvényhatósági városnak a teljes választástörténeti áttekintését végeztem el. A következő két fejezetben pedig ennek a társadalmi egyesületekkel, illetve a közélettel való összefüggéseit vizsgáltam.

Az 1920 nyarán megtartott első nemzetgyűlési választásnak igazi tétje nem volt. A formálódó politikai közegben valamennyi vásárhelyi jelölt a kisgazda kormánypárt hivatalos jelöltje volt vagy annak programját magáénak vallva indult, illetve valamely más kormánytámogató politikai erőhöz tartozott.

1922-re a helyzet gyökeresen megváltozott. Az ellenzéki erők olyannyira feljöttek, hogy Bethlen István miniszterelnök csak néhány száz szavazattal tudta maga mögé utasítani liberális ellenjelöltjét, a második választókerületben pedig teljesen váratlanul a szociáldemokrata Szeder Ferenc legyőzte egységes párti ellenfelét. Igaz mandátumáról rövidesen lemondott, de az eredmény intő jel volt a helyi kormánypárt vezetői számára. A nyár végén megtartott időközi, majd pótválasztás az Egységes Párt minden erőfeszítése ellenére ismét az általa támogatott, bár hivatalosan fel nem vállalt jelöltje⁷³² vereségével végződött, Lázár Dezső még a pótválasztásig sem jutott el. Végül a már ekkor veterán politikusnak számító Kun Béla, polgári ellenzéki jelölt – kormánypárti támogatással (!) – győzte le az MSZDP új jelöltjét. 1926-ban az új választási törvény értelmében a titkosan választó többmandátumos törvényhatósági jogú városokban az egyéni jelöltek helyett, ezután pártlistákra szavaztak. Bethlen István miniszterelnök ezúttal már nem vállalta a vásárhelyi képviselőjelöltséget. Utódja Mayer János földművelésügyi miniszter azonban szerencsés választásnak bizonyult, a kormánypárt, listavezetőjének kiválasztásánál minden bizonnyal a város társadalmi összetételét is figyelembe vette. Kun Béla mellett ő jutott be a képviselőházba, a szociáldemokraták pedig mandátum nélkül maradtak.

A már 1922-től megfigyelhető tendenciának megfelelően az 1930-as évek vásárhelyi választásain továbbra is a mindenkori kormánypárt, a Kun Béla nevével összeforrt egy-

---

⁷³² Ez az eljárás – mármint, hogy nem állított saját hivatalos jelöltet vagy szövetségeseit szerepeltette – a kormánypárt bevett szokása volt az olyan választókerületekben, ahol tartott attól, hogy támogatóitjai alulmaradhatnak a választási küzdelemben.

szer függetlenségi, másszor kiskapós polgári ellenzék és a szociáldemokraták küzdelme vonult végig. Az 1931-es és az 1935-ös választáson igen szoros volt a választási eredmény, néhány száz szavazat döntötte el a mandátumok sorsát. E két választáson mindhárom pártnak sikerült képviselőt küldenie az országgyűlésbe. Az állandóságot Kun Béla egymást követő mandátumai jelentették, melyeket nagymértékben Vásárhely még a dualista korba visszanyúló függetlenségi-ellenzéki hagyományainak köszönhetett.

Az 1931-es országgyűlési választásokat a gazdasági válság idején rendezték. A kormánypárt kisebb országos térvessztése Vásárhelyen nem volt érezhető. Az előző parlamenti ciklusbéli tevékenysége nyomán rendkívül népszerű Mayer János által vezetett EP listának sikerült az élen végeznie az ezúttal kiskapós színekben induló Kun Béla előtt, az MSZDP pedig ismét mandátum nélkül maradt.

1935-ben az országosan talán a legtöbb visszaélést és a legbrutálisabb választók elleni fellépést – endrődi csendőrsortűz – hozó voksoláson azonban hatalmas meglepetés született. A jelöltjei személyét rosszul kiválasztó Nemzeti Egység Pártja harmadik helyen zárt, és mandátum nélkül maradt. Az első helyet a Takács Ferenc által vezetett szociáldemokrata lista, a másodikat pedig Kun Béla lajstroma szerezte meg.

1939-ben a már több választás óta egymással vetélkedő három politikai erő köréhez csatlakozott – elsősorban a számára kedvező világpolitikai folyamatokat és a valódi reformok elmaradását számon kérő társadalmi elégedetlenséget meglovagolva – a szélsőjobboldali Nemzeti Front. Ez a választás bizonyos értelemben kivétel volt, nem mutatott hasonlóságot az előzőkkel. A háború felé sodródó Európa, a revízió sikerei és a gazdasági helyzet érezhető, bár lassú javulása, az új, cenzusszűkítő választási törvénnyel megerősítve a kormánypárt kettős győzelmét hozta. A hagyományos polgári és szociáldemokrata ellenzék egyre szűkülő lehetőségei miatt nem tudott meggyőző kritikával élni a közigazgatás és a külpolitikai sikerek által is támogatott kormánypárt felé. A feltörekvő szélsőjobboldal pedig itt nem volt olyan erős, hogy veszélyeztesse a MÉP elsőségét. A kormánypárti politikusok azonban a közhangulat radikalizálódását érzékelve a választások előtt – és a Hódmezővásárhelyen történtek bizonyítják, hogy közben is – komolyan számoltak a szélsőjobboldal előretörésével. Visszaszorításuk érdekében, ahol szükségesnek látták, még a baloldallal való összefogást is vállalták. Ezért keresték meg Vásárhelyen Takács Ferencet a választás napján. Félelmük azonban ezúttal nem igazolódott: a város mérvadó közvéleménye 1939-ben a kormánypárt mellé állt.

Az 1920 és 1939 között megrendezett hat hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési, majd országgyűlési választás néhol kisebb visszaélésekkel, de minden alkalommal a rendszer

által megalkotott, hatályos törvényeknek megfelelően zajlott, melyek azonban sok esetben hátrányosan különböztettek meg egyes társadalmi csoportokat, tehát jogkorlátozók voltak. A törvényhatóság közigazgatási apparátusa a vásárhelyi választások titkosságából kifolyólag elsősorban az ajánlások összegyűjtésénél alkalmazhatott pressziót. A hivatalnokok és a kormánytól függő egzisztenciák – például a tanítók és a tanárok – könnyen dorgálásban részesülhettek, akár még állásuk is veszélybe kerülhetett, ha ellenzéki pártnak írtak alá. A szavazás titkosságának betartásához azonban nem férhetett kétség. A választások lebonyolításért felelős városi tisztviselői kar és a választási bizottságokba, valamint a szavazatszedő küldöttségekbe beválasztott vásárhelyi polgárok, néhol apróbb pontatlanságokkal, de legtöbbször megfelelően látták el feladataikat. Egyedül 1935-ben fordultak elő kisebb valószínűsíthető csalások, melyeket a Farkas Béla főispán által felbízott néhány túlbuzgó kormánypárti szavazóköri delegált követett el, de ezzel sem tudták érdemben befolyásolni a teljes ellenzéki sikert hozó választás végeredményét.

Az összefüggések könnyebb nyomon követhetősége miatt a hódmezővásárhelyi törvényhatósági választások történetét is kronologikusan, az országgyűlési választások történeti áttekintésébe ágyazva követtem nyomon. Ezeken a választásokon lényegében szintén az országos pártok vettek részt, de olykor nem közvetlenül, hanem helyi szervezeteik, alkalmi szövetségeik révén.

Az első világháború után még hosszú évekig kellett várni arra, hogy a megyék és a városok törvényhatósági bizottságai kiegészülhessenek. Az 1926-os és 1927-es időközi választásokon a vonatkozó törvények ellentmondásos értelmezéséből, illetve hatályosságának bizonytalanságából eredő pontatlanságokat az 1929. évi közigazgatási törvény volt hivatott rendezni. Az új szabályozás a kormányoldalnak kedvező módon rendezte át a törvényhatósági bizottságok összetételét. Hódmezővásárhelyen például az évtizedes polgári ellenzéki túlsúlyt sikerült kormánypárti többséggé változtatni. Ennek ellenére az ellenzéknek továbbra is lehetősége volt arra, hogy jelentős pozíciókat foglaljon el a város „parlamentjében”. A korabeli országgyűlési választásokhoz hasonlóan a kormánypárt és a Kun Béla nevével összeforrt polgári ellenzék vetélkedésébe, az 1920-as évek végétől a szociáldemokraták is egyre inkább bekapcsolódtak, sőt 1934-ben a kormánypárt és a polgári ellenzék időszakos szövetségre lépése miatt a legjelentősebb ellenzéki erőként léptek fel a választáson.

A főispán által elnökölt igazoló választmány volt az a városi testület, amely jóváhagyta a törvényhatósági választások végeredményét, és igazolta az elnyert mandátumokat. Ezen a szinten tehát a főispán és a hivatali apparátus pressziója érvényesülhetett.

Erre kiváló példa Farkas Béla főispán 1934-es hódmezővásárhelyi törvényhatósági választáson, majd az azt követő időszakban kifejtett, hatalmi visszaélésekkel tarkított tevékenysége. A legaktívabb szociáldemokrata képviselők mindegyikének kisorsolása, a választási eljárás során alkalmazott nyomásgyakorlás, majd az ismét megválasztott szociáldemokrata törvényhatósági bizottsági tagok mandátumai ellen indított vizsgálatok. A szavazás végeredményét vagy az igazoló választmány döntését vitató, adott választókerületben élő választópolgárok azonban fellebbezéssel fordulhattak a közigazgatási bírósághoz, amely általában részrehajlás nélkül, és a törvényesség talaján állva hozta határozatait, igaz ezek olykor csak évek múlva születtek meg.

Az öt titkosan választó kétmandátumos törvényhatósági jogú város – Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc és Pécs – két világháború közötti nemzetgyűlési és országgyűlési választási eredményeinek vizsgálata meglepő eredményt hozott: Hódmezővásárhely nem a szintén agrárváros Kecskeméttel, hanem inkább a három ipari centrummal mutatott hasonlóságot.

A közéletben legaktívabb szerepet vállaló három társadalmi egyesület Horthy-korszakbeli tevékenységének vizsgálatával arra kerestem választ vajon a Turul és a Baross Szövetség helyi szervezete, valamint a hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület próbált-e ráhatással lenni, beleszólni a nemzetgyűlési, az országgyűlési, és a törvényhatósági választásokon felléptetett jelöltek személyének kiválasztásába vagy akár az egész választás menetébe. Az első szervezet esetében ez a szándék nem volt bizonyítható. A Turul tevékenysége az ifjúság szervezésében, a közéleti aktivitásban, ezen belül főként a revízió propagálásában merült ki. A Baross Szövetséget azonban 1922-ben ott találjuk a kormánypárt jelöltjeit kiválasztó hatszázas bizottságban, 1939-ben pedig a MÉP kampányának egyik első állomása kötődött hozzájuk. Tehát a helyi szervezet, – ha éppen működött – részt vállalt a kormánypárti jelöltek útjának egyengetésében, figyelmét azonban inkább a gazdasági kérdések kötötték le. A Gazdasági Egyesület viszont elnöke személyes politikai ambíciói miatt már az 1920-as évek elejétől bekapcsolódott a hódmezővásárhelyi politikai küzdelmekbe, ahol azonban inkább kudarcként mintsem sikerként érték. Lázár Dezső vezetőként 1930-as évek közepére pénzügyi és erkölcsi tekintetben is mélypontra juttatta a gazdák szerveződését, melyet végül Temesváry Imre csak hosszú évek áldozatos munkájával tudott konszolidálni.

A dolgozatban áttekintem a Hódmezővásárhelyen tevékenykedő szélsőjobboldali szervezetek és pártok tevékenységét is. A szélsőjobboldali politikai alakulatok egészen az 1930-as évek közepéig a vásárhelyi politikai élet marginális szereplői voltak. Aktivi-

tásuk 1937-től nőtt meg, ekkor azonban még csak utcai csetepaték révén vétették észre magukat. Legnagyobb vásárhelyi politikai sikerük az 1939-es országgyűlési választáson a Nemzeti Front által elért harmadik hely volt. A város törvényhatósági bizottságában ugyanakkor nem rendelkeztek frakcióval, mivel az utolsó, 1934-es törvényhatósági választás idején még nem volt jelentősebb támogatottságuk.

A helyi MSZDP az 1920-as évek végétől igen jól szervezett és aktív politikai csoportként vett részt a város politikai életében. A Takács Ferenc által vezetett, törvényhatósági bizottságban helyet foglaló képviselőcsoport a kormánypárti többség konstruktív ellenzékeként működött. Az 1930-as évek első felében a párt hosszú küzdelmet folytatott az ellene jogellenes módszereket is bevető Farkas Béla főispánnal szemben, aki végül a kormánypárt sorozatos választási kudarcai miatt távozásra kényszerült. E nagy győzelem és Takács Ferenc 1935-ös képviselővé választása a helyi MSZDP sikereinek csúcspontját jelentette. Az 1930-as évek végének megváltozott politikai légkörében, bár a párt defenzívába szorult, sikeresen védte városi pozícióit, és az országos politikából visszatérni kényszerülő Takács Ferenc vezetésével erejéhez mérten igyekezett segíteni a rászorulókon.

A következőkben a korszak két meghatározó személyiségének – Horthy Miklósnak és Habsburg József főhercegnek – Hódmezővásárhelyhez fűződő kapcsolatát villantottam fel. Végül néhány, a közvéleményt a Horthy-korszakban leginkább foglalkoztató gondolatkört jártam körül. Ezek egyike a hőskultusz volt, amely Vásárhely társadalmát különösképpen érintette, mivel felnőtt férfi lakosságának többsége – mintegy 15 ezer fő – részt vett az első világháborúban, 2800 fős háborús embervesztesége pedig jóval meghaladta az országos átlagot⁷³³, amely a város demográfiai mutatóit is kedvezőtlenül befolyásolta. Részben a hőskultuszból és természetesen a trianoni döntésből gyökerezett a revíziós érzület, amely a társadalom széles rétegeire szintén hatással volt. A Revíziós Liga helyi megmozdulásai nagy tömegeket vonzó, össztársadalmi állásfoglalások, kiállítások voltak a trianoni békediktátum igazságtalansága ellen és annak felülvizsgálata mellett.

A korabeli magyar társadalmat feszítő szociális problémák népi írók által megfogalmazott megoldási javaslatai 1935-ös vásárhelyi látogatásuk alkalmával is terítékre kerültek. A „neobarokk társadalom” mozdulatlanságát megváltoztatni szándékozó, szoci-

---

⁷³³ Az emberveszteség a város összlakosságának 4,5 százaléka volt, ami a 3,2 százalékos országos veszteségénél jóval magasabb. In: Makó Imre: Életünket és vérünket! Az első világháború hódmezővásárhelyi áldozatai. Hódmezővásárhely, 2004, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata. 14., 38-39., 46-47.

álpolitikai reformokat kidolgozó és azok bevezetését szorgalmazó értelmiségi csoport az újabb háború felé sodródó világban főként a paraszti társadalom kulturális és gazdasági felemelésében látta a magyarság megmaradásának zálogát. Az írók azért érkeztek Vásárhelyre, hogy tanulmányozzák a helyi parasztság életviszonyait. A háromnapos találkozón főként a város országgyűlési képviselőivel és a közigazgatás helyi vezetőivel folytattak eszmecserét a hatalmas kiterjedésű tanyavilág gazdasági, szociális, kulturális és közigazgatási problémáiról. A figyelemre méltó és előremutató kezdeményezésnek azonban nem lett folytatása.

IV. 2. Az értekezés új tudományos eredményei

Doktori értekezésemben tehát bemutattam a Horthy-korszak valamennyi hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő-választását. A négy országgyűlési választás történetét még eddig senki sem vizsgálta. A törvényhatósági választások és a felsőházi képviselő-választások esetében hasonló a helyzet, disszertációm ezen részei is teljesen új tudományos eredmények. A helyi kormánypárt belső küzdelmeinek feltárására ez ugyancsak igaz.

Dolgozatom bevezetésében az alábbi hat kutatási kérdést fogalmaztam meg:

- 1) Milyen hasonlóságok és különbségek mutathatók ki a két világháború között megtartott nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő-választások országos és hódmezővásárhelyi eredményei között?
- 2) A 19 év alatt megrendezett hat országos képviselő-választást vizsgálva mennyiben mutatkozik meg az egyes városi szavazóköri körökben élő választók pártpreferenciáinak állandósága?
- 3) A vizsgált időszakban hogyan alakultak a Hódmezővásárhelyhez hasonlóan kétmandátumos törvényhatósági városok választási eredményei, van-e valamilyen hasonlóság közöttük?
- 4) Hódmezővásárhelyen, hogyan jelent meg, megjelent-e egyáltalán a korszakra jellemző, a közigazgatás részéről megnyilvánuló, ellenzéket sújtó presszió?
- 5) A hódmezővásárhelyi társadalmi egyesületeknek volt-e lehetőségük beleszólni a helyi országgyűlési képviselőjelöltek kiválasztásába?
- 6) A politikai erőfelmérések kimenetelét illetően fennálltak-e ezek társadalmi befolyásolásának feltételei (a különböző érdekcsoportok anyagi és szociális ereje, a közéleti kultúrájukat szabályozó szokásrend)?

A kutatás lezárultával az alábbi új és újszerű eredményekre jutottam:

Az első kérdéssel kapcsolatban az összehasonlítást jelentősen megnehezíti, hogy míg Vásárhelyen valamennyi választáson titkos szavazás volt addig az ország választókerületeinek döntő részében 1939 kivételével nyílt szavazást tartottak. Ezen megszorítás mellett világosan látszik, hogy a legtöbb esetben (1922, 1926, 1931) a vásárhelyi két mandátumon a kormánypárt és az ellenzék megosztott, kétszer pedig (1920, 1939) mindkét mandátumot a kormánypárt nyerte, egy alkalommal (1935) pedig kettős ellenzéki győzelem született. Véleményem szerint az 1920 és az 1939 évi teljes kormánypárti siker az ország akkori helyzetéből adódik, míg az ellenzéki erők győzelmei Kun Béla esetében a dualizmus idejéből gyökerező vásárhelyi függetlenségi hagyományok erősségét, a szociáldemokratáknál (1922, 1935) pedig egyrészt a Szántó Kovács János-féle agrárszocialista hagyományok továbbélését, másrészt a párt parasztság felé való eredményes nyitását mutatják.

A második kérdés esetében egyértelműen látszik, hogy a város különböző részei eltérő pártpreferenciákkal rendelkeztek. 1922-től egészen 1935-ig jól kirajzolódnak az egyes politikai erökhöz köthető területi centrumok. A külső kerületek, ahol a gazdatársadalom kis- és törpebirtokos egzisztenciáinak többsége élt sokáig az ellenzéki, függetlenségi-kisgazda Kun Béla szavazóbázisát képezték. Ezzel szemben a belvárosban (I., IV. és VII. városi kerületekben), – ahol a magasabban kvalifikált városi értelmiség és a módosabb gazdaréteg lakott – a kormánypárt szavazói voltak többségben. Az északi munkásnegyedek (Tabán, Csúcs, Susán) pedig általában a szociáldemokrata pártra szavaztak. A választásokon akkor születtek meglepetések, ha valamely politikai erőnek – például 1935-ben a szociáldemokratáknak vagy 1939-ben a kormánypártnak – sikerült aktivizálni vagy saját táborába vonzani a külterületeken élő, eredendően függetlenségi érzelmű kisbirtokosok megfelelő hányadát.

A harmadik kérdés vizsgálatakor úgy gondoltam, hogy a hódmezővásárhelyi választási eredmények a hozzá földrajzilag közel fekvő, hasonló társadalmi szerkezetű és szintén agrárváros Kecskemét eredményeihez fognak közelíteni. Ezzel szemben az öt titkosan választó kétmandátumos törvényhatósági jogú város – Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc és Pécs – eredményeit összevetve a vásárhelyi adatok – az ellenzék és a kormánypárt mandátumainak kiegyensúlyozottságát tekintve – inkább az ipari centrumokkal mutattak hasonlóságot. Véleményem szerint ennek magyarázata abban rejlik, hogy bár a nagy létszámú munkás-lakossággal rendelkező ipari centrumokhoz képest a vásárhelyi munkásság létszáma jóval kevesebb volt, a város függetlenségi hagyományai

miatt Vásárhely társadalmának legnagyobb létszámú társadalmi rétege, a többségében kálvinista kis- és törpebirtokosok általában a polgári ellenzékre szavaztak. Kecskemét esetében a dualista korszakban szintén erős függetlenségi hagyományok a Horthy-rendszerben nem folytatódtak, ennek vizsgálata viszont kívül esik munkám keretein.

A negyedik kérdéssel kapcsolatban kijelenthető, hogy hasonlóan az országos tendenciához, az államhatalom helyi képviselői a kormánypárt érdekében kisebb-nagyobb mértékben megpróbálták befolyásolni a választás folyamatát és eredményeit. A választások titkossága miatt erre elsősorban az ajánlási szakaszban volt lehetőségük. Különösen komoly presszió érvényesült a Farkas Béla főispánsága idején megtartott 1935-ös választáson.

Az ötödik kérdéssel kapcsolatban egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb vásárhelyi egyesület (Gazdasági Egyesület) vezetője, Lázár Dezső több alkalommal is megpróbálta befolyásolni a kormánypárti jelöltállítás folyamatát, mely cél érdekében igénybe vette az egyesület erőforrásait is.

A hatodik felvetést vizsgálva megállapítható, hogy az egyes érdekcsoportok megpróbálták saját elképzeléseiket érvényesíteni. Szembetűnő, hogy a kormánypártnál, de az ellenzéki szociáldemokrataknál is a pártközpont által küldött jelöltekkel szemben olykor bizony ellenállás alakult ki. A helyiek arra törekedtek, – s mint az előző bekezdésből kitűnik – egyesek személyesen ambicionálták is, hogy saját, maguk közül való jelöltet állíthassanak. Mindez a vásárhelyi kormánypárton belül az országosan ismert, de helyi gyökerekkel nem rendelkező politikusokat támogató értelmiségi-nagypolgári szárny és a helyi jelöltet favorizáló gazdák platformja között komoly konfliktusokhoz és több alkalommal kis híján pártszakadáshoz vezetett. Ezek a belső ellentétek komolyan befolyásolták a párt választási eredményeit a városban.

Úgy gondolom, hogy a fenti hat megállapítás együtt képezi dolgozatom legfontosabb új eredményeit.

Felhasznált irodalom

Ablonczy Balázs: Teleki Pál. Budapest, 2005, Osiris Kiadó.

Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága 1919-1944. Fejezetek a magyar városigazgatás történetéből. Dél-Alföldi Évszázadok 27. Szeged, 2010, Csongrád Megyei Levéltár.

Barátné Hajdu Ágnes: Társadalmi egyletek a két világháború között és a koalíciós időszakban Hódmezővásárhelyen. Hódmezővásárhely, 2015, Németh László Városi Könyvtár.

Bernátsky Ferenc: Az 1920-as nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 5. Szeged, 2002. 145-179.

Bernátsky Ferenc: „Az első szocialista követ.” Az 1922-es nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen, levéltári források tükrében. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Történeti Tanulmányok 7. Szeged, 2004. 229-255.

Boros Zsuzsanna–Szabó Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944). Parlament, pártok, választások. Budapest, 2008, ELTE Eötvös Kiadó.

Bölöny József: Magyarország kormányai 1848-1992. Budapest, 1992, Akadémiai Kiadó.

Dobrossy István–Stipta István (szerk.): Miskolc története V/2. 1918-tól 1949-ig. Miskolc, 2007, BAZ Megyei Levéltár–Hermann Ottó Múzeum.

Fejérváry József: Vásárhely története családok tükrében. Hódmezővásárhely, 1929. Erdei Sándor Könyvnyomdája.

Földes György–Hubai László (szerk.): Parlamenti választások Magyarországon (1920-1998). Budapest, 1999, Napvilág Kiadó.

Gergely Jenő: Gömbös Gyula. Politikai pályakép. Budapest, 2001, Vince Kiadó.

Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc (szerk.): Magyarországi pártprogramok 1919-1944. Budapest, 2003, ELTE-Eötvös Kiadó.

Gergely Jenő–Pritz Pál: A trianoni Magyarország 1918-1945. Budapest, 1998, Vince Kiadó.

Giczi Zsolt: A Horthy-rendszer állama 1919-1944. In: A magyar állam története. Szerk.: Szabó Pál Csaba. Szeged, 2010, JATEPress. 163-204.

Honvári János: Győr története a két világháború között. In: Győr története a kezdetektől napjainkig. Szerk.: Bana József–Morvai Gyula. Győr, 1997, Győr Megyei Jogú Város Levéltára. 109-124.

- Karsai László: Szálasi Ferenc. Politikai életrajz. Budapest, 2016, Balassi Kiadó.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar életrajzi lexikon. Harmadik, kiegészítő kötet. Budapest, 1985, Akadémiai Kiadó.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar életrajzi lexikon. Második kötet (L-Z). Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó.
- Kerepeszki Róbert: A „tépelődő gentleman” Darányi Kálmán (1886-1939). Pécs, 2014, Kronosz Kiadó.
- Kerepeszki Róbert: A Turul-szövetség. Máriabesnyő, 2012, Attraktor.
- Kiss Róbert Károly: A Turul Szövetség szegedi működése. In: Kiss Róbert Károly–Vajda Tamás: Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között. Szeged, 2012, Universitas Szeged Kiadó. 30-45.
- Kovács Ferenc: A Hódmezővásárhelyi Országzászló története. Hódmezővásárhely, 2004, Magánkiadás.
- Kovács Ferenc: A hódmezővásárhelyi országzászlók történetének olvasókönyve és képes albuma. Hódmezővásárhely, 2014, Magánkiadás.
- Kovács István: Hódmezővásárhelyi életrajzi kalauz. Hódmezővásárhely, 2015, Vörös Tervező és Kereskedelmi Kft.
- Kovács István (szerk.): Hódmezővásárhelyi Törvényhatósági Jogú Város történeti almanachja 1873-1950. Hódmezővásárhely, 2003.
- Kruzslicz István Gábor: A hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület rövid története 1879-1949. In: Százhusz éves a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület. Hódmezővásárhely, 1999, Kiadja a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület. 5-34.
- Makó Imre: Első világháborús emlékművek Hódmezővásárhelyen és határában. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 1997. Szerk.: Kruzslicz István Gábor–Kovács István, Hódmezővásárhely, 1998.
- Makó Imre: Életünket és vérünket! Az első világháború hódmezővásárhelyi áldozatai. Hódmezővásárhely, 2004, Hódmezővásárhelyi Megyei Jogú Város Önkormányzata.
- Margittai Linda: A gazdasági „örsékváltás” élén – A Baross Szövetség működése Hódmezővásárhelyen 1938-1944. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2009. Szerk.: Herczeg Mihály–Kovács István–Kruzslicz István Gábor–Varsányi Attila. Hódmezővásárhely-Budapest, 2010, Máyer Nyomda és Könyvkiadó. 89-115.
- Marjanucz László: Takács Ferenc, a városatya. In: Tiszatáj. LX. évf. 10. sz. 2006. okt. 26-33.

Miklós Péter: A szegedi bölcsészkar Radnóti Miklós diákéveiben. Szeged-Szabadka, 2011, Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány.

Ormos Mária: Magyarország a két világháború korában (1914-1945). Debrecen, 1998, Csokonai Kiadó.

Paksa Rudolf: A magyar szélsőjobboldal története. Budapest, 2012, Jaffa Kiadó.

Paksa Rudolf: Magyar Nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója. Budapest, 2013. Osiris Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

Paksa Rudolf: Szálasi Ferenc és a hungarizmus. Budapest, 2013, Jaffa Kiadó.

Paksy Zoltán: Nemzetgyűlési és országgyűlési választások Pécsen (1922, 1926, 1931). In: Tanulmányok Pécs történetéből 5-6. Szerk.: Font Márta–Vonyó József. Pécs, 1999, Pécs Története Alapítvány. 219-240.

Paksy Zoltán: Nyilas mozgalom Magyarországon 1932-1939. Budapest, 2013, Gondolat Kiadói Kör

Püski Levente: A Horthy-korszak parlamentje. Budapest, 2015, Országgyűlés Hivatala.

Püski Levente: A Horthy-rendszer. Budapest, 2006, Pannonica Kiadó.

Püski Levente: A magyar felsőház története 1927-1945. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó.

Romsics Ignác: Bethlen István. Budapest, 1999, Osiris Kiadó.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, 2002, Osiris Kiadó.

Romsics Ignác (szerk.): A magyar jobboldali hagyomány 1900-1948. Budapest, 2009, Osiris Kiadó.

Sipos József: Az Egységes Párt és az 1922-es választások előkészítése. 228-231. In: Múltunk. 2013/4. szám. 186-246.

Sipos Péter: Imrédy Béla (politikai életrajz). Budapest, 2001, Elektra Kiadóház.

Szabó Ferenc (főszerk.): Hódmezővásárhely története II/1. A polgári forradalomtól az őszirózsás forradalomig 1848-1918. Hódmezővásárhely, 1993, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata.

Szécsényi András: A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. In: Múltunk 2013/1. 65-100.

Szilágyi Zsolt: Város és elit. A Horthy-kori Kecskemét történeti földrajzi és társadalomtörténeti megközelítésben. Doktori értekezés. Debrecen, 2011, DE-BTK, Kézirat.

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege. Pécs-Budapest, 2013, Jelenkor Kiadó.

Varga Lajos (főszerk.): A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Budapest, 1999, Napvilág Kiadó.

Varga Tóth Bálint (szerk.): Százharminc éves a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület. Hódmezővásárhely, 2009, Kiadja a hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület.

Vonyó József: Gömbös Gyula. Budapest, 2014, Napvilág Kiadó.

Vonyó József: Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919-1944. Pécs, 2012, Kronosz Kiadó.

Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Budapest, 2004, Osiris.

Internetes és egyéb források

1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról. In: www.1000ev.hu

1914. évi XV. törvénycikk. Az országgyűlési képviselőválasztó-kerületek számának és székhelyének megállapításáról. In: www.1000ev.hu

1915. évi VI. törvénycikk a törvényhatósági választói jogról. In: www.1000ev.hu

1917. évi VIII. törvénycikk a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről. In: www.1000ev.hu

1921. évi XLVII. törvénycikk IV. Károly Ő Felsége uralkodói jogainak és a Habsburg Ház trónörökösödésének megszüntetéséről. In: www.1000ev.hu

1923. évi IV. törvénycikk a városok fejlesztéséről szóló 1912:LVIII. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról. In: www.1000ev.hu

1923. évi XXXV. törvénycikk a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámának csökkentéséről és egyes kapcsolatos intézkedésekről. In: www.1000ev.hu

1925. évi XXVI. törvénycikk az országgyűlési képviselők választásáról. In: www.1000ev.hu

1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről. In: www.1000ev.hu

1932. évi III. törvénycikk az országgyűlési képviselőválasztók névjegyzéke kiigazításának egyszerűsítéséről. In: www.1000ev.hu

1937. évi VIII. törvénycikk az országgyűlési képviselőjelölés újabb szabályozásáról. In: www.1000ev.hu

1937. évi XVII. törvénycikk a mezőgazdasági érdekképviselésekről szóló 1920:XVIII. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról. In: www.1000ev.hu

1938. évi XIX. törvénycikk az országgyűlési képviselők választásáról. In: www.1000ev.hu

1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról. In: www.1000ev.hu

1939. évi XIX. törvénycikk a törvényhatósági bizottsági tagsági jogról. In: www.1000ev.hu

1940. évi XXXI. törvénycikk a törvényhatósági bizottsági tagsági jogról. In: www.1000ev.hu

1941. évi XIX. törvénycikk a törvényhatósági bizottsági és a községi képviselőtestületi tagsági jogról, továbbá a gyakorlati közigazgatási vizsgára vonatkozó átmeneti szabályokról. In: www.1000ev.hu

1920. évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 69. kötet. Budapest, 1923, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda Rt.

1920. évi népszámlálás III-IV. rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika; A népesség foglalkozása a főbb demográfiai adatokkal egybevetve s a népesség ház és földbirtokviszonyai. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 72. kötet. Budapest, 1926, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Athenaeum.

1930. évi népszámlálás III. rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 94. kötet. Budapest, 1935, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Stephaneum.

Az 1941. évi népszámlálás. 4. Demográfiai és foglalkozási adatok törvényhatóságok szerint. Történeti Statisztikai Kötetek, Budapest, 1979, Központi Statisztikai Hivatal.

Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000. CD-ROM. Budapest, 2001, Napvilág.

Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja 1944-1945. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1944-45/index.htm

Magyarországi Rendeletk Tára 1914. Szerk.: Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1914, Pesti Könyvnyomda Rt. 724.

Magyarországi Rendeletek Tára 1919. Szerk.: Magyar Királyi Belügyminisztérium. Budapest, 1920, Pesti Könyvnyomda Rt. 878-929.

Magyarországi Rendeletek Tára. Ötvenhatodik folyam. 1922. Kiadja a Magyar Királyi Belügyminisztérium, Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest, 1923. 14-70.

Magyar országgyűlési almanach az 1931-1936. évi országgyűlésről. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al931_36/index.htm

Magyar országgyűlési almanach az 1935-1940. évi országgyűlésről. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al935_40/index.htm

Magyar országgyűlési almanach az 1939-1944. évi országgyűlésről. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/index.htm

Nemzetgyűlési almanach 1920-1922. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al920_22/index.htm

Nemzetgyűlés almanachja 1945-1947. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1945-47/index.htm

Országgyűlési almanach az 1927-1932. évi országgyűlésről. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al927_32/index.htm

Országgyűlés almanachja 1947-1949. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1947-49/index.htm

Parlamenti almanach az 1922-1927. évi országgyűlésről. In: http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al922_27/index.htm

Serfőző Lajos (szerk.): Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1919-1944. Szeged, 1977, MSZMP Csongrád megyei Bizottsága.

Források a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltárából

A Baross Szövetség Hódmezővásárhelyi Szervezetének iratai 1938-1944. X. 1.

A hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület iratai. X. 117. 1924-1948. 1. kötet. Jegyzőkönyv 1931-1940.

A Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület iratai. X. 117. 2. doboz

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt /Szocialista Párt/ hódmezővásárhelyi szervezetének iratai 1919-1931. X. 11.

Az Ébredő Magyarok Egyesülete Hódmezővásárhelyi Csoportjának iratai 1920-1922. X. 2. 1.

Gyáni Gábor: Társadalom a Horthy korszakban. In: MNL CSML HL Kézirattár. 1576. szám.

Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1903-1927. IV. B. 1404. a. 4. doboz

Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1926-1933. IV. B. 1404. a. 5. doboz

Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1927-1928. IV. B. 1404. b. 1. doboz

Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1934-1936. IV. B. 1404. a. 6. doboz

Hódmezővásárhely város Igazoló Választmányának iratai 1937-1944. IV. B. 1404. a. 7. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1912-1935. IV. B. 1403. a/jegyzőkönyvek, 3. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1920. IV. B. 1403. b/Iratok, 9-10. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1922. IV. B. 1403. b. Iratok, 11-14. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1923-1930 IV. B. 1403 b/Iratok, 15. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai 1926. IV. B. 1403. b/Iratok, 16. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1927. IV. B. 1403 c., 43. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1931. IV. B. 1403 b/Iratok, 18-19. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1932. IV. B. 1403 b/Iratok, 20. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1933. IV. B. 1403 b/Iratok, 21. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1935. IV. B. 1403 b/Iratok, 22-23. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1938. IV. B. 1403 b/Iratok, 25. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1939. IV. B. 1403 b/Iratok, 26-27. doboz

Hódmezővásárhely város Központi Választmányának iratai. 1939. IV. B. 1403 c. 61. doboz

Takács Ferenc szociáldemokrata képviselő, miniszter, államtitkár iratai, 1908–1944 XIV. 23. 11. doboz

Takács Ferenc szociáldemokrata képviselő, miniszter, államtitkár iratai 1945–1956 XIV. 23. 12. doboz

Takács Ferencné Balla Erzsébet: Takács Ferenc életrajza. Kézirat. 1-35.

Varsányi Attila: A hódmezővásárhelyi főispánság története (1873-1950). PhD-értekezés, Szeged, 2010, Kézirat. In: MNL CSML HL

Varsányi Attila: Hódmezővásárhely társadalomtörténete 1920-1941. Kézirat. In: MNL CSML HL

Sajtóforrások

Alföldi Gazdaifjú 1935. évfolyam.

Friss Hírek 1920., 1922. évfolyam

Jövő Útja 1933. évfolyam

Közérdek 1920. évfolyam

Magyar Nemzetőr 1920., 1922. évfolyam

Nagy Magyar Alföld 1936. évfolyam

Népszava 1922., 1926., 1931., 1935., 1939. évfolyam

Vásárhelyi Friss Újság 1928-1935. évfolyam / 1936-tól Népújság 1936-1940. évfolyam

Vásárhelyi Reggeli Újság 1920-1944. évfolyam

Vásárhelyi Újhírek 1939. évfolyam

Vásárhelyi Újság 1921-1939. évfolyam